

**СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ
САВРЕМЕНИХ ОБЛИКА КРИМИНАЛИТЕТА
V
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА**

Криминалистичко-полицијска академија
Београд, 2010

СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ САВРЕМЕНИХ ОБЛИКА
КРИМИНАЛИТЕТА
V
ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК РАДОВА

Издавач

Криминалистичко-полицијска академија
Београд, Цара Душана 196 – Земун

Главни и одговорни уредник
проф. др Жељко Никач

Уредници

доц. др Саша Мијалковић, руководилац пројекта
проф. др Ђорђе Ђорђевић
проф. др Дане Субошић

Рецензенти

проф. др Радомир Милашиновић
др Јован Ђирић, виши научни саветник
проф. др Горан Илић

Лектор

Јасмина Милетић

Компјутерска припрема слога

Синиша Филиповић

Тираж

300 примерака

Штампа

INPRESS, Београд

© 2010 Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ISBN 978-86-7020-176-7

ПРЕДГОВОР

Научно-истраживачки пројекат под називом *Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета*, који је Криминалистичко-полицијској академији у истраживачком циклусу 2006–2010. године поверило Министарство за науку и технолошки развој, препознат је као веома успешан и друштвено сврсисходан.

Реализовањем овог пројекта, објавили смо четири тематска зборника националног значаја под називом *Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета (I–IV)*, у којима су публиковани и радови појединих еминентних научних радника из земље и иностранства.

Затим, објавили смо десетак монографија, више стотина радова у научним часописима и зборницима у земљи и иностранству и имали смо стотинак учешћа на научним конференцијама националног и међународног значаја.

Најзад, успешно смо се припремили за наступајући научни циклус 2011–2014. године на којем смо, по јавном конкурс Министарства за науку и технолошки развој 2010. године, аплицирали пројектом под називом *Јачање институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција*. Нови пројекат ће се надовезати на резултате актуелног пројекта, који је општији и ширег обима и садржаја.

Реализацији пројектних активности нарочито је допринела стручна подршка запослених у Министарству за науку и технолошки развој, Татјане Петковић и Марије Величковић, којима овом приликом најсрдачније захваљујемо.

Најзад, свесни смо да постигнути резултати не смеју да нас „понесу“, већ да нас обавезују на већу продуктивност и друштвену сврсисходност. Тако ћемо оправдати поверење које су нам указали Република Србија и њени грађани, а свету ћемо показати да и од нас може пуно да се научи.

Руководилац пројекта
доц. др Саша Мијалковић

САДРЖАЈ

Милан МИЛОШЕВИЋ, Жељко НИКАЧ ИЗМЕНЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД ПОСЕБНОГ ЗНАЧАЈА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ САВРЕМЕНИХ ПОЈАВНИХ ОБЛИКА КРИМИНАЛИТЕТА	1
Мирослав ЖИВКОВИЋ ТАЈНОСТ ПИСАМА И ДРУГИХ СРЕДСТАВА ОПШТЕЊА И СПЕЦИЈАЛНА ИСТРАЖНА (ДОКАЗНА) РАДЊА ТАЈНОГ НАДЗОРА ОСУМЊИЧЕНОГ	9
Ђорђе М. ЂОРЂЕВИЋ КРИВИЧНА ДЕЛА ОДБАЦИВАЊА	25
Дане SUBOŠIĆ, Goran MILOŠEVIĆ, Dalibor KEKIĆ DAS ENTSCHIEDEN IN ZEITEN DER KRISENSITUATIONEN	43
Дарко НАДИЋ, Срђан МИЛАШИНОВИЋ КОНЦЕПТ НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	59
Драгана КОЛАРИЋ НЕХАТНО ЛИШЕЊЕ ЖИВОТА.....	79
Горан Д. МАТИЋ КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ОД ПОЛИТИЧКИ МОТИВИСАНОГ НАСИЉА.....	101
Зорица ВУКАШИНОВИЋ-РАДОЈИЧИЋ САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ РАЗВОЈА СЛУЖБЕНИЧКОГ СИСТЕМА У СРБИЈИ	119
Дарко МАРИНКОВИЋ, Горан БОШКОВИЋ ДЕФИНИСАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У СРПСКОМ ЗАКОНОДАВСТВУ - ПРОЦЕС КОЈИ ТРАЈЕ	137

Зоран ЂУРЂЕВИЋ, Ненад РАДОВИЋ ТИПОЛОГИЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА УБИСТВА.....	157
Жељко НИЊЧИЋ, Божидар ОТАШЕВИЋ КОРУПЦИЈА И ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ.....	179
Славиша ВУКОВИЋ НОРМАТИВНО-ПРАВНИ ОКВИР ПРЕВЕНЦИЈЕ КОРУПЦИЈЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	193
Миљивој ДОПСАЈ, Горан ВУЧКОВИЋ ЕФЕКТИ РАЗЛИЧИТИХ ПРОГРАМА ТРЕНАЖНИХ ГАЂАЊА НА ТАЧНОСТ ГАЂАЊА ПИШТОЉЕМ КОД ЖЕНА ПОЛИЦАЈАЦА.....	209
Saša MIJALKOVIĆ, Dragan MANOJLOVIĆ, Dragan ĐUKANOVIĆ POLICE MODEL OF CLEARING UP CRIMINAL OFFENCES AND ITS CONTINUED INFLUENCE ON THE PROSECUTORS AND JUDICIAL DECISIONS IN THE REPUBLIC OF SERBIA – CASE STUDIES OF ACCEPTING BRIBES AND MONEY LAUNDERING.....	229

Проф. др Милан МИЛОШЕВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд
Проф. др Жељко НИКАЧ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ИЗМЕНЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ОД ПОСЕБНОГ ЗНАЧАЈА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ САВРЕМЕНИХ ПОЈАВНИХ ОБЛИКА КРИМИНАЛИТЕТА

Сажетак: Усвајање Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку уследило је као резултат потребе да се законске одредбе усагласе са Уставом РС, новелираним КЗ и међународним конвенцијама из ове области које су у међувремену ратификоване. Законске новеле засноване су на позитивним ставовима стручне јавности, посебно о унапређењу законских претпоставки за ефикасније и целисходније примењивање одредби ЗКП у пракси.

У раду су анализирани новине у кривичној процедури значајне за ефикасност кривичног поступка и борбу против најтежих појавних облика криминалитета, које се односе на поједине радње доказивања и то: претресање, привремено одузимање предмета, задржавање и преглед поштанских пошиљки, саслушање осумњиченог-окривљеног, сведочење, коришћење фотографија, звучних и видео снимака, надзор и снимање телефонских и др. разговора или комуникација, достављање података о стању пословних књига или личних рачуна осумњиченог.

Кључне речи: Закон о изменама и допунама ЗКП, радње доказивања, посебна овлашћења полиције у преткривичном поступку, људска права и основне слободе, Србија и ЕУ.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Познато је да у главне изворе кривичног процесног права спадају актуелни Устав Републике Србије и Законик о кривичном поступку (ЗКП). При томе је неспорно да су одредбе ЗКП, који је донет још 2001. године и у више наврата новелиран, морале бити усаглашене са одговарајућим

одредбама Устава РС из 2006. То је, међутим, био само један од разлога за доношење Закона о изменама и допунама (ЗИД) Законика о кривичном поступку (ЗКП) који је ступио на правну снагу 12. септембра 2009.¹

У погледу осталих разлога за доношење ЗИД ЗКП, наводимо потребу да се изврши усаглашавање са новелираним КЗ и ратификованим међународним конвенцијама које односе се на кривични поступак, те уважавање аргументованих ставова стручне јавности о потреби ефикасније примене ЗКП у пракси и правде једнако доступне за све. Изузетно важан разлог је апликација Србије за *чланство у Европску унију* и сходно томе, новеле закона и хармонизација прописа са правом ЕУ.

У стручној јавности се с правом сматра да су најновије измене ЗКП изузетно велике и да превазилазе оквире измена и допуна, као и да је вероватно било целисходно ранији пропис заменити потпуно новим текстом. У сваком случају, у питању је обиман законски акт од 150 чланова, који садрже значајне измене кривичне процедуре и захтевају од судија, тужилаца и полицајаца да их одмах проуче ради ефикасне и законите примене у поступцима. То је препорука и за све остале процесне субјекте, грађане Србије и др. Усвојене новине у кривичној процедури су од подједнаке важности, али ће у даљем тексту бити речи само о оним изменама и допунама ЗКП које се односе на *радње доказивања* и посебна овлашћења полиције у преткривичном поступку. Јер, неспорно је да су оне од највећег значаја како за ефикасност кривичног поступка, тако и за демократичност кривичне процедуре и заштиту људских права.

Новеле ЗКП иду у сусрет недавно покренутој *реформи судства* у нас, па се надамо да је то само један од корака у правцу стварања модерног правосуђа и ефикасније процедуре који ће омогућити једнаку доступност правде за све.

ВАЖНИЈЕ НОВЕЛЕ ЗКП У ПОГЛЕДУ РАДЊИ ДОКАЗИВАЊА

1) У вези с *претресањем* сходно члану 20. ЗИД предвиђено је да особа које спроводи процесну радњу претресања лица у смислу члана 79. ЗКП (најчешће овлашћени полицијски службеник) и присутни сведоци („судски сведоци“), могу бити само *лица истог пола* као и претресано лице. Даље се

---

¹ *Службени гласник РС*, 72/09.

предвиђа могућност да се ток претресања тонски и визуелно *снима*, а да се *предмети* пронађени током претресања посебно фотографишу и снимци приложе записнику о претресању.²

Надаље, експлицитно је одређено да се у ситуацији која налаже улажење у стан и претресање *без налога* од стране полиције, радња претресања може обавити и *без присуства сведока*. Тако је, према члану 21. ЗИД, ранија одредба члана 81. став 1. ЗКП измењена и сада гласи:

„Овлашћена службена лица органа унутрашњих послова могу и без одлуке суда ући у стан или друге просторије и изузетно спровести претресање без присуства сведока, ако држалац стана то тражи или ако неко зове у помоћ, или ради извршења одлуке суда о притварању или довођењу окривљеног, или ради непосредног лишења слободе учиниоца кривичног дела или отклањања непосредне и озбиљне опасности за људе или имовину. Разлози за претресање без присуства сведока морају се назначити у записнику.“³

2) У вези с *привременим одузимањем предмета* у члану 22. ЗИД допуњен је члан 82. ЗКП тако што је одређено да се може вршити и *претресање уређаја за аутоматску обраду података и опреме* на коју се чувају електронски записи, као и одузимање тих предмета. Лице које је власник или корисник ових уређаја и опреме дужно је да органу који води поступак, на захтев суда, омогући приступ и пружи обавештења у вези с њиховом употребом. У случају евентуалног одузимања предмета предвиђено је да орган који води поступак (ОСЛ) може, у присуству стручног лица, извршити преглед уређаја–опреме и пописати садржину, док корисник може ставити примедбе.

3) У делу који се односи на *задржавање и преглед поштанских поштилјки*, сходно члану 23. ЗИД, допуњена је одредба члана 85. став 4. ЗКП. Тако је предвиђено да се свака три месеца преиспитује рок у коме се по наредби ИС могу задржавати и отварати писма, телеграми и др. ПТТ поштилјке које шаље окривљени или које су њему упућене, што до сада није било предвиђено у легислативи. Најдуже предвиђено трајање мере је девет месеци, а спровођење се прекида чим престану разлози који су довели до примене.

---

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

Међутим, још је важнија промена у члану 18. ЗИД према којој су брисане одредбе члана 75. ст. 4. и 5. ЗКП, које су под одређеним условима омогућавале контролу кореспонденције писама (задржавање и преглед) између окривљеног у притвору и браниоца. Сада је, сходно члану 42. ЗИД, бранилац изричито сврстан у групу субјекта који се могу дописивати са притвореником, без надзора истражног судије. Поменуто решење законодавца је у складу са највишим међународним правним стандардима у овој области.⁴

4) У вези са *саслушањем осумњиченог–окривљеног* предвиђено је да ће лицима из ове категорије омогућити да се упознају са свим релевантним списима предмета, као што су: кривична пријава, захтев за спровођење истраге, записник о увиђају, налаз и мишљење вештака и др. По мишљењу великог броја експерата одредбом члана 25. ЗИД новелиран је део члана 94. ЗКП, тако да су речи „признање је очигледно лажно“ замењене речима „постоји основана сумња у истинитост признања...“. Поменута измена ствара додатну обавезу суда да у случају таквог признања, наведено проверава осталим доказима.

Према члану 26. ЗИД експлицитно је предвиђено да овлашћени полицијски службеник не може сведочити о садржају информација које је добио током прикупљања претходних обавештења од грађана, укључујући осумњиченог који је саслушан без присуства адвоката.⁵

5) Када је у питању *сведочење* у члану 27. ЗИД предвиђене су новеле у позивању сведока, тачније да се сведок који је приликом ранијег саслушања потврдио да поседује техничке могућности може позивати и електронском поштом (*e-mail*) или другим електронским преносиоцем порука. Услов је да овај начин позивања може да пружи повратни податак суду да је сведок примио позив и да је уредно позван.

У овом делу даље следе новеле које се односе на процесно-правну заштиту угрожених сведока. Тако је уведен читав систем норми и узето је шест нових чланова (чл. 109а–109ђ ЗКП), који постоје у модерним европским кривичним законодавствима. Према решењу суда *заштићени сведок* може

---

⁴ Шире у: Шкулић, М. (2009). *Основне новине у кривичном процесном праву Србије: измене и допуне Законика о кривичном поступку и одредбе Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима*. Београд: Правни факултет.

⁵ *Op. cit.*, у нап. 1.

добити посебне мере заштите као што су: испитивање под условима и на начин који обезбеђује да се не открије идентитет сведока, затим мере физичког обезбеђења сведока у току поступка и др. Значајна ограда односи се на став законодавца да се *пресуда* не може заснивати само на изјави заштићеног сведока.⁶

На крају овог дела, према члану 28. ЗИД, у важећи кривично-процесни кодекс унете су одговарајуће процесно-правне одредбе које су до сада биле регулисане ЗКП из 2006.⁷

б) *Фотографије, звучни и видео снимци* и њихово коришћење у кривичном поступку регулисани су на нови начин сходно члану 30. ЗИД, јер се истом одредбом суштински решавају проблеми који су се појавили у *судској пракси*. Новим чланом 132а ЗКП предвиђено је да се „фотографије или звучни, односно звучни и видео снимци“, настали као *резултат документовања радњи* спроведених у складу са закоником, могу користити као доказ и да се на њима може заснивати одлука суда, под условом да су преписани и унети у списе предмета.

Остале фотографије, звучни или видео снимци могу се користити као доказ у кривичном поступку само ако је утврђена њихова аутентичност, искључена могућност фалсификовања и ако су направљени уз прећутну или изричиту *сагласност* осумњиченог (окривљеног), када се он или његов глас налазе на фотографији или снимку. Уколико се осумњичени, односно окривљени, са тим није сагласио, фотографије, звучни или видео снимци на којима се он или његов глас налазе могу се користити као доказ само ако се на фотографији, односно видео снимку, истовремено налази и неко *друго лице*, односно његов глас, које се прећутно или изричито сагласило са прављењем фотографије, односно снимка. Међутим, ако се на фотографији, односно снимку, налазе само одређени предмети или догађаји или лица која немају својство осумњиченог или окривљеног, исти се могу користити као доказ под условом да нису настали извршењем кривичног дела.⁸

---

⁶ *Ibid.*

⁷ Шире у: Грубач, М., Васиљевић, Т. (2010). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник.

⁸ *Op. cit.*, у нап. 1.

Посебно је значајна околност да се фотографије, звучни или видео снимци направљени без прећутне или изричите сагласности осумњиченог или окривљеног који се на њима налазе, или чији је глас снимљен, могу користити као доказ у кривичном поступку ако су настали као вид *општих безбедносних мера* које се предузимају на јавним местима (улице, тргови, паркиралишта, школска дворишта, установе и др.), јавним површинама, јавним објектима (зграде државних органа, установе, болнице, школе, аеродроми, аутобуске и железничке станице, стадиони и спортске хале) и са њима повезаним отвореним површинама. Поменуте мере спроводе се и у радњама, продавницама, банкама, мењачницама, објектима за пословне намене и сличним објектима у којима је редовно снимање из безбедносних разлога.⁹

Фотографије, звучни или видео снимци направљени без прећутне или изричите сагласности осумњиченог или окривљеног који се на њима налазе, или чији је глас снимљен, могу да се користе као доказ ако су настали и као вид *персоналних безбедносних мера* предузетих од стране држаоца стана и других просторија, односно од стране другог лица, по налогу држаоца и то се односи и на дворишне и друге отворене просторе.

Као доказ у кривичном поступку може се искористити и одређени део фотографије (снимка) издвојен применом техничких средстава, као и фотографија направљена као извод из видео снимка („замрзавање“). Идентична је правна снага потенцијалног доказа цртежа или скице направљених на основу фотографије или видео снимка, у функцији појашњења детаља фотографије или снимка садржаних у доказном материјалу.¹⁰

7) У погледу мере *надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникација*, одредбом члана 58. ЗИД брисани су ранији чл. 232. и 233. ЗКП којима су те мере биле прописане. Правно-технички, у питању је побољшање, у том смислу што мера остаје у примени, али у одељку о Посебним одредбама у поступку за кривична дела организованог криминала, корупције и друга изузетно тешка кривична дела (глава XXIXа ЗКП). Другим речима, законодавац је заузео становиште да ЗКП више не садржи различита решења о истом питању, па је усвојено логично и консеквентно решење.¹¹

---

⁹ Члан 67. Закона о полицији РС, *Службени гласник РС*, 101/05 и др. подзаконски акти.

¹⁰ *Op. cit.*, у нап. 1.

¹¹ *Ibid.*

8) У погледу достављања података о стању пословних књига или личних рачуна осумњиченог, чланом 59. ЗИД промењен је члан 234. ЗКП. Такође у ставу 1. предвиђено да *јавни тужилац*, уместо истражног судије, захтева податке и документацију која му може послужити као доказ о кривичном делу или имовини прибављеној крив. делом, као и обавештења о сумњивим новчаним трансакцијама у духу Конвенције о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма. Једини услов је да јавни тужилац о томе одмах обавести истражног судију, дакле да поступа самостално и без посебног одобрења истражног судије.

У овом делу тужилац по правилу ангажује специјализоване службе и линије рада полиције, посебно из одељења за сузбијање привредног криминалитета УКП МУП РС.¹²

На писани и образложени захтев јавног тужиоца, истражни судија може захтевати *привремену обуставу* одређене финансијске трансакције, исплате сумњивог новца, издавања вредносних папира или предмета за које постоје основи сумње да потичу из кривичног дела или од добити стечене крив. делом, или су намењени извршењу односно прикривању кривичног дела. Одлуку о наведеном, истражни судија доноси у форми решења на које власник новчаних средстава има право жалбе по којој одлучује ванрасправно веће.¹³

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Недавне измене и допуне Законика о кривичном поступку имају за циљ *побољшање кривичне процедуре, једнаку заштиту права свих субјеката у поступку и заштиту интереса заједнице*. Посебан значај имају усвојене новеле у делу који се односи на поједине радње доказивања према ЗКП, на који начин су органи откривања (полиција), кривичног гоњења (тужилаштво) и (пре)суђења доведени у равноправан положај са осумњиченим (окривљеним, оптуженим).

Мишљења смо да усвојени нови „софтвери“ за рад у великој мери *олакшавају прикупљање доказа* у (пред)кривичном поступку, посебно специјализованим службама и линијама рада МУП РС и БИА. Сматрамо да се

---

¹² Шире у: Милошевић, М., Кесић, Т. (2009). *Полиција у кривичном поступку*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.

¹³ *Op. cit.*, у нап. 1.

истим решењима на целовит начин и боље *штите људска права и грађанске слободе* потенцијално осумњичених лица, као и да она у већој мери доприносе *контроли рада* полиције и органа који спроводе овлашћења у примени поменутих радњи доказивања. Усвојене новеле ЗКП сагласне су интенцијама које се односе на нашу апликацију за чланство у ЕУ и с тим у вези започету хармонизацију норми са правом ЕУ.

Имајући у виду кратак рок и скромна почетна искуства у имплементацији нових решења, мишљења смо да је прерано за њихову коначну оцену као и за оцену успешности органа у примени. Такође, сматрамо да је *de lege ferenda* потребно правно-технички и садржински приступити доношењу новог текста Закона о кривичном поступку,¹⁴ јер би се на тај начин ова материја целовитије уредила.

ЛИТЕРАТУРА

- Грубач, М., Васиљевић, Т. (2010). *Коментар Законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник.
- Грубач, М., Илић, Г., Мајић, М. (2009). *Коментар Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима*. Београд: Службени гласник и Правни факултет.
- Кнежевић, С. (2010). *Малолетничко кривично право: материјално, процесно и извршно*. Ниш: Правни факултет.
- Милошевић, М., Кесић, Т. (2009). *Полиција у кривичном поступку*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Шкулић, М. (2009). *Кривично процесно право: посебни део*. Београд: Службени гласник и Правни факултет.
- Шкулић, М. (2009). *Основне новине у кривичном процесном праву Србије: измене и допуне Законика о кривичном поступку и одредбе Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима*. Београд: Правни факултет.
- Законски текстови.
Подзаконски акти.
Интернет сајтови.

---

¹⁴ *Полицијски притвор само уз дозволу тужиоца*, интервју с проф. др Гораном Илићем, чланом радне групе за израду ЗКП. *Блиц*, 24. 9. 2010, 14–15.

Проф. др Мирослав ЖИВКОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ТАЈНОСТ ПИСАМА И ДРУГИХ СРЕДСТАВА ОПШТЕЊА И СПЕЦИЈАЛНА ИСТРАЖНА (ДОКАЗНА) РАДЊА ТАЈНОГ НАДЗОРА ОСУМЊИЧЕНОГ

Сажетак: У раду се приказује и анализира међународна и унутрашња правна регулатива која се односи на тајност писма и других средстава општења. Под овим средствима подразумевају се телефонске и електронске (рачунарске) комуникације, укључујући и обичне, усмене разговоре. Акцент у анализи је на Уставу Републике Србије и његовим одредбама о људским правима. Осим члана 41, којим је директно регулисано разматрано питање, анализирају се и друге одредбе Устава које имају индиректан утицај на законску регулативу. У раду се посебно разматра питање уставних и законских основа за ограничење тајне писма са освртом на упоредно правна решења.

Кључне речи: тајност писама, људска права, ограничење права, прислушкивање, криминал.

I

Током двадесетог века, а нарочито у његовој другој половини, идеологија либерализма, демократије и људских права остварила је доминацију над конкурентском социјалистичком идеологијом. Либерализам је достигао врхунац победом Запада у хладном рату и распадом Совјетског Савеза почетком деведесетих година двадесетог века. Правни израз доминације либералистичке идеологије налазимо у уставима и законодавству како западних земаља, тако и земаља тзв. транзиције. Што се тиче људских права, њихов каталог се све више шири, а поједина права се уређују и процесно гарантују. То се нарочито односи на права која гарантују личну слободу, поједина права личности и право приватности.

Уопштене и начелне одредбе устава о овим правима по правилу предвиђају и могућност њиховог ограничења уколико је то неопходно у циљу вођења кривичног поступка или одбране и безбедности земље, односно демократског поретка. Ретки су уставни чланови чије су норме, у овим питањима,

засноване на неизбалансираним захтевима индивидуалних и општих интереса, односно интереса за обезбеђењем људских слобода и права и интереса за осигурањем опште безбедности грађана и репресијом над криминалом. Начелни карактер уставних норми помогао је уставотворцима да избегну замку једностраности и неизбалансираности у овим питањима.

Сасвим је друга ситуација када је реч о законодавству и судској пракси. Законодавац пред собом има конкретан и деликатан задатак да нормативно изрази равнотежу различитих друштвених потреба и интереса, при чему су неки државни и друштвени интереси супротни, или барем могу бити супротни индивидуалним интересима. Због тога је задатак законодавца тежи, а могућност да идеолошке једностраности и политичка конјунктура утичу на лоша законодавна решења већа. Исто се још и више односи на судску праксу која је у овим питањима била веома колебљива, чак и каприциозна, између аргумента „државног или друштвеног разлога“ и аргумента заштите људских слобода и права. Укупно гледано, може се рећи да је у Европи идеолошки и правни амбијент у којем су деловали полиција и правосуђе у неколико последњих деценија двадесетог века био спутавајући, а да је аргумент – начело заштите људских слобода и права – био идеолошки тако високо уздигнут да је почео да угрожава и саму безбедност државе и безбедност појединца. У пракси се показало да обични, мирни грађани имају најмање потребе да се ради заштите својих интереса позивају на начело неприкосновености људских слобода и права, док су криминалци, укључујући и оне највеће, као што су вође и организатори различитих мафија и банди, постали главни и неподвижни бенефицијари наведених уставних права. Јачање организованог криминала и тероризма (у Немачкој и Италији још седамдесетих година двадесетог века) постепено је почело да буди свест законодавца и судија о томе да се тражењу равнотеже између наведених аргумената начела мора прићи тако да се примат да потребама праксе, што је у конкретним друштвеним приликама значило потребу заштите друштва од организованог криминала и тероризма.

У почетку су већа правна овлашћења дата службама безбедности (цивилним и војним контраобавештајним службама) у сузбијању политичких деликата. Ова овлашћења су у ствари само легализовала уобичајене полицијске поступке који су у пракси већ дуго примењивани у циљу утврђивања и разјашњавања индиција. Међутим, проблем је био у томе што је

са становишта важеће кривичне процедуре било нејасно да ли тако добијена сазнања могу послужити као доказ у кривичном поступку. У оквиру западних земаља постојала је различита полицијска и судска пракса у односу на ово питање. У неким земљама, посебно оним англосаксонског правног система (нпр. В. Британија) не само службе безбедности, већ и криминалистичка полиција, примењивале су различите специјалне техничке истражне мере према начелу истражне слободе по којем је „свака метода допуштена ако није изричито забрањена“. Судови у овим земљама су под притиском потребе заштите државе и друштва прихватили доказну вредност метода образлажући то приматом начела материјалне истине и одсуством директне законске забране. Надаље се у прилог овом ставу тврдило да нове, тајне техничке методе надзора осумњичених или трећих са њима повезаних лица, нису ништа друго до „технички усавршене класичне полицијске мере опсервације које се примењују већ деценијама па и вековима још из времена полицијске државе“.

У земљама континенталног права афирмација овакве праксе је била тежа, али је и у њима наилазила на разумевање нарочито после крупних криминалних или терористичких догађаја каквих је било у Немачкој и Италији крајем седамдесетих година двадесетог века у вези с тзв. Црвеним бригадама. Јачање организованог криминала на међународном нивоу деведесетих година двадесетог века и нарочито терористички напад на Светски трговински центар у САД, из основа су изменили идеолошки амбијент у односу на ово питање, а постепено се мења и правни оквир.

II

Правна регулатива личне слободе и права на приватност после Другог светског рата више није само национална.

Још је Универзална декларација о људским правима Уједињених нација (1948) у члану 12. утврдила да: „...нико не може бити изложен произвољном мешању у приватни живот, породицу, стан, преписку, нити нападима на част и углед“.

У члану 17. Међународног пакта о грађанским и политичким правима (1966) стоји: „Нико не може бити предмет самовољних или незаконитих мешања у његов приватни живот, у његову породицу, у његов стан или његову

преписку, нити незаконитих повреда нанесених његовој части или његовом угледу“.

У члану 8. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (1950, ДЗ Србије и Црне Горе је ратификовала у децембру 2003) стоји да „свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке“. У ставу 2. истог члана утврђује се да се законом ово право може ограничити у интересу националне безбедности, јавне безбедности, *економске добробити земље*, ради спречавања нереда или криминала, *заштите здравља или морала или ради заштите права и слобода других*.

Наведени међународни извори готово истоветно дефинишу право на приватни живот и приватност, схватајући ово право широко, тако да оно обухвата не само лични већ и породични живот, као и заштићеност стана и преписке, док Међународни пакт томе додаје и заштићеност части и угледа. За потребе овога рада посебно је интересантно питање дистинкције између самовољног и незаконитог мешања у наведена права, као и питање шта се све подразумева под појмом заштићеног добра преписке. Док Универзална декларација говори о забрани произвољног мешања у приватни живот, Међународни пакт говори и о самовољном и о незаконитом мешању, што подразумева допуштеност законитог мешања тј. права суверених држава да националним законодавством самостално уреде случајеве и услове у којима је могућ законити продор у сферу личне слободе у циљу заштите слободе и безбедности других лица, друштва или потреба кривичног поступка.

Наведени међународни акти усвојени су у време када техника још увек није била толико унапредовала да би омогућила електронске комуникације а тиме и њихово електронско праћење. Наведени међународни извори говоре само о заштити „преписке“ а не и о заштити телефонских и других електронских комуникација. Аналогно томе поставља се питање да ли се могућност продора у приватни живот у односу на преписку односи и на телефонске и друге комуникације, или је у овом другом случају реч о правној празнини у наведеним међународним документима.

За тумачење овог случаја од значаја је и мишљење Европског суда за људска права који је изразио став да су специјалне истражне технике присмотре, прислушкивања, рачунарске обраде итд; дозвољене уколико су неопходне и пропорционалне (Милошевић, 2007). У вези с дозвољеним продором у сферу људских права, кроз судску праксу Европског суда, праксу

највиших националних судова и стандарде уграђене у законодавство, постепено су се искристалисала следећа начела, односно стандарди:

- легалитет (посебне истражне радње морају имати изричит законски основ),
- оправданост (постојање одређеног степена сумње),
- супсидијарност (посебне истражне радње се могу применити само ако се циљ не може постићи дутим блажим средствима),
- пропорционалност (интензитет посебних радњи мора бити пропорционалан друштвеној опасности криминалних активности),
- безбедност (прикупљени подаци чувају се на начин који спречава неовлашћен приступ и откривање),
- судски надзор (само суд може одобрити примену посебних радњу),
- привременост (посебне радње су временски ограничене и релативно краткотрајне) (Бановић, 2004: 370).

За наведене стандарде залаже се и Резолуција 16 Конгреса Међународног удружења за кривично право одржаног 1999. године у Будимпешти. Према тој резолуцији, сазнања добијена путем специјалних истражних техника представљају валидан доказ у кривичном поступку уколико су поштовани наведени стандарди.

По схватању Европског суда, државе морају да предвиде ефикасне механизме за спречавање злоупотребе специјалних овлашћења. С тим циљем законодавцима се препоручује да уреде питања о кругу лица према којима могу бити предузете посебне истражне мере, природи кривичних дела, временској граници, условима за састављање записника о забележеној комуникацији, начину њихове контроле, и разлозима за брисање и уништавање снимака.¹

Прве одлуке Европског суда подстакле су националне државе на новелирање полицијских и кривичнопроцесних закона, тако да данас већина

---

¹ Илић, Г. (2003). Одступање од неповредивости тајне писма. *Ревизија за криминологију и кривично право*, 1/03, 25. Аутор наводи образложење одлуке којом је Европски суд осудио Француску (одлука *CEDH* од 24. априла 1990). О посебним решењима која у Француској важе за организовани криминал, види у: Илић, Г. (2004). Француско право пред изазовом организованог криминала. *Ревизија за криминологију и кривично право*, 2/04.

европских земаља има релативно детаљну регулативу посебних, тајних, техничких мера надзора односно истраге.

Паралелно са процесом изградње националних законодавастава дошло је и до доношења нових међународних извора о овом питању. Акцент у новим међународним изворима међутим, више није на гарантовању права на личну слободу, приватност и тајну личне комуникације, већ на утврђивању могућности ограничења тих права (односно продора у њих). Први међународни документи који садрже одредбе о посебним, тајним, техничким, истражним (доказним) радњама јесу:

- Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (1988); у члану 11. ове конвенције предвиђена је техника контроле испоруке као посебна истражна радња (Бановић, 2004: 371);
- Конвенција УН против транснационалног организованог криминалитета (2000, ратификована од стране наше земље 2001; Службени лист СРЈ – међународни уговори, 6/2001); у члану 20, који носи наслов „Посебне истражне технике“, предвиђене су и конкретно набројане и друге тајне и техничке мере осим контролисане испоруке која је ипак издвојена у набрајању, вероватно зато што је најмање продорна и тиме најмање деликатна;
- Конвенција УН о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом (1991), која у члану 4. предвиђа да се путем закона могу утврдити мере које се односе на праћење и осматрање, надзор телекомуникација, приступ рачунарским системима итд.;
- Препорука Комитета министара Савета Европе (*Rec (2005)10*) према којој специјалне истражне технике могу да се користе не само када постоји довољан разлог да се верује да је учињен тежак криминал, већ и када је он у припреми и то како према одређеним, тако и према још увек неидентификованим појединцима и групама;
- Препорука 1402 Савета Европе (1999), која се односи на контролу државних служби безбедности предвиђа да „унутрашње службе безбедности не би требало да буду овлашћење за извршавање задатака криминалистичке полиције, да воде истраге, да хапсе и притварају, нити би требало да буду укључене у борбу против организованог криминала, осим у случајевима када организовани криминал представља јасну опасност по

слободни поредак демократске државе, а због високог ризика од злоупотребе ових овлашћења, као и да би се избегло 'дуплирање' уобичајених полицијских активности" (Милошевић, 2007: 17).

Суштина препоруке је у томе да се службе безбедности што строже разграниче од криминалистичке полиције, па ипак препорука дозвољава један важан изузетак који се односи на организовани криминал, односно случај у којем он представља јасну опасност по поредак слободне демократске државе.

III

Када се тема овога рада разматра са становишта унутрашњег права, треба поћи од устава као највишег правног акта. Уставом Републике Србије из новембра 2006. (у даљем тексту: Устав) унешене су мање измене у досадашњи правни режим. Према члану 18. став 1. Устава, „људска и мањинска *права зајемчена* Уставом *непосредно* се примењују“. Према ставу 2. истог члана *Уставом се јемче*, и као таква, *непосредно се примењују* људска и мањинска *права зајемчена* 1. општеприхваћеним правилима међународног права, 2. потврђеним међународним уговорима и 3. законима. Овом одредбом се заправо људска права утврђена међународноправним изворима наведеним под тач. 1. и 2. инкорпорирају у унутрашњи правни систем и то као права уставног ранга. У наведеном ставу уставотворац је учинио правно-технички пропуст када је истом формулацијом обухватио међународноправне изворе и сасвим сувишно закон, мада је сасвим јасно да се закони „Уставом јемче, и као такви, непосредно примењују“, на основу других одредаба Устава, будући да су закони главни и непосредни извор права у свим правним системима европско-континенталног права.

Члан 18. став 3. Устава односи се на начин тумачења одредаба о људским и мањинским правима. У овом ставу стоји да се „одредбе о људским и мањинским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење“. И овај став садржи извесне правно-техничке недоречености, при чему је и целисходност садржине саме одредбе спорна. Пре свега, није јасно да ли се наведено правило о начину тумачења односи само на права зајемчена Уставом и са њима изједначена права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међуна-

родним уговорима, или се наведено правило тумачења односи и на права зајемчена законима, која се такође помињу на крају прве реченице другог става члана 18. Устава. Уколико би се правило о начину тумачења одредаба о људским и мањинским правима из члана 18. став 3. Устава односило и на права зајемчена законима, оно не би било адекватно природи ових права, јер она имају правни основ у унутрашњем праву, па је нелогично да се одредбе унутрашњег права тумаче *искључиво* „сагласно важећим међународним стандардима (...) као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење“. Када је реч о тумачењу одредаба о људским правима мора се правити разлика да ли је реч о правима зајемченим: 1) Уставом, 2) међународноправним изворима, који се према Уставу инкорпорирају у унутрашње право и непосредно примењују, или 3) законима.

Само се у односу на правне изворе из тачке 2, тј. међународноправне изворе, може прихватити правило о примату важећих међународних стандарда, док ово правило у односу на изворе из тач. 1. и 3. (устав и закони) по природи ствари има другачији смисао и ранг у дијапазону многобројних средстава (аргумената) тумачења. Дикција члана 18. став 3. је непрецизна, будући да се стиче утисак да је тумачење у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење, стекло карактер привилегованог средства тумачења, што се не може прихватити како с обзиром на изнете конкретне разлоге, тако ни са становишта опште теорије тумачења. Било би боље да је стручни редактор текста Устава опрезније стилизовао наведену одредбу у смислу да ће се при тумачењу уставних одредаба о људским правима имати у виду и „важећи међународни стандарди“ а посебно у случају када је реч о правилима која су истовремено (или искључиво) зајемчена међународноправним изворима. Изгледа да је општа тежња уставотворца да што боље зајемчи људска права и да их заштити у духу међународних стандарда довела до извесних правних поједностављења, недоследности и нелогичности које кваре општи утисак о правно-техничкој дотераности текста Устава.

Питање ограничења људских права регулише се у члану 20. Устава. У ставу 1. овог члана стоји: „Људска и мањинска права зајемчена Уставом могу законом бити ограничена ако ограничење допушта Устав, у сврхе ради којих га Устав допушта, у облику неопходном да се уставна сврха ограничења

задовољи у демократском друштву и без задирања у суштину зајемченог права“. У ставу 2. истог члана стоји: „Достигнути ниво људских и мањинских права не може се смањивати“.

Као прво, треба приметити да Устав не садржи општу одредбу којом дозвољава да се сва или барем одређена врста права законом ограниче под одређеним условима. Напротив, у њему се полази од знатно рестриктивнијег критеријума да људска права зајемчена Уставом могу бити ограничена ако (што у ствари значи само ако) ограничење допушта Устав (тј. нека конкретна одредба Устава у односу на неко конкретно уставно право). Пошто се према члану 18. људска права зајемчена Уставом непосредно примењују, сва она права која су предвиђена, а самим тим и зајемчена Уставом, не могу се законом ограничити, уколико такво ограничење није изричито предвиђено (допуштено) неком конкретном одредбом Устава. Да ли је уставотворац заиста хтео овако рестриктивно решење или је оно производ непажљиве стручне редакције текста, тешко је рећи. У сваком случају, будући да Устав изричито предвиђа (допушта) могућност законског ограничења права само за неколико конкретних права, произашло би да је тренутно читав низ одредаба у различитим законима неуставан.

У члану 20. став 2. Устава пише да се „достигнути ниво људских и мањинских права не може смањивати“. Уколико ова одредба има правни, а не само начелан, деклараторно-идеолошки карактер, то би значило да се ниједно конкретно већ зајемчено људско право и његов ниво не могу смањити, без обзира на конкретне друштвене потребе или чак императиве. Могуће је, међутим, да конкретне друштвене потребе заштите безбедности појединца или политичке заједнице односно демократског поретка захтевају привремено или трајно увођење законских ограничења неких уставних права грађана. Борба против тероризма и организованог криминала подразумева управо законско ограничење неких људских права, у односу на поједина лица и с обзиром на одређену врсту деликата.

У члану 20. став 3. Устава стоји да су сви државни органи, а нарочито судови, дужни да воде рачуна о суштини права које се ограничава, важности сврхе ограничења, природи и обиму ограничења, односу ограничења са сврхом ограничења и о томе да ли постоји начин да се сврха ограничења постигне мањим ограничењем права. Ако се остави по страни непотребна аналитичност и опширност ове одредбе, може се приметити да је начело

супсидијарности у увођењу ограничења људских права на овај начин добило уставни карактер.

У својој тежњи да што шире и доследније заштити људска права стручна редакција текста Устава отишла је предалеко у још једној непримереној формулацији. У вези с чланом 20. став 1. Устава поставља се питање да ли се људска права увек могу ограничити без задирања у суштину зајемченог права. Мада је то у појединим ситуацијама несумњиво могуће, у начелу је немогуће ограничити неко право, а не задрети у његову суштину. Како рецимо ограничити право на тајност писма и других средстава општења а не задрети у суштину овог права, тј. тајност писма или телефонског разговора. Очито је и овде редактор Устава подлегао идеолошким императивима доктрине апсолутизације људских права на рачун правне логике и коректне правно-техничке стилизације. Када је реч о законском прописивању начина остварења зајемчених људских права, још би се некако и могао прихватити захтев (члан 18. став 2. Устава) да начин остварења не би смео да утиче на суштину зајемченог права. Редактор Устава је међутим, ригорознији, он каже: „при чему закон ни у ком случају не сме да утиче на суштину зајемченог права“. Међутим, једно је начин остварења права, јер начин остварења заиста не би требао да негира само право, барем не у већој мери, а друга је ствар ограничење права, које по самој логици овог појма нужно негира, барем делимично, а често и у целини односно право, зависно од његове природе. Редактор Устава би очито желео да помири неспојиво – нужност ограничења људских права путем закона у одређеним ситуацијама и идеолошки захтев за „неповредивошћу људских права“. У овом сукобу вредности и интереса, правна логика и правна техника нужно страдају.

Члан 41. Устава односи се на тајност писма и других средстава општења. У ставу 1. овог члана утврђује се да је тајност писма и других средстава комуницирања неповредива (док назив института говори о средствима општења?). У ставу 2. пише да су одступања дозвољена само на одређено време и на основу одлуке суда, ако су неопходна ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на начин предвиђен законом². Мада се у готово свим другим одредбама Устава говори

---

² За шири приказ историјата и важећих законских решења у Србији види: Живковић, М. (2000). Уставна и законска овлашћења за прислушкивање и тајно

о ограничењима појединих права, а овај израз прихватају и домаћа и упоредна теорија права, редактор Устава овде као синоним употребљава мање прецизан и не баш уобичајен израз „одступања“. „Одступања су дозвољена... на начин предвиђен законом“ (члан 41. став 2). Поново једна правно-техничка недоследност и нејасност. Да ли је редактор Устава овде заиста мислио на начин ограничења права (при чему се реч „начин“ схвата у ужем смислу, а ограничење назива „одступања од права“), или је пак мислио на услове под којима се права могу ограничити, називајући их донекле непрецизно „начином“? Додуше, реч „начин“ је неодређенија од речи „услови“, она обухвата и начин у смислу поступка (ограничења) и начин ограничења права у његовој суштини, тј. материјалном смислу. Према томе, употреба појма „начин“ ограничења (тј. одступања) није погрешна са становишта тзв. обичног језика, али правно-технички посматрано, са становишта уобичајене законодавне технике и правне науке није ни прецизна. Стиче се општи утисак да су поједине одредбе другог дела Устава о људским и мањинским правима редиговали различити писци, те је стога текст појмовно недоследан.

У члану 41. став 2. Устава уздижу се привременост, судски надзор и легалитет при ограничењу права тајности писма и других средстава општења на ранг уставних начела. Ови принципи су и до сада код нас били прихваћени, али је већина њих имала законски или доктринарни карактер. Принципи неопходности и пропорционалности ограничења произлазе из члана 20. ст. 1. и 3. Устава. Према ставу 1. ограничење је допуштено ако је то са сврхом коју Устав допушта и у облику неопходном да се уставна сврха ограничења задовољи. Према ставу 3. истог члана сви државни органи, а нарочито суд, дужни су да воде рачуна о односу ограничења са сврхом ограничења (пропорционалност) и о томе да ли постоји начин да се сврха ограничења постигне мањим ограничењем права (пропорционалност и супсидијарност).

Према члану 41. став 2. Устава постоје само два, додуше доста широко формулисана разлога или основа ограничења права тајне писма и других

посматрање као облик ограничења права на приватни живот, *Зборник ВШУП*, 2/00; Шкулић, М. (1997). Аудио надзор телефонских и других разговора у кривичном поступку, *Безбедност*, 1/97; Кнежевић, С. (2005). *Заштита приватности осумњиченог у светлу нових законских решења*, *Зборник Новокривично законодавство Србије*. Копаоник.

средстава општења. Први, „када је то неопходно ради вођења кривичног поступка“, и други, ради „заштите безбедности Републике Србије“.

Уставни основ који се односи на неопходност вођења кривичног поступка разрађује се законом (Законик о кривичном поступку). У нашем правном систему примењен је систем тзв. Каталога, односно таксативног навођења кривичних дела која представљају основ за ограничење права тајне писма и других средстава општења односно права приватности³. Осим овог система, постоје још и систем одређивања кривичних дела према висини законом предвиђене казне, као и комбиновани систем. Систем таксативног набрајања кривичних дела (каталога) заснива се на већој рестриктивности при ограничењу права приватности, тј. на вишем степену заштите људских слобода и права. Изгледа ипак, да потребама ефикасне репресије над криминалом више одговара систем заснован на висини казне, јер он омогућава примену посебних доказних техника код свих кривичних дела са високим степеном друштвене опасности. Када је реч о нашем окружењу, овај систем је примењен у Црној Гори, с тим што је комбинован са генералном могућношћу примене посебних доказних техника када су посредни кривична дела организованог криминала (члан 238. Закона ЦГ) (Радуловић, 2002). Готово истоветно решење постоји према привременом Закону о кривичном поступку Косова (проглашеном 6. јула 2003) с тим да је на Косову, сходно тамошњим приликама масовног криминалитета, примењен либералнији критеријум за могућност продора у права приватности (Данић Р; 2004). Док црногорски закон као критеријум предвиђа казну од десет година затвора, на Косову је та граница спуштена на четири године затвора.

Други уставни основ за ограничење права тајне писма и других средстава општења односи се на „заштиту безбедности Републике Србије“. Овај основ конкретизован је кроз Закон о Безбедносно-информативној агенцији (БИА) (2002) и Закон о службама безбедности (2002). Ти закони упућују на Закон о полицији и дозвољавају примену полицијских овлашћења и посебних доказних средстава од стране служби безбедности под посебним условима који су прописани овим законима.

---

³ Приказ упоредноправних решења види у: Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет*, 259–272; Сачић, Ж. (1998). *Организовани криминалитет у Хрватској*. Загреб.

Првим разлогом или основом ограничења права покривени су пре свега случајеви класичног и организованог криминала, а другим, тзв. политички деликти схваћени у најширем смислу те речи. Како је то већ речено, службе безбедности су с циљем заштите безбедности Републике надлежне и у случајевима организованог криминала уколико он угрожава безбедност Републике. Основи ограничења права тајности писма и других средстава општења према нашем Уставу су доста ужи него у правима неких других држава или међународноправним изворима. За разлику од члана 8. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, наш Устав не познаје основе ограничења као што су „економска добробит земље, заштита здравља или морала, заштита права и слобода других“.

Уставна формулација основа ограничења права („ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије“) прилично је уопштена тако да омогућава извођење посебних истражних односно доказних радњи тајног звучног и оптичког надзора како у превентивне, тако и у репресивне сврхе. Закоником о кривичном поступку искоришћена је ова уставна могућност. Уставом је само одређено да одлуку о ограничењу права доноси суд, на начин (заправо под условима) предвиђен законом, при чему је остављен слободан простор да се законом прецизирају иницијатори или подносиоци официјелног предлога суду (а то су по природи ствари пре свега полиција и тужилаштво). Законодавац се у Законнику о кривичном поступку определио за решење које је уобичајено у европским оквирима – да је државни тужилац једини овлашћен да поднесе образложени официјелни предлог суду. У неким европским земљама предвиђено је да изузетно, у случају хитности, државни тужилац може сам и да донесе одлуку о примени посебних мера, с тим да истражни судија у року од три дана потврди ту одлуку (Немачка) или да се одмах обавести истражни судија (Италија), што је знатно либералније решење које се ретко среће. У САД одлука о примени мера доноси се на основу захтева полиције са којим се сложио тужилац (Бановић, 2001: 309).

Устав не улази у питање неопходног степена сумње остављајући то питање закону. У европским законодавствима готово је универзално прихваћено, а то је решење примењено и код нас, да су основи сумње довољан основ за примену посебних доказних средстава (техника). Будући да Устав не поставља сметње превентивној примени посебних истражних односно

доказних радњи, њихова примена је могућа не само када је дело извршено, већ и онда када се дело припрема, јер и пресецање припреме може бити у функцији „вођења кривичног поступка“. По нашем мишљењу примена посебне истражне односно доказне технике аудио и оптичког надзора могућа је како према идентификованим тако и још увек неидентификованим лицима, уколико постоје подаци да се кривично дело припрема, али још увек нема података која лица то чине. Овакво тумачење не вређа ни слово ни дух, како новог Устава (члан 41), тако ни Законика о кривичном поступку (члан 146. став 2). Уосталом, и Препорука Комитета министара Савета Европе из 2005. предвиђа могућност примене специјалних истражних техника и када је реч о припреми тешког криминала и још увек неидентификованих појединаца или група (Бановић, 2004: 375–376).

ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

Мада је Устав Републике Србије из новембра 2006. унео извесне новине у правни режим ограничења људских права, оне нису такве садржине и домета да би условљавале неопходност промене оних одредаба Законика о кривичном поступку које се тичу специјалне истражне радње тајног звучног и оптичког надзора осумњиченог. Ово стога што је регулатива у кривичном процесном законика из 2006, мада је он донет пре Устава, већ усклађена са опште усвојеним стандардима из међународноправних извора и ставовима судске праксе и доктрине који преовлађују у Европи, а којима се касније руководио и уставотворац у свом раду. Новина је у томе што је Устав сада конституционализовао неке стандарде и начела који су до сада били законске или доктринарне природе, тако да у нашем правном систему сада постоје детаљне одредбе највише правне снаге које регулишу услове ограничења права приватности.

ЛИТЕРАТУРА

- Бановић, Б. (2006). *Посебне методе откривања и доказивања најтежих кривичних дела. Зборник Нова решења у кривичном законодавству и досадашња искуства у њиховој примени*, 43/06.
- Бановић, Б. (2001). *Коришћење специјалних средстава за надзор комуникација у преткривичном и кривичном поступку и људска права*, Правни живот, 9/01.
- Данић, Р. (2004). *Привремени закон о кривичном поступку Косова. Ревизија за криминологију и кривично право*, 2/04.
- Живковић, М. (2000). *Уставна и законска овлашћења за прислушкивање и тајно посматрање као облик ограничења права на приватни живот*, Зборник ВШУП, 2/00.
- Илић, Г. (2003). *Одступање од неповредивости тајне писма. Ревизија за криминологију и кривично право*, 1/03.
- Илић, Г. (2004). *Француско право пред изазовом организованог криминала. Ревизија за криминологију и кривично право*, 2/04.
- Кнежевић, С. (2005). *Заштита приватности осумњиченог у светлу нових законских решења. Зборник Ново кривично законодавство Србије*, Копаоник.
- Милошевић, М. (2007) *Посебне доказне радње којима се задире у право на приватност – Позитивно правни и упоредно правни аспекти*, Безбедност, 1/07.
- Радуловић, Д. *Специјалне истражне радње и ваљаност доказа прибављених предузимањем тих радњи у кривичнопроцесном законодавству Србије и Црне Горе и општеприхваћени стандарди. Зборник са 41. Саветовања Удружења за кривично право и криминологију СЦГ*.
- Сачић, Ж. (1998). *Организовани криминалитет у Хрватској*. Загреб.
- Шкулић, М. (1997). *Аудио надзор телефонских и других разговора у кривичном поступку*, Безбедност, 1/97.
- Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет*. Београд: Досије.

Проф. др Ђорђе М. ЂОРЂЕВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

КРИВИЧНА ДЕЛА ОДБАЦИВАЊА

Сажетак: Иако немају своје место у систематици Кривичног законика нити се уопште помињу у нашем кривичном законодавству, кривична дела одбацивања у теоријском смислу представљају посебну групу кривичних дела која се често помиње у систематици посебног дела кривичног права, најчешће као подгрупа кривичних дела против живота и тела. Међутим, појам ових кривичних дела може се и шире схватити тако да, имајући у виду њихове заједничке карактеристике, обухвати и нека кривична дела из других група. Те заједничке карактеристике кривичних дела одбацивања односе се на радњу, последицу и извршиоце ових дела.

Ова кривична дела могу се поделити на две подгрупе, кривична дела непружања помоћи (у ужем смислу) и кривична дела напуштања, где би у прву спадала кривична дела непружања помоћи, неуказивања лекарске помоћи, непружања помоћи повређеном у саобраћајној незгоди и непружања помоћи лицу у опасности на мору или у унутрашњим водама из Закона о поморској и унутрашњој пловидби, а у другу кривичних дела излагања опасности, напуштања немоћног лица и кршења породичних обавеза.

Кључне речи: Кривични законик, систематика кривичних дела, угрожавање живота, непружање помоћи, напуштање лица.

I

Кривична дела одбацивања представљају посебну групу кривичних дела која се по општим карактеристикама разликују од других кривичних дела. Ипак, она нису добила своје посебно место у систематици посебног дела Кривичног законика, нити се под тим називом помињу у нашем кривичном законодавству.

У теорији кривичног права она се помињу у систематици посебног дела кривичног права као подгрупа кривичних дела против живота и тела (Радовановић, Ђорђевић, М., 1977: 56; Атанацковић, 1981: 134; Чејовић, 2006: Ђорђевић, Ђ., 2009: 24), или као посебна кривична дела у оквиру подгрупе

кривичних дела угрожавања живота и тела, али у тим систематикама она имају ужи оквир и не обухватају сва кривична дела која по својим законским обележјима имају карактер кривичних дела одбацивања. Ово је пре свега зато што се аутори у својим радовима придржавају систематике кривичног законика према којој се само нека од ових кривичних дела налазе у истој групи, тј. групи кривичних дела против живота и тела у чију се подгрупу сврставају само она кривична дела која се налазе у тој глави Кривичног законика (Таховић, 1961: 109).

II

Појам кривичног дела одбацивања није законски дефинисан, али се он теоријски може лако одредити на основу општих карактеристика којима се ова кривична дела одликују. Следе заједничке карактеристике кривичних дела одбацивања.

- Радња ових кривичних дела састоји се у непружању помоћи или напуштању (које по својој природи садржи и непружање евентуално потребне помоћи) неког лица које се налази или је доведено у опасност.
- Опасност се односи на живот, здравље или телесни интегритет лица које је пасивни субјект ових кривичних дела. Та опасност може бити конкретна или апстрактна (која је наступила или могла да наступи), а она је могла да настане дејством природних сила, радњама самог лица које се нашло у опасности или радњама других лица, а код неких од ових дела радњама учиниоца кривичног дела који није пружио помоћ или је напустио угрожено лице. У том смислу, кривична дела одбацивања по својим последицама представљају кривична дела угрожавања, али у појединим случајевима она за последицу могу имати и повреду тј. нарушавање здравља или какву другу телесну повреду или смрт лица коме није пружена помоћ односно које је напуштено.
- Извршилац овог кривичног дела је лице које је по неком основу било дужно да пружи помоћ лицу коме је помоћ ускраћена, односно лице које је по неком односу било дужно да се стара о лицу које је напустило. У питању је понашање које је противно својој или општој грађанској дужности, што произлази из Устава или закона, службене дужности, уговором преузете обавезе или из обавезе настале претходним чињењем извршиоца кривичног дела.

- Кривична дела одбацивања врше се према одређеном лицу, што може бити свако лице према коме извршилац кривичног дела има обавезу пружања помоћи или старања која произлази из неког од наведених основа. С обзиром на то да се ова кривична дела врше према одређеном лицу, појам кривичног дела одбацивања не обухвата кривична дела против опште сигурности, против безбедности јавног саобраћаја, против здравља људи или против човечности и међународног права ако је у питању изазивање опасности за неодређен број лица или неучествовање у отклањању опште опасности.

Кривични законик, као што је већ речено, не предвиђа у својој систематици и кривична дела одбацивања, тако да се она налазе у различитим главама Кривичног законика и то у групама кривичних дела против живота и тела, против здравља људи, против брака и породице, против безбедности јавног саобраћаја, а једно од ових кривичних дела налази се у споредном кривичном законодавству. Ипак, кривична дела одбацивања могу се сматрати, у теоријском али и у практичном смислу, као посебна група кривичних дела. У том смислу се и унутар ње могу разликовати две подгрупе, и то: 1) кривична дела непружања помоћи (у ужем смислу); и 2) кривична дела напуштања. У подгрупу кривичних дела непружања помоћи спадала би следећа кривична дела: непружање помоћи, неуказивање лекарске помоћи, непружање помоћи повређеном у саобраћајној незгоди и непружање помоћи лицу у опасности на мору или у унутрашњим водама из Закона о поморској и унутрашњој пловидби, а у подгрупу кривичних дела напуштања: излагање опасности, напуштање немоћног лица и кршење породичних обавеза.

III

Кривично дело непружања помоћи је основно и најуопштеније одређено кривично дело одбацивања. Оно је као такво предвиђено и у кривичним законима већег броја земаља, на пример, у кривичном законнику Француске (чл. 223 – 6),¹ Кривичном законнику Немачке (параграф 323. с),² Кривичном законнику Мађарске (члан 172),³ Кривичном законнику Словачке

¹ *Nouveau Code pénal, mode d'emploi.* (1993), 269–270.

² *Strafgesetzbuch... und weitere Vorschriften des Nebenstrafrechts*, 147.

³ *Revue de droit Hongrois*, 1–2/80, 72–73.

(члан 207),⁴ Кривичном законнику Аустрије (члан 95),⁵ а познато је и кривичним законцима бивших југословенских република.

Ово кривично дело предвиђено је у Кривичном законнику Србије у члану 127. и састоји се у томе што извршилац „не пружи помоћ лицу које се налази у непосредној опасности за живот иако је то могао да учини без опасности за себе или другог“. Код овог кривичног дела Кривични законик предвиђа и два тежа облика: први, „ако је услед непружања помоћи наступило тешко нарушавање здравља или друга тешка телесна повреда лица које се налазило у непосредној опасности за живот“, и други, „ако је услед непружања помоћи наступила смрт лица које се налазило у опасности за живот“.

Радња кривичног дела се састоји у непружању помоћи, тј. у непредузимању радњи којима би се опасност отклонила. У питању је, дакле, кривично дело нечињења (омисивно кривично дело) и то право дело нечињења које се може извршити само нечињењем и које је као такво и одређено у Кривичном законнику. Код оmissивних кривичних дела мора се увек утврдити основ дужности на чињење које је пропуштено, који се код овог кривичног дела, као и код других правих кривичних дела нечињења, види и из законске инкриминације по којој је такво нечињење кажњиво без обзира на то да ли се и из неких других правних прописа може изводити дужност на чињење у постојећој ситуацији (службена дужност, професионална или уговорна обавеза и др.), при чему постојање такве обавезе може имати за последицу постојање неког другог кривичног дела (непружање лекарске помоћи, непружање помоћи повређеном у саобраћајној несрећи и др.). Општа грађанска дужност пружања помоћи у оваквим ситуацијама произлази и из одговарајуће одредбе Устава (члан 54) о узајамној солидарности грађана и дужности сваког да другоме пружи помоћ у невољи и да учествује у отклањању опште опасности (Николић, 1995: 200)

У зависности од саме природе опасности у којој се лице коме није пружена помоћ налази и конкретних могућности да му се помогне, садржина самог пружања помоћи која није указана може бити различита (на пример, отклањање или умањење опасности која прети, спречавање последица које из опасности могу да произађу, превоз лица да би му се могла указати неопходна

---

⁴ *Trestny zakon a trestny poriadok v platnom znemi*, 206.

⁵ Foregger, E., Serini, E. (1989). *Strafgesetzbuch StGB*, 99.

помоћ, позив другим лицима у циљу пружања помоћи и сл.). Стога се код овог кривичног дела појављује одређен број проблема у вези с врстом помоћи и условима под којима је извршилац био дужан да предузме.

Основно питање које се код овог кривичног дела поставља, јесте да ли постоји дужност на пружање помоћи ако таква помоћ очигледно неће бити успешна тако да се опасност неће моћи отклонити нити спречити последице које из овакве опасности могу да настану. Одговор на ово питање очигледно мора да зависи од тога да ли у конкретном случају постоји макар и најмања могућност да се опасност отклони или макар и у најмањој мери умањи и да ли се могуће последице из постојеће опасности макар и са најмање изгледа могу спречити или ублажити. Ако је одговор потврдан, дужност пружања помоћи ће постојати, а у случајевима када таква могућност не постоји, нема ни дужности да се указује помоћ која апсолутно не може имати дејства. Међутим, у оваквим ситуацијама лице које је у прилици да укаже помоћ најчешће не зна да ли је да ли ће и у којој мери његова помоћ бити ефикасна, што зависи од низа околности случаја, али и од његовог знања о процени могуће ефикасности пружања помоћи коју је у могућности да пружи. Због тога постоји његова дужност да се ангажује у пружању помоћи све док се очигледно не би утврдило да се лицу у опасности не може ни на који начин успешно помоћи. У вези са тим може да се појави проблем уколико је изгледало да се могла пружити ефикасна помоћ и извршилац је то пропустио да учини, а касније се утврди да би исте последице наступиле и да је било каква помоћ била указана. О овоме постоје различита мишљења (Чејовић, 1986: 401–402). Према једном, у оваквим случајевима нема кривичног дела, јер непружање бескорисне помоћи која није могла да отклони опасност и њене последице не може се сматрати непружањем помоћи која се има у виду код овог кривичног дела (Стојановић, 2006: 361). Према другом, закон инкриминише непружање помоћи независно од тога какав је њен могући исход тако да је учинилац самим пропуштањем дужног чињења учинио кривично дело (Коментар, 1995: 198–199). Чини се да овакве случајеве треба решавати тако што ће се посебно узимати у обзир отклањање или смањење опасности пружањем помоћи, а посебно спречавање или ублажавање даљих последица које из постојеће опасности могу да настану. У првом случају, ако се сама опасност није уопште могла отклонити ни умањити, не би требало сматрати да постоји кривично дело јер би пружање помоћи, у ствари,

представљало предузимање непотребних радњи које у датој ситуацији нису адекватне за остварење циља пружања помоћи. Међутим, докле год могућност стварне помоћи није сасвим безизгледна, овакво пропуштање пружања помоћи представља кривично дело, јер је оно свршено кад помоћ није пружена без обзира на то какав је био даљи ток постојања опасности. У другом случају, ако непружањем помоћи нису спречене или ублажене последице настале опасности која је постојала у време непружања помоћи, основни облик овог кривичног дела ће свакако постојати, а да ли ће постојати тежи облик овог кривичног дела зависиће од тога да ли су ове теже последице наступиле и да ли су могле бити спречене, као и од постојања кривичне извршиоца у погледу њиховог наступања. С обзиром на изложено, очигледно је да дужност пружања помоћи постоји докле год има и најмање изгледа да се на отклањање или умањење опасности може утицати, а да одговорности за ово пропуштање нема када могућности стварне помоћи више није било. Проблем је само у томе што је овакву ситуацију тешко процењивати, а погрешна процена извршиоца о томе да не може помоћи може се посматрати само са гледишта стварне заблуде.

Важно питање код овог кривичног дела је и какву помоћ је извршилац дела био дужан да пружи ако је постојало више начина да се укаже помоћ. У оваквим случајевима проблем се појављује у томе што различити видови помоћи могу бити ефикаснији или мање ефикасни, бржи или спорији, сигурнији или ризичнији за онога коме се помоћ указује. Очигледно је да онај који пружа помоћ треба да је пружи на начин којим ће у постојећој ситуацији највише помоћи, при чему треба да примени и више начина уколико је то могуће. Међутим, ако је могуће применити само један од више постојећих начина, питање је за који се од њих требало одлучити. То зависи од оцене оног који треба да пружи помоћ, али и од његовог знања да помоћ успешније и квалитетније укаже (на пример, да ли да сам укаже медицинску помоћ или да повређеног превезе у здравствену установу). Ипак, сматра се да је дужност пружања помоћи испуњена ако је лице које је у питању пружило лицу у животној опасности било који вид помоћи који се може сматрати стварном помоћи у конкретном случају, без обзира на то да ли би други начин пружања помоћи у том случају био кориснији. Једино у ситуацији у којој би извршилац само привидно пружао помоћ радњама које немају одговарајући значај, а при

томе стварно ускратио пружање могуће ефикасне помоћи могло би се сматрати да постоји кривично дело непружања помоћи.

Проблем може настати уколико је више лица у могућности да пружи помоћ лицу у опасности, па неко пропусти да пружи помоћ рачунајући да ће то други учинити (Лазаревић, 1981: 204). Овакве ситуације могу бити веома разноврсне због чега захтевају прецизније разматрање. Ако је догађају присуствује више лица свако од њих је у принципу дужно да пружи помоћ коју може пружити, те пропуштањем да то учини може извршити кривично дело. Међутим, ако је у конкретном случају могуће или довољно да помоћ пружи само једно лице, онда је довољно да то учини само онај који је први приступио пружању помоћи, или који је то према договору присутних учинио, па у таквим случајевима остала лица не чине дело непружања помоћи јер њихова помоћ није више потребна. Међутим, ако је неко већ приступио пружању помоћи, а други би је брже, квалитетније или потпуније могао пружити (на пример, помоћ је почело да пружа недовољно стручно лице, а присутан је и одговарајући стручњак, или је превоз повређеног предузело лице са запрежним возилом, а присутно је и лице које располаже аутомобилом) овај други се може сматрати дужним да он пружи помоћ, те у случају непружања чини кривично дело. Ако је у оваквим случајевима за пружање помоћи потребно учешће више лица, дужност је свих присутних да узму учешће у пружању помоћи све док их није ангажован довољан број, у ком случају престаје потреба за осталима.

Спорно код овог кривичног дела може да буде и питање коме пружити помоћ ако је она истовремено потребна већем броју лица која се налазе у опасности. Код различитих удеса (пожара, поплава, земљотреса, експлозија, хаварија у фабрикама, тежих саобраћајних несрећа и др.) често се у опасности за живот налази више лица, па се лице које може да пружи помоћ може наћи у дилеми коме прво треба пружити помоћ (на пример, да ли оном ко је у тежој ситуацији, а за успешно пружање помоћи постоје мали изгледи или ономе ко је у нешто лакшој ситуацији а код кога су шансе за повољан исход знатно веће). О оваквом питању са друштвеног, моралног или других аспеката могу постојати различита мишљења. Међутим, са гледишта законске одредбе о кривичном делу непружања помоћи довољно је да лице које је у могућности да то учини, помоћ пружи било коме од угрожених лица па да се отклони могућност одговорности за дело непружања помоћи, јер пружањем

помоћи једном од лица према коме је у обавези да пружи помоћ оно није у могућности да пружи помоћ и другоме. Одговорност у оваквом случају могла би да постоји само уколико лице коме пружа помоћ није у опасности за живот, а пропушта да пружи помоћ лицу које је заиста у таквој опасности. Може поставити питање и да ли прво помоћи млађем или старијем лицу, жени или мушкарцу, лицу које поседује извесне посебно значајне личне вредности или лицу које те вредности нема. У оваквим случајевима нема дела непружања помоћи ако је помоћ пружена било коме од лица у опасности, јер је живот сваког лица подједнако правно заштићен, а пружање помоћи једном доводи до немогућности пружања помоћи другоме.

Најзад, може се појавити и проблем постојања овог кривичног дела ако је извршилац дела *пропустио да укаже помоћ, а опасност је и без те помоћи престала. У оваквим случајевима, од значаја за постојање кривичног дела је само околност да је у време пропуштања опасност стварно постојала, а без значаја је каснији исход постојања те опасности, тако да кривично дело у оваквом случају постоји. Оно не би постојало само ако је привидно изгледало да је постојала опасност, а ње у ствари није било, па чак и ако је онај који није пружио помоћ сам сматрао да је опасност постојала и да је неуказивањем помоћи извршио кривично дело (путативно кривично дело).*

Постојање опасности за живот лица којем није пружена помоћ представља елемент бића овог кривичног дела. У питању је конкретна опасност, тј. таква опасност која је за пасивног субјекта већ настала. Створена ситуација у којој су стечени услови да лице може доћи у опасност за живот (апстрактна опасност) није довољна за ово кривично дело јер Кривични законик говори о непружању помоћи лицу „које се налази у непосредној опасности за живот“. То значи да за ово кривично дело није довољно постојање неке друге опасности за телесни интегритет која није таква да угрожава и сам живот (на пример, опасност проузроковања нарушавања здравља или неке друге телесне повреде). Међутим, треба увек имати у виду да опасност за тело може често да представља и опасност за живот (Таховић, 1962: 284).

Није од значаја за постојање опасности за живот, која је обележје кривичног дела непружања помоћи, како је и услед чега дошло до настанка опасност, тј. да ли је опасност настала услед дејства природних сила, напада од стране животиња, поступања самог угроженог лица, или деловања неких трећих лица. Једино је значајно да опасност није проузроковало лице које није

пружило помоћ угроженом, јер би у том случају непружање помоћи лицу које је у опасности за живот било обухваћено кривичним делом излагања опасности (Јовановић, Ђурђић, Јовашевић, 2004: 136) које је теже кривично дело и које у себи консумира дело непружања помоћи као лакше и у садржинском смислу га обухвата (привидни стицај).

Дужност пружања помоћи код овог кривичног дела постоји само ако је лице пропустило да укаже помоћ о којој је код овог кривичног дела реч, а могло је да то учини без опасности за себе или другог. У том смислу, за постојање дужности пружања помоћи битно је да је извршилац кривичног дела био у могућности да пружи потребну помоћ. Да ли је пружање помоћи у конкретној ситуацији било могуће, зависи од многобројних објективних и субјективних околности које карактеришу конкретан случај (на пример, услови за могућност пружања помоћи, доступност неопходних средстава, способност или стручност лица које треба да пружи помоћ и др.). За дужност пружања помоћи од битног је значаја да је помоћ могуће пружити без опасности за себе или другог. Дакле, закон у оваквом случају не тражи солидарност и пожртвовање које би било скопчано са излагањем себе или другог опасности, већ само обавезу помагања које није скопчано са излагањем себе или другог опасности.

Може се у вези с тим поставити и питање да ли се излагање себе или другог опасности при пружању помоћи које искључује обавезу пружања помоћи код овог кривичног дела односи на сваку опасност или само на опасност за живот онога који пружа помоћ или неког другог лица. О томе постоје подељена мишљења. Према једном, само довођење себе или другог у опасност за живот искључује обавезу пружања помоћи, јер је таква опасност адекватна оној која прети ономе коме помоћ треба пружити (Ђирић, 1996: 144). Према другом, свака опасност за оног ко пружа помоћ искључује обавезу пружања помоћи јер у закону се о овоме говори као о опасности за оног ко пружа помоћ, а не наводи се ништа о томе каква то опасност треба да буде (Стојановић, 2006: 361). При решавању овог питања мора се имати у виду како сама формулација законског текста, тако и смисао саме одредбе закона. Ако се овај проблем тако посматра, јасно је да закон не тражи да дужност пружања помоћи не постоји само ако је у питању опасност за живот онога који треба да пружи помоћ, већ то може бити и нека мања опасност за онога ко пружа помоћ (на пример, опасност тешког нарушавања здравља или настајање неке

друге тешке телесне повреде). Међутим, ипак би требало узети да дужност излагања опасности постоји ако је у питању очигледно несразмерно мала опасност која се, кад је у питању живот угроженог, може занемарити као основ који оправдава непружање помоћи (на пример, тешко повређени је пао у трње па неко одбије да му пружи помоћ да се не би при пружању помоћи изложио опасности да се изгребе).

Виност учиниоца код кривичног дела непружања помоћи је у облику умишљаја што значи да учинилац мора имати свест о свим обележјима дела које чини и вољу (хтеће или пристајање) да то дело учини. То значи да он мора знати да постоји опасност за живот односно да је таква опасност у том случају могућа. Његово погрешно уверење да таква опасност не постоји може се узети у обзир као стварна заблуда која искључује његову кривицу само ако је та заблуда била неотклоњива. Његова заблуда у обрнутом смислу да је таква опасност постојала те да је с обзиром на то непружањем помоћи извршио кривично дело, није релевантна јер у таквом случају нема кривичног дела (путативно кривично дело). Извршилац мора имати и свест да њему не прети никаква опасност при пружању помоћи. Уколико је мислио да за њега опасност постоји, а ње није било, он се може позивати на стварну заблуду.

Дужност излагања опасности, која по неком законском основу може да постоји, може бити од значаја за оцену постојања дужности пружања помоћи лицу које се налази у опасности за живот. Наиме, као што је већ речено, лице које може да пружи помоћ лицу у животној опасности није дужно да то учини ако би се тиме само изложило опасности. Међутим, ако је у питању лице које је по неком другом основу дужно да се у таквој ситуацији излаже таквој опасности дужно је да се изложи опасности и у овој прилици, па га постојање опасности за њега при пружању помоћи не би ослобађало обавезе пружања помоћи односно одговорности за непружање помоћи, али само уколико би излагање опасности при пружању помоћи било у оквирима његове обавезе излагања опасности коју он иначе има.

Проблем код овог кривичног дела може да представља случај у којем у ситуацији постојања опасности за живот неког лица постоји лице које је преваходно дужно да пружи потребну помоћ па оно то не учини, после чега ни друго лице не укаже помоћ коју је могло пружити. Лице које је прво било дужно по неком другом основу да пружи потребну помоћ свакако ће бити одговорно за одговарајуће кривично дело (неуказивање лекарске помоћи,

непружање помоћи повређеном у саобраћајној несрећи, излагање опасности, напуштање немоћног лица), али постојање његове одговорности за одговарајуће кривично дело неће искључити одговорност за непружање помоћи другог лица које је било присутно и било у могућности да пружи потребну помоћ.

За постојање кривичног дела непружања помоћи довољно је да помоћ није пружена у условима када је пружање помоћи било обавезно, при чему за постојање дела није од значаја какав је даљи ток догађаја био тј. да ли је опасност из неког другог разлога престала, да ли ју је неко други отклонио и да ли је услед ње дошло до наступања неких даљих последица. Међутим, наступање неких одређених тежих последица може да доведе до настајања неких тежих облика овог кривичног дела. У том смислу, Кривични законик предвиђа два тежа облика код овог кривичног дела, за које су, разумљиво, прописане и теже казне. Ради се о два тежа облика квалификована тежим последицама који постоје: 1) ако је услед непружања помоћи наступило тешко нарушавање здравља или друга тешка телесна повреда лица које се налазило у непосредној опасности за живот, и 2) ако је наступила смрт лица које се налазило у непосредној опасности за живот. Код ових тежих облика дела, као и код других кривичних дела квалификованих тежом последицом, код извршиоца мора постојати виност у односу на тежу последицу која је у овим случајевима у облику нехата (свесног или несвесног).

IV

Осим кривичног дела непружања помоћи Кривични законик предвиђа, као што је већ речено, и више других инкриминација којима се остварује кривичноправна заштита живота путем обавезе пружања помоћи лицу у опасности за живот. У питању су инкриминације које садрже елементе кривичног дела непружања помоћи, али представљају његове посебне случајеве са постојањем још неких њихових посебних елемената које такво дело чине тежим и ширим по свом обиму. У том смислу треба размотрити услове за постојање сваког од ових кривичних дела и његово разликовање од основног кривичног дела непружања помоћи.

Кривично дело неказивања лекарске помоћи (члан 253. КЗ) је такође кривично дело непружања помоћи које је издвојено као посебно због

специфичне врсте помоћи која није пружена и због посебног својства извршиоца овог дела, као и због тога што је у питању не само опасност за живот, већ и опасност наступања тешке телесне повреде или тешког нарушавања здравља.

Радња овог кривичног дела одређена је као одбијање указивања лекарске помоћи, а код овог дела се не искључује обавеза ако постоји опасност за лекара који указује помоћ, с обзиром на то да је у питању лице које је дужно да се у вршењу свог позива излаже опасности (наравно у обиму у коме та обавеза постоји). Проблем је код овог дела и питање ко се сматра лекаром као субјектом овог кривичног дела (лекар у пензији, лекар друге специјалности, лекар који се не бави лекарском професијом и др.).

Ово кривично дело постоји и у кривичним законцима других земаља, на пример, у члану 124. Кривичног законика Руске федерације (Скурагов, Лебедев, 1996: 279), члану 141. Кривичног законика Бугарске (*Наказателен кодекс*, 1995: 54) и др. У неким кривичним законцима ово кривично дело није предвиђено, па се овакви случајеви подводе под друге инкриминације које се односе на непружање помоћи или се ова питања регулишу у посебним законима.

Код овог кривичног дела се, у вези с неуказивањем помоћи, појављују углавном иста питања као и код кривичног дела непружања помоћи, па их на исти начин треба и решавати.

Кривично дело неуказивања лекарске помоћи има такође теже облике квалификоване тежим последицама. Дело је теже од основног дела непружања помоћи, па су за све његове облике предвиђене теже казне од оних које су предвиђене за основно дело непружања помоћи, што је и разумљиво с обзиром на то да код неуказивања лекарске помоћи, осим опште грађанске дужности пружања помоћи лицу које се налази у опасности за живот, стоји и посебна лекарска дужност указивања медицинске помоћи.

Основни облик овог кривичног дела може се извршити само са умишљајем, а теже последице треба да су настале услед нехата учиниоца.

Непружање помоћи повређеном у саобраћајној незгоди (члан 296. КЗ Србије) такође је посебан облик кривичног дела непружања помоћи, који је дат као посебно кривично дело због специфичне ситуације у којој се ово дело врши као и због посебно одређеног лица које се појављује као извршилац овог кривичног дела.

То кривично дело, са извесним разликама у одређивању појединих елемената бића дела, постоји и у кривичним законима других земаља, на пример, у Кривичном законнику Швајцарске (члан 128),⁶ Кривичном законнику Аустрије (члан 94),⁷ Кривичном законнику Норвешке (члан 387),⁸ Кривичном законнику Мађарске (члан 190)⁹ и др. Наведена инкриминација постоји и у кривичним законима земаља на подручју бивше Југославије. У земљама које немају ту инкриминацију, овакви случајеви најчешће се подводе под одредбу кривичног дела непружања помоћи или су регулисани посебним прописима о саобраћају.

Посебан случај непружања помоћи о којем је реч разликује се од основног дела у томе што се као учинилац дела појављује возач моторног возила или другог превозног средства којим је лице коме треба пружити помоћ повређено. Разлика је, дакле, у томе што лице коме није пружена помоћ не мора бити у опасности за живот (али може). Битно је да је лице повређено тим моторним возилом чији се возач појављује као лице које је обавезно да пружи помоћ, при чему није од значаја како је и чијом кривицом (или чак и без ичије кривице) дошло до саобраћајне незгоде у којој је лице које је у питању повређено. Код овог дела не помиње се опасност за оног ко је дужан да пружи помоћ.

И ово дело има два тежа облика квалификована тежом последицом: ако је наступила тешка телесна повреда и ако је наступила смрт повређеног лица, при чему теже последице треба да су наступиле услед непружања помоћи (а ако су наступиле само услед саобраћајне незгоде, оне се могу ставити на терет само лицу које је криво за саобраћајну незгоду). Иначе, у погледу основног облика овог дела потребан је умишљај његовог извршиоца, а теже последице треба да су наступиле услед нехата.

Неки проблеми изложени код кривичног дела непружања помоћи појављују се и код овог дела, па их на исти начин треба и решавати.

Казна за основни облик овог кривичног дела је иста као и код дела непружања помоћи, док је за одговарајуће теже облике нешто строжа.

---

⁶ Germann, O. A. (1956), *Schweizerisches Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*, 157.

⁷ Foregger, E., Serini, E. (1989) *Strafgesetzbuch StGB*, 98.

⁸ Walford, R. (1995). *General Civil Penal Code*, 73.

⁹ *Revue de droit Hongrois*, 1–2/80, 79.

Кривично дело у овом раду названо *непружање помоћи лицу у опасности у мору или у унутрашњим водама*, такође је кривично дело непружања помоћи које је одређено у члану 1053. Закона о поморској и унутрашњој пловидби (Симић, 2003: 51–52). Оно је специфично по ситуацији у којој се дело врши, начину извршења и лицу које се сматра извршиоцем. Ово дело чини заповедник брода, или лице које га замењује, који противно одредбама тог закона не крене у помоћ и не предузме спасавање лица које се на мору или у унутрашњим водама налази у животној опасности, изузев ако не стоје разлози који га по одредбама тог закона ослобађају обавезе спасавања.

Овакве инкриминације се у законодавству различитих земаља обично налазе у законима којима се регулише област поморске пловидбе, али у неким земљама овакве инкриминације постоје и у кривичним законима, као што је то, на пример, случај у Кривичном законнику Руске федерације, (члан 270) (Скуратов, Лебедев, 1996: 629).

И код овог кривичног дела могу се појавити неки проблеми као и код кривичног дела непружања помоћи, па их, по правилу, треба решавати на исти начин како је то код основног кривичног дела непружања помоћи изложено.

Казна за ово дело је већа него код дела непружања помоћи, али је необично да код овог дела нису предвиђени тежи облици за случајеве када су наступиле теже последице и одговарајуће теже казне за ова тешка кривична дела, што је свакако последица неусклађености појединих одредаба споредног кривичног законодавства са Кривичним закоником.

Кривично дело излагања опасности (члан 125. КЗ Србије) је дело напуштања лица доведеног у стање опасности радњом извршиоца кривичног дела. Оно се од кривичног дела непружања помоћи разликује по томе што је код овог кривичног дела радња остављање без помоћи лица у стању или приликама опасним по живот или здравље и што је код овог дела то стање опасности проузроковао онај који је угрожено лице после довођења у опасност оставио. И опасност је код овог дела шире одређена јер се ради не само о опасности за живот већ и за здравље (није јасно зашто закон, осим опасности за здравље, није узео у обзир и опасност наступања неке друге телесне повреде). И израз „остављање“, који углавном асоцира на удаљавање са места може да буде овако схваћен, иако се чини да га је исправније тумачити као свако непружање помоћи. Код овог дела закон не предвиђа опасност за оног ко пружа помоћ. И код овог дела постоје тежи облици

уколико услед остављања без помоћи наступе теже последице и то код првог тежег облика тешко нарушавање здравља или друга тешка телесна повреда (и ово указује да стоји примедба да је код основног облика дела требало навести и опасност наступања неке друге тешке телесне повреде). Дело је према својој радњи двоактно, тј. за његово постојање потребно је да су извршене две радње: проузроковање стања или прилика опасних за живот или здравље и остављање без помоћи лица које је у такву опасност доведено (Чејовић, Миладиновић, 1995: 179). Основни облик овог дела треба да учињен са умишљајем, док је у погледу тежих последица, код тежих облика дела потребно да је код извршиоца постојао нехат. Уколико би у погледу тих тежих последица постојао умишљај извршиоца радило би се о кривичном делу тешке телесне повреде или убиства (Ђорђевић, М, Ђорђевић, Ђ, 2005: 59). Уколико су ове тешке последице биле обухваћене умишљајем извршиоца али нису наступиле, дело би се квалификовало као покушај тешке телесне повреде односно као покушај убиства.

Тежи облик поменутих облика овог кривичног дела постојаће ако је дело учињено према малолетном лицу или бременитој жени.

Казна за све облике овог кривичног дела строжа је него за дело непружања помоћи, што је разумљиво будући да је код овог дела опасна ситуација у којој је дошло до остављања без помоћи угроженог лица умишљајно проузрокована од стране извршиоца кривичног дела.

И ово кривично дело познато је у кривичном законодавству других држава, на пример, у Кривичном законнику Руске федерације ((члан 125),¹⁰ Кривичном законнику Грчке (члан 306),¹¹ Кривичном законнику Бугарске (члан 137),¹² и др, а познато је и у већини кривичних законика земаља бивше Југославије.

Кривично дело напуштања немоћног лица (члан 126. КЗ) такође је једно од кривичних дела које садржи непружање помоћи лицу које се налази у опасности за живот или здравље. Оно има умногоме исте елементе као и претходно изложено дело излагања опасности, само што код овог кривичног дела извршилац није изазвао опасност у којој се напуштено лице нашло (до

¹⁰ Скуратов, Ю. И, Лебедев, В. М. (1996). *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*, 280.

¹¹ *Кривични законик Грчке*, (1957), 66.

¹² *Наказателен кодекс* (1995), 54.

тога је могло доћи услед више силе, деловања животиња, радњама другог лица, па чак и радњом лица које се у таквој опасности нашло).

Код овог дела радња је, такође, остављање без помоћи лица у опасности. Дело се врши према немоћном лицу, а извршилац дела може бити само лице коме је немоћно лице поверено или о коме је оно дужно да се стара. У погледу осталих елемената, код овог дела проблематика је иста као и код дела излагања опасности, а дело има и исте теже облике квалификоване тежим последицама. Предвиђене казне за све облике дела такође су исте као и код дела излагања опасности.

И ово кривично дело познато је у кривичном законодавству многих држава, на пример, у Кривичном законнику Италије (члан 591),¹³ Кривичном законнику Швајцарске (члан 127, став 2),¹⁴ Кривичном законнику Немачке (члан 221),¹⁵ Кривичном законнику Португалије (члан 138),¹⁶ Кривичном законнику Аустрије (чл. 92. и 93),¹⁷ а предвиђено је и у кривичном законодавству бивших југословенских република.

Кривично дело кршења породичних обавеза (члан 196. КЗ) такође садржи елементе непружања помоћи лицу у опасној ситуацији. Код овог дела се ради о остављању у тешком положају члана своје породице који није у стању да се сам о себи стара. То треба да је учињено кршењем законом утврђених породичних обавеза. У питању је посебно одређено лице које може бити извршилац дела, као и посебно одређено лице према којем дело може да се учини. Опасно стање је код овог кривичног дела нешто шире одређено као „тежак положај“, али практично се то најчешће своди на стање опасности за живот или здравље (Стојановић, 2006: 480). И код овог дела се појављују тежи облици ако услед основног дела (учињеног са умишљајем) наступе (из нехата) теже последице, тј. тешко нарушавање здравља или смрт остављеног лица. Умишљај у погледу тежих последица и овде би водио квалификацији дела као тешке телесне повреде или као убиства. Казне за све облике дела су исте као и код дела излагања опасности и дела напуштања немоћног лица.

---

¹³ Marino, R., Gatti, G. (1992). *Codice penale et leggi complementari*, 221.

¹⁴ Germann, O. A. (1956). *Schweizerisches Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*, 156.

¹⁵ Schönke, A., Schröder, H. (1976). *Strafgesetzbuch, Kommentar*, 1320.

¹⁶ *Codigo Penal* (1997), 103.

¹⁷ Foregger, E., Serini, E. (1989). *Strafgesetzbuch StGB*, 97.

Ово дело је мање присутно у упоредном законодавству јер се овакви случајеви могу подвести под инкриминације о којима је већ било речи. Међутим, оно је ипак присутно (са различитим обимом свог садржаја) у кривичним законима неких земаља, на пример, у Кривичном законнику Француске (чл. 227 – 1, 2 и 3),¹⁸ Кривичном законнику Словачке (члан 212),¹⁹ Кривичном законнику Мађарске (члан 173),²⁰ а познато је и у кривичном законодавству неких бивших југословенских република.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанацковић, Д. (1981). *Кривично право. посебни део*. Београд.
- Germann, O. A. (1956). *Schweizerisches Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*, Zurich.
- Ђорђевић, Ђ. (2009). *Кривично право. Посебни део*. Београд.
- Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ. (2005). *Кривично право са основама привреднопреступног и прекршајног права*. Београд.
- Јовановић, Љ., Ђурђић, В., Јовашевић, Д. (2004). *Кривично право. посебни део*. Београд.
- Кривични законик Грчке*. (1957). Београд: Институт за упоредно право.
- Коментар Кривичног закона Републике Србије*. (1995). Београд: Савремена администрација.
- Лазаревић, Љ. (1981). *Кривично право. посебни део*. Београд.
- Marino, R., Gatti, G. (1992). *Codice penale et leggi complementari*. Napoli.
- Наказателен кодекс*. (1995). Солотон.
- Николић, П. (1995). *Уставно право*. Београд.
- Nouveau Code pénal, mode d'emploi*. (1993). Paris.
- Радовановић, М., Ђорђевић, М. (1977). *Кривично право. Посебни део*. Београд. *Revue de droit Hongrois*, 1–2/80.
- Симић, И. (2003). *Кривична дела из посебних закона са коментаром*. Београд.
- Скуратов, Ю. И., Лебедев, В. М. (1996). *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации*. Москва.
- Стојановић, З. (2006). *Коментар Кривичног законика*. Београд.
- Strafgesetzbuch... und weitere Vorschriften des Nebenstrafrechts*. (1995). München: C. H. Beck.
- Schönke, A., Schröder, H. (1976). *Strafgesetzbuch, Kommentar*. München: C. H. Beck.
- Таховић Ј. (1962). *Коментар Кривичног законика*. Београд.
- Таховић Ј. (1961). *Кривично право. Посебни део*. Београд.
- Trestny zakon a trestny poriadok v platnom znemi*. (1996). Bratislava: Mračko M.

¹⁸ *Nouveau Code penal, mode d'emploi* (1993), 293–294.

¹⁹ *Trestny zakon a trestny poriadok v platnom znemi* (1996), 207.

²⁰ *Revue de droit Hongrois*, 1–2/80, 73.

- Ђирић, Ј. (1996). *Одговорност за непружање помоћи лицу које се налази у опасности по живот*. Правни живот, 9/96.
- Foregger, E., Serini, E. (1989). *Strafgesetzbuch StGB*. Wien.
- Codigo Penal*. (1997). Coimbra Editora.
- Чејовић, Б. (2006). *Кривично право. Општи и посебни део*. Београд.
- Чејовић, Б. (1986). *Кривично право у судској пракси. Књига друга. Посебни део*. Београд.
- Чејовић, Б., Миладиновић, В. (1995). *Кривично право. посебни део*. Ниш.
- Walford, R. (1995). *General Civil Penal Code*. Oslo: Norwegian Ministry of Justice.

Dr Dane SUBOŠIĆ¹
Kriminalpolizeiakademie, Belgrad
Dr Goran MILOŠEVIĆ²
Kriminalpolizeiakademie, Belgrad
Dr Dalibor KEKIĆ³
Kriminalpolizeiakademie, Belgrad

DAS ENTSCHIEDEN IN ZEITEN DER KRISENSITUATIONEN

Resime: Der wissenschaftlicher Zugang des Entscheidens wurde formalisiert mit der zeitlichen Theorie des Entscheidens. Ihre Ausgangspunkte sind systematische Analysen, wissenschaftliche Methoden (vor allem quantitative (matematische)), das Metod der Timarbeit, informatische Technik und Tehnologie als Mittel der Unterstützung des Entscheidens, wie auch in Ansicht nehmend die Intuition, die Erfahrungen und logische Analysen des Entscheidungserbringer. Dieses in Ansicht nehmend, wird die zeitliche Theorie der Entscheidung mit dieser Mitteilung als potenziel optimales Model für die Auflösung des Problems der Leitung zur Zeit der Entscheidungen der Krisen, betrachtet.

Die Schlüsselworte: Entscheidung, Kriesensituationen, Gewißheit, Risikum, Ungewißheit.

DIE EINLEITUNG

Das Entscheiden bestand schon immer. Beginnend von dem Zeitpunkt als sich die Leute zum ersten Mal für eine Entscheidung der Dyleme „ich möchte – ich möchte nicht“ entschieden haben, die Entscheidung hat nicht nur die Aufmerksamkeit der Manager angezogen, sondern auch der Wissenschaftler, aber auch aller Entscheidungserbringer (eigentlich aller Leute)! Die Bedeutung der Entscheidung spiegelt sich wieder in dem, das von den Entscheidungen die Zukunf der Einzelnen und der Organisationen, abhängt.

---

¹ dane.subosic@kpa.edu.rs

² goran.milosevic@kpa.edu.rs

³ dalibor.kekic @kpa.edu.rs

Die Entscheidung ist durch verschiedene Phasen der eigenen Entwicklung durchgekommen. Ersens bestand der traditionalistische Zugang der Entscheidung, im diesen Ramen die Überzeugung bestand, das für eine gute Entscheidungserbringung das Talent nötig ist. Eigentlich wurde auf diese Weise die Intuition favorisiert, beziehungsweise die Fähigkeit des Einzelnen das er gute Entscheidungen erbringt in Bedingungen fehlender Informationen. Danach wurde mit der Erfahrungsansicht die Erfahrung des Einzelnen favorisiert, dh. mit der Zeit entwickelte Fähigkeit der guten Entscheidungserbringung, auf der Basis des Wissens über das aktuelle Problem, das erworben wurde durch die Arbeit an der Entscheidung gleicher oder ähnlicher Probleme. Der Verstandszugang dem Entscheiden favorisierte die logische Analyse als das Metod der Entscheidungserbringung. Schließlich, der wissenschaftlicher Zugang der Entscheidung favorisiert die wissenschaftlichen Methoden als Art des guten Entscheidens.

Die Entscheidung ist ein Proceß des Denkens in dem der Manager auf Grund der Einschätzung der Situation – Voraussetzung der Entwicklung des Zustandes, der Erscheinungen und Ereignisse die Entscheidung erbringt, auf Grund deren seine Untertanen vorgehen. Die Entscheidung ist die Funktion des Managements (der Leitung) die neben dem befehlen, im ursprünglichen Sinne, ausschliesslich dem Manager (Leiter – Vorgesetztem) der Organisationseinheit, zusteht. Das heißt nicht das die Vertreter, Mitarbeiter und andere Leiter und Ausführer nicht das Recht auf das Entscheiden haben, sondern das sie es nur in dem Sinne der Entscheidungen und der Befehle ihrer Vorgesetzten haben. So wird ein besonderes Untersystem der Entscheidungen, Befehle und anderen Akten des Managements (Leitung), im Ramen der Organisation als System, erschaffen. Im Ramen dieses (Unter)Systems wird das Entscheiden und Befehlen der Untermittarebeiter stimuliert, aber selbstinitiativ (einstimmig mit den Befehlen der Vorgesetzten) und nicht im Sinne der Eigenwilligkeit (ausserhalb des bennanten Rahmens). Die Entscheidung kann angesehen werden als: Recht auf das Entscheiden, informativer Proceß, Lösung der Probleme der Organisation und Proceß des Denkens.⁴ Das Recht auf das Entscheiden, wie es angeführt wurde, haben alle in der Organisation, mit dem das die Entscheidungen der nidrigeren

---

⁴ Sehe weiter in: Стевановић, О. (2003). *Руковођење у полицији*. Београд: Полицијска академија.

Stufen mit den Entscheidungen auf den höheren Stufen einstimmig sein müssen. Als der Informationsproceß, stellt die Entscheidung die Transformation der Informationen an der Relation Eingang, Durchgang, Ausgang, dar. Einzelne Theoretiker und Praktiker aus dem Gebiet der Entscheidung erleben diese Funktion als Lösung der Organisationsprobleme. Dabei kann man unter dem Problem eine Frage auf die schwierig eine gute Antwort gegeben werden kann, meinen. Also, dieser Zugang bedenkt die Entscheidung als einen Weg zum Kommen zu guten Antworten auf schwierige Fragen. Letztens, als Proceß des Denkens, stellt das Entscheiden eine Reihe technologisch abhenger Phasen dar, und das: Begreifung des Problems, Suche einer Lösung und Prüfung der Lösung.⁵

Das Entscheiden im allgemeinem Sinne hat zwei Phasen: Vorbereitung der Entscheidung und Erbringung der Entscheidung. Die Phase der Vorbereitung der Entscheidung enthält die Feststellung mehrerer möglichen Varianten der Lösung des Problems, und die Phase der unmittelbaren Erbringung der Entscheidung enthält die Wahl der optimalen Variante, womit die ausgesuchte Lösung die Entscheidung wird. Das Ziel des Entscheidens ist die Erbringung der Entscheidungen. Die Entscheidung ist jeder subjektiver Akt des bevollmächtigten Managers die aus den Entscheidungen seiner Vorgesetzten entsteht oder aus eigener Verpflichtung und Rechten auf Entscheiden, im Einklang mit der Einschätzung der Situation. Die Entscheidung ist die Grundlage für das Vorgehen jeder Organisation in der Durchführung des Ziles, beziehungsweise Voraussetzung und Grundlage der Aktion die zur Verwirklichung des definierten Zieles führt.

Die Qualität des Managements (Leitung) hängt am meisten von der Qualität der Entscheidungen ab. Der Leiter tritt selbstständig der Erbringung der Entscheidungen an auf der sogenannten „Schwelle des Entscheidens“ die die „Denkengrenze“ vorstellt, das heißt, dieser Zeitpunkt in den Gedanken des Leiters wenn es nötig ist die Entscheidung zu erbringen. Die Schwelle des Entscheidens bestimmen: der Wunsch, die Möglichkeit, das Bedürfnis, das Wünschbare und die Zuverlässigkeit. Der Wunsch das ein Problem gelöst wird ist der Ausgangspunkt des Managers in Erbringung einer Entscheidung. Sie ist eine subjektive Kategorie, beziehungsweise hängt vom Wunsch des Entscheidungserbringers, ein Problem zu lösen, ab, mit dem das es aus seiner Zuständigkeit hervorgeht (Rechte und Verpflichtungen). Damit das bedenkte Problem gelöst wird ist es nötig das dafür

---

⁵ Siehe weiter in: Миловановић, Р. (1998). *Полицијска психологија*, 109.

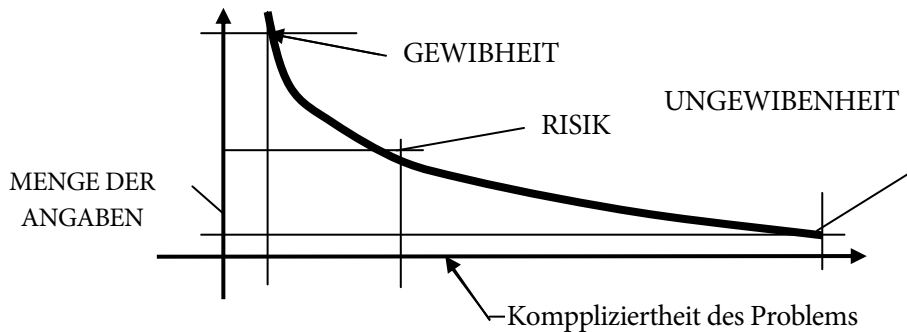
auch Möglichkeiten bestehen. Mit der Synthese des Wunsches und der Möglichkeit das ein Problem gelöst wird kommt man zum Bedürfnis. Also, die Bedürfnisse äußern den Grad der Lösung des Problems, das gegenseitigen Verhältnis des Wunsches und der Möglichkeit zuführend. Das Wünschbare ist zum Unterschied von dem subjektivem Wunsch des Mangers einzelne Probleme zu lösen, eine objektive Kategorie die aus der Legitimität des Zieles der Lösung der Probleme hervorkommt und seiner Übereinstimmigkeit mit den Zielen der organisation. Also, die Entscheidungen können wünschbar und unwünschbar sein. Zuletzt, die Zuverlässigkeit ist die Glaubwürdigkeit der Realisierung der Entscheidung, was heißt das sie genügend sein muss für die Erbringung der Entscheidung, und wenn möglich das sie je größer desto besser ist. Jede Entscheidung enthält im Grundsatz nächste Elemente: den Grundgedanken, Aufgaben der Organisationseinheiten, versicherung des Angagierens und die Weise der Verwirklichung des Managements. Der Grundgedanke enthält die Antworten auf die Fragen „was“ und „wie“ soll man durchführen. Die Aufgaben der Organisationseinheiten beinhalten ihre Verteilung und Aktivitäten die sie mit einem bestimmten Ziel machen sollen. Die Versicherung des Angagierens beinhaltet Antworten auf die Fragen „wer“, „wann“, „wo“ und „wie“ die besten Voraussetzungen erschaffen soll (wenn möglich optimale) für das Angagieren der Träger der schwerpunkt Aktivitäten. Zuletzt, die Weise der Verwirklichung des Managements soll auf alle Fragen der Strukturierung der Verantwortung, die Weise der Erledigung der Funktionen des Managemenst, die Stellen der Leitungsorgane und Mangers, die Weise gegenseitigen Kommunikation, usw., die Antworten geben.

Die Entscheidungen werden nach mehreren Kriterien geteilt. *Nach der Form* werden die Entscheidungen geteilt auf: gedankliche und schriftliche. *Nach dem Organisationsniveau* werden die Entscheidungen geteilt auf: strategische, operative (koordinierte) und taktische (operative). *Nach der Allgemeinheit* werden die Entscheidungen geteilt auf: allgemeine, besondere und einzelne. *Nach dem Inhalt* werden die Entscheidungen geteilt auf: grundsätzliche, zusätzliche, helfende und rutine. *Nach der Weise der Erbringung* werden die Entscheidungen geteilt auf: vollständige und unvollständige. *Nach den Voraussetzungen in den sie erbracht werden* werden die Entscheidungen geteilt auf: programmierte und unprogramierte. Durch das Kreuzen der angeführten Kriterien bekommt man eine komplekse Typologie der Entscheidungen. Zum Beispiel, so können wir eine Entscheidung

bekommen die schriftlich, taktisch und helfend (der Plan der Verbindung der taktischen Einheit für die Ausführung der Aufgabe von taktischer Bedeutung) ist.

Ohne Bezug auf die Art, eine gute Entscheidung muss: zeitlich, zweckmäßig, durchführbar, geschützt, kompatibel und elastisch sein. Die Zeitlichkeit der Entscheidung versteht das das besser eine schlechte Entscheidung ist als keine. Die Zweckmäßigkeit versteht das die Entscheidung übereinstimmend mit dem Ziele, wegen dem sie erbracht wird, ist. Die Durchführbarkeit versteht die realitet der Verwirklichung des Zieles definiert mit der Entscheidung. Die Geschutztheit der Entscheidung versteht ihre Geheimität in Bezug auf alle die nicht bevollmächtigt sind von ihrer Bestehung und ihrem Inhalt zu wissen. Die Kompatibilität der Entscheidung versteht das Einverständnis der Entscheidung der unteren Organe in Bezug auf die Entscheidungen der oberen Organe. Zuletzt, die Elastitet der Entscheidung versteht ihre Anpassheit den Änderungen dem Zustand des Problems, für welche Lösung sie erbracht wurde. *Arten der Entscheidungen – Gewißheit, Riskieren, Ungewißheit.*

Nach der zeitgemäßen Theorie des Entscheidens wird das Entscheiden geteilt auf das was vorbereitet und realisiert wird in den Voraussetzungen der Gewißheit, des Riskierens und der Ungewißheit. Die Kriterien, nach denen diese Aufteilung durchgeführt worden ist, sind: Menge der Angaben, die Kompliziertheit des Problems und die Bekanntheit der Gesetzgebung der Entwicklung der Erscheinung. Die gegenseitigen Verhältnisse des Entscheidens bei Gewißheit, Riskieren und Ungewißheit, in Bezug auf zwei erstangeführte Kriterien wird mit dem nächster Grafik angezeigt.

Aus der nageführten Grafik kann beschloßen werden, das die Gewißheit die Situation vorstellt in der eine große Menge Angaben anwesend ist, und die

Kompliziertheit des Problems ist klein. Andererseits, das Riskieren ist die Situation die eine mittlere Menge der Angaben und mittlere Kompliziertheit des Problems vorstellt. Zuletzt, die Ungewißheit entspricht der Situation die bestimmt ist mit kleiner Anzahl der Angaben und mit großer Kompliziertheit des Problems.

ENTSCHEIDEN BEI GEWIBHEIT

Im kürzesten, die Situation der Gewißheit ist die in der alle Tatsachen, verbunden mit Zustand des Problems, bekannt sind! Die Entscheidung bei Gewißheit geschieht dann wenn: nur ein möglicher Zustand des Problems besteht, bzw. wenn mehrere Zustände des Problems bestehen, wobei man genau weiß welcher geschehen wird!

Die Entscheidung bei Gewißheit ist möglich zu illustrieren durch den Fall der Verteilung. Zum Beispiel, es ist nötig zwei Feuerlöschleinheiten, zum Löschen zwei Feuer, zu verteilen! Dabei, jede von den beiden Einheiten verfügt über verschiedene Feuerlöschapparaten, und die Feuer sind selbst unterschiedlich! Natürlich, unser Interesse ist das die Feuer schnellstens gelöscht werden, damit der Schaden durch sie angerichtet je kleiner ist! Die Zeit der Löschung der einzelnen Art der Feuer, mit der entsprechenden Anzahl und Art der Aparaten, mit denen die Einheiten ausgestattet sind, ist in der nächsten Tabelle angegeben!

FL ⁶ -Aparat \ Feuer	F1 ⁷	F2
A1 ⁸	7 ⁹	17
A2	11	9

Die Lösung des Problems:

LÖSUNG	KOMBINATION	ZEIT GESAMMT	ERGEBNIS
L ₁ ¹⁰	A ₁ -F ₁ A ₂ -F ₂	7+9	16
L ₂	A ₁ -F ₂ A ₂ -F ₁	17+11	28

⁶ FL – Feuerlösch.

⁷ F1 – Feuer 1.

⁸ A1 – Aparat 1.

⁹ 7 – Zeit in Minuten.

¹⁰ L1 – Lösung 1.

Aus dem angeführten Beispiel kann beschloßen werden das die Einteilung der ersten Feuerlöschereinheit (eigentlich der ersten Art der Aparate) bei dem ersten Feuer, und der zweiten Einheit (Aparate) beim zweiten, eine optimale Lösung in der gegebenen Situation ist, denn damit wird die Zeit der Feuerlöschung minimalisiert. Also, mit solch einer Feuerlöschung ist die Erreichung des Zieles in 16 Minuten vorgesehen, und mit der übriggebliebener Verteilung würde es länger dauern, dh. 28 Minuten.¹¹

Natürlich, die angeführte Dauer der Feuerlöschung würde in den angeführten Zeiten dauern, nur im Falle das die Feuer nacheinander gelöscht werden (wenn die erste Löschung beendet ist, beginnt die zweite). Im Falle das ihre Löschung gleichzeitig dauert (was realer ist), mit der ersten Einteilung würde die Löschung 9, und mit der zweiten 11 Minuten dauern, was das selbe Ergebnis gibt, im Sinne der optimalen Lösung, dh. wieder ist die erste Lösung optimal.

Die Entscheidung bei Gewißheit ist *gewöhnlich* nicht selbst das Problem! Indessen, es kann ein Problem werden falls das Maß der potentiellen Angaben (Tabelle) enorm groß ist, so das die Anzahl der Kombinationen sehr groß ist! Solche Probleme werden gelöst durch Anwendung der Mittel der informatischen Technik!

ENTSCHEIDUNG BEIM RISKIEREN

Das Riskieren ist die Möglichkeit (Warscheinlichkeit) der Entstehung der unerwünschten Folgen! Andererseits, die Analyse des Riskierens ist ein Vorgang der systematischen Forschung der Faktoren, die Einfluss auf die Ergebnisse, bei der Zuteilung der Warscheinlichkeiten der Entstehung der zukünftigen Zuständen, haben. Die nageführten Warscheinlichkeiten beschreiben die Risiken, beziehungsweise, ermöglichen die Bewertung der Lösung des Problems!

Die Entscheidung beim Riskieren ist eine Situation in der die Tatsachen über den Zustand des Problems unbekannt sind, aber es bestehen empirische und/oder objektive Evidenz über das Problem, was dem Entscheidungserbringer versichert das er den verschiedenen Zuständen des Problems die entsprechenden Warscheinlichkeiten des Antretens zuteilt! Wenn gesagt wird das die Zustände der

---

¹¹ Das angeführte Beispiel ist analog dem Beispiel 2.1. im Buch: Čupić, E. M., Tumala, R. M. V. (1991). *Savremeno odlučivanje – metodi i primena*, 71–73.

Natur unbekannt sind, denkt man nicht an das, das die Strukturen dieser Zustände unbekannt sind sondern man weiß nicht welche von ihnen geschehen wird!¹²

Also, die Situation der Entscheidung beim Riskieren charakterisieren: das Kenntnis der Aktionen die uns zur Auswahl stehen, der Zustand der Natur, wie auch die Wahrscheinlichkeit der Entstehung der Zustände der Natur! Dabei, das Ergebnis der Wahrscheinlichkeiten der zukünftigen Zuständen ist gleich 1!

Die Entscheidung über die optimale Aktion beim Riskieren beginnt vom Bedürfnis das man auf Grund der bekannten Angaben die erwarteten Effekte der Anwendung jeder von den potentiellen Aktionen, ausrechnet:

$$O_i = E_{i1}V_1 + E_{i2}V_2 + \dots + E_{ij}V_j = E_{im}V_m$$

Danach, auf Grund des früher definierten Kriteriums wird eine von den Aktionen ausgesucht die sich realisieren wird (es wird entschieden). Der Typ der Kriterien bei der Entscheidung unter den Bedingungen des Riskierens ist maximin (maksimin)!

Auf Grund der durchgeführten Analyse der Entscheidung beim Riskieren, stellt sich die Frage seiner Anwendung. Die Entscheidung beim Riskieren ermöglicht die Lösung des Problems: die optimale Verwaltung der Vorräte, Verwaltung der Produktivität und Qualität, Ausfall der technischen Systeme usw.¹³ also, die Anwendung der Entscheidung beim Riskieren ist anwesend beim Domain des Krisenmanagements, besonders im Gebiet der logistischen Sicherheit (zB. Verkehr und anderes)!

Das Beispiel der Entscheidung beim Riskieren mit dem das Angeführte illustriert werden kann bezieht sich auf die Verwaltung der Vorräte, zum Beispiel in Organisationen zuständig für Sanationen der Folgen der auserordentlichen Geschehnissen (Krisensituationen allgemein). Jede Organisation zuständig für Sanationen der Folgen der auserordentlichen Geschehnissen, besonders ihre logistischen Untersysteme, haben das Problem der Bestimmung der Mengen der einzelnen Arten der Artikel der materiel-technischen Mittel, um die Bedürfnisse der Nutzer zufriedenzustellen. Andererseits, die Mengen die angeschafft werden können müssen minimisiert werde vom Aspekt der ekonomität. Also, die Kriterien der Entscheidung in diesem Falle sind Kontradiktor. Einerseits ist es nötig die Bedürfnisse der Nutzer zu befriedigen, die schwer oder überhaupt nicht

---

¹² *Ibid.*, 73.

¹³ *Ibid.*

vorhersehbar sind, und andererseits ist es nötig je weniger finanzielle Mittel zu verbrauchen, bzw. je größere Ersparnisse im Budget zu verwirklichen. Die angeführten Alternativen, die Ausgänge der Krisensituationen (Zustand des Problems) und die verwirklichten Ersparnisse, abhingend von den angeführten Größen, sind in der nächsten Tabelle angegeben.

Zustand des Problems (Ergebnisse) Varianten der Anschaffung 1. Artikels	Wahrscheinlichkeit der Nachfrage 1. Artikels (10%)	Wahrscheinlichkeit der Nachfrage 1. Artikels (40%)	Wahrscheinlichkeit der Nachfrage 1. Artikels (30%)	Wahrscheinlichkeit der Nachfrage 1. Artikels (20%)
11 Stück	0	20	40	60
12 Stück	100	0	20	40
13 Stück	200	100	0	20
14 Stück	300	200	100	0

Wenn die *erste Variante der Anschaffung (11 Stück)* angewendet wird, haben wir die Situation in der der erwarteten Effekte der vorgenommenen Aktion, auf Grund der vorher angeführten Formel:

$$O(11 \text{ Stück}) = 0 \times 0,1 + 20 \times 0,4 + 40 \times 0,3 + 60 \times 0,2 = 32;$$

Analog zu dem haben wir da die erwarteten Effekte der restlichen Varianten:

$$O(12 \text{ Stück}) = 100 \times 0,1 + 0 \times 0,4 + 20 \times 0,3 + 40 \times 0,2 = 24;$$

$$O(13 \text{ Stück}) = 200 \times 0,1 + 100 \times 0,4 + 0 \times 0,3 + 20 \times 0,2 = 64;$$

$$O(14 \text{ Stück}) = 300 \times 0,1 + 200 \times 0,4 + 100 \times 0,3 + 0 \times 0,2 = 140.$$

Die Wahl der optimalen Lösung, erschließt der Entscheidungserbringer auf Grund des Vergleichens der erwarteten Effekte der Anwendung einer der Varianten der Anschaffung in Bezug auf das Kriterium „minimales Bedauern“.¹⁴ aus dem Angeführten tretet hervor das $140 > 64 > 32 > 24$ (**minimales Bedauern**). Das heißt das die zweite Lösung optimal ist, denn mit seiner Anwendung kann er den kleinsten Verlust der finanziellen Mittel erwarten, mit der Befriedigung des Ersuchens der Nutzer.

¹⁴ *Ibid.*, 73–76.

ENTSCHEIDUNG BEI UNGEWISSEHEIT

Die Situation der Ungewißheit ist die, bei der die Tatsachen über den Zustand des Problems unbekannt sind und wenn alle Informationen, auf Grund deren man die Wahrscheinlichkeit der Bestehung der einzelnen Zustände zuteilen könnte! Verschieden von der Situation des Riskierens, das Entscheiden in den Voraussetzungen der Ungewißheit charakterisiert die Abwesenheit der objektiven oder empirischer Evidenz über Wahrscheinlichkeiten der Bestehung der zukünftigen Zustände der betrachteten Erscheinungen!¹⁵

Eines der Grundmerkmale der Krise-, besonders konflikt Situation ist ein großes Niveau der Ungewißheit! Die Ungewißheit ist Folge: (I) mangel der Angaben, (II) Unmöglichkeit der Beeinflußung auf einzelne Faktoren 1) Führung und 2) Durchführung und (III) Unwissenheit der Gesetzmäßigkeit der Entwicklung der Erscheinungen im konkreten Falle! Also, als Ungewiß kann eine Situation betrachtet werden in der große Wahrscheinlichkeit besteht das eine Überraschung entsteht.

Auf Grund der grundsätzlichen Merkmale der Ungewißheit, und in Ansicht nehmend die Entscheidung bei Gewißheit und beim Riskieren, können wir die Frage stellen: "Ob entscheiden bei Ungewißheit überhaupt möglich ist"? Antwortend auf diese Frage können wir beschließen das es doch möglich ist, aber es ist nötig es dem Entscheiden beim Riskieren zu nähern.

Entscheiden in den Voraussetzungen der Ungewißheit ist möglich zu realisieren mit der Beachtung einer der beiden Zugänge: *ohne Beursachung* und *mit Beursachung*! Entscheidung ohne Beursachung ist möglich zu realisieren auf zwei Weisen: 1) *verschieden Kriterien der Entscheidung anwendend* und 2) *durch Anwendung objektiver und subjektiver Apriori Verteilung der Wahrscheinlichkeiten*!

Verschiedene Kriterien¹⁶ des Entscheidens ermöglichen die Äußerung des Willens des Managers im Sinne der Definierung der erwünschten Ergebnisse, dh. dem Grad der Verwirklichung des Zieles, und in diesem Falle basieren sie auf ökonomischen Folgen! Die Entscheidung ohne Beursachung ist möglich zu realisieren durch verschiedene Kriterien, und das: *maximin*, *minimax*, *maximax* und dem Kriterium der *maximalen Gläubigkeit*.

---

¹⁵ Erweitert sehen in: Milovanović, M. (2004). *Odlučivanje u borbenim dejstvima*. Beograd: Vojna akademija.

¹⁶ Kriterium (grie.kritèrion) ist ein Maß, Ansammlung der Vorschriften zum beurteilen von etwas, Zeichen des Findens... (Byжаклпја, 1996/7: 464).

Maximin Kriterium ist bekannter als das Kriterium des Pesimismus. Die Lösung ausgesucht nach diesem Kriterium heißt maximin Lösung! Zu dem kommt man auf die Weise das für jede Lösung ein minimaler Gewinn gefunden wird, wonach zwischen diesen minimalen der maximale Gewinn ausgesucht wird! Der ausgesuchte Gewinn entspricht der besten – optimalen Lösung nach diesem Kriterium!

Minimax Kriterium ist die Ergänzung des maximin Kriteriums, und bekannt ist er als Kriterium der Wünsche! Die Lösung erbracht nach diesem Kriterium heißt minimax Lösung! Zu dem kommt man auf die Weise das für jede Lösung ein maximales Bedauern gefunden wird, wonach zwischen diesen – maximalen, das minimale Bedauern ausgesucht wird! Das ausgesuchte Bedauern entspricht der besten – optimalen Lösung, nach diesem Kriterium!

Maximax Kriterium ist bekannt auch als das *Kriterium des Optimismus!* Also, dieses Kriterium ist der Kontrast zum maximin Kriterium! Mit seiner beachtung ist es nötig die maximalen Gewinne, durch Anwendung jeder Lösung, zu definieren, wonach zwischen diesen – maximalen Lösungen, das mit dem maximalen Gewinn ausgesucht wird! Der ausgesuchte Gewinn entspricht der besten – optimalen Lösung, nach diesem Kriterium!

Kriterium der maximalen Gläubigkeit bezieht sich auf den Zustand mit der größten Wahrscheinlichkeit des Auftretens. Also, der Entscheidungserbringer teilt die Wahrscheinlichkeiten des Auftretens den Zuständen zu, und danach sucht er den Zustand mit der größten Wahrscheinlichkeit des Auftreten, aus! Diesem Zustand entsprechen bestimmte Aktionen, wobei der Entscheidungserbringer die mit dem größten Gewinn aussucht!

Apriori Verteilung der Wahrscheinlichkeiten ist ein Vorgang der die Folge des Mangels der Angaben über die Zuteilung der Wahrscheinlichkeit des Auftretens den einzelnen Zuständen, ist. Dieses Problem übergeht man mit dem La Place – System zur Verteilung der Schwierigkeit (Wahrscheinlichkeit) des Auftretens der einzelnen zustände!

Das angeführte System ist eksplizit und nützt der Zuteilung der Schwierigkeit des Auftretens der Zustände in bestimmten Situationen des Entscheidens! Dieses System heißt Apriori – Verteilung, und kann objektiv und subjektiv sein!

Das Entscheiden bei Ungewißheit ohne Beursachung stellt ein Proceß belastet durch mehrerere Schwächen, dar. Also, ihn charakterisieren: subjektivität des

Entscheidungserbringer, relative Veralterung der Angaben, das Bedürfnis nach Nutzung der Angaben aus der Vergangenheit in der Funktion des Entscheidens über zukünftiges Angagieren, usw.

Wegen allem Angeführtem in Bezug auf Entscheiden ohne Beursachung wurde das *Entscheiden bei Ungewißheit mit Beursachung* entwickelt! Die angeführte Art des Entscheidens stellt ein Proceß dar in dem nicht Wesentlich ist die beste Entscheidung auszusuchen sondern die beste Regel des Entscheidens!¹⁷ also die Ergebnisse des Entscheidens ind diesen Voraussetzungen hängen genau von dem Aussuchen der angeführten Regel des Entscheidens ab, wobei es im Einklang mit dem ausgesuchten Kriterium sein muß!¹⁸

Aposteriore Analyse stellt die Technik der Aussuchung der Regel des Entscheidens dar! Dabei, apriore Informationen sind Angaben über den Zustand des Problems vor der Beursachung und stellen den Anfangspunkt der Aposterioren Analyse dar! Die angeführte Analyse ist eine Art der Analyse mit der apriore Informationen mit den Informationen bekommen mit der aposterioren Analyse kombiniert! Das Ergebnis der aposterioren Analyse ist die gleichnamige Wahrscheinlichkeit, bzw. die Einteilung der Wahrscheinlichkeiten! Zu diesem Zweck wurde die Bayes Teorema entwickelt.

Bayes Teorema ist das Werkzeug zum Korrigieren der apriori Wahrscheinlichkeit, der Informationen bekommen durch Beursachung! Analog bis jetzt dem Angeführten, das Ergebnis der Bayes Teorema ist die aposteriore Verteilung der Wahrscheinlichkeit!¹⁹

ABSCHLUß

Die Zeitgemäße Theorie des Entscheidens ist Teil der Wissenschaft über das Entscheiden in dem die wissenschaftlichen Erkenntnisse über die Art der Erbringung und der Durchführung der Entscheidungen, systematisiert sind. Diese Theorie basiert auf der systematischen Analyse (Zugang und Methoden), dem Method der Timerbeit, der Anwendung der Informatischen Technik und Tehnologie, den kuantitativen Wissensmethoden, wie auch durch Beachtung der Intuition, Erfahrung

---

¹⁷ Dabei ersten ausgeführte Beursachung (zB. Eksperiment, Forschung und Ähn.) bringt zu einer unabsichtlichen Änderung!

¹⁸ Erweitert sehen in: Čupić, E. M., Tumala, R. M. V. (1991). *Savremeno odlučivanje – metodi i primena*. Beograd: Naučna knjiga.

¹⁹ Über das Bayes Teorema kann man mehr sehen in: *Ibid*, 135–148.

und Verstandsbedenkem (Ergebniss der logischen Analyse) des Entscheidungserbringer. Der Sinn solch eines Zugangs dem Entscheiden ist gute Erbringung und Durchführung der Entscheidungen in allen, rechnend auch auf die schwerden möglichen Zustände in denen sich Organisationen und der Entscheidungserbringer, finden können, zu vergewissern. Natürlich, dieses versteht das die zeitgemäße Theorie des Entscheidens nicht nur Anwendbar ist, sondern auch erwünscht zur Zeit der Lösung der Krise.

Vom Aspekt der Zeitgemäßen Theorie des Entscheidens, Erbringung und Durchführung der Entscheidungen, wird eingeteilt nach den Voraussetzungen in denen sich die angeführten Aktivitäten realisieren, auf das in Voraussetzungen der Wahrscheinlichkeit, des Riskierens und der Unwahrscheinlichkeit, geschieht. Dabei, das Entscheiden in Krisensituationen stimmt das was sich auf die Situation der Unwahrscheinlichkeit bezieht, überein. Aber, um gut zu entscheiden in den Voraussetzungen der Unwahrscheinlichkeit ist es nötig auch gut zu kennen das Entscheiden in Voraussetzungen des Riskierens und der Unwahrscheinlichkeit. Dieses ist besonders bedeutend wegen dem das man in den Voraussetzungen der Unwahrscheinlichkeiten entscheiden könnte ist es nötig die Situation der zu nähern die charakteristisch ist für das Riskieren.

Das wissenschaftliche Entscheiden würde nicht wissenschaftlich sein wenn es nicht mit wissenschaftlichen Methoden realisiert würde. Zwischen denen nehmen einen bestimmten Platz die Methoden der Quantitativen Analyse, dh. Methoden der operativen Forschungen. Es handelt sich um Methoden deren Sinn in Versorgung der Quantitativen Anzeiger den Entscheidungserbringern ist, auf Grund deren sie sich qualitativer zwischen möglichen Lösungen des Problems entscheiden können.

AUSGESUCHTE LITERATUR

- Borović, S., Milićević, M. (2001). *Zbirka zadataka iz odabranih oblasti operacionih istraživanja*. Beograd: Vojna akademija.
- Вујаклија, М. (1996/7). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Expert Choice (EC 2000 (Trial version))*. Softwarepacket, Expert Choice. Pittsburg: The decision Support Software Company.
- Petrić, J., Šarenac, L., Kojić, Z. (1988). *Operaciona istraživanja – zbirka rešenih zadataka, knjiga 2*. Beograd: Naučna knjiga.
- Nikolić, I., Borović, S. (1996). *Višekriterijumska optimizacija*. Beograd: ZMS.
- Миловановић, М. (1998). *Полицијска психологија*. Београд: Полицијска академија.

- Milovanović, M. (2004). *Odlučivanje u borbenim dejstvima*. Beograd: Vojna akademija.
- Petrić, J., Petrić, Z. (1996). *Operaciona istraživanja u vojsci*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Стевановић, О. (2003). *Руковођење у полицији*. Београд: Полицијска академија.
- Čurić, E. M., Tumala, R. M. V. (1991). *Savremeno odlučivanje – metodi i primena*. Beograd: Naučna knjiga.

ОДЛУЧИВАЊЕ ТОКОМ КРИЗНИХ СИТУАЦИЈА

Сажетак: Одлучивање је прошло кроз различите фазе развоја. Најпре је постојао традиционалистички приступ одлучивању, у оквиру којег је постојало уверење да је за ваљано доношење одлука потребан таленат. На овај начин је фаворизована интуиција, односно способност појединаца да доносе ваљане одлуке у условима мањка информација. Након тога, искуственим погледом на одлучивање фаворизовало се искуство појединаца, тј. временом развијена способност ваљаног доношења одлука на бази знања о актуелном проблему које је стечено радом на решавању истих или сличних проблема. Здраворазумски приступ одлучивању је фаворизовао логичку анализу, као метод доношења одлука. Најзад, научни приступ одлучивању фаворизује научне методе као начин ваљаног одлучивања.

Научни приступ одлучивању формализован је савременом теоријом одлучивања. Њена полазишта су системска анализа, научне методе (пре свега квантитативне (математичке)), тимски метод рада, информатичка техника и технологија као средства подршке одлучивању, као и узимање у обзир интуиције, искуства и логичке анализе доносилаца одлука. Имајући то у виду, савремена теорија одлучивања разматра се овим саопштењем као потенцијално оптималан модел за решавање проблема управљања током решавања конфликта и криза.

Са аспекта савремене теорије одлучивања, доношење и спровођење одлука дели се према условима у којима се наведене активности реализују, на оно које се дешава у условима извесности, ризика и неизвесности. При томе, одлучивању у кризним ситуацијама одговара оно које се односи на ситуацију неизвесности. Међутим, да би се ваљано одлучивало у условима неизвесности, потребно је добро познавати одлучивање и у условима ризика и извесности. Ово је посебно значајно због тога што је, да би се у условима неизвесности могло одлучивати, ту ситуацију потребно приближити оној која је карактеристична за ризик.

Кризно одлучивање не би било научно да се не реализује научним методама. Међу њима посебно место заузимају методе квантитативне анализе, тј. методе операционих истраживања. Ради се о методама чији је смисао да доносиоцима одлука обезбеде квантитативне показатеље на основу којих они могу квалитетније да се опредељују између могућих решења проблема.

Доц. др Дарко НАДИЋ
Факултет политичких наука, Београд
Проф. др Срђан МИЛАШИНОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

КОНЦЕПТ НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Сажетак: Савремени свет заштиту и унапређење животне средине ставља равноправно уз мир, демократију и економски раст. И док је савремени урбани, технолошки развој човеку пружио велике користи, индустријско загађење природних елемената животне средине, неконтролисана сеча шума и њихово претварање у пољопривредно земљиште, уништење озонског омотача и глобално загревање планете праћено климатским променама, нагомилавање разног отпада, укључујући и радиоактивни, нестанак појединих биљних и животињских врста, само су неке од негативних последица човекових активности, које озбиљно угрожавају његов опстанак. Да би се обезбедила равнотежа, неопходно је усаглашавање производње са еколошким факторима, како на глобалном тако и на локалном нивоу, при чему треба водити рачуна о томе шта је технички могуће и друштвено пожељно. Да би друштво остварило еколошку безбедност, потребна је преоријентација како у производњи тако и у примени науке, али уз вођење рачуна о планетарним потребама. Кључни развојни принцип на којем се темељи концепт одрживог развоја, полази од претпоставке да се само уравнотеженим деловањем може истовремено управљати људским ресурсима, остварити економски развој и избећи социјална неједнакост. Све то ће осигурати интеграцију у глобално друштво, уз задржавање сопственог идентитета. С друге стране, такво деловање не угрожава екосистеме, који представљају основ квалитета целокупног живота и садашњих и будућих генерација. У ствари, прихватање концепта одрживог развоја требало је да допринесе отклањању негативних последица дотадашњег развоја науке и технологије на животну средину и њену даљу интеграцију.

Кључне речи: одрживи развој, еколошка политика, еколошки проблеми, економија, Република Србија.

ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Савремена еколошка политика, као и политика одрживог развоја, тежи ка интегрисаном приступу решавања економских, социјалних и еколошких проблема. Само интересовање, изградња система информисања, притисак јавности, учешће јавности у подизању нивоа свести, јачање владине подршке, међународна сарадња, успостављање сета циљева и успостављање одговарајуће институционалне и законодавне регулативе, могу створити неопходне услове и довести до успеха, односно, до постизања циљева одрживог развоја. Одрживост подразумева усклађивање економског раста и развоја са интересима заштите животне средине и друштвеним развојем. Економска одрживост представља потребан, али не и довољан, услов остварења одрживог развоја. Тренутно стање животне средине указује на потребу да приоритет буде решавање нагомиланих проблема. Одрживи развој утиче на све друштвене, економске и политичке аспекте и они се једни без других не могу посматрати, упоређивати и унапређивати. У остваривању одрживог развоја на глобалном, регионалном, националном и локалном нивоу, веома значајну улогу имају и носиоци политичке власти који доносе и одлуке о усмеравању друштвеног развоја.

Концепт одрживог развоја подразумева усаглашеност потреба и могућности, као и интереса свих чинилаца који утичу на целокупан развој земље. У оквиру тог концепта узимају се у обзир социјални, политички и економски фактори, али и елементи очувања животне средине и одрживо управљање природним ресурсима. Основа одрживог развоја базирана је на задовољавању садашњих потреба али тако да се води рачуна о рационалном коришћењу ограничених ресурса (природног богатства) на начин који ће омогућити да се не доведе у питање њихово коришћење које је неопходно за задовољавање потреба будућих генерација. Он је израз сазнања да су природни ресурси необновљиви и да се целокупни привредни напредак мора организовати на начин који неће угрожавати опстанак како садашњих тако и будућих генерација, као и сазнања да се вредности животне средине морају користити на принципима рационалности и економичности. Садржи значајне механизме који се односе на управљање техничко-технолошким развојем, управљање потрошњом материјалних добара, безбедне производње без загађења, уважава различите политичке и економске системе, локалне услове... Одрживи развој представља тежњу да се створи бољи свет и да се

одржи равнотежа између социјалних, економских, политичких и фактора животне средине; он ствара баланс између ових фактора.

Као иницијатор стварања концепта одрживог развоја послужио је концепт о границама раста развоја планете Земље из седамдесетих година двадесетог века који је указивао да Земља може поднети искоришћавање ресурса и нарушавање еколошких вредности до одређених граница, којима се садашња цивилизација приближила. Концепт одрживог развоја је данас водећи принцип у економској политици и политици заштите животне средине у глобалним оквирима, али овај концепт има и бројне противнике. Концепт одрживог развоја настао је 1980. године, када је Међународно удружење за заштиту природе и природних ресурса развило стратегију заштите која је имала основни задатак остваривање одрживог развоја кроз заштиту ресурса. Једна од првих дефиниција одрживог развоја појавила се 1980. у Светској стратегији заштите: „Да би развој био одржив он мора узети у обзир социјалне и факторе животне средине, као и економске факторе, поштујући људске и природне ресурсе и дугорочне и краткорочне циљеве и негативности алтернативних активности.“

Концепт одрживог развоја први пут је званично употребљен као могући модел развоја 1987. године на 42. седници Генералне скупштине УН, у извештају Комисије за екологију и развој (*Commission for Environment and Development*) под називом „Наша заједничка будућност“ (*Our Common Future*). Комисија је установљена на 38. седници Генералне скупштине (1983) и извештај је популарно назван „Брунтланд извештај“, према имену Гро Харлем Брунтланд (Гро Харлем Брунтланд), председнице Владе Норвешке, која је председавала историјским заседањем. Њена комисија је промовисала политички прихватљиву идеју одрживог развоја. Најчешће цитирана дефиниција одрживог развоја је управо дефиниција која је дата у Брунтланд извештају: „Развој треба да задовољи потребе садашње генерације без довођења у питање могућности будућих генерација да задовоље своје потребе.“

Брунтланд извештај је, као прво, предложио концепт одрживог развоја као развоја који омогућава задовољавање садашњих потреба, али без угрожавања способности будућих генерација да задовољавају своје потребе. Друго, у њему је истакнуто да је основа таквог развоја међународна сарадња, али да је она врло тешка за остваривање. Брунтланд извештај истиче проблем: „Земља је једна, али свет није“. Међутим, многе земље су своје политике често

водиле према локалним и регионалним интересима, који нису у сагласности са еколошким очекивањима на глобалном нивоу. Треће, Брунтландова комисија препоручила је доношење Програма Уједињених нација о одрживом развоју и одржавање светске Конференције о животној средини и развоју. Четврто, Брунтландова комисија је посебно истицала битност јачања националних еколошких агенција, као и институција и организација.

Овако дефинисан концепт одрживог развоја био је врло брзо широко прихваћен. То је довело до тога да је у развијеним земљама почела да нараста свест о потреби промена у приступу развоја људског друштва и до настанка концепта одрживог развоја. У периоду од светског самита у Рио де Жанеиру (1992), до самита у Јоханесбургу (2002), овај концепт све више добија на значају. Многе, а најпре развијене земље, прихватају га као начин планирања свог развоја и као саставни део политичких односа који претпостављају толеранцију, безбедност и сарадњу међу земљама. Десет година после Брунтланд извештаја почело је темељније преиспитивање концепта одрживог развоја, наилазило се све чешће на његово глобално оспоравање и идеју о неопходности за одређеним променама, првенствено због неких неиспуњених очекивања као што су недостатак међународне сарадње, недовољно ангажовање и слаби политички ангажмани. Нови светски поредак наметнуо је поделу терета и општу одговорност која није допринела остваривању већег напретка.

ОДНОС ЕКОНОМСКОГ И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Одрживи развој је уједно и покушај усклађивања односа екологије и економије. Пракса најразвијенијих земаља, али и земаља у развоју, током последње деценије показује да је традиционални концепт развоја крајње оријентисаног само на раст производње, а уједно и праћен растом потрошње природних ресурса дошао до својих крајњих граница. Тек у новијим дебатама о одрживом развоју присутна је идеја о дугорочном очувању природе, која није била садржана у овом концепту од самог почетка. До сада је природа посматрана као нешто што је потребно за задовољење садашњих и будућих потреба. Одатле се може извући закључак да идеја о одрживости није била примарно еколошка, већ економска. Концепт одрживог развоја посебно истиче значај међународног аспекта економских активности и њихов утицај на животну средину и ресурсе у будућности. Одрживи развој повезан је са концептом оптималног раста, у њему се настоји успоставити равнотежа између

економског раста и деградације животне средине. Трошкови загађења животне средине и коришћења ресурса имају значајну улогу у доношењу текућих економских одлука. Они представљају цену штета нанетих животној средини и природним ресурсима које ће сносити будуће генерације, тзв. екстерни трошкови, које производи загађивање, исцрпљивање ресурса и нарушавање људског здравља и они почињу надмашивати користи које даљи раст доноси. У строго економском смислу, одрживи развој претпоставља примену економских принципа слободног тржишта и конкуренције уз поштовање принципа заштите животне средине и потреба свих учесника у процесу. Повећање обима производње, које је карактеристично за постиндустријско друштво, има за последицу интензивнију употребу природних ресурса и еколошких услуга. Данас многе економске активности негативно утичу на животну средину и људско здравље, али с друге стране игнорисање неких стварних проблема животне средине води додатним трошковима и инвестицијама за појединачне актере. Многи политичари, индустријске групе, па и неки економисти тврде да ће спровођење строгих прописа о животној средини и примена скупих мера за очување животне средине спутати економски развој и повећати незапосленост. Међутим, истина је да инвестирање у спречавање деградације животне средине доноси финансијске користи и компанијама, а и целокупном друштву. Мора се разумети да што се више загађења произведе, више ће новца бити потребно за враћање благостања друштва на ниво који је постојао пре загађења. Капитал се данас у најразвијенијим земљама све више улаже у заштиту животне средине, штедњу енергије и развој еколошки прихватљивих енергија, као и других ресурса, и у развој технологија које се пријатељски односе према околини и управо у тим подручјима отварају се и бројна нова радна места. Одрживи развој треба подстицати мерама пореске политике на локалном нивоу, које имају за циљ спречавање загађења и расипање природних богатстава. Адекватно сагледавање проблема оптималног развоја и покушај његовог решавања захтева мултидисциплинаран приступ. Одрживи развој обухвата низ подсистема и он је императив савременог друштва. Он није обухваћен ни једном дисциплином у целисти, већ је садржан у многим научним дисциплинама: економији, технологији, екологији, праву, социологији, етици... Одрживи развој се најчешће повезује са еколошким питањима и заштитом животне средине, а значај овог концепта је управо у његовом истовременом обухватању еколошког, економског, социјалног и институционалног подсистема. Одрживи развој

подразумева позитивна кретања једне групе индикатора, која не изазивају негативна кретања друге групе индикатора. Реализација постављених циљева који омогућавају раст и развој у оквиру једног подсистема не смеју довести до запостављања раста и развоја у другом подсистему, јер се у случају неусклађених кретања не може говорити о одрживом развоју. Економски раст и развој не могу бити неограничени, јер економија не функционише независно од еколошког (природног) окружења. Зато обично постоји нагодба између квалитета животне средине и економског развоја земље – начин и обим производње прилагођени су окружењу. Зато је неопходно креирање заједничке политике која уважава принципе економије и одрживог развоја.

Посебан предмет изучавања јесу квантитативни и квалитативни показатељи одрживог развоја. Мерење одрживог развоја је један од највећих изазова са којим се суочавају теоретичари који заговарају овај концепт. За процену развоја земље обично су се користили традиционални економски показатељи. Традиционални економски показатељи развоја не представљају адекватне индикаторе друштвеног благостања и економског здравља, јер не изражавају еколошки штетно деловање привредних активности и не указују на промене у структури самог окружења. Из тог разлога неопходно је оценити вредност сваке врсте природног капитала: необновљиве ресурсе, обновљиве ресурсе и загађење животне средине. Еколошки, економски, друштвени и институционални индикатори имају задатак да доносиоцима политичких и економских одлука на очигледан и јасно уочљив начин укажу на сигнале еколошке неодрживости квантитативног економског и индустријског развоја. Доказано је да савремени економски развој мора бити усклађен са еколошким аспектима одрживог развоја, јер је реч о оптималном развоју, који води рачуна о међугенерациској расподели економског и еколошког благостања. Пракса развијених, али и неразвијених земаља показала је да је интензивнији економски раст немогућ без еколошке заштите и репродукције окружења. Еколошки показатељ најосетљивије је мерило стварног развоја. Његов недостатак лежи у чињеници да се израчунавања заснивају на информацијама које могу да прикупе само неке, углавном најразвијеније земље. До сада се концепту одрживог развоја прилазило махом са еколошког становишта, док са економског, социјалног и инфраструктурног становишта није била посвећена довољна пажња, а у питању је вишеслојни концепт, који захтева истовремено поштовање свих принципа и уочавање улоге свих подсистема.

СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Данас је свет увелико суочен са потребом глобалне, заједничке, одговорности за развој у складу са потребама људи и природе и схватањем да се планета Земља мора очувати како за садашњу, тако и за будуће генерације на прихватљив и политички одговоран начин. Право садашње генерације на искоришћавање природних ресурса и на здраву животну средину не сме угрозити нити укинути исто такво право наредним генерацијама, а да би се то омогућило, неопходно је у свакој уређеној држави пре свега изградити дугорочну стратегију одрживог развоја земље. Стратегија одрживог развоја једне земље је дугорочни план који пројектује визију за наредних 5, 10 и 25 година и за овај национални документ неопходно је имати висок степен политичке сагласности, јер је то документ који одређује најшире оквире развоја. Неопходно је изградити и ускладити законску регулативу и обезбедити механизме њене примене и праћења, развити и ојачати, а првенствено успоставити институције којима ће се применити закони ради постизања циљева из стратегије. Стратегија одрживог развоја дефинише одрживи развој као дугорочан, свеобухватан процес који утиче на све аспекте живота (економски, социјални, еколошки и институционални) на свим нивоима. Одрживи развој је оријентисан на израду модела који на квалитетан начин задовољава друштвено економске потребе и интересе грађана, а да се истовремено елиминише и смањује утицаје који представљају претњу или штету по животну средину и природне ресурсе. Дугорочни концепт одрживог развоја подразумева стални економски раст, који осим економске ефикасности и технолошког напретка, већег учешћа чистијих технологија и иновативности целог друштва, обезбеђује смањење сиромаштва, дугорочно боље коришћење ресурса, унапређење здравствених услова и квалитета живота и смањење нивоа загађења, спречавање будућих загађења и очување биодиверзитета. Најважнији циљеви одрживог развоја су: отварање нових радних места, смањење стопе незапослености, смањење сиромаштва и неједнакости, подстицање запошљавања младих и лица из маргиналних група.

Одрживи развој подразумева и усклађивање различитих и често супротстављених мотива, а решавање таквих конфликта захтева одређени ниво политичке воље. Кључне претпоставке неопходне за прихватање и примену концепта одрживог развоја привреде и друштва, и за његову успешну реализацију јесу одговарајуће вођство, широка политичка, социјална

и медијска подршка, као и друштвени консензус о неопходности прихватања тог концепта. Јака политичка воља, посвећеност владе и подршка и учешће јавности представљају факторе успеха. Једна од карактеристика одрживог развоја јесте веће укључивање јавности у процесе доношења одлука о проблемима животне средине, али за квалитетно укључивање јавности није довољна само декларативна опредељеност власти, неопходни су и посебни подстицаји, пре свега информисање и едукација, како би јавност објективно могла да утиче на исход за који је заинтересована.

Тих кључних година када је питање одрживог развоја у свету било све актуелније, осамдесетих и деведесетих година двадесетог века, наша земља била је ван интегративних процеса. Док су друге земље пролазиле кроз економске и политичке транзиционе процесе, у то време у нашој земљи се распадао и рушио институционални оквир друштвеног и привредног живота. Брига за очување животне средине и унапређење одрживог развоја, све до недавно, била је периферно политичко питање. Због свега тога, укупно стање животне средине у Србији је још увек на незадовољавајућем нивоу. То се подједнако односи и на стање вода и водних ресурса, стање ваздуха, биодиверзитет, стање шума и земљишта. Неадекватан је приступ у управљању отпадом и хемикалијама, присутан је висок ризик од хемијских загађења, као и од високог нивоа буке и загађености. Осим тога, бројни су привредни и многи други сектори чије активности додатно неповољно утичу на постојеће стање животне средине у Србији.

Циљ Стратегије одрживог развоја Републике Србије је да доведе до равнотеже три кључна фактора, односно три стуба одрживог развоја: одрживог економског раста и привредног и технолошког развоја, одрживог развоја друштва на бази социјалне равнотеже, заштите животне средине уз рационално располагање природним ресурсима, спајајући их у једну целину подржану одговарајућим институционалним оквирима. Стратегија одрживог развоја Србије доприноси усклађивању конфликтних циљева различитих аспеката друштвеног и економског развоја и превазилажењу јаза између процеса секторских политика. То је остварено у заједничком раду на изради Стратегије, односно кроз учешће свих кључних друштвених група.

Стратегија одрживог развоја Републике Србије заснива своја решења у складу са европским интеграцијама: Стратегијом одрживог развоја ЕУ која је усвојена 2001. и ревидирана 2006. године и Лисабонском стратегијом ЕУ.

Стратегија одрживог развоја Србије усклађена је са Миленијумским циљевима УН и Националним миленијумским циљевима развоја у Републици Србији које је Влада Републике Србије усвојила 2006. године. Стратегија одрживог развоја Србије полази од реформских циљева дефинисаних у стратешким документима које је донела Влада Републике Србије. Тежећи интегративним процесима, Република Србија је током протеклих неколико година редефинисала свој нормативни сектор и приближила га законодавству ЕУ. Национална стратегија један је од стратешких докумената који усмерава целокупну државну политику и веома је значајна за политику одрживог развоја. Стратегија одрживог развоја усклађена је и са секторским стратегијама: Националном стратегијом запошљавања, Стратегијом развоја енергетике Републике Србије, Стратегијом развоја туризма, Стратегијом реформе државне управе, Стратегијом развоја шумарства, Стратегијом локалног одрживог развоја, итд. Пројекат израде Стратегије одрживог развоја Републике Србије инициран је као директан одговор на Светски самит о одрживом развоју на предлог амбасадора Краљевине Шведске у Београду. Реализација пројекта започета је у јулу 2005. кроз сарадњу Кабинета потпредседника Владе Републике Србије, Програма за развој Уједињених Нација и Шведске Агенције за међународну сарадњу. Израда стратегије почела је одржавањем Националне конференције о одрживом развоју 2006. године, са задатком да путем учешћа јавности и консултација са заинтересованим странама и институцијама креира визију Србије до 2017. и прецизира приоритете. Конференцији је присуствовало преко 130 учесника, представника бројних институција Владе, академске заједнице, пословног света и невладиног сектора. Заједничким радом утврђени су кључни национални приоритети и принципи на којима се заснива Стратегија одрживог развоја. Политичка подршка овом процесу била је неопходна јер је Влада носилац промена и развоја земље.

Стратегија се састоји од осам делова. У првом делу приказана је методологија израде Стратегије и основни подаци о усвојеним стратешким документима Републике Србије на којима се заснива Стратегија. Шематски су приказане функционалне везе између елемената Стратегије (економије, друштва и заштите животне средине), као и њихови узајамни утицаји. Други део Стратегије дефинише стратешко опредељење за одрживи развој и обухвата визију развоја, националне приоритете и принципе Стратегије. У

том делу дата је полазна *SWOT* анализа. Трећи део се бави економијом, као једним од три стуба одрживог развоја. У њему су дате основе привреде Републике Србије засноване на знању, као и конкретни циљеви и приоритет у макроекономском управљању и избор одговарајуће економске политике, транзиционих токова, одрживе производње и потрошње, образовања за одрживи развој, информационо-комуникационих технологија и економије засноване на знању, одрживости научнотехнолошке политике и заштите интелектуалне својине. Четврти део Стратегије бави се друштвено-економским условима и перспективама које отвара одрживи развој у Републици Србији. У том делу се наводе циљеви, мере и приоритети који се односе на различите области друштвеног развоја и њихове везе и утицаје на економски развој и заштиту животне средине у Републици Србији – друштвене вредности, квалитет живота и друштвено благостање, популациону политику, социјалну сигурност, сиромаштво и социјалну укљученост, политику једнаких могућности, родну равноправност, јавно здравље, становање и стамбену политику, регионалне и локалне аспекте одрживог развоја, као и информисање и учешће јавности у одлучивању. Пети део посвећен је питањима заштите животне средине и очувања природних ресурса у Републици Србији, као и утицајима економског развоја на животну средину. У том делу дати су циљеви, мере и приоритети везани за заштиту природних ресурса (ваздуха, воде, земљишта, биодиверзитета, шума, минералних ресурса и обновљивих извора енергије), заштиту од деловања различитих фактора ризика по животну средину (климатских промена и оштећења озонског омотача, отпада, хемикалија, удеса, јонизујућег и нејонизујућег зрачења, буке и природних катастрофа), заштиту од деловања фактора ризика по животну средину у различитим економским секторима (индустрији, рударству, енергетици, пољопривреди, шумарству, ловству и рибарству, саобраћају и туризму), као и увођење чистије производње. У шестом делу стратегије дати су институционални оквир и механизми за примену Стратегије, с посебним освртом на оснивање нових институција и јачање постојећих за спровођење Стратегије, као и јасни механизми међусобне поделе одговорности и надлежности у спровођењу и праћењу спровођења Стратегије. У седмом делу приказани су извори финансирања Стратегије. У осмом делу дата је методологија праћења спровођења Стратегије с јасно дефинисаним индикаторима одрживог развоја по појединим областима

којима се Стратегија бави и наведене су институције које су надлежне за праћење тих индикатора. Као национални приоритети, у Националној стратегији одрживог развоја наводе се:

- чланство у Европској унији;
- развој конкурентне тржишне привреде и уравнотежен економски раст;
- развој људских ресурса и повећање запошљавања;
- развој инфраструктуре и равномеран регионални развој;
- заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса.

ПРИНЦИПИ НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије заснива се на глобално прихваћеним принципима који су дефинисани у Декларацији о одрживом развоју из Јоханесбурга, Миленијумским циљевима развоја УН и Стратегији одрживог развоја ЕУ. А то су: међугенерациска солидарност и солидарност унутар генерације, отворено и демократско друштво, учешће грађана у одлучивању, знање као носилац развоја, укљученост у друштвене процесе, интегрисање питања животне средине у остале секторске политике, принцип предострожности, принцип „загађивач плаћа“, укључење трошкова везаних за животну средину у цену производа, одржива производња и потрошња.

Садашња привреда Србије би, уз примену одговарајућих стратегија које се тичу привредног и других (еколошких, технолошких, социјалних, итд.) аспеката развоја, могла битно да побољша релативно лошу позицију у односу на друге земље у транзицији, поготово у односу на оне из југоисточне Европе. Економски развој Србије био је у последњој деценији прошлог века под снажним утицајем неекономских фактора, хиперинфлације, монетарне нестабилности и вођења ратне економије, а све то довело је Србију до кашњења у многим питањима, па тако и по питању одрживог развоја. Одрживи привредни развој Србији треба да омогући стални економски раст који неће бити заснован на прекомерној употреби природних ресурса, или на неприхватљивим еколошким последицама које би довеле у питање његову одрживост, као и економске изгледе будућих генерација. У Србији су после

2000. године установљена елементарна правила игре која важе у свету тржишне привреде, владавине закона и политичке демократије.

Питање развоја националних економија данас, на почетку двадесет првог века, превазишло је теоријска размишљања која су била важећа у другој половини прошлог века. Упоредо са убрзањем развоја у светским размерама, долази до стварања глобалних алијанси и повезивања читавих региона у циљу стварања што јаче позиције на светској економској и финансијској позорници. Они који не учествују у тим процесима, остају маргинализовани, изопштени из главних токова информација и знања. Србија данас није у ситуацији да бира хоће ли се укључити у свет глобализоване светске економије и нових технологија, на њој је да настави започете тржишне и политичке реформе. Она се већ определила за прикључење Европској унији са свим економским, правним, политичким, административним и еколошким последицама тог избора. За Србију је данас од изузетне важности да се определи за економију засновану на знању која ће доминирати њеном привредном активношћу у будуће. Србија мора да у свим аспектима живота користи знање које треба да произилази из тржишне економије, финансирањем из приватних фондова и подршком од старне државе. Данас су „економије засноване на знању“, односно „економије знања“ у светским оквирима постали препознатљиви и веома популарни термини. Нема скоро ниједне економски развијеније земље данашњег света која нема посебну политику или стратегију подстицања економије засноване на знању.

Од свих елемената националне стратегије одрживог развоја обратићемо пажњу на пети део, који се бави проблемима заштите животне средине у Републици. „Један од националних приоритета за достизање одрживог развоја у Републици Србији односи се на заштиту и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса. То подразумева интеграцију и усаглашавање циљева и мера свих секторских политика, хармонизацију националних прописа са законодавством ЕУ и њихову пуну примену.“

Појам рационалног коришћења природних ресурса подразумева заштиту ваздуха, воде, земљишта, биодиверзитета и заштиту природе, шума, минералних ресурса и обновљивих извора енергије. Квалитет ваздуха у градовима првенствено зависи од емисије штетних гасова (CO_2 , NO_x , CO), чађи, органских, неорганских и прашкастих материја које ослобађају

термоенергетска постројења и стварају индустрије, саобраћај, индивидуалне котларнице – термоенергетска постројења у Обреновцу, Колубари и Костолцу, рафинерије у Панчеву и Новом Саду, хемијска индустрија и металуршки комплекси у Панчеву, Крушевцу, Шапцу, Бору и Смедереву. Квалитет ваздуха се погоршава са порастом броја моторних возила и индустријске производње, коришћења бензина са додатком олова и дизела са високим процентом сумпора. Најважнији задатак је очувати и побољшати квалитет ваздуха где год је то могуће, а то значи:

- ускладити националне прописе који се односе на квалитет ваздуха и штетне емисије са законима ЕУ, као и усвајање и примену међународних споразума који се односе на заштиту ваздуха;
- смањити загађења ваздуха проузрокована енергетиком и индустријом;
- побољшати квалитет горива (постепено избацити из употребе оловни бензин и дизел са високим уделом сумпора);
- унапредити системе за праћење и испитивање квалитета ваздуха;
- побољшати приступ јавности информацијама о квалитету ваздуха и подизање јавне свести.

Када је реч о водама (минералним и термоминералним), Србија спада међу најбогатије земље у Европи са регистрованих око 1.200 појава воде. То богатство се огледа и у великом броју извора са изузетно високом температуром: Врњачка бања (94,1°C), Јошаничка бања (77,2°C), бушотине у Богатићу (75,5°C), Сијаринска бања (72,2°C). Снабдевање водом захтева највећа улагања, јер представља приоритет у сектору вода. Циљ је да се (са данашњих 63%) повећа проценат становништва који ће бити прикључен на јавни систем водоснабдевања. Међутим, развој канализационих система видно заостаје (канализацију поседује свега 46% становништва). Недовољно пажње и средстава посвећено је пречишћавању отпадних вода. Само 5,3% од укупних отпадних вода испушта се у реципијенте са одговарајућим пречишћавањем. Мере заштите вода се не примењују адекватно, загађиваче није увек лако идентификовати, а и када јесте, казне за прекршиоце су сувише благе. „Одрживи развој подразумева оптимално управљање водама, очување и унапређење квалитета вода и њихово рационално коришћење“, а то значи: ускладити националне и европске прописе у области вода; прикључити што већи број становника на јавне системе за водоснабдевање и тако повећати доступност квалитетне воде; смањити губитке у водоводним системима;

заштитити и унапредити квалитет воде у акумулацијама намењеним водоснабдевању; повећати квалитет воде у водотоцима (изградити системе за пречишћавање отпадних вода и контролисати коришћење ђубрива и средстава за заштиту биља); санација загађених водотока; примена принципа „загађивач плаћа“ и „корисник плаћа“; обезбедити адекватну институционалну и територијалну организацију сектора вода; утврдити правни статус и власничку трансформацију водопривредних предузећа; проблем комуналних вода у већим градовима решити по принципу јавно-приватног партнерства, а у мањим местима уз помоћ државних инвестиција; увести регулаторну функцију; обезбедити учешће јавности и корисника у процес управљања водама. „За постизање планираних циљева одрживог коришћења и заштите вода, најзначајнија је улога државе, која ће морати да, првенствено законском регулативом, обезбеди услове за дугорочну макроекономску стабилност и сигурност уложеног приватног власништва.“

Републику Србију карактерише велики генетички, специјски и екосистемски диверзитет, али ову слику нарушава чињеница да су биолошки ресурси релативно ограниченог капацитета. Са пет националних паркова, 14 паркова природе, 17 предела изузетних одлика, 72 резервата природе, 313 споменика природе и 43 подручја од културно-историјског значаја, Србија се убраја у земље са средње нижим степеном заштите. Такође, постоје подручја која су од међународног значаја за птице, биљке и лептире.

Из свега приложеног јасно је да је Србија, у смислу биолошке разноврсности, веома богата по квалитету али су биолошки ресурси релативно ограниченог капацитета.

Последњих двадесетак година у Србији се спроводи програм очувања агродиверзитета и то у виду *ex suit* и *in suit* програма. *Ex suit* програм подразумева очување живог и смрзнутог биљног и животињског материјала као и успостављање националне банке гена у сарадњи са научним и стручним институцијама у области пољопривреде. *In suit* програм обухвата очување живих примерака биљака и животиња које су ретке или којима је опстанак угрожен. „Треба унапредити планове управљања заштићеним добрима у складу са савременим међународним стандардима и европским директивама. Такође, потребно је даље унапредити праћење биодиверзитета. Веома је значајно уна-пређење капацитета управљача заштићених подручја и подизање ефикасности меродавних државних органа на спречавању и кажњавању

непожељних и непрописних активности у заштићеним и еколошки значајним подручјима.“

Под шумама је око 26,6% територије Републике Србије, односно 2.349.720 ha укупне површине. Постоји неколико критеријума на основу којих шуме можемо посматрати као: државне (50,2%), приватне (49,85%), шуме високог порекла (44,1%), изданичке шуме (45,5%), плантаже (1,6%) и шикаре и шибљаке (8,8%). Када је реч о уређењу и коришћењу шума и шумских површина, Србија пред собом има следеће задатке: усклађивање националних и европских прописа из области одрживог управљања шумама, унапређивање стања шума, унапређење одрживог газдовања шумама и заштићеним природним добрима и повећање површине под шумама на 29% територије до 2015. године.

Србија обилује великим бројем различитих врста минералних сировина, али се, у количинском смислу, слободно може рећи да је у дефициту. Енергетске минералне сировине – угаљ, нафта и гас; металне сировине – бакар (Мајданпек, Велики Кривељ, Церово), олово и цинк (Стари Трг, Бело Брдо, Ново Брдо, Ајвалија) антимон (Подриње, западна Србија), никл (Риђинци, Велућа), фероникл (Мокра Гора за западу Србије), калај (Циганкуља и Иверак); племенити метали – злато, сребро, бизмут, кадмијум, платина, селен, молибден, титан, радијум, паладијум; разне неметаличне минералне сировине. Највећи проблем је што се ови ресурси користе неплански и неодрживо, па је потребно што пре: ускладити домаће и европске прописе из области управљања ресурсима; усвојити стратешке документе одрживог коришћења ресурса и добара; пронаћи нова лежишта, а постојећа користити што рационалније уз примену чистих технологија; испитати валидност заосталих минералних сировина у јаловиштима и депонијама активних и затворених рудника. Србија је суочена и са недовољном количином енергетских ресурса. Од укупне количине 90% одлази на лигнит лошег квалитета, а осталих 10% на нафту и гас заједно, што је ограничавајући фактор развоја енергетике засноване на домаћим ресурсима. „Кључни (енергетски) проблеми су следећи: превелико ослањање на употребу фосилних горива, диспропорција између геолошких и експлоатационих резерви угља, нафте и природног гаса, што указује на могуће неизвесности у располагању тим резервама у наредном периоду.“

Степен коришћења обновљивих извора енергије је веома низак и зато Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године наводи енергију биомасе као најзначајнији домаћи енергетски потенцијал. Проблеми који утичу на повећање коришћења обновљивих извора енергије јесу: лоша просторна распоређеност вода; незадовољавајућа инфраструктура за коришћење обновљивих извора енергије; непотпун законску оквир за подстицање коришћења обновљивих извора енергије; недостатак поузданих података о потенцијалним обновљивих извора енергије; недостатак ефикасног система финансијских инструмената ради масовнијег коришћења обновљивих извора енергије. Осим тога, потребно је усвојити подстицајне мере за производњу и коришћење енергије из обновљивих извора, унети промене у пољопривредну политику како би се обезбедила финансијска помоћ за производњу енергетских усева.

ФАКТОРИ РИЗИКА ПО ЖИВОТНУ СРЕДИНУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Климатске промене и заштита озонског омотача. Република Србија припада умереној континенталној клими са примесама локалних карактеристика. Иако се код нас не производе супстанце које оштећују озонски омотач, Србија спада у значајне емитере угљен-диоксида. Овај гас настаје при сагоревању фосилних горива у термоелектранама и топланама, у саобраћају. У вези с тим, Србија себи поставља следеће стратешке циљеве: ускладити домаће и европске прописе из области климатских промена и оштећења озонског омотача; прилагодити постојеће институције потребама активног спровођења политике заштите климе и испуњавања обавеза из међународних уговора (*UNFCCC*, Кјото протокол); прилагодити привредне субјекте политици заштите климе и испуњавања међународних уговора; израдити акциони план адаптације привредних сектора на климатске промене; разрадити и применити адекватан одговор здравственог система на последице глобалних климатских промена.

Отпад. Друга велика опасност по животну средину јесте неадекватно поступање са отпадом. Већина депоније у Србији није у складу са стандардима, а постоји и велики број „дивљих“ одлагалишта. Главни послови у управљању отпадом су сакупљање, транспорт и санитарно одлагање отпада. Оно што Србији недостаје јесте: неколико регионалних депонија у складу с

Националном стратегијом управљања отпадом са програмом приближавања ЕУ; план управљања биодиградибилним отпадом; систем управљања отпадом од полиетилен-терафталтне амбалаже и лименки; организовано одвојено сакупљање, сортирање и рециклажа отпада; депонија за одлагање опасног индустријског материјала и управљање посебним токовима отпада (искоришћеним уљима, неупотребљивим старим аутомобилима, батеријама и акумулаторима, отпадним гумама итд. Национална стратегија управљања отпадом с програмом приближавања Европској унији предвиђа изградњу 29 регионалних депонија са рециклажним центрима као и затварање постојећих депонија–сметлишта у свим општинама.

Хемикалије. У укупној индустријској производњи и спољно-трговинској размени Републике Србије хемијска индустрија има велику улогу. Међутим, постоје и следећи проблеми: домаћи национални оквир није у складу са европским стандардима, и не обухвата све области које су предвиђене европским прописима; не постоје ни база података ни системско праћење хемикалија; недовољна техничка опремљеност лабораторија за квалитативно и квантитативно испитивање хемикалија; лоша инфраструктура у хемијској индустрији; недовољна улагања у чисте технологије; недовољна међусекторска повезаност државних органа надлежних за различите фазе у животном циклусу управљања хемикалијама; неусловно складиштење хемикалија.

Удеси. Због неадекватног одговора на удесе на свим нивоима Србија је суочена са повећаним безбедносним ризиком по здравље и живот људи и са угрожавањем животне средине. Имајући то у виду, потребно је што пре: ускладити националне и међународне регулативе из ове области; спровести мере превенције, приправности и одговора на удесе на свим нивоима; изградити обавештајни систем и систем руковођења у случају хемијског удеса; институционално, организационо и кадровски ојачати органе, организације и институције у извршавању законских обавеза из ове области; припремити и спровести одговарајуће послове с циљем укључења националног система у регионални и међународни систем реаговања у случају удеса са прекограничним ефектима.

Бука. Бука коју стварају разни видови саобраћаја и индустријска постројења представља један од ризика по здравље становништва. Србији недостају савремени прописи за мерење буке, не постоје планови за решавање

питања буке ни на једном нивоу, не поштују се прописи о звучној изолацији у грађевинарству. Стратегија одрживог развоја налаже да је потребно ускладити прописе о буци са европским прописима, донети закон о буци у животној средини, ускладити стандарде за буку за европским ИСО стандардима и оспособити довољан број акредитованих институција за мерење буке и дати им овлашћења.

Природне катастрофе – поплаве, клизишта, пожари и земљотреси. У Србији је 1,6 милиона ха, на којима је смештено око 500 великих насеља и 515 индустријских објеката, потенцијално плавно подручје, тако да заштита од поплава представља најзначајнији вид заштите од штетног дејства воде. Као последица лошег одржавања постојећих система за заштиту од вода, њихова ефикасност је смањена, а ризик од плављења додатно повећан. Угрожено је 680 км железничких пруга, 4.000 км путева, а 80% угрожене територије отпада на пољопривредно земљиште. 25% територије Србије захваћено је клизиштима и одронима, који се могу активирати услед великих поплава или неконтролисане сече сума и нанети огромне штете држави. Пожари шумама могу нанети штете после којих ће бити потребне деценије да се ствари врате на почетак. Србија се налази на сеизмички активном простору, али последњих година сем мањих земљотреса нису забележена озбиљнија оштећења. Потребно је суочити се са следећим проблемима: лоша организација цивилне заштите за помоћ при елементарним непогодама и катастофама; непостојање система ране најаве; неразвијена свест потребе коришћења осигурања против штете која може настати од елементарних непогода и пожара; непостојање система државног осигурања против ванредних догађаја.

ЗАКЉУЧАК

Примена националне стратегије одрживог развоја налази се у посебној фази, коју једноставним речима можемо дефинисати као „фазу искушења“. Пре свега, примена ове стратегије условљена је отежавајућим деловањем мноштва социјалних и политичких фактора. Када говоримо о социјалним факторима, имамо у виду деловање економске кризе у којој се Србија још увек налази, и деловање проблема које је та економска криза створила, као што је растуће сиромаштво, скок цена, лоше спроведена приватизација, криминализација економских токова итд. У таквој констелацији односа бављење одрживим развојем, ма колико теоријски имало

смисла, нема крајњу и тренутну вредност. Стратегија је усмерена на будућност, а економски проблеми становништва упућују на решавање дневних проблема. Када говоримо о политичком фактору, пре свега, имамо у виду да је израда националне стратегије била условљена даљим процесом интеграција Србије у породицу европских народа, односно у Европску унију. Политичка воља за применом стратегије исцрпла се оног тренутка када је ту стратегију усвојила Народна скупштина. Маркетиншке активности државних органа, попут акција типа „Очистимо Србију“, представљају се као активности које се налазе у плану националне стратегије одрживог развоја. Међутим, екологизација просвете, посебно високог школства које је у надлежности државе, и екологизација РТС-а као јавног сервиса, нису ни почеле. Осим привреде, управо су ове две сфере (јавни информациони сервис и просвета) главни мотори покретачи одрживог развоја. У том смислу, остваривање националне стратегије одрживог развоја условљено је и променом понашања целокупне политике у Србији.

ЛИТЕРАТУРА

- Национална стратегија одрживог развоја*, доступна на:
http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678
 Марковић, Д. Ж. (2005). *Социјална екологија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
 Милашиновић, С., Кешетовић, Ж. (2009). *Глобализација и њене еколошке димензије*, *Екологика*, 54/09.
Изазови европских интеграција. Одрживи развој: Идеал и реалност. (2010). Београд: Службени гласник.

Доц. др Драгана КОЛАРИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

НЕХАТНО ЛИШЕЊЕ ЖИВОТА

Сажетак: Кривичним закоником Републике Србије као једно од привилегованих убистава предвиђено је нехатно лишење живота. Нехатна лишења живота заузимају значајно место у систему нехатних деликата уопште. Због тога, а и због чињенице да право на живот заузима највиши ранг међу људским правима, неопходно је инкриминацијом обухватити и његово нехатно уништење. Сличне инкриминације садрже сва савремена кривична законодавства.

Аутор у раду анализира члан 118. Кривичног законика Србије, наводећи бројне примере из судске праксе који се односе на ово кривично дело. На тај начин нуде се решења за поједине проблеме који се појављују код овог кривичног дела. Значајан део посвећен је појмовном одређењу дела као и примени појединих општих института кривичног права на ову одредбу.

Кључне речи: нехатно лишење живота, Кривични законик, убиство, умишљај, нехат.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Проучавајући кривична дела убиства, веома често смо наилазили на констатације да нова достигнућа у области науке и технике доводе у великом броју до нехатних проузроковања смрти. Тако се истиче да је савремени живот обележен новим проналасцима у области техничких и природних наука, али и да та нова достигнућа у извесном смислу представљају опасност за човека јер стварају ситуације ризичне за живот и тело како оних лица која их непосредно примењују тако и других људи (Лазаревић, 1960: 1). Углавном, у кривичном праву таква ситуација се означава као цена технолошког напретка.

Нехатна лишења живота заузимају значајно место у систему нехатних деликата уопште. Због тога, а и због чињенице да право на живот заузима највиши ранг међу људским правима, неопходно је инкриминацијом обухватити и његово нехатно уништење. У члану 118. Кривичног законика

Србије, једноставном одредбом, која је на сличан начин уређена у већини европских законодавстава, формулисано је лишење живота из нехата: *Ко другог лиши живота из нехата, казниће се...* Као и код лишења живота из самилости, законодавац кривично дело означава као лишење живота а не као убиство, да би нагласио његово привилеговање због нехатног облика кривице. Савремена законодавства међусобно се разликују по називу ове инкриминације тако да наилазимо на назив „лишење живота из нехата“ у Немачком, Швајцарском и Аустријском кривичном законнику, „проузроковање смрти из нехата“ у Кривичном законнику Руске Федерације, Хрватске, Словеније, а Французи ово кривично дело регулишу у оквиру поглавља које носи назив „Ненамерна (невољна) угрожавања живота другог лица“, чиме се наглашава његова суштина. Који назив најбоље одражава суштину овог дела? Законодавства на територији бивше СФРЈ која су прихватила назив „проузроковање смрти из нехата“ ипак истичу да тај термин није у потпуности адекватан. Штавише, указује се на то да термин „проузроковање“ у себи носи, пре свега, готово искључиво објективна обележја, дакле нешто што се креће у границама објективне одговорности. А јасно је да само проузроковање било које последице није довољно за утемељење (кривичне) одговорности, јер је савремено кривично право засновано на принципу кривице (Бачић, Шепаровић, 1997: 54). У том смислу, решење у Кривичном законнику Србије чини нам се задовољавајућим. Раније је у Кривичном закону ово дело називано убиством из нехата што је, по владајућем мишљењу, било неадекватно јер сам појам „убиство“ у себи имплицира чин са злочиначком намером, што је неспојиво и неусклађено са појмом нехата који је негде на граници случајних збивања (Марковић, 2000: 229).

ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Узимајући у обзир законску формулацију нехата (члан 26. Кривичног законика), овај облик лишења живота постоји када је учинилац био свестан да својом радњом може другог да лиши живота, али је олако држао да до тога неће доћи или да ће то моћи спречити (свесни нехат), или када није био свестан да својом радњом може лишити живота другог, иако је према околностима под којима је оно учињено и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности (несвесни нехат).

У *теорији* наилазимо на различите дефиниције лишења живота из нехата. Миљковић истиче да је објективна страна и код долозног и код кулпног убиства иста, тј. смрт једнога човека. Али када се убиство посматра са његове субјективне стране, онда се долази до закључка да кривична одговорност не може и не треба да буде подједнака. Код долуса је радња управљена на противправни ефекат, а код кулпе радња није управљена на такав ефекат, али овај произилази услед необраћања довољно пажње. Зато се оваква радња мора казнити бар код извесних деликата који су управљени против важнијих људских добара, а нарочито код деликата управљених против живота и тела. Разлог за кажњавање кулпе код ових дела налази се у томе што се код кулпе огледа повреда извесних дужности, коју сваки грађанин у држави има, да буде марљив и смотрен, и што од те повреде дужности произилази опасност по појединца и целину друштва (Миљковић, 1910: 61). Фојербах истиче да је кулпа повреда обавезе, коју грађанин даје, да ће у друштву бити марљив и смотрен (Миљковић, 1910: 61). По Томи Живановићу, кривац је код убиства како умишљени тако и нехатни извршилац истога. Како је у Кривичном законнику Краљевине Југославије из 1929. године направљена разлика између обичног нехатног убице и позивног нехатног убице¹ који се строже кажњава, професор Тома Живановић истиче да је позивни нехатни убица онај који је по свом позиву или занимању био дужан да буде пажљив. Овакав нехатни убица се кажњавања строже јер он има више способности за предвиђање последица свог делања (Живановић, 1938: 27). Према Јанку Таховићу, обе врсте нехата (свесни и несвесни), уопште узев, резултат су немарности, небрижљивости и неспретности у понашању услед чега долази до проузроковања забрањене последице. На тај начин код одређивања нехата налазимо неке нове правне категорије, а то су, углавном: необазривост (*imprudentia*), немарност (*negligentia*) и неспретност (*imperitia*), као и занемаривање закона, правила, наредби и дисциплине (Таховић, 1961: 179). Према истом аутору, *необазривост* означава несмотреност, недостатак обзира за потребе других људи, *немарност* изражава један другачији психички став који је последица аљкавости или, боље рећи, недостатка или

---

¹ Тај параграф гласи: „Ко другог из нехата лиши живота казниће се затвором до три године. Ако је учинилац смрт могао предвидети или је по позиву и занимању свом био дужан бити пажљив, казниће се строгим затвором најмање годину дана.“

недовољности пажње или марљивости и *неспретност* се углавном односи на случајеве професионалног нехата у вези са вршењем разних активности које могу довести до нехатног извршења разних кривичних дела. Оправдање за кажњавање нехата, што значи и за лишење живота из нехата, лежи у томе што је учинилац био дужан да буде обазрив и пажљив али је поступио немарно и лакомислено (Таховић, 1961: 179). Према Богдану Златарићу, под квалификацију убиства из нехата долази свако нехатно узроковање туђе смрти које већ није инкриминисано као неко друго кривично дело квалификовано последицом смрти (Делић, 1996: 104). Љубиша Лазаревић истиче да код убиства из нехата смрт лица није циљ делатности учиниоца већ се јавља као нежељена последица његовог немарног понашања. Овакав психички однос учиниоца према последици дела даје привилегујући карактер овом убиству. Како исти аутор истиче, низ људских радњи може се квалификовати као нехатно делање, а анализа судске праксе показује да се у оваквим случајевима најчешће ради о оним облицима људског понашања кроз које се испољава непажња, необазривост, неумешност и сл. (Лазаревић, 1960: 6). А Фрањо Бачић истиче да је нехатно проузроковање смрти супсидијарно кривично дело убиства из нехата јер у самом закону постоји велики број посебних, специфичних. Код тих других кривичних дела, код којих је смрт наступила из нехата, ради се о неким другим добрима која се штите, као на пример општа сигурност људи и имовине или здравље људи, а наступање смрти представља квалификаторну околност дела (Бачић, Шепаровић, 1997: 53). Владо Камбовски указује на то да се убиство из нехата од основног дела убиства разликује по својој објективној и субјективној страни. Објективна страна дела укључује и повреду правила за дужну пажњу, поред проузроковања последице, а субјективна страна се изражава кроз нехат као облик кривице где је без значаја да ли се ради о свесном или несвесном нехату (Камбовски, 2003: 33). Према Зорану Стојановићу, код убиства из нехата ради се о суштински другачијем понашању у односу на умишљајно убиство, иако је последица једног и другог кривичног дела иста. Интензитет напада на заштићено добро знатно је мање изражен код нехатног убиства (Стојановић, 2007: 338).

Нема сумње да приликом дефинисања нехатног лишења живота кључну улогу има одредба о појму нехата из општег дела кривичног законика. Наш законодавац је само предвидео лишење живота из нехата у посебном

делу, а на питање да ли у конкретном случају постоји нехат, одговор ће дати општи део законика. На тај начин поступа се у великом броју кривичних законодавстава.² На другој страни су законодавства у оквиру којих се појам нехата не дефинише у одредбама општег дела, па се то чини у посебном делу. Наишли смо на једну занимљиву опаску на њихов рачун, која истиче да сва законодавства кажњавају убиство из нехата блаже од убиства са умишљајем, али се не може рећи да су сви овај појам у кривичном законодавству *рационално* обрадили (Миљковић, 1910: 62). У Кривичном законнику Француске одредба која дефинише убиство из нехата укључује неспретност, брзоплетост, нехат, немар или непоштовање неке обавезе или мере или опрезности коју прописује закон или неки други пропис, чиме се чини кривично дело убиства из нехата или *un homicide involontaire* (221–226). Још је Лист у својим расправама замерио овим земљама на излишној казуистици (Миљковић, 1910: 62).

Сматрамо да је, да би се избегла свака сумња о томе да ли у конкретном случају постоји нехат или уопште кривица, најбоље да се питање нехатног поступања регулише у општем делу законика.

Ту наилазимо на могуће проблеме који се тичу прецизности законске дефиниције нехата. Тешкоће нису изражене само код лишења живота из нехата, него и код других нехатних деликата. Видећемо касније да, у пракси, категорија убиства из нехата садржи најразноврснија убиства. Многе људске радње могу се квалификовати као нехатне. Убиство које је извршено тако што је оптужени само гурнуо неку особу на улицу, а она пала, снажно ударила главу о ивичњак и након тога умрла услед хеморалгије мозга, може да се подведе под категорију нехатног лишења живота. Казна за ово убиство је, наравно, нижа него у случају да је оптужени био свестан да услед његовог понашања, гурања оштећеног, може доћи до пада и ударања главом, што би довело до последице смрти, па је на то пристао. Судској пракси је препуштено да у сваком конкретном случају, на основу обележја умишљаја и нехата из чл. 25. и 26. Кривичног законика Србије, оцени да ли се ради о умишљајно или нехатно извршеном делу.

---

² Постоје и законодавства у којима се појмови умишљаја и нехата не одређују у закону, већ је то препуштено кривичноправној теорији и судској пракси. На пример, у немачком законодавству су ти појмови одређени на сличан начин као у нашем праву.

Правна расправа у вези с нехатним лишењем живота води се и око тога где треба подвући линију која раздваја ово убиство од случајева у којима је смрт несрећно изазвана, али не заслужују да буду проглашени за кривично дело, односно не улазе у сферу кривичноправног реаговања. Дакле, испод права које се односи на нехатно лишење живота леже дубљи проблеми.

Отворићемо још један. То је питање одговорности за нехатно понашање, генерално гледајући. Присутна су различита мишљења. Од идеје да нехатна кривична дела треба искључити из кривичног права, а правну заштиту обезбедити јачањем грађанскоправне заштите, до тога да је на том подручју адекватнија примена превентивних мера (Делић, 1996: 105). Неки теоретичари истичу да број кривичних дела код којих постоји одговорност за нехат није велики. Чак и код неких тешких кривичних дела, а можда и код већине тешких кривичних дела, он се сматра недовољним разлогом за кажњивост а, са друге стране, довољан је за конституисање нехатног лишења живота. Због тога се поставља питање да ли је исправно да одговорност за једно од најгнуснијих кривичних дела у кривичном праву, код кога је за квалификоване облике предвиђена најстрожа казна, буде задовољена тим лакшим степеном кривице (Ashwort, 1999: 300).

ДА ЛИ ЈЕ НЕХАТНО ЛИШЕЊЕ ЖИВОТА САМОСТАЛНО КРИВИЧНО ДЕЛО ИЛИ ПРИВИЛЕГОВАНИ ОБЛИК УБИСТВА

У кривичном праву је нејасно да ли нехатно лишење живота другог лица представља привилеговано убиство или има основа говорити у прилог његовој самосталности. Ако упоредимо битна обележја кривичног дела убиства и те инкриминације, видећемо да у погледу већине обележја нема разлике. Пасивни субјект је, као и код убиства, жив човек. Радња извршења је свако чињење или пропуштање које проузрокује смрт. У погледу последице, смрти другог лица, нема разлике јер, објективно гледајући, смрт је последица и умишљајног и нехатног убиства. Без обзира на то, у теорији наилазимо на ставове да се у случају нехатног лишења живота не ради о привилегованом убиству већ о посебној врсти убиства (Бачић, Шепаровић, 1997: 53). Све је више заступљено схватање да нехатно извршена дела имају низ специфичности и да се због тога ради о посебној категорији деликата а не само о посебном облику кривице. Нехат је, према новијем схватању, проблем бића кривичног дела, јер се о томе да ли је неко понашање нехатно одлучује

већ у оквиру бића кривичног дела (Стојановић, 2007: 117). Убиство из нехата се у великом броју законодавстава сврстава у засебан члан, јер се има у виду да се ради о специфичном, посебном убиству које се од умишљајног убиства разликује по психичком односу учиниоца према последици. Видимо да и наш законодавац није хтео да ово кривично дело обухвати појмом убиства и да га не назива убиством него лишењем живота. Такође, јасно је да је његово субјективно биће различито од обичног убиства, што све даје основа да се говори о извесном степену његове самосталности (Стојановић, 2007: 339).

Ако погледамо остала привилегована убиства видимо да се у свим случајевима ради о умишљајним убиствима код којих постоје *неке специфичне околности* које доводе до привилегованог третирања. Тако, на пример, код убиства на мах имамо напад, злостављање или тешко вређање од стране убијеног, код лишења живота из самилости постоји изричит и озбиљан захтев и тешко здравствено стање жртве,³ код убиства детета при порођају мајка се налази у стању поремећаја који је изазван порођајем. Због тога нам се чини прихватљивим став да је нехатно лишење живота посебан облик убиства, јер нехат сам по себи није посебна, специфична привилегујућа околност већ има двоструку улогу. Он истовремено представља други облик кривице, који може да укаже да се ради о опасном учиниоцу кривичног дела који не уважава елементарне животне норме и правила понашања (Марковић, 2000: 231), и субјективни елемент бића кривичног дела. Код осталих „лакших“ убистава ради се о умишљајним убиствима која су привилегована због тога што се учинилац налази у некој карактеристичној ситуацији која доводи до одлуке да се кривично дело изврши.

ЛИШЕЊЕ ЖИВОТА ИЗ НЕХАТА У НАШЕМ ЗАКОНОДАВСТВУ И ПРАКСИ

Узимајући у обзир горе изнето, закључујемо да се лишење живота из нехата разликује од обичног убиства, али и од других облика убиства, по томе што је смртна последица нежељена, невољна, тј. представља резултат необазривости, немарности или неспретности учиниоца. Не улазећи у теоријске проблеме по питању сврсисходности и ефикасности кажњавања, за

---

³ Мада и овде постоје бројни разлози који говоре у прилог самосталног бића овог кривичног дела.

нехат смоатрамо да на подручју заштите живота кривичноправна заштита мора бити целовита а не фрагментарна.

Ко другог лиши живота из нехата, према нашем законнику, учинио је кривично дело нехатног лишења живота. Што се тиче радње извршења, долази у обзир свако чињење или нечињење (пропуштање) којим се изражава један непажљив однос према могућности наступања последице смрти.

У судској пракси најчешћи су случајеви нехатног убиства *које је извршено чињењем* услед неопрезног понашања учиниоца дела. Последњих година се веома јасно примећује експанзија нехатних лишења живота проузрокованих услед немарног руковања оружјем. Тако, када оптужени, и поред упозорења да то не чини, настави да се игра напуњеним пиштољем и при томе изазове опаљење метка који усмрти војника у његовој непосредној близини, а нема доказа да би тако поступио да је знао да до ове последице (смрти војника) може доћи, одговоран је за убиство из нехата, а не за обично убиство (ВВС, К. бр. 468/70 од 5. новембра 1970).⁴ У следећој пресуди, оптужени и покојник отимали су се око пушке услед чега је дошло до опаљења метка и усмрћења покојног. Уколико је умишљај оптуженог био само да заплаши покојног, а не да га лиши живота, ради се о кривичном делу убиства из нехата. Овде је суд правилно резонувао, имајући у виду то да је оптужени пре тога пушку држао окренуту увис и са њом поступао као са мотком, чиме се види да је његов умишљај усмерен само на изазивање страха код покојног, а не на његово лишење живота (ВСС Кж. 196/92 од 2. априла 1992).⁵ У једној пресуди, суд је лице огласио кривим за убиство из нехата јер је оно приступило расклапању пиштоља а претходно се није уверило да је шаржер у пиштољу пун или празан, иако је било свесно да услед тога може наступити забрањена последица, али је олако држало да она неће наступити, па је у једном моменту приликом покушаја репетирања пиштоља једним пројектилом погодило оштећеног који се налазио у истој просторији свога стана, услед чега је наступила његова смрт (Симић, 1998: 76). Навешћемо још два примера за кривично дело убиства из нехата чињењем, услед неопрезног руковања оружјем. Против малолетника је донето решење у којем је утврђено да је дело извршио са свесним нехатом када је, спреман на шалу, у жељи да

---

⁴ Збирка судских одлука, Врховни војни суд, Књига I, Београд, 1985, 40.

⁵ *Билтен Округног суда у Београду*, 1993, 53.

заплаши другове свога брата, приликом пуњења ловачке пушке показао велики степен неопрежности и без потребне провере из кесе у којој се налазила већина празних патрона узео пун патрон, па је преломио пушку и аутоматски запео ударну иглу, чиме је учинио радње које су довеле до устрелине и смрти оштећеног (решење Врховног суда Србије Кжм. 63/00. од 3. априла 2001) (Симић, 2002: 93). У следећем примеру ради се такође о употреби оружја, али не ватреног, него хладног. Тако се, када учинилац замахне руком у којој је држао нож према једном лицу, али погоди друго лице које од тога умре, ради о убиству из нехата (пресуда Врховног суда Србије Кж. 709/95. од 13. септембра 1996). Овде је оптужени предузео радњу према једном лицу, замахнуо руком у којој је држао нож према његовом трбуху, али се сведок измакао, те је овим истим замахом ножа убо у стомак покојног. Оптужени не пориче да је овом приликом видео још једну људску прилику, указује на то да је био свестан да предузетом радњом може проузроковати смрт неког лица, али је олако држао да таква последица неће наступити. На овај начин стекла су се обележја кривичног дела убиства из нехата (ради се о свесном нехату) (Лопичић, 2003: 300).

Ово кривично дело може се учинити и *нечињењем*, тј. пропуштањем предузимања оних радњи које би спречиле наступање последице. Будући да је у Кривичном законнику направљена јасна граница између правих и неправих кривичних дела нечињења, у нашем случају ради се о неправом кривичном делу нечињења. Убиство је кривично дело које се редовно врши чињењем али се, изузетно, може извршити и нечињењем. Као што то истиче законодавац у члану 15. став 2, нечињењем може бити учињено и кривично дело које је законом одређено као чињење, ако је учинилац пропуштањем дужног чињења остварио обележја тог кривичног дела. Према томе, да би лишење живота из нехата могло бити извршено нечињењем, неопходно је да се утврди постојање дужности да се предузме чињење, и то код лица које се у теорији назива гарантом. Такав случај је постојао у ситуацији у којој оптужени није покрио кречану на свом неограђеном градилишту, иако је на то био упозорен од стране зидара приликом напуштања градилишта, а знао је да у комшилуку има мале деце. Тако се догодило да је једно дете упало у кречану и изгубило живот. Овде је утврђена одговорност оптуженог за убиство из нехата (пресуда Врховног суда АПВ Кж. 41/57. од 7. фебруара 1957) (Стојановић, 2007: 340). У енглеској судској пракси често се као пример за радњу пропуштања наводи случај Сениор (*Senior*). Човек који је припадао једној верској секти одбио је да

позове лекара када му је дете било болесно, након чега је оно и умрло. Он је проглашен кривим за убиство из нехата незаконитом радњом (*manslaughter by unlawful act*).

У погледу настанка последице смрти, понашање учиниоца мора да буде нехатно. У том смислу важе опште одредбе о нехату. За постојање овог облика убиства небитно је да ли се у конкретном случају ради о *свесном* или *несвесном нехату*. Али то не значи да врста нехата у одређеном случају извршења дела не може бити вишеструко значајна. Прво, степен кривице учиниоца у конкретном начину испољавања кривичног дела узима се у обзир приликом одмеравања казне. Он у конкретном случају може да делује као олакшавајућа или отежавајућа околност. При том, не можемо *a priori* да тврдимо да је несвесни нехат лакши облик од свесног нехата, као што то можемо да тврдимо за директан умишљај у односу на евентуални. Могуће је да неко ко је поступао без размишљања, потпуно не марећи за одређене дужности, буде строже кажњен него лице које је прво размислило, али је донело погрешну одлуку. Дакле, облик нехата може да буде околност која се узима у обзир приликом одмеравања казне. У том смислу, када је првостепени суд нашао да је у конкретном случају оптужени извршио предметно кривично дело, уместо из свесног, из несвесног нехата, на којем становишту стоји жалба и у чему види повреду кривичног закона, кривично дело би, такође, било правно квалификовано као убиство из нехата. Но, у жалби се основано тврди да није без значаја то о којем је облику нехата реч, али само уколико се ова околност третира као околност приликом одмеравања врсте и висине казне. Зато је у жалби неосновано побијање пресуде због повреде кривичног закона (пресуда ВВС К бр. 109/69. од 29. марта 1969).⁶ Друго, врста нехата је битна и због разграничења између евентуалног умишљаја и свесног нехата, што је иначе један од великих кривичноправних проблема и у пракси задаје највише главобоље. И данас се користе *Франкова формула* и чувено питање: да ли би се учинилац уздржао од предузимања радње када би знао да ће последица наступити? Узмимо пример из судске праксе у којем је у одлуци заузет став да се ради о свесном нехату а не о евентуалном умишљају. Наиме, оптужени се у канцеларији у којој се налазио још један војник играо напуњеним пиштољем тако да је показао војнику да се у оквиру налазе бојеви меци. Оквир је ставио у

---

⁶ Збирка судских одлука Врховног војног суда, књига I, Београд, 1985.

пиштољ, а затим неколико пута повлачио навлаку пиштоља уназад, али не сасвим до краја. Мислећи да није убацио метак у цев, повукао је обарач и услед тога је дошло до опаљења метка који је погодио војника који се налазио у непосредној близини и усмртио га. Дакле, поставља се питање: да ли би се учинилац уздржао од играња напуњеним пиштољем да је знао да ће последица смрти наступити? Ако би се уздржао, радило би се о свесном нехату, а ако не би, постоји евентуални умишљај. Иако на први поглед изгледа да је питање лако решиво, ипак је у неким ситуацијама јако тешко утврдити како би учинилац поступио да је знао да ће се последица остварити, што и за њега у неким случајевима може бити дилема (Стојановић, 2007: 114). Првостепени суд је сматрао да се овде ради о убиству из нехата. У жалби је наведено да није реч о нехатном већ о умишљајном убиству, с обзиром на то да је учинилац био упозорен да се с пиштољем не игра, а он је и после тога наставио са повлачењем навлаке уназад, па се не може говорити о олаком држању да метак неће убацити у цев и да неће доћи до опаљења метка. Врховни војни суд истиче да пристанак извршиоца дела, а самим тим и евентуални умишљај, постоји онда када је несумњиво да се извршилац дела не би уздржао од радњи извршења и онда када би последицу предвидео као извесну. Међутим, понашање оптуженог непосредно након догађаја, како га приказују сведоци, те да је оптужени са пиштољем на исти начин и пре овога баратао, што је свакако имало за последицу попуштање његове пажње у руковању пиштољем, не упућује на несумњив закључак о престанку оптуженог на наступање забрањене последице (ВВС К. бр. 468/70. од 5. новембра 1970).⁷ Ипак, поставља се питање да ли постоји свесни нехат или евентуални умишљај у сличним ситуацијама где субјективни став учиниоца према последици иде до степена равнодушности, када му је свеједно да ли ће проузроковати смрт (Стојановић, 2007: 340). Како се истиче, равнодушност није исто што и пристајање, тако да ови случајеви остају ван подручја умишљаја (Стојановић, 2007: 340).

У следећем случају, суд је одлучио да се ради о обичном убиству које је учињено са евентуалним умишљајем а не са свесним нехатом. Наиме, оптужени је напуњеним пиштољем ударао у главу оштећеног када је дошло до опаљења и усмрћења истог. Одбрана је у жалби изнела да оптужени није знао

---

⁷ Збирка судских одлука, Врховни војни суд, Књига I, Београд, 1985, 40.

да на начин како је дошло до опаљења до тога уопште и може доћи уз указивање да то није познато ни вештацима као стручним лицима, те указивањем на недовољну обученост оптуженог у руковању оружјем. Другостепени суд оправдано налази да је правилна оцена првостепеног суда о поступању са евентуалним умишљајем. Та оцена се заснива на чињеници да је оптужени, као и свака нормална особа, и без посебне обучености у руковању оружјем био свестан да у насталом сукобу користи пиштољ који, као ватрено оружје, без сумње представља опасну ствар. Таквим средством може се руковати само на начин који не доводи у опасност живот или тело других, сем у случају када је таква употреба по закону дозвољена. Пиштољ није средство којим се без опасности може млатарати и ударати ко год се нађе у простору и домашају руке лица које на такав начин употребљава оружје. Тим пре што је у конкретном случају пиштољ био напуњен метком у цеви и незакончен. Због свега тога се има узети да је оптужени поступао са евентуалним умишљајем приликом лишавања живота, па је остварио обележја кривичног дела обичног убиства (ВСС Кж. 848/97. од 8. априла 1998).

Због тешкоћа које постоје у погледу разграничења евентуалног умишљаја и свесног нехата, јављају се и нови критеријуми који осликавају понашање учиниоца дела, који могу да допринесу бољој квалификацији дела.⁸ У неким земљама, чак, постоји још један степен кривице поред умишљајног и нехатног поступања. Тако, у англосаксонским правним системима постоји *recklessness*, што значи немарно, несмотрено или безобзирно поступање, у зависности од слободе превода. Чини нам се најпримеренијим његово означавање као безобзирно или равнодушно поступање. Реч је о облику кривице који постоји код већине кривичних дела у енглеском правном систему, али и у другим земљама англосаксонске правне културе. Особа поступа безобзирно када је, сходно околностима случаја, свесна ризика који постоји или ће постојати и када и поред те свести постоји његова индиферентност или

---

⁸ Заступници нормативних теорија нуде нормативни критеријум, тј. узима се у обзир да ли су кроз понашање учиниоца дошли до изражаја непоштовање и безобзирност према добру. Ако јесу, реч је о евентуалном умишљају. Теорија прихватања ризика истиче као важно питање у којој мери учинилац држи да је вероватно наступање последице из стања ризика које он ствара својим понашањем. Ако је тај ризик висок, треба му урачунати дело у евентуални умишљај. Међутим, за умишљај је потребно нешто више од обичног прихватања ризика (Стојановић, 2007: 114–115).

равнодушност јер пушта да ризик тече, тј. не предузима потребну радњу да га отклони. Тако је код безобзирног убиства лице свесно вероватности да ће смрт наступити, а равнодушно је према томе. Како се истиче, несмотреност, немар или безобзирност (*recklessness*) и намера да се друго лице лиши живота, што се код нас најчешће обележава као умишљај (*criminal intention*), два су алтернативна облика кривице (Wilson, 2003: 122). Умишљајно убиство се третира као много озбиљније лишавање живота него иста последица која је проузрокована несмотрено или безобзирно. А нехат (*negligence*), у стандардној употреби, значи неуспех у испуњавању објективних стандарда пажње услед неспособности, високог степена неразумности, незнања или непажње (Wilson, 2003: 144). Разлика између безобзирног (*recklessness*) и нехатног поступања (*negligence*) у томе је што ово прво подразумева стање свести које се изражава кроз равнодушност, индиферентност, а ризик и опасност су обележја његовог понашања, док нехат подразумева пропуштање дужне пажње, висок степен небриге (*carelessness*). Међутим, ни код њих није једноставно разлучити да ли се ради о равнодушном или нехатном поступању. Чак се истиче да правно схватање равнодушности или безобзирности осцилира између објективног и субјективног облика. Објективни облик безобзирности је синоним за нехат јер значи неуспех у испуњавању објективних стандарда пажње, а у субјективном смислу се ради о свести да се предузима неразуман ризик (Wilson, 2003: 148). Због тешкоћа у разликовању, истиче се и захтев да код психичког стања које се означава као *recklessness* треба да се докаже да је постојала свест о вероватности да ће смрт наступити насупрот предвиђању такве могућности. Предвиђање вероватности представља виши степен од предвиђања могућности.

Без обзира на настојања у страној теорији која, због потенцијалних тешкоћа у погледу разграничења између појединих облика кривице предлажу, по угледу на англосаксонско право, увођење још једног облика између умишљаја и нехата, ми сматрамо да је то разликовање ипак могуће. Наш законодавац определио се за теорију пристајања (код евентуалног умишљаја учинилац пристаје да учини кривично дело, а код свесног нехата он неће наступање последице, не пристаје). У случајевима у којима се може утврдити пристајање, то је довољно за постојање умишљаја. Уколико се саглашавање не може утврдити као искључиво психолошка чињеница, у субјективном смислу, онда се мора утврђивати као нормативна, вредносна чињеница, тј. узима се у обзир однос учиниоца према заштићеном добру (Стојановић, 2007: 115). То

значи да се понекад морају користити и допунски критеријуми – када теорија пристајања, схваћена строго у психолошком смислу, не може сама решити ово сложено питање. Постоје случајеви у којима је тешко извршити диференцирање само на основу воље, ако она није у довољној мери изражена, уочљива. Узећемо као пример случај у којем је учинилац повукао обарач револвера окренувши неколико пута буренце у којем је остао један метак, пошто је убијени, који је тражио да му покаже како се игра „руски рулет“, прислонио цев уз своју слепоочницу; учинилац је поступао са евентуалним умишљајем у односу на проузроковану смрт (ОСБ К. 231/01 и ВСС Кж. 1647/02) (Стојановић, 2007: 115). Суд је, како се у теорији наводи, оправдано донео одлуку да се ради о евентуалном умишљају, јер пристајање на то да „случај“ има одлучујућу улогу у остварењу кривичног дела значи саглашавање у нормативном смислу с кривичним делом (Стојановић, 2007: 115). Исто тако, стварање високог степена ризика указује на постојање пристајања у нормативном смислу.

У другом случају играња „руског рулета“ пракса је одлучила да се ради о кривичном делу убиства из нехата јер је учинилац олако држао да неће доћи до опаљења нити до тешких последица. Оптужени је, разгледајући револвер са оштећеним, испразнио буренце од метака, да би један метак вратио у буренце и исти завртео тако да се није знало где се метак налази, па револвер уперио себи у врат, повукао ороз и тада је дошло до шкљоцања, па потом револвер уперио у оштећеног и повукао ороз и тада је дошло до опаљења револвера и до усмрћења оштећеног (пресуда Окружног суда у Београду К. 236/99 и пресуда Врховног суда Србије Кж. 965/00 од 9. јануара 2001). За обе ове пресуде са основом се може поставити питање да ли је, у првом случају, код учиниоца заиста изражено пристајање или, пак, само олако држање да до смрти неће доћи, или, зар се не може и у другом случају тврдити да пристајање на то да „случај“ има одлучујућу улогу у остварењу кривичног дела, значи саглашавање у нормативном смислу са кривичним делом и стога тврдити да постоји евентуални умишљај. Дакле, судска пракса показује да није редак случај да једно исто понашање буде од једног суда оцењено као умишљајно, а од другог као нехатно. Ако се постојање евентуалног умишљаја не може утврдити искључиво на основу пристајања учиниоца на последицу, онда се узима у обзир и нормативни критеријум, тј. питање да ли јачина прекора који се може упутити учиниоцу одговара умишљају или нехату. На тај начин,

теорија пристајања схваћена психолошки-нормативно може у већој мери да послужи за разграничење евентуалног умишљаја и свесног нехата него при њеном уобичајеном чисто психолошком схватању (Стојановић, 2007: 115).

НЕХАТНО ЛИШЕЊЕ ЖИВОТА И ПОЈЕДИНИ ОПШТИ ИНСТИТУТИ КРИВИЧНОГ ПРАВА

На овом месту размотрићемо и *дејство стварне заблуде*. Као што законодавац одређује, дело које је учињено у неотклоњивој стварној заблуди није кривично дело. Заблуда је неотклоњива ако учинилац није био дужан и није могао да избегне заблуду у погледу неке стварне околности која би, да је заиста постојала, чинила дело дозвољеним. То значи да учинилац никако није могао да има правилну представу о релевантној стварној околности, да нема његове кривице. Насупрот неотклоњивој стварној заблуди која искључује кривицу, отклоњива стварна заблуда доводи до одговорности учиниоца ако је он према околностима конкретног случаја и према својим личним својствима могао и био дужан да има правилну представу о стварним обележјима кривичног дела. Отклоњива стварна заблуда се још назива заблуда из нехата, што нам јасно говори да она искључује умишљај, али не и нехатну кривицу. Према томе, нехатно лишење живота постоји и онда када је извршилац био у стварној заблуди услед нехата. Пример за то је случај у којем је оптужени, припадник резервног састава при вршењу дужности осматрања, лишио живота припадника истог састава, који је том приликом био са њим на дужности. У тренутку у којем се жртва налазила на одмору и спавала на кревету који се налазио до улазних врата цркве, оптужени је пошао да се одмори на свом кревету који је био у олтару цркве, па није спазио када је жртва устала и изашла испред цркве; када је оптужени изашао испред цркве и видео жртву да се креће према улазу у цркву, не знајући да је то она и погрешно држећи да према њему предстоји непосредни противправни напад, он је према жртви, из свог службеног пиштоља, а затим из аутоматске пушке, испалио више метака од којих је наступила смрт. Првостепени суд је нашао да је учинилац био у отклоњивој стварној заблуди услед нехата. У жалби на првостепену пресуду истакнуто је да се ради о неотклоњивој заблуди. Према ставу Врховног суда, правилан је закључак првостепеног суда који је сматрао да се оптужени у стварној заблуди нашао својом кривицом, због неправилног вршења стражарске дужности. Наиме, оптужени је у време обављања

дужности напустио стражарско место и пошао да се одмори на кревету, чиме је грубо повредио своју дужност (ВС РЦГ Кж. Бр. 194/95. од 26. децембра 1995) (Лопичић, 2003: 298). У следећем примеру нема кривице оптуженог, тј. он се налазио у неотклоњивој стварној заблуди која искључује и нехат. У лову на зеца окривљени је усмртио другог ловца, кога није могао видети с друге стране кукурузишта и који, по правилима ловачког друштва, није смео да напусти место не којем се налазио без претходног оглашавања, тј. није смео да се нађе ван места на коме је требало да стоји. Кад је пуцао, окривљени није могао претпоставити да се оштећени налази на том месту (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2784/03. од 24. октобра 2003) (Симић, Трешњев, 2004: 76). У овом случају оптужени није могао и није био дужан да претпостави да ће се жртва наћи на неком другом месту.

У вези са заблудом интересантно је осврнути се и на питање промашеног ударца (*aberration ictus*). То је ситуација када учинилац проузрокује последицу на другом објекту радње кривичног дела, а не на оном на којем је хтео. На пример, лице А пуца на лице Б па га промаши и лиши живота лице В. Према јединственом ставу судске праксе, када учинилац пуца на једно лице са директним умишљајем да га лиши живота а погоди друго лице, он је одговоран за покушај убиства првог лица у стицају са нехатним лишењем живота другог лица (ако се последица може приписати нехату извршиоца). *Aberratio ictus* се разликује од *error in persona* (заблуде о лицу), тј. када лице А пуца у лице Б и усмрти га погрешно сматрајући да се ради о лицу В, кога је хтео да лиши живота. Таква ситуација се у пракси квалификује као обично убиство, јер заблуда у погледу идентитета жртве није правно релевантна, осим када се ради о лицу са одређеним својством, и то је битан елеменат кривичног дела. Тада ова заблуда може да утиче на кривицу учиниоца или на правну квалификацију дела (Стојановић, 2007: 125).

Када већ говоримо о општим институтима кривичног права, поменућемо и институт скривљене неурачунљивости, или његов општепознати назив *actiones liberae in causa* и његов однос према убиству из нехата. Он представља изузетак у кривичном праву од правила да се кривица учиниоца дела утврђује према времену извршења дела. Неопходно је да су испуњена два кумулативно постављена услова. Прво, да је учинилац сам себе довео у стање неурачунљивости, што се може учинити употребом алкохола, дрога, али и на неки други начин. И друго, да је у таквом стању учинио

кривично дело у односу на које је код њега, у моменту пре него што се довео у стање неурачунљивости, постојао умишљај или нехат. Да би учинилац у складу са овом одредбом из члана 24. Кривичног законика Србије одговарао за нехатно лишење живота, битно је утврдити да је у тренутку извршења дела био стању неурачунљивости, тј. да није могао да схвати значај свог дела и да управља својим поступцима и да је у време довођења у такво стање, на пример опијањем, у односу на касније извршено убиство поступао из нехата. У том случају учинилац ће одговорати само ако је у време долажења у стање неурачунљивости био свестан, или био дужан и могао бити свестан, да у таквом стању може учинити кривично дело.

Понекад је тешко наћи линију *разграничења* између нехатног лишења живота и неког другог кривичног дела, а нарочито са тешком телесном повредом квалификованом смрћу и са тешким делом против опште сигурности. Што се тиче односа између тешке телесне повреде квалификоване смрћу и нехатног лишења живота можемо рећи да ова два дела имају низ заједничких обележја због чега је у пракси некад тешко наћи разлику. И код једног и код другог дела дошло је до смрти лица. Психички однос извршиоца је кључан за разграничење, што управо и компликује ствар. Али такву ситуацију имамо и у другим случајевима у којима је потребно прецизно и недвосмислено утврдити субјективни критеријум. Разграничење је посебно важно и због положаја учиниоца кривичног дела у кривичном поступку. Тако је за кривично дело нехатног лишења живота, из члана 118, предвиђена казна затвора од шест месеци до пет година, а за кривично дело тешке телесне повреде квалификоване смрћу, из члана 121. став 3, казна од две до 12 година.

За правилну квалификацију дела битан је психички однос учиниоца у тренутку када је наносио повреду оштећеном. Убиство из нехата може постојати само ако код извршиоца није било умишљаја да нанесе тешку телесну повреду, већ је повреда нанета из нехата, па је из овако нанете тешке телесне повреде наступила смрт повређеног. Лишење живота из нехата у целини је покривено нехатним обликом кривице. Из овога произилази да се нехатна тешка телесна повреда из које је произашла смрт повређеног лица никада не може квалификовати као кривично дело тешке телесне повреде из члана 121. став 3, већ само као кривично дело убиства из нехата.

Код кривичног дела тешке телесне повреде квалификоване смрћу суд мора прво да утврди да је оштећени задобио тешку телесну повреду са умишљајем и да је од те телесне повреде дошло до смрти повређеног из нехата.

Кључни је субјективни критеријум, тј. повреда услед које је наступила смрт мора бити нанесена нехатно.

Некада се користио и временски критеријум. У једној пресуди је истакнуто да за разликовање кривичног дела убиства из нехата од кривичног дела тешке телесне повреде квалификоване смрћу, *временски* размак између радње извршења и наступеле последице није једини критеријум, већ се овом придружује и субјективни моменат (ВВС К 1148/56) (Златарић, 1958: 92). По нашем мишљењу, временски критеријум нема посебну важност за ово разликовање. Интересантно је на овом месту поменути правило „година и један дан“ (*year and a day*) које је важило у појединим земљама англосаксонског правног система и које и даље постоји у неким државама у Америци. До 1996. године у Енглеској је, као спољашњи елемент кривичног дела убиства, важило правило да лице може да буде проглашено кривим само ако је смрт наступила најдуже једну годину и један дан након поступка оптуженог или пропуста (неиспуњења обавезе). Правило је укинато Законом о реформи права (1996), али хавајски закон и даље садржи тај услов, као неопходан за проглашење неког лица кривим за кривично дело убиства. Наиме, ниједно лице не може бити осуђено да је лишило живота друго лице уколико смрт тог лица није наступила најкасније у року од једне године и једног дана од тренутка доношења смртоносне повреде. У питању је својеврсни пример за анахронизам у кривичном праву. Наше мишљење да временски услов не утиче на квалификацију дела потврђује и судска пракса. У једном случају до наступања смртне последице дошло је после десет месеци од извршења дела. Без обзира на то, суд је дело квалификовао као убиство, јер је из обдукционог налаза и мишљења комисије судских вештака утврдио да је смрт наступила као последица испаленог пројектила у груди сада покојног. Ту је оштећени задобио тешке телесне повреде опасне по живот, а смрт код оштећеног, сада покојног, насилна је и наступила је услед поремећаја дисања због тешког запаљења плућа које је последица проласка пројектила кроз грудни кош (пресуда Окружног суда у Београду К. 222/90).

Лишење живота из нехата разликује се од тешког дела против опште сигурности по томе што се код убиства из нехата нехат односи на

индивидуално одређено лице које је изгубило живот, а код тешког дела против опште сигурности у односу на неодређени број лица. Тако је првостепени суд погрешно када је оптуженог огласио кривим за убиство из нехата. Оптужени је за време лова, крећући се кроз кукурузиште, спазио зеца и испалио један патрон који је погодио оштећеног – другог ловца – и усмртио га. Пошто су тог дана због лепог времена мештани брали кукуруз, извршилац је, када је испалио више хитаца у правцу кукурузишта, могао очекивати да се тамо налази неодређени број лица; он је хицем погодио једно лице, а остали који су се налазили у близини њега остали су неповређени пуким случајем. Такве радње извршења не могу се квалификовати као убиство из нехата, јер садрже све законске елементе тешког дела против опште сигурности (решење Окружног суда у Београду Кж. 1487/00 од 13. септембра 2000) (Лопичић, 2003: 301). Интересантно је на овом месту поменути да у аустријском Кривичном законнику постоји лишење живота из нехата у посебно опасним приликама као облик убиства из нехата за који је забрањено тежом казном.⁹ Нарочито или посебно опасне прилике су оне у којима се, према околностима, с посебном вероватноћом може очекивати настанак тешке штете. За овај облик је довољно да постоји бојазан од повреде или смрти једног човека, јер уколико се ради о већем броју људи (неодређеном), тј. уколико опасност погађа велики број људи, онда долази до примене параграфа 177. (општа опасност).¹⁰

Међутим, суштинска разлика у односу на нехатно лишење живота јесте у томе што код кривичних дела квалификованих тежом последицом увек постоји основно дело из којег је произашла тежа последица која се може приписати нехату учиниоца. Код тешког дела против опште сигурности разлика је у томе што се, осим смрти неког лица, која се може приписати нехату учиниоца, остварује и основно дело којим се доводи у опасност живот или тело људи или имовине већег обима (Стојановић, 2007: 341).

Нехатно лишење живота постоји и ако је лишење живота извршено под околностима које би убиство, када би било извршено са умишљајем, чинило квалификованим. Узмимо као пример лишење живота из нехата службеног или војног лица при вршењу службене дужности. Околност да се

---

⁹ Док је за, условно речено, „обично“ лишење живота из нехата, прописана казна до једне године затвора, за лишење живота из нехата у посебно опасним приликама казна је до три године затвора.

¹⁰ Strafgesetzbuch-Austria, JGG 1988. UNDSTG Nov. 1989, Wien.

лишава живота службено или војно лице евентуално би се могла узети као отежавајућа приликом одмеравања казне без обзира на то што се ради о нехатном делу. Квалификаторне околности код којих се захтева умишљај неспојиве су са постојањем нехата.

Извршилац код нехатног лишења живота јесте како лице које непосредно предузима радњу извршења, тако и лице које то чини посредно, као нека врста налогодавца. У теорији се наводи да према одредби која регулише нехатно лишење живота кажњава се и онај који зависнику препусти дрогу за самоинјектовање, онај који запосленом без возачке дозволе да налог за вожњу возила за која је неопходна возачка дозвола, гостионичар који неком већ опијеном возачу моторног возила даље сипа алкохол, ако дође до удеса дотичних са смртном последицом (Schönke, Schröder, 2001: 1795). Према ставу немачког Савезног суда, за нехатно убиство треба да буде крив и онај ко са пијаним лицем договори трку моторима у којој потом други изгуби живот, осим уколико постоји његова сопствена кривица, или ко са пијаним води „игру борбе“ оштрим оружјем ((Schönke, Schröder, 2001: 1795). Како се истиче, одговорност за нехатно лишење живота у наведеним случајевима постојаће само ако је код дотичне особе од почетка недостајала слобода одлучивања, тј. ако је била неурачунљива или због младалачког узраста није имала свест о ризику.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Након свега изложеног, можемо закључити да нехатна кривична дела убиства представљају обележје савременог друштва које стално стреми новим технологијама, што све може имати за последицу повећање броја нехатних дела уопште, па самим тим и убиства из нехата. Будући да живот човека представља највећу вредност која даје смисао свим другим, јасно је да његова заштита мора да има доминантно место у систему кривичноправне заштите. Управо из тих разлога не треба ни на који начин доводити у питање инкриминацију нехатног лишења живота. Бољим предлогом нам се чини предузимање мера предострожности у свим сферама свакодневног живота, а поготову у оквиру појединих у којима је дошло до пораста нехатних убиства, као што је неадекватно руковање оружјем.

У теорији смо наилазили на различите предлоге у погледу прецизирања одредбе која се односи на нехатно лишење живота. У основи, за

ту одредбу важе сва правила која иначе важе и за друга нехатна дела. Нису довољно јасне идеје које предлажу да се члан 118. Кривичног законика фаворизује у односу на остала нехатна дела тако што би та инкриминација била допуњена појмовима као што су необазривост, неопрезност, непажња итд. Питање нехата, тј. његову општу дефиницију треба решити у општем делу Кривичног законика. Да ли ће кривично дело убиства представљати нехатно лишење живота, представља фактичко питање које се утврђује у сваком конкретном случају уз помоћ дефиниције нехата из општег дела. Било која друга ситуација, чини нам се, уноси превише казуистике, а такав приступ сматрамо неприхватљивим када су у питању кривичноправне норме.

ЛИТЕРАТУРА

- Ashwort, A. (1999). *Principles of Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Бачић, Ф., Шепаровић, З. (1997). *Кривично право – посебни део*. Загреб: Информатор.
- Делић, Н. (1996). *Убиство из нехата*. Правни живот, 9/96.
- Камбовски, В. (2003). *Казнено право, посебен дел*. Скопје.
- Лазаревић, Љ. (1960). *Невољна кривична дела – актуелан проблем савременог кривичног права*. Правни живот.
- Лопичић, Ђ. (2003). *Кривична дела убиства у југословенској судској пракси 1951–2001*. Београд: Службени гласник.
- Марковић, И. (2000). *Убиство из нехата. Годишњак Правног факултета у Бањој Луци*. Бања Лука: Правни факултет.
- Миљковић, М. (1910). *О убиству с обзиром на реформу кривичног законика*. Београд.
- Симић, И. (1998). *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, друга књига*. Београд: Службени гласник.
- Симић, И. (2002). *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*. Београд: Службени гласник.
- Симић, И., Трешњев, А. (2004). *Збирка судских одлука из кривичноправне материје, пета књига*. Београд: Службени гласник.
- Schönke, A., Schröder, H. (2001). *Strafgesetzbuch, Kommentar*. München: C. H. Beck.
- Стојановић, З. (2007). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Таховић, Ј. (1961). *Кривично право, општи део*. Београд: Савремена администрација.
- Wilson, W. (2003). *Criminal law – doctrine and theory*. London: Longman.
- Златарић, Б. (1958). *Кривични законик у практичној примени, посебни дио*. Загреб: Народне новине.
- Живановић, Т. (1938). *Основи Кривичног права Краљевине Југославије, посебни део*. Београд: Геца Кон.

INVOLUNTARY MANSLAUGHTER

Summary: Involuntary manslaughter takes an important place within the system of negligent offences in general. Due to this, as well as to the fact that the right to life takes the highest rank among human rights, it is necessary for the incrimination to include its involuntary destruction. Article 118 of the Criminal Code of Serbia has a simple provision, which is similarly regulated in the majority of European legislations, which words the involuntary manslaughter as follows: "Where a person takes another person's life negligently, he shall be punished..." The provision related to the notion of negligence from the general part of the Criminal Code has a key role when defining the involuntary manslaughter. Our legislator has provided for the involuntary manslaughter within the special part of the Code and the answer to the question whether there is negligence in a specific case will be given by the general part of the Code. This is how it is done in the majority of criminal laws.

There has been also much legal debate on the issue of involuntary manslaughter as to where to draw a line separating this homicide from other cases as well as about the issue of responsibility for reckless behavior in general. There are various opinions. They range from ideas that negligent offences should be excluded from criminal law while the legal protection should be provided by strengthening of civil law protection to those that the application of preventive measures is much more adequate in this field. Involuntary manslaughter differs from ordinary homicide but also from other forms of murders in that the death as a consequence is not wanted, it is involuntary, i.e. it represents a result of recklessness, negligence or clumsiness of an offender. Without getting deeper into theoretical problems related to fitness for the purpose and efficiency of punishment for negligence, we are of the opinion that criminal justice protection in the field of protection of life must be integral rather than partial.

Мр Горан Д. МАТИЋ
Савет за националну безбедност и заштиту тајних података¹,
Београд

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ОД ПОЛИТИЧКИ МОТИВИСАНОГ НАСИЉА

Сажетак: Кривичноправна заштита од политички мотивисаног насиља одувек је и у свим државама имала велики значај, због посебне опасности кривичних дела управљених на повреду ових друштвених вредности. Узета у целини, ова кривична дела непосредно угрожавају друштвени поредак земље у његовим основама, а посредно и највећи број других вредности заштићених кривичним правом. Због тога је право и кривично законодавство од свог настанка и у свим фазама развоја настојало да прописивањем и изрицањем врло строгих кривичних санкција, спречи делатности „чији сам ехо изазива узбуну и потрес друштва“, без обзира на то да ли су те делатности довеле до резултата који се желео постићи. Историјски преглед кривичноправног развоја заштите државе показао је, између осталог, како се политичка репресија полако и уз велике тешкоће ипак подредила праву. Појам и правни институт политичког деликта као привилегованог деликта морамо сматрати великом традицијом европске цивилизације, као опште и правне културе, и поред тога што се и у демократским државама ограничио углавном на вербалне политичке радње. Само кривично право и правосуђе били су (и остали) међу најзначајнијим инструментима борбе против политички мотивисаног насиља, али и значајне и јаке препреке неограниченој самовољи и арбитрарности политичке репресије.

Кључне речи: кривично право, политичко насиље, уставно уређење, безбедност, политичка кривична дела.

---

¹ Канцеларија Савета за националну безбедност и заштиту тајних података, Немањина 22–26, Београд; e-mail: office@nsa.gov.rs.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Догађања током 2009. године, везана за пребијања страних држављана на улицама Београда, политички обојене активности навијачких група и слично, довела су до потребе преиспитивања концепта кривичноправне заштите од политички мотивисаног насиља, а тиме и политичких кривичних дела у кривичном законодавству Републике Србије.

Човечанство живи у константном стању сукоба, као што је истина да не постоји људска организација у којој нема сукоба. Историја Египта, Старе Грчке, Римске империје, средњовековних држава Европе и Азије, као и држава новог века обилује бројним примерима свирепог политички мотивисаног насиља према владарима и другим носиоцима државних и јавних функција, при чему су тајним, завереничким, добро организованим и припремљеним атентатима на дворовима, остваривани превратнички циљеви, смењиване династије и изнуђивани радикални заокрети у унутрашњој или спољној политици.

Опште је познато да су понашања којима се крше друштвене норме одувек изазивала одређену друштвену реакцију. Ова реакција је била негативна и осуђујућа. Сва друштва, па и она најстарија, сматрала су таква понашања друштвено опасним и штетним, због чега су их осуђивала и настојала да их сузбију. Опасност се испољавала, пре свега, у односу на друштвену заједницу, основне вредности на којима она почива, а самим тим и на чланове заједнице, који уживају и деле те вредности. Због тога се за њих каже да по свом карактеру „стимулишу“ друштвену реакцију, која се манифестује у разним појавним облицима и различитим степенима интензитета – од индивидуалног неодобравања до опште осуде и кажњавања.

Историјски преглед кривичноправног развоја заштите државе показао је, између осталог, како се политичка репресија полако и уз велике тешкоће ипак подредила праву. Појам и правни институт политичког деликта као привилегованог деликта морамо сматрати великом традицијом европске цивилизације, као опште и правне културе, и поред тога што се и у демократским државама ограничио углавном на вербалне политичке радње.

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА УСТАВНОГ УРЕЂЕЊА И БЕЗБЕДНОСТИ ЗЕМЉЕ

Кривичноправна заштита од политички мотивисаног насиља одувек је и у свим државама имала велики значај због посебне опасности кривичних дела управљених на повреду ових друштвених вредности. Узета у целини, ова кривична дела непосредно угрожавају друштвени поредак земље у његовим основама, а посредно и највећи број других вредности заштићених кривичним правом. Због тога је кривично законодавство и право од свог настанка и у свим фазама развоја настојало да прописивањем и изрицањем врло строгих кривичних санкција, спречи делатност „чији сам ехо изазива узбуну и потрес друштва“, без обзира на то да ли су те делатности довеле до резултата који се желео постићи (Срзентић, 1979).

У савременом друштву значај ове групе кривичних дела постаје све већи. Последња догађања у свету, али и на територији бивше Југославије, сведоче о непрекидним покушајима да се поједине земље доведу у положај потчињености и зависности у односу на друге државе, а да би се то постигло, предузимају се акције управљене на подривање њиховог уставног и друштвеног уређења и безбедности. Нису ретки ни случајеви да се ове акције предузимају и у оквиру борбе за власт између политичких снага у земљи, било да је та борба повезана с интересима неке стране државе, било да је резултат унутрашњих међустраничких и међунационалних односа. Напади на друштвено уређење и безбедност земље често представљају претходницу оружане интервенције која треба да обезбеди власт њеним новим носиоцима у оквиру истог или другог друштвено-економског уређења или уставно-правног система.

Због природе кривичних дела из ове групе и њихове посебне опасности за друштвену заједницу, поставља се питање поштовања основних принципа кривичног законодавства при утврђивању обележја ових кривичних дела. У правној теорији је често заступано мишљење да су ова кривична дела у тој мери специфична да се морају напустити основни принципи који важе за сва друга кривична дела. При томе се првенствено мисли на принцип *nullum crimen sine lege* и на утврђивање кривичне одговорности као услова за кажњивост. Напуштање ових принципа најчешће се оправдава изузетношћу заштитног објекта и опасношћу коју проузрокују напади на тај објекат. Такво становиште није прихватљиво за кривично

законодавство Републике Србије. Кривична дела са елементима насиља против уставног уређења и безбедности државе чине интегрални део кривичног законодавства Србије, чији начелни ставови морају доћи до изражаја у свим његовим деловима. То посебно важи за принцип одговорности као услов кажњивости.

Остваривање принципа законитости захтева што прецизније одређивање радње извршења у циљу одвајања кажњивих од некажњивих делатности. У области заштите уставног уређења и безбедности државе учињени су значајни напори да се радње кривичних дела из ове области уреде што конкретније. Најчешће се овај проблем превазилази познатом формулацијом: „Ко у намери угрожавања уставног уређења и безбедности Србије...“. Такво делимично одређивање радње извршења није у супротности са принципом законитости, јер је у овим случајевима због специфичне природе дела њихова радња одређена на специфичан начин. Не дајући комплетан опис радње, закон и код ових кривичних дела одређује радњу као делатност, која је управљена на угрожавање одређених друштвених вредности и која је објективно подобна да доведе до таквог угрожавања. Осим тога, у питању су таква кривична дела код којих, с обзиром на значај заштитног објекта, редовно не постоји сумња о дозвољености или недозвољености предузимања радњи које могу довести до угрожавања законом одређених вредности. Најзад, ради се о кривичним делима чије све радње извршења није могуће навести у опису дела. Природа ових дела, а посебно развијеност њихових облика, онемогућава навођење свих конкретних делатности које могу проузроковати угрожавање заштитног објекта. Без ризика да кривичноправна заштита у овој области остане непотпуна, закон мора прићи специфичном одређивању радње извршења. То је искуство из досадашње праксе свих земаља и зато у савременом кривичном законодавству нема потпуне конкретизације радње извршења код свих кривичних дела против друштвеног уређења (Срзентић, 1978).

ПОЛИТИЧКО НАСИЉЕ

Друштвено насиље старо је колико и људско друштво, а политичко колико и политика. Организација сваког друштва или владавина, одржава се тако што група људи која поседује контролу или „енергију власти“, може да натера остале чланове друштва својим ауторитетом и влашћу, које

подразумева и употребу насиља, да се повинују њеним правилима понашања, кроз монопол силе којим успостављају морал, обичаје и прописе тог друштва. Основни однос силе, насиља и владавине огледа се у томе што је сила средство владавине, а насиље начин или метод владавине којим се остварује утицај на усмеравање кретања у друштву или некој области друштвеног живота. Ова присила и насиље имају своје границе, али и могућности да се врше су реалне. Због тога друштвене организације никада нису заиста „у миру“, оне су увек „у рату“. Осим употребе монопола силе, неоспорна су и друга средства за постизање циљева и разрешење конфликтних ситуација, као системска решења – политичко организовање, дијалог сукобљених страна, арбитража, судовање, изношење ставова преко медија и слично.

Обим и ниво конфликта у друштву варира, али је конфликт међу људима правило и норматив. Насиље је људска делатност, а сила представља средство, тако да оно не представља просту употребу силе већ њен рад, као облик делатности, у којој се директно или индиректно користи сила. Оно је делатност којом се неки чин, активност, радња или процес отпочињу, врше или заустављају, односно одржавају или убрзавају, или се нека форма и суштина стварају, трансформишу или разарају, насупрот вољи и интенцији остварења интереса и задовољења потреба објекта насиља уколико је свестан, односно насупрот његовој унутрашњој структури или законитостима, уколико се не ради о човеку (Симеуновић, 1989).

Насиље се најчешће тумачи као примена силе јачег над слабијим, али насилне методе могу користити и слабији против јачих, због чега је више реч о избору средстава у решавању конфликта. При томе, не треба пренебрегнути ни интеракцијски аспект насиља који се односи на противљење и отпор жртве према насилним методама решавања конфликта.

ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ПОЛИТИЧКОГ НАСИЉА

Појавни облици политичког насиља, према Симеуновићу, деле се на основне и сложене облике политичког насиља (Симеуновић, 1989). *Основни облици* политичког насиља су: претња силом, принуда и притисак; психофизичко злостављање – мучење; политичко убиство; атентат; диверзија. *Сложени облици* политичког насиља су: насилни протести, побуне, нереди и немири; тероризам; субверзија; репресија; терор; герила; устанак; војна интервенција; рат.

Политички мотивисани насилни акти су вишедимензионални политички феномен друштва, један од облика сложеног политичког насиља или насилног одговора на конфликт у друштву. Они представљају насилну друштвену непослушност и као такви се могу укључити у спектар сукоба који обухвата низ конфликта: индивидуално кршење норми понашања, обичаја, табуа; непоштовање правног система државе – грађанског, прекршајног, саобраћајног, привредног права и сл.; вршење кривичних дела и злочина; организовани криминал; немире и побуне; тероризам; грађански рат; рат ниског интензитета; ограничени конвенционални рат; неограничени конвенционални рат; селективно масовно уништавање; масовно уништавање (Вајт, 2004).

Политичко насиље у Србији – У периоду од октобра 2006. до априла 2007. године Иницијатива младих за људска права је обавила истраживање политички мотивисаног насиља у Србији. За потребе овога истраживања политичко насиље је дефинисано као свака употреба силе, претње или различитих врста притисака, мотивисано разликама у политичким ставовима, идеологијама или страначкој/партијској припадности.

У периоду истраживања забележено је укупно 119 инцидената (још увек нису откривени извршиоци 85 инцидената!) који су се могли окарактерисати као политичко насиље. Инциденти обухваћени овим насиљем су се односили на: физичке нападе на лица, нападе на имовину физичких лица и странака или партија, јавно упућивање претњи, исписивање графита на просторијама странака и другим местима и уништавање билборда.

Највише напада (44) било је усмерено ка коалицији Либерално демократске партије, Грађанског савеза и Социјалдемократске уније. Затим је евидентирано 11 напада на Демократску странку, од којих се 10 односило на лик и дело покојног Зорана Ђинђића и на Бориса Тадића, председника Републике Србије. Забележена су четири напада и на партије које окупљају припаднике ромске националности у Србији, као и два напада на чланове странке Г 17. По један напад претрпеле су: Српска радикална странка, Странка демократске акције, Покрет снага Србије, Савез војвођанских Мађара, Санџачка демократска партија, Нова Србија и Демократска странка Србије.

Током посматраног периода извршено је и 20 напада на новинаре и 14 напада на активисте невладиних организација и њихову имовину. У истом периоду забележено је и девет напада на Владине и државне институције, шест

политички мотивисаних напада на грађане Србије, као и један напад на инострано дипломатско-конзуларно представништво у Србији (Конзулат Републике Мађарске) (извештај Иницијативе младих за људска права, 2008).

ПОЈАМ ПОЛИТИЧКОГ ДЕЛИКТА

Појам политичког деликта у ширем смислу обухвата сваки напад на државу схваћену као власт. Политички деликт у ужем смислу настао је као посебан појам тек у првој трећини XIX века, као „дете либералистичке романтике“ – привилеговано кривично дело (углавном вербални деликт), који се односе на другачије филозофско, научно, политичко и слично уверење (прогони хришћана, инквизиција, противреформација и слично) (Лакчевић, 1995). Посебно питање представљају деликти које такође можемо сматрати политичким због мотивације, код којих је учинилац политичка власт (преко државних органа), а који су усмерени према уставним слободама и правима грађана, било спровођењем терорског начина владавине, било у виду појединачних активности или злоупотребе моћи носилаца власти.

Припадају ли политички деликти кривичном праву? Када су у питању политички деликти, расправе и теорије о овоме проблему остају за кривично право, законодавство и судску праксу наслеђе XIX века, без обзира на то што су у садашњем времену већ помало „изашле из моде“ и што их прекривају нови проблеми и појаве до којих је у овој области дошло после Другог светског рата, после престанка хладног рата и почетком глобалног рата против тероризма.

Суштинско питање представља проблем да ли област репресије политичких деликата уопште припада кривичном праву или не, односно, да ли се могу примењивати основна начела и правила кривичног права. Сматрамо да би узмицање кривичноправне теорије из ове области значило потпуно „ослобађање“ носилаца политичке моћи од поштовања било каквих правних норми, тако да је боље да се политичка репресија спроводи на основу законских инкриминација и као кривични поступак, него да се спроводи као полицијско и изванправно насиље. Међутим, често је оправдаван приговор да власти за безбедност уопште није потребно кривично законодавство и да се она њиме користи и злоупотребљава га само да би насиљу дала правни облик, привид законитости и легитимности, као и да се користи њиме и злоупотребљава га у пропагандне сврхе. Осим тога, као основни аргумент у

стручној литератури („глобални рат против тероризма“) за искључење овога подручја из кривичног права се наводи и то да се држава у борби против политичких деликата налази у некаквом ванредном стању, односно у стању нужне одбране или у стању крајње нужде, те да управо ова стања оправдавају предузимање мера (војно-полицијских) за њену безбедност.

Према томе, сматрамо да нема уверљивих аргумената за искључење заштите уставног уређења и безбедности државе из кривичног права и његове теорије, односно управо овим подручјем морала би се теорија знатно више бавити ради јачег уважавања оних основних начела која су проглашена као признато међународно право. Само би се на наведени начин у мирним временима могла обуздати тежња за увођењем посебног и споредног кривичног законодавства, што заправо није ништа друго него извођење непосредне политичке репресије мимо основних начела и без норми кривичног права које су намењене гаранцијама и заштити људских права и слобода. Кривично право и правосуђе (чак и у фашистичким и нацистичким режимима!) били су увек јака препрека неограниченој самовољи и арбитражности политичке репресије (Бавцон, 1988).

Систематизација политичких деликата. Систематизација и правнодогматска обрада скупине деликата против уставног уређења и безбедности државе била је и остала предмет правнотеоријских расправа у западној Европи све до данас. У суштини се ради о питањима шта би кривичноправна заштита државе требало да обухвати, како би требало обухватити инкриминације (описе кривичних дела) да се удовољи што већем броју противречних захтева („сукобљених полова“), као што су, с једне стране, захтев за одређеношћу дела у закону, захтев за поштовањем људских слобода и права, захтев за правном сигурношћу, захтев за проширивањем објективно-субјективне концепције кривичног дела и начела одговорности, као и захтевима спољне и унутрашње безбедности државе, њеног социјално-политичког и уставног уређења, с друге стране. Тако се може рећи да је превазиђена концепција према којој ова кривична дела представљају „повреду верности грађана према својој отаџбини“, односно увек је у питању напад на наведене заштићене вредности.

Када су у питању политичка кривична дела, легитимно је држави пружати, између осталог и кривично-правну заштиту, јер се без нормалног функционисања државе не могу остваривати нити заштитити ни добра

појединца, док с друге стране претерана заштита државе води угрожавању слобода и права грађана и других појединаца (страних држављана и апатрида). Треба имати у виду и то да су заштита државе и њено функционисање пре свега политички проблеми, у којима кривично право има секундарну и релативно малу улогу. Политичке проблеме треба решавати политичким средствима, а не кривичним правом. Код практичне примене политичких деликата, увек постоји опасност да се кривично право у овој области злоупотребљава од стране оних који су на власти проглашавањем својих политичких непријатеља криминалцима или злочинцима. Неки аутори политички криминалитет дефинишу као посебну врсту криминалитета који обухвата кривична дела којима се напада на постојећи друштвени поредак једне земље у циљу његовог рушења. (Алексић, Миловановић, 1999). Други под политичким криминалитетом подразумевају специфичне облике кривичних дела, извршених из политичких побуда, која угрожавају унутрашњу и спољну безбедност државе, као и све криминалне активности које се врше из идеолошких или политичких разлога унутар и изван државе. Односно, политичка кривична дела представљају: дела која угрожавају унутрашњу или спољну безбедност државе и дела која представљају злочине злоупотребе моћи.

Основу политичких кривичних дела чине облици велеиздаје и издаје. Велеиздајом се називају дела чијим се извршењем угрожава унутрашња безбедност државе и њено државно и друштвено уређење. Издајом се угрожава спољна безбедност земље. У кривичноправној литератури најчешће се истичу три облика велеиздаје: она која угрожава уставно и друштвено уређење државе; она која угрожава носиоце власти у држави; она која угрожава државну територију. Као облици издаје најчешће се помињу војна, дипломатска и економска издаја (Бачић, 1995). Слободе, права и дужности човека грађанина представљају нераздвојни део уставног уређења сваке државе, због чега су и напади на ове вредности везане за човека у целини и напад на уставно уређење и безбедност државе.

Политичка кривична дела. Издајање политичких кривичних дела у посебну врсту кривичних дела релативно је новијег датума и настало је у Француској после 1830. године. Не постоји међународни консензус о томе шта конституише политичко кривично дело. Постојеће солуције диктиране су унапред датим циљем којем се тежи, а како су циљеви били различити,

разумљива је и разлика у дефиницијама. С гледишта правног система једне државе, подела кривичних дела на политичка и неполитичка нема оправдања, јер свако кривично дело може имати политички значај (Лазаревић, 2008).

Дефинисање политичких кривичних дела препуштено је судској пракси и науци кривичног права. Она не представљају јединствену категорију кривичних дела; разликују се две врсте: чиста (права, апсолутна) политичка кривична дела и мешовита (неправа, релативна) политичка кривична дела. Чиста политичка кривична дела су она којима се напада на државно и друштвено-политичко уређење, на спољну или унутрашњу безбедност, дакле, уперена су против политичког добра и предузимају се из политичких побуда (мотива).

Имајући у виду јединственост и недељивост посебног објекта заштите ове групе политичких деликата, може се као закључак прихватити постојање три главне вредности које обухвата кривичноправна заштита: 1) постојање државе које обухвата њену спољну безбедност, територијалну целовитост, независност и њену одбрамбену моћ (кривична дела издаје и шпијунаже); 2) уставом утврђено економско и друштвено-политичко уређење (кривична дела завере и побуне); 3) уставом зајамчене слободе и права (кривична дела злоупотребе власти за дискриминацију и гоњење због политичких и других уверења, геноцид, злочини против мира, војни злочини, расна дискриминација и државни терор) (Бавцон, 1988).

Елемент организованости. Карактеристика савременог кривичног законодавства јесте и постојање посебних веома строгих одредби које се односе на организовани криминалитет у области заштите уставног уређења и безбедности земље. У начелу, свако кривично дело из ове области може учинити појединац, али у пракси су то ређи случајеви, најчешће се ова кривична дела врше уз учешће више лица (познатих или непознатих) организованих у различите облике удруживања (групе, банде, комплоте, завере и слично). По правилу, то су тајне организације чији се центри налазе у земљи или иностранству и које располажу значајним средствима за вршење криминалне делатности ове врсте (новац, оружје, пропагандни материјали и слично). Нису ретки случајеви повезаности оваквог удруживања са страним државама и организацијама, али и са међународним терористичким организацијама и организованим криминалитетом. Оваква удруживања

представљају посебну опасност, која прелази границу која настаје удруживањем ради вршења других кривичних дела (Срзентић, 1978).

Објективни, субјективни и објективно-субјективни политички деликти. Постоје две теорије: објективна, која обухвата кривична дела уперена против постојања државе и државног уређења, и субјективна, која утврђује побуде учиниоца кривичног дела.

Објективни политички деликти. Према објективној теорији, политичка кривична дела су таква дела која су управљена против постојања државе и против државног уређења. Овде би према томе, спадала сва кривична дела којима се напада на унутрашњу безбедност државе, као што су облици велеиздаје, насилне промене државног уређења и слично. Осим ових дела, у ову групу би спадала и кривична дела којима се напада на такозвану спољну безбедност државе – кривична дела шпијунаже, али и уопште издаје. Као што се види, објективна теорија убраја у политичка кривична дела само она којима се непосредно и искључиво напада политичко уређење државе, односно обухвата само чиста политичка кривична дела. Према наведеним критеријумима, у политичка кривична дела не би спадала кривична дела којима се напада на извесно добро које није политичке природе, иако је мотив напада политичке природе. Према овој теорији, убиство државног поглавара не би било политичко кривично дело (Лазаревић, 2000).

Субјективни политички деликти. По субјективној теорији, приликом одређивања политичког кривичног дела, треба поћи од побуда и мотива учиниоца. Ако је учинилац радио из политичких мотива или побуда, онда не само чисто политичко кривично дело, већ и свако друго обично кривично дело би могло бити третирано као политичко кривично дело. Према томе, убиство државног поглавара из освете не би било политичко кривично дело, јер му недостаје политички мотив или побуда учиниоца дела. Исто тако, учинилац који би из користољубља извршио кривично дело шпијунаже, не би се према овој теорији сматрао политичким кривцем.

Објективно-субјективни политички деликти. У пракси је најзаступљенија мешовита теорија, која стоји на средини између објективне и субјективне теорије. Према овој теорији, чиста политичка кривична дела јесу дела којима се искључиво и непосредно напада на државу, њено уређење или права грађана, због чега она несумњиво долазе под појам политичког кривичног дела. Спорно је питање у којим се случајевима обично кривично

дело, које има нека политичка обележја (као што су мотив или побуда) третира као политичко кривично дело. Тако се, према овој теорији, под политичким кривичним делима у кривично правној теорији подразумевају она дела која се извршавају из политичких побуда (мотива), а уперена су против друштвено-политичког уређења.

Мешовита политичка кривична дела су „обична“ (класична) кривична дела, која се предузимају против неког политичког добра или вредности (убиство шефа државе – атентат или политички мотивисано убиство) (Јовашевић, 1998). Кривична дела с елементима политичког насиља у нашем кривичном законодавству, по својој структури, спадају у мешовита политичка кривична дела, јер представљају комбинацију класичних кривичних дела (изазивања опште опасности, убиства, отмице и сл.) учињених из политичких мотива, с циљем угрожавања уставног уређења и безбедности земље. Дакле, када се говори о мешовитој теорији, не може се заобићи подела на комплексне и конексне политичке деликте.

Релативни (комплексни и конексни) политички деликти. Претходне поделе политичких деликата биле би непотпуне ако се не бисмо барем у кратким цртама дотакли и питања о релативним кривичним делима против државе, такозвана *mala in se* (зла сама по себи). Овим кривичним делима извршено је неко друго кривично дело (убиство, телесне повреде, насиље, оштећење туђе ствари, проузроковање опште опасности, одавање војне или службене тајне и слично), а природу политичког кривичног дела задобијају због извршиоачеве политичке мотивације или побуде.

Комплексни и конексни политички деликти, односно њихово практично препознавање, зависе од утврђивања субјективних мотива, намера или побуда извршиоца, поготово ако је коначни циљ остао недовршен или неостварен, што код политичких деликата представља правило. Зато је теорија у прилог судској пракси и извела учење о такозваним комплексним и такозваним конексним политичким деликтима.

Комплексни политички деликт је онај који истовремено испуњава законска обележја „обичног“ и политичког деликта. Једна радња кривичног дела је по своме бићу два пута инкриминисана, при чему посебно законско обележје политичког деликта (субјективни елемент кривичног дела) представља извршиоачева мотивација или побуда или сврха или намера, односно усмереност против неког политичког добра или вредности. Као

пример таквог деликта наводи се убиство шефа државе из политичких мотива, када је реч о привидном идеалном стицају због чега ће преовладати она правна квалификација коју је могуће неоспорно доказати. При томе, потребно је истакнути да има случајева у којима је лако одредити политичку природу дела на основу објективних, односно објективно-субјективних обележја учињеног дела, али има и таквих инкриминација код којих се о политичкој природи дела може закључивати само на основу субјективних намера, циљева или особина.

Конексни политички деликти су „обична“ кривична дела, која су учињена као самостално инкриминисана, али у односу према некоме политичком деликту, као припремно дело или као претходна радња или као посебно кривично дело учињено за време самог извршавања политичког кривичног дела или као самостално инкриминисано кривично дело, на пример, паљење или убијање за време побуне или грађанског рата. Дакле, конексни политички деликти представљају само средство за извршење неког другог чистог политичког кривичног дела. Према теорији, да би се ова „обична“ кривична дела могла убрајати у политичка, није довољно само случајно и спољно подударње једнога и другог деликта, већ мора бити уочена њихова објективна узрочна повезаност. Исто тако, мора бити утврђена и субјективна повезаност једнога и другог дела, што значи да извршилац мора бити свестан извршавања неког кривичног дела, ради постизања неког другог политичког циља, али мора уједно штети и једно и друго. Обичан деликт мора бити умишљајно средство, пут или покриће за остваривање политичког деликта.

Фазе настајања политичког кривичног дела. Кривичноправна теорија познаје четири теоретске могуће фазе у настајању кривичног дела и то: чисту замисао; припремне радње; покушај као почетак извршавања кривичног дела; довршено кривично дело. Међутим, ова општа правила не важе када се има у виду кривичноправна заштита уставног уређења и државе, јер се у теорији и пракси полази од претпоставке и уверења да кривична политичка репресија, сликовито описана, мора посегнути далеко у поље испред тврђаве коју треба бранити.

Последице политичких кривичних дела. Само постојање друштвено опасног дела, претпоставља и постојање последице. Без последице нема друштвено опасног дела, па према томе ни кривичног дела. Одређивање појма

последнице условљено је и схватањем кривичног дела. Сама последница би се могла схватити као произведена промена, односно стање у спољном свету.

Кривична дела повреде и кривична дела угрожавања. С обзиром на врсту последница, према правној теорији постоје кривична дела повреде и кривична дела угрожавања.

Последница кривичног дела повреде јесте уништење или оштећење објекта радње – заштићеног правног добра. Повреда подразумева негативну физичку, материјалну промену на објекту радње проузроковану радњом кривичног дела, што је случај код кривичног дела убиства, тешке и лаке телесне повреде и слично.

Последнице кривичног дела угрожавања могу бити апстрактне (могуће) и конкретне (опасност која је наступила). У правној теорији, оне се најчешће везују за кривична дела угрожавања, односно групу кривичних дела: против опште сигурности људи и имовине; против безбедности јавног саобраћаја; кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије и слично (Јовашевић, 1998)

Апстрактне последнице политичких кривичних дела не састоје се у повреди, већ у проузроковању опасности по заштићено добро. При томе, треба напоменути да та опасност није наступила по заштићено добро, већ је само услед предузете радње извршења створена могућност тј. вероватноћа да неко добро правно добро (у овом случају – уставно уређење и безбедност) буде угрожено. Дакле, код апстрактне опасности, опасност није наступила, али је постојала могућност да опасност по уставно уређење и безбедност државе наступи. Практично, апстрактна опасност, као врста последнице кривичног дела, наступила је самим моментом предузимања радње извршења кривичног дела. Самом предузетом радњом уставно уређење и безбедност државе, као заштићено добро, доведени су у опасност без обзира на то да ли је та опасност уопште наступила и да ли је могла да наступи. Довољно је да је постојала опасност по заштићено добро – уставно уређење и безбедност државе. Стога код ових кривичних дела, није потребно у сваком конкретном случају утврђивати да ли је наступила апстрактна опасност као врста последнице, јер се сматра да је она наступила чим је предузета одређена делатност која је одређена као радња извршења кривичних дела апстрактне опасности, у овом случају усмерених против уставног уређења и безбедности државе као заштитног објекта. Биће кривичних дела усмерених против уставног уређења

и безбедности не садрже апстрактну опасност као обележје, већ она нужно, неизоставно произлази из одређене радње и других обележја дела. Код ових дела, опасност заправо представља законодавни мотив инкриминације, тако да је наступање последице апсолутно неоториво (као код извршења радњи кривичног дела оружане побуне, саботаже, диверзије, тероризма и слично). Чим је предузета одређена радња, претпоставља се да је наступила и апстрактна опасност као последица извршења тога кривичног дела. Због тога се код тих кривичних дела опасност као последица не мора доказивати.

Конкретне последице политичких кривичних дела као последице извршења кривичног дела се не састоји у проузроковању повреде на заштићеном објекту, већ у стварању опасности по заштићено добро – уставно уређење и безбедност државе. То значи да је, услед извршења радње неког кривичног дела, добро доведено у опасност. Та опасност је стварна, непосредна и блиска. Она је конкретна јер је услед предузете радње наступила блиска опасност да дође до повреде заштићеног добра – уставног уређења и безбедности државе. Могућност односно, вероватноћа наступања повреде била је тако високог степена да је повреда практично избегнута дејством неких других, најчешће спољних, фактора. У сваком случају, постојање ове опасности као врсте последице кривичног дела, потребно је утврђивати и доказивати у сваком конкретном случају.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Без обзира на стање развијености демократских институција, увек постоји реална опасност да се кривично право у овој области злоупотребљава од стране оних који су на власти, преко проглашавања својих политичких непријатеља и неистомишљеника злочинцима или криминалцима. Самим тим, сматрамо да је потребно у складу са обављеним друштвеним и уставним изменама у Републици Србији преиспитати читав концепт политичких кривичних дела у кривичном законодавству Републике Србије.

Наше кривично право је у дужем периоду давало посебан значај кривичноправној заштити државе и та је заштита како на законском плану, тако и у примени, имала примат над правима и слободама појединаца. Оштра и широко конципирана кривичноправна репресија у овој области указује на то да се полазило од заблуде да се кривичним правом у овој области може доста постићи.

Све до измена кривичног законодавства 1990. године, у инкриминацијама ових кривичних дела био је задржан модел законодавног регулисања преузет из совјетског кривичног права.

На крају, морамо указати на то да су кривично право и правосуђе били (и остали) један од најзначајнијих инструмената борбе против политички мотивисаног насиља, али и значајна и јака препрека неограниченој самовољи и арбитрарности политичке репресије.

ЛИТЕРАТУРА

- Срзентић, Н. и др. (1978). *Коментар кривичног закона СФРЈ*. Београд: Савремена администрација.
- Симеуновић, Д. (1989). *Политичко насиље*. Београд: Радничка штампа.
- Вајт, Џ. (2004). *Спектар сукоба војске САД израђен после Вијетнамског рата 1974*. Београд: Александријан прес.
- Иницијатива младих за људска права (2008). *Извештај: Политичко насиље у Србији од октобра 2006. до априла 2007.* Београд: Шведски Хелсиншки одбор за људска права.
- Лакчевић, Д. (1995). *Политички деликт у функцији заштите државе и права човека*. Београд: Олимпос.
- Бавцон, Љ. (1988). *Казненоправа заштита државе и њеног друштвеног уређења – политички деликти*. Загреб: Глобус.
- Алексић, Ж., Миловановић, З. (1999). *Лексикон криминалистике*. Београд: Глосаријум.
- Бачић, Ф. и др. (1995). *Коментар кривичног закона СРЈ*. Београд: Савремена администрација.
- Лазаревић, Љ. и др. (2000). *Кривично право Југославије – општи део*. Београд: Савремена администрација.
- Јовашевић, Д. (1998). *Лексикон кривичног права*. Београд: Службени лист СРЈ.

PROTECTION FROM POLITICALLY MOTIVATED VIOLENCE THROUGH CRIMINAL JUSTICE

Summary: Protection from politically motivated violence through criminal justice has always had special significance in all countries due to the threat of criminal acts aimed at the violation of social values. Taken as a whole, these criminal acts pose a direct threat to the foundations of the social order, as well as an indirect jeopardy to other values protected by criminal justice. That is why law and criminal legislation from its inception through all stages of its development have striven to prescribe and impose very severe

---

criminal sanctions and prevent activities “whose very echo causes panic and shock in the society“, regardless of whether these activities have generated outcomes that were originally desired or not. The historical overview of safeguarding the state through criminal justice shows, among other things, that political repression has become subordinated to law over a long period of time and with great difficulty. The notion and legal concept of political offence as a privileged tort is considered to be a great achievement of European civilization and its legal tradition in spite of the fact that it has been limited to political actions of a verbal nature. Criminal justice and judiciary were and still are major instruments of struggle against politically motivated violence, as well as a significant and strong obstacle to unlimited autocracy and arbitrariness of political repression.

Key words: criminal law, political violence, constitutional order, security and political crimes.

САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ РАЗВОЈА СЛУЖБЕНИЧКОГ СИСТЕМА У СРБИЈИ

Сажетак: Европски стандарди статуса службеника имају велику важност за одређивање могућих и пожељних праваца развоја државне управе и службеничког система у Србији. Рад указује на усвајање и примену дефинисаних стандарда развоја националних службеничких система: принципа законитости, одговорности, непристрасности у раду, запошљавања заснованог на оцењивању и резултатима рада (мерит принцип), система интерних и јавних конкурса, деполитизације управе, система напредовања на основу оцењивања, ефикасног управљања кадровима. Такође, представљене су новине службеничког законодавства које су усвојене крајем 2009. и у првој половини 2010. године, а које су усмерене на: побољшање ефикасности процедура попуњавања радних места, рационализацију државне управе, оцењивање државних службеника, постављање на положаје, увођење обавезе пријављивања корупције и заштиту од злостављања.

Кључне речи: европски стандарди, службенички систем, професионализација, деполитизација, принцип заслуга, забрана дискриминације, пријављивање корупције, модерно управљање кадровима.

УВОД

Развој административних капацитета, који подразумева успостављање професионалних и деполитизованих службеничких система, представља један од услова за приступање Европској унији. У циљу усклађивања статуса службеника и пружања помоћи земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима у испуњавању критеријума за чланство у Европској унији, дефинисани су стандарди развоја службеничког система и унапређења положаја државних службеника.¹ Дефинисани стандарди, као и у другим

---

¹ Видети: *Sigma Baselines, Control and Management System Baselines for European Union Membership*. OECD, October 1999.

сегментима реформе управе, служе за процену испуњености потребних критеријума за приступање Европској унији. Од посебног значаја су критеријуми које је развила Европска унија у оквиру програма „Сигма“ (*SIGMA – Support for Improvement in Governance and Management*),² који су постали основни стандарди Европске уније о потребама развоја капацитета јавне администрације и службеничких система у земљама чланицама. Уз помоћ стандарда развоја службеничког система, идентификовани су основни принципи рада државних службеника и главни елементи положаја државних службеника (правни основ регулисања положаја државних службеника, успостављање и примена принципа законитости, одговорности, непристрасности у раду, запошљавање на основу заслуга, систем јавних конкурса заснован на заслугама и транспарентним критеријумима, деполитизација управе, успостављање система напредовања на основу заслуга и оцењивања, ефикасно управљање кадровима, итд.).³ Уједно, усвајање и примена европских стандарда представља потребу сваке државе да унапреди и развије службенички систем, односно систем државне и јавне управе у свим сегментима.

---

² Препознавши значај добро уређене и организоване државне управе за испуњавање обавеза чланства у свим секторским областима, Европска унија је 1992. у сарадњи са Организацијом за економску сарадњу и развој (*OECD*) успоставила Програм „Сигма“. Циљ програма је подршка активностима земаља (потенцијалних) кандидата за чланство у ЕУ на реформи државне управе.

³ Опширније у: *Sigma Balkans Reports*, Republic of Serbia, Public Service and the Administrative Framework, June, 2007; *Sigma Paper No 23*, Preparing Public Administrations for the European Administrative Space, OECD, Paris, 1998; *Sigma Paper No 27*, European Principles for Public Administration, OECD, Paris, 1998; *OECD, Sigma Baselines, Control and Management System Baselines for European Union Membership*, October 1999; *OECD, Administrative Capacities for EU membership*, Public Management Forum, Paris, 2000; Hinrik Meyer-Sahling J., *Sustainability of Civil Service Reforms in Central and Eastern Europe Five Years after EU Accession*, Public Governance and Territorial Development Directorate, Support for Improvement in Governance and Management, Sigma/Oecd, Sigma Paper No. 44, GOV/SIGMA (2009/1), Paris, 2009; Hinrik Meyer-Sahling, J., *Critical Discussion of Potential Explanations of Civil Service Professionalization in Central and Eastern Europe*, 2009.

УСВАЈАЊЕ ПРОПИСА КОЈИМА СЕ РЕГУЛИШЕ ПОЛОЖАЈ ДРЖАВНИХ СЛУЖБЕНИКА

Усвајање Закона о државним службеницима и других прописа којима се регулише положај државних службеника, један је од најважнијих елемената развоја службеничког система. Осим Закона о државним службеницима, у циљу обезбеђења стручног, непристрасног, деполитизованог и ефикасног рада управе, у Србији су усвојени и други прописи којима се регулише рад управе: Закон о државној управи, Закон о управним споровима, Закон о платама државних службеника и намештеника, Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Закон о Агенцији за борбу против корупције, Закон о заштитнику грађана, Закон о забрани дискриминације, Закон о јавним агенцијама, Закон о уређењу судова, Закон о спречавању злостављања на раду, као и већи број подзаконских прописа.⁴ У току је припрема Закона о општем управном поступку. Током припреме прописа, процене „Сигме“ су биле снажан механизам помоћи и подршке реформи и заштита од политичких опонената. „Сигма“ је у великој мери допринела реформи службеничког система и успостављању и примени европских стандарда.

На радне односе у органима аутономне покрајине и локалне самоуправе сходно се примењују одредбе Закона о радним односима у државним органима,⁵ с обзиром на то да још увек нису усвојени прописи којима би се регулисао положај ове категорије запослених у јавној управи и на системски начин уредио локални службенички систем. Такође, нису усвојени прописи којима се уређује статус запослених у јавним службама, чији је рад од

---

⁴ Уредба о начелима за унутрашњу организацију и систематизацију радних места у министарствима, посебним организацијама и службама Владе, *Службени гласник РС*, 23/06; Уредба о разврставању радних места и мерилима за опис радних места државних службеника, *Службени гласник РС*, 117/05; Уредба о разврставању радних места намештеника, *Службени гласник РС*, 05/06; Уредба о оцењивању државних службеника, *Службени гласник РС*, 11/06; Уредба о спровођењу интерног и јавног конкурса за попуњавање радних места у државним органима, *Службени гласник РС*, 03/06; Уредба о припреми кадровског плана у државним органима, *Службени гласник РС*, 08/06; Уредба о оснивању Службе за управљање кадровима, *Службени гласник РС*, 106/05.

⁵ Закон о радним односима у државним органима, *Службени гласник РС*, 48/91, 66/91, 44/98, 49/99, 34/01, 34/02.

кључног значаја за ефикасно и ваљано пружање услуга грађанима и другим субјектима и који представљају већину запослених у јавном сектору у Србији (области образовања или здравства). Запослени у овим областима рада нису државни службеници, те се њихов положај регулише општим прописима о раду, као и колективним уговорима. У циљу развоја кохерентног службеничког система и једнообразне примене стандарда рада јавних службеника, неопходно је размотрити постојећа законска решења и употпунити законодавни оквир.

(ДЕ)ПОЛИТИЗАЦИЈА УПРАВЕ

Службеничким законодавством је успостављена јасна разлика између политичких и неполитичких радних места државних службеника. Министри и државни секретари су политичка радна места, док су радна места секретара министарстава и помоћника министра највиша радна места државних службеника. Одвајање државних службеника који раде на положају од функционера (политичких радних места), уједно представља фундаменталну измену претходних прописа који су уређивали ову материју, те је створена претпоставка за деполитизацију управе и може се рећи да је испуњен критеријум независности државних службеника од утицаја политике.⁶ Међутим, већ на самом почетку примене новог службеничког законодавства појавили су се очекивани проблеми код попуњавања положаја (углавном као последица спровођења ванредних избора 2007. и 2008), па су одредбе Закона о државним службеницима већ неколико пута мењане како би се продужио рок за постављење највиших службеника државне управе. Тако је Закон о државним службеницима мењан 2007. и 2008, а затим и 2009. године у сегменту рока за попуњавање положаја. Иако је Високи службенички савет у свом извештају истакао да инсистира на условима за постављење државних службеника на положаје, имајући у виду радно искуство од девет година, факултет и стручни испит за рад у државним органима, може се закључити да се основни проблем примене Закона односи управо на попуњавање положаја и одлагање рокова за попуњавање положаја у складу са дефинисаним условима, што значи да професионализација и деполитизација нису у

---

⁶ Sigma Balkans Reports, Republic of Serbia, Public Service and the Administrative Framework, June, 2007.

потпуности спроведене на нивоу целе државне управе. Како је оценила Европска комисија, садашња лица на положајима су углавном политички постављена лица и немају релевантне квалификације.⁷

Изменама Закона из 2009. предвиђа се да, до постављења државних службеника на положаје, постављена лица настављају с радом до окончања поступка за попуњавање положаја, с тим да овим лицима дужност у сваком случају престаје 31. децембра 2010,⁸ чиме је рок за попуњавање положаја практично продужен до краја 2010. Како би се органи државне управе подстакли да попуне радна места положаја, изменама Закона о државним службеницима утврђена је обавеза да од 90 дана од дана ступања на снагу Закона донесу решења о покретању поступка за попуњавање свих непопуњених положаја.⁹ Уколико истеком тог рока решења не буду донета, постојаће правна претпоставка да су решења за покретање поступка за попуњавање непопуњених положаја донета.¹⁰ Надаље, Служба за управљање кадровима и Високи службенички савет обавезани су да предузму потребне радње и огласе конкурсе за попуњавање свих непопуњених положаја.¹¹ Остаје да се види да ли ће и трећи покушај попуњавања положаја у новом продуженом року бити успешан.

СИСТЕМ ПРАВА И ОБАВЕЗА И ИНТЕГРИТЕТ ДРЖАВНИХ СЛУЖБЕНИКА

Европска унија прати и оцењује да ли су права и обавезе државних службеника дефинисани, регулисани и примењени у складу с принципима

---

⁷ Sigma Balkans Reports, Republic of Serbia, Public Service and the Administrative Framework, June, 2007, 6.

⁸ Члан 57. Закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима, *Службени гласник РС*, 104/09.

⁹ Члан 55. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима, *Службени гласник РС*, 104/09.

¹⁰ Члан 55. став 2. Закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима, *Службени гласник РС*, 104/09.

¹¹ Члан 55. став 3. Закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима, *Службени гласник РС*, 104/09.

законитости, непристрасности, политичке неутралности и интегритета.¹² Установљена права државних службеника слична су правима у европским законодавствима: одбијање извршења незаконитог налога, право на заштиту од разних притисака, првенствено политичких, право на обуку и усавршавање током рада и напредовање у току каријере на основу способности и резултата рада. Такође, службеници имају низ права као и остали запослени у приватном сектору сходно општим прописима о раду, те имају право на рад у одговарајућим условима који им неће угрозити живот и здравље, право на одговарајућа примања – плату, накнаде и друга примања, на одморе и одсуства према општим прописима о раду и посебном колективном уговору.

Право на заштиту од злостављања установљено је Законом о спречавању злостављања на раду, којим се забрањује било који вид злостављања на раду и у вези с радом, као и злоупотреба права на заштиту од злостављања.¹³ Изменама и допунама Закона о државним службеницима уведена је посебна дужност службеника да обавести руководиоца о постојању сумње да је у државном органу извршена радња корупције.¹⁴ Запослени који сматра да је изложен злостављању од стране послодавца, може против послодавца да поднесе тужбу пред надлежним судом, уколико није задовољан исходом поступка заштите од злостављања код послодавца, а спорови у вези с овим питањем су радни спорови. Посебне обавезе службеника односе се на обавештавање о сазнању да је извршена радња корупције од стране функционера, државног службеника или намештеника у органу у коме раде.¹⁵ Иако је предвиђена заштита службеника који указују на корупцију у управи (*whistle blowers*), остаје да се види каква ће бити примена ових правила у пракси, будући да механизми заштите „дувача у пиштаљку“ нису детаљно разрађени, па се јавља оправдана бојазан у вези с начином те примене. Европска комисија је у Извештају о напретку истакла да се с оснивањем Агенције за борбу против корупције у Србији очекују већи напори у области

---

¹² Sigma Balkans Reports, Republic of Serbia, Public Service and the Administrative Framework, June, 2007.

¹³ Закон о спречавању злостављања на раду, *Службени гласник РС*, 36/10.

¹⁴ Члан 3. Закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима, *Службени гласник РС*, 104/09.

¹⁵ Закон о изменама и допунама Закона о државним службеницима, *Службени гласник РС*, 104/09.

координације активности у борби против корупције у државној управи и јавном сектору. Ипак, како је оцењено, „предузети су само почетни кораци за увођење конкретних мера у борби против корупције у државној управи, а потребно је развијати механизме за ефикасну и ефективну примену прописа и континуирано спроводити адекватне програме.“¹⁶

ОДЛУЧИВАЊЕ О ПРАВИМА СЛУЖБЕНИКА

Када је реч о заштити права државних службеника, предвиђа се заштита од стране управних органа и судова. За одлучивање о жалбама државних службеника на решења којим се одлучује о њиховим правима и обавезама у првом степену, образују се жалбене комисије.¹⁷ Оснивање Жалбене комисије је знатно унапредило остваривање и заштиту права државних службеника, с обзиром на то да су жалбе раније достављане непосредном руководиоцу, док сада о њима одлучује независно тело, осим за државне службенике у појединим управним подручјима (царина, полиција). Будући да за одређене категорије државних службеника важе други прописи, те Комисија није надлежна да решава по жалбама, требало би на кохерентан начин уредити ово питање. По жалбама на одлуке Комисије одлучује Управни суд.¹⁸

---

¹⁶ Видети Извештај Европске комисије о напретку Србије за 2009. годину. Извештај се заснива на информацијама које је Комисија сакупила и анализирао, а коришћени су и други извори, укључујући прилоге Владе Републике Србије, држава чланица ЕУ, извештаје Европског парламента и информације добијене од разних међународних и невладиних организација.

¹⁷ У 2006. години Комисија је примила 890 жалби а одлучено је о 840. До априла 2007. уложено је 20 тужби пред Врховним судом. Имајући у виду усвајање новог Закона о платама, до средине априла, Комисија је примила 6.100 жалби на решења о платама. На више од 6.000 жалби је одлучено у законском року од 30 дана, а 99% жалби је било неосновано. Током 2007. године, око 250 жалби се односило на регуларне ситуације – дисциплинску одговорност, права и одговорности, распоређивање и премештај. У 35% случајева, жалбе на решења која је донео министар су усвојене од стране Комисије – тада Комисија захтева доношење новог решења у складу са њеним схватањем.

¹⁸ Управни суд је почео са радом 1. јануара 2010. у оквиру нове судске организације. Установљава се као општи Управни суд за целу територију Србије, а Врховни касациони суд одлучује не по редовним, већ само по ванредним правним

У циљу ефикасне примене принципа законитости, одговорности, политичке неутралности и непристрасности, транспарентности у раду, основане су независне институције – Заштитник грађана, Повереник за информације од јавног значаја, Агенција за борбу против корупције, Државна ревизорска институција, Комисија за заштиту конкуренције и друге. Ова тела су веома активна у свом раду; издала су велики број мишљења и препорука, успоставила ефективну сарадњу са свим релевантним структурама и предложила измене и допуне прописа.¹⁹ Такође, повећана је свест јавности о постојању и одговорности ових институција. Ипак, заједнички проблем за све независне институције односи се на тешкоће у спровођењу овлашћења, односно непостојање механизма за спровођење одлука и препорука, односно гарантовање пуне примене стандарда одговорности.

ЗАПОШЉАВАЊЕ СЛУЖБЕНИКА ПУТЕМ ИНТЕРНИХ И ЈАВНИХ КОНКУРСА

Европска унија је истакла да Закон о државним службеницима испуњава стандарде када је реч о запошљавању државних службеника, с обзиром на то да је уведен концепт запошљавања на основу заслуга (мерит систем). Као резултат обавезе поштовања међународних стандарда, и испуњавања стандарда за придруживање Европској унији и хармонизације нашег законодавства са комунитарним правом, основни принципи запошљавања државних службеника су принцип једнакости и забране дискриминације. Усвајањем Закона о забрани дискриминације²⁰, принцип једнакости и забране дискриминације при запошљавању добија посебну важност и у органима државне управе. Овим законом утврђују се општи услови, мере и инструменти који омогућавају ефикаснију борбу против

лековима, што се односи и на питања везана за управне спорове. Видети Закон о уређењу судова, *Службени гласник РС*, 116/08.

¹⁹ Видети Извештај Европске комисије о напретку Србије за 2009. годину, стр. 9. Извештај се заснива на информацијама које је Комисија сакупила и анализирала, а коришћени су и други извори, укључујући прилоге Владе Републике Србије, држава чланица ЕУ, извештаје Европског парламента и информације добијене од разних међународних и невладиних организација.

²⁰ Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник РС*, 22/09.

дискриминације, а представљају део правне тековине ЕУ (*acquis communautaire*). У складу с овим Законом, у области рада, забрањена је дискриминација, односно нарушавање једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада, као што су право на рад, на слободан избор запослења, на напредовање у служби, на стручно усавршавање, на једнаку накнаду за рад једнаке вредности, на правичне услове рада, на одмор, на образовање, ступање у синдикат и заштиту од незапослености. Такође, Општом препоруком бр. 2 Савета Европе, земљама чланицама је препоручено да установе специјализована тела за борбу против дискриминације и расизма на државном нивоу. Поштујући препоруке Савета Европе, али и стандарде и праксу у другим земљама, Законом о забрани дискриминације, установљен је Повереник за заштиту равноправности, као самосталан и независан орган у вршењу своје функције.

Спровођење интерног конкурса показало се као једна од највећих слабости службеничког система, јер је веома успоравало поступак одабира кадрова.²¹ То је посебно био случај у већим органима управе који су били у обавези да спроведу два интерна конкурса пре могућности расписивања јавног конкурса. На интерни конкурс се углавном пријављивао веома мали број кандидата, па се тиме значај овог инструмента запошљавања у великој мери обесмишљавао. Процедуре запошљавања су трајале и до 6 месеци, што је сувише дуг период за државну управу, у којој постоји висок проценат одлива кадрова и потреба за запошљавањем нових, високо образованих профила кадрова који су у могућности да одговоре захтевима који се постављају у процесу придруживања Европској унији. Постојало је и незадовољство због обавезе оглашавања конкурса преко Службе за управљање кадровима, јер се у пракси показало да је централизовање обављања овог посла такође знатно успоравало поступке попуњавања радних места.²² Многи органи државне управе су, због спорости процедура, нашли начин да „заобиђу“ законске одредбе, путем ангажовања великог броја запослених на одређено време, лица ангажованих по уговорима о привременим и повременим пословима и

---

²¹ Види: Образложење Закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима, *Службени гласник РС*, 104/09.

²² Исто.

уговорима о делу,²³ чиме је доведена у питање функционалност целокупног службеничког система.

Изменама Закона о државним службеницима из децембра 2009. укида се обавезност интерног конкурса и поново уводи флексибилнији инструмент преузимања државних службеника из једног органа у други на основу споразума руководиоца. Долази такође до враћања традиционалне самосталности органа управе у оглашавању слободних извршилачких радних места, док је Служба за управљање кадровима остала надлежна за оглашавање слободних радних места положаја. Иако је подстакнут природном потребом органа управе за убрзањем поступка селекције кадрова, постепени повратак децентрализованом систему одабира кадрова показује традиционално висок степен независности појединачних министарстава и слабост централних служби Владе (као што је и Служба за управљање кадровима), које немају довољан степен ауторитета да би могле да врше координацију хоризонталних управних функција, као што је то случај са одабиром кадрова. Поставља се питање да ли ће повећање ефикасности процедуре селекције имати негативан утицај на квалитет одабира кадрова и допринети још већем степену политизације државне управе? Укидање обавезности интерног конкурса сигурно ће у великој мери олакшати запошљавање лица која долазе ван државне управе, што за последицу може имати и већи степен политизације. С друге стране, формирање конкурсних комисија и постојање добро разрађених метода селекције кадрова, које нису биле предмет измена Закона о државним службеницима, требало би да осигурају поштовање принципа заслуга при одабиру кадрова, било да они долазе из или ван државне управе. Наравно, имајући у виду састав конкурсних комисија и чињеницу да руководиоца органа и даље има кључну улогу при одабиру између три најбоље рангирана кандидата које комисија одреди, не може се говорити о потпуно непристрасном процесу селекције, већ о постојању солидних основа за примену система заслуга који ће се примењивати у знатно динамичнијем правном оквиру.

---

²³ У децембру 2009. број запослених на одређено време (изузев приправника и замене одсутних) и ангажованих лица био је око 3.400, што је око 11% укупног броја запослених у републичкој администрацији (без МУП-а, Управе за извршење кривичних санкција и МИП-а). Види: Образложење Закона о одређивању максималног броја запослених у државној администрацији.

ОЦЕЊИВАЊЕ ДРЖАВНИХ СЛУЖБЕНИКА

Будући да је у највећем броју европских земаља оцењивање резултата рада државних службеника један од најважнијих основа за напредовање у служби, одредбе Закона о државним службеницима у овом смислу су у складу са европским стандардима. Иако се оцењивање спроводи једнообразно у органима државне управе у Србији, у појединим органима, највећи број запослених се оцењује највишим оценама што у великој мери смањује ефективност оцењивања као инструмента за јачање мотивације запослених. Пракса је показала да руководиоци веома ретко дају негативну оцену службеницима. „Од увођења новог система оцењивања у државној управи Републике Србије, 2007. године, готово да није било случаја негативне оцене службеника и упућивања на ванредно оцењивање.“²⁴ То може значити да државни службеници своје радне задатке обављају на задовољавајући начин, или да руководиоци имају отпор и страх да примене законске одредбе, имајући у виду последице које тиме могу настати. Стога руководиоци морају да буду боље упознати са прописима и свесни да имају могућност да на основу две узастопне негативне оцене службенику утврде престанак радног односа. Такође, редовно спровођење сложене процедуре оцењивања представља додатно ангажовање и оптерећење за руководиоце. Служба за управљање кадровима има значајну улогу у пружању стручне подршке овом процесу. Дефинисане су смернице за оцењивање са листом показатеља за критеријуме оцењивања, које би требало да олакшају овај процес и повећају објективност у оцењивању.

Изменама и допунама Закона о државним службеницима последице негативне оцене рада су веома поштрене. Чланом 84а уводи се тзв. „превремено оцењивање“, којим се државном службенику одређује оцена „не задовољава“ у случају да при периодичном оцењивању о испуњености постављених циљева у једном кварталу (периоду од три месеца) добије најнижу оцену, и без обзира на испуњење других мерила оцењивања у току целе године. У том случају се државни службеник аутоматски упућује на ванредно оцењивање. Надаље, рок у коме се мора извршити ванредно оцењивање скраћен је са 90 на 30 дана. Уколико државни службеник покаже задовољавајуће резултате и добије позитивну оцену на ванредном оцењивању,

---

²⁴ Рабреновић, А. (2009). Оцењивање државних службеника као основ за напредовање, награђивање и отпуштање. *Правни живот*, 11/09, 144.

он ће без обзира на то „трпети“ последице претходне негативне периодичне оцене и бити премештен на радно место у непосредно нижем звању, или, уколико такво радно место не постоји, биће му одређен платни разред са непосредно нижим коефицијентом. Уколико, са друге стране, оцена на ванредном оцењивању буде негативна државном службенику ће престати радни однос. Практична последица нових одредби јесте могућност руководиоца да државном службенику да отказ већ четири месеца након његовог незадовољавајућег рада, што је прилично кратак рок, који не оставља много времена службенику да поправи свој учинак. Имајући у виду претходну праксу оцењивања у органима државне управе и чињеницу да су руководиоци веома ретко давали негативне оцене службеницима, поставља се питање оправданости овако ригорозног решења. Одговор вероватно треба тражити у жељи законодавца да и системским изменама Закона о државним службеницима потпомогне процес смањења броја запослених. Примена системских решења предвиђених Законом о државним службеницима, међутим, не треба да буде у служби тренутних потреба за рационализацијом државне управе.

Иако је због недовољно јасне дефиниције европских стандарда у области оцењивања тешко утврдити да ли су нове оштрије мере о везивању негативне оцене са прекидом радног односа у складу са европским принципима, важно је нагласити да се системи оцењивања у европским земљама заснивају првенствено, ако не и искључиво, на утврђивању и подстицању доброг учинка, а не на санкционисању незадовољавајућих оцена рада.²⁵ Већина земаља Европске уније нема јасно утврђене политике за незадовољавајућу оцену рада. Коришћење оцењивања као „санкције“ уместо наглашавања његове развојне улоге, може довести до отпора државних службеника према целокупном систему оцењивања, чиме се значај овог инструмента управљања људским ресурсима у великој мери умањује.²⁶

---

²⁵ Demmke, C. (2007). *Performance Assessment in the Public Services of the EU Member States, Procedure for performance appraisal for employee interviews and target agreements*. European Institute of Public Administration; Demmke, C., Hammerschmid, G., Meyer, R. (2008). *Measuring Individual and Organisational Performance in the Public Services of EU Members States*. European Institute of Public Administration.

²⁶ Рабреновић, А. (2009). Оцењивање државних службеника као основ за напредовање, награђивање и отупуштање. *Правни живот*, 11/09, 144.

СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ ДРЖАВНИХ СЛУЖБЕНИКА

Када је реч о стручном усавршавању државних службеника, Влада је 21. јануара 2010. усвојила Општи програм стручног усавршавања државних службеника, који је припремила Служба за управљање кадровима, у сарадњи са другим органима државне управе. Тематске области стручног усавршавања се односе на уставни поредак и државну управу, службенички систем, менаџмент и руковођење у државној управи, европске интеграције, пројектни менаџмент у државној управи, јавне финансије, борбу против корупције, односе с јавношћу и комуникације, рачунарску писменост, стране језике и тренинг тренера који обухвата менаџмент и примену ИПА пројеката. Служба за управљања кадровима је надлежна за припрему и спровођење програма стручног усавршавања.²⁷ Министарство за државну управу и локалну самоуправу припрема стратегију стручног усавршавања државних службеника, која би требало да буде примењена до краја 2012. године. Програм посебног стручног усавршавања мора произлазити из програма општег стручног усавршавања, имајући у виду да само синтеза знања и вештина доприноси унапређењу ефикасности и ефективности рада државних службеника. Стога је неопходна интерактивна и континуирана сарадња органа државне управе са Службом за управљање кадровима.

МЕРЕ РАЦИОНАЛИЗАЦИЈЕ ДРЖАВНЕ УПРАВЕ

Будући да се захтеви Светске банке и ММФ-а, везани за развој јавне управе, односе на смањење јавних трошкова и величине јавног сектора, спроведеним мерама, предузет је крупан корак у поступку спровођења свеобухватне рационализације државне управе у Србији, чија примена за крајњи циљ има стварање оптимално организоване државне управе, уз ангажовање најмањег потребног броја извршилаца, како би се смањили трошкови рада и самим тим значајан део укупних јавних трошкова. Као део ангажмана са Међународним монетарним фондом, у одговору на финансијску кризу и смањење трошкова рада јавног сектора усвојено је ново законодавство – Закон о одређивању максималног броја запослених у

---

²⁷ Већи део програма се финансира из републичког буџета, док се одређени број обука финансира од стране међународних организација и програма (IPA, GTZ, Hanns Seidel Foundations, Konrad Adenauer Foundation).

републичкој администрацији²⁸ као и Закон о одређивању максималног броја запослених у локалној администрацији администрацији.²⁹ Новим законима се смањује број запослених у централној и локалној управи. Законом о одређивању максималног броја запослених у републичкој администрацији утврђује се максималан број запослених на неодређено време у републичкој државној управи. Законом се такође предвиђа обавеза провере квалитета рада државних службеника, путем оцењивања свих државних службеника, без обзира на то колико су времена провели на раду. У поступку оцењивања узимају се у обзир и све оцене дате државном службенику у претходном периоду од две године, или у краћем периоду, у зависности од времена проведеног на раду, па тако државном службенику коме у поступку оцењивања буде одређена оцена „не задовољава“, престаје радни однос. Решење о оцени државног службеника је коначно и против њега се може покренути управни спор. Као додатна мера у новонасталим условима, на највишем нивоу је установљена и посебна контрола пријема нових запослених у државну управу.³⁰

На основу наведених реформских мера може се поставити питање како се дошло до одређеног броја државних службеника који је потребан за обављање послова у републичкој администрацији и који је критеријум за утврђивање послова које је потребно обављати. Може се поставити питање оправданости и начина спровођења мера рационализације. Имајући у виду да је почетни корак у спровођењу принципа рационализације државне управе претходно преиспитивање организације државне управе, како у целини, тако и појединачно на нивоу сваког органа, метод функционалне анализе би могао

---

²⁸ Закон о одређивању максималног броја запослених у републичкој администрацији. *Службени Гласник РС*, 104/2009. Закон се не примењује на Министарство унутрашњих послова, Министарство одбране, Безбедносно-информативну агенцију и Управу за извршење кривичних санкција.

²⁹ Закон о одређивању максималног броја запослених у локалној администрацији администрацији. *Службени Гласник РС*, 104/2009.

³⁰ Влада је Закључком наложила органима државне управе, службама Владе и стручним службама управних округа да изврше анализу своје надлежности и организације рада, нарочито са становишта разграничења надлежности министарстава према органима у саставу и посебним организацијама. Закључак Владе 05 број: 02-1805/2009 од 26. 3. 2009. и Закључак Владе 05 број: 112-4004/2009-01 од 2. 7. 2009.

наћи примену у овако турбулентном окружењу, као метод чији је циљ стварање структура управе у којој органи и организације, заједно или појединачно, обављају само неопходне послове и задатке, на најефикаснији и најефективнији начин.³¹ Имајући у виду да је рационализација један од стратешких циљева реформе државне управе у Србији, у смислу изналажења оптималног начина организације обављања јавних послова са оптималним бројем извршилаца уз оптималне трошкове, функционална анализа може бити кључни метод за реализацију овог принципа. Акционим планом за примену стратегије реформе државне управе из 2009. године, предвиђено је спровођење функционалних анализа у пилот министарствима до краја те године, а у осталим до краја 2012.

СТРУКТУРЕ ЗА УПРАВЉАЊЕ КАДРОВИМА

Успостављање ефикасних система управљања кадровима подразумева постојање структура, релевантних тела за управљање кадровима, у циљу обезбеђења примене хомогених стандарда у целој државној управи. Служба за управљање кадровима и Високи службенички савет имају за циљ јачање професионализације и деполитизације државне управе. Ефикасна примена прописа и развој савремене праксе управљања кадровима захтевају постојање капацитета у органима државне управе, односно јединицама за кадрове које су уз Службу главни носиоци послова управљања кадровима и који су одговорни за њихово успешно обављање. У складу с тим, увођење и примена института који су уведени прописима захтевају јачање капацитета јединица за кадрове у органима државне управе, имајући у виду организациони, персонални и функционални аспект.

Може се међутим, уочити да централна тела Владе још увек имају „техничку“ улогу у процесу формулисања политике и слабију позицију у односу на министарства која имају тенденцију преузимања надлежности.

---

³¹ Опширније у: Поновна изградња структуре државе: методи и приступи, искушења управне реформе у бившим комунистичким земљама – функционална анализа. (2002). Београд: Савет за државну управу Владе Републике Србије и Програм за развој Уједињених нација; Вукашиновић, З. (2003). Функционална анализа и могућности примене у државној управи у Србији. Зборник *Актуелна питања савременог законодавства*, 559–567.

Служба такође нема политичку подршку, с обзиром на то да директор Службе није члан Владе. Такође, нису установљена формална овлашћења за развој политике службеничког система и тумачење прописа, што може бити само у надлежности министарстава, те ово тело не може пружити потребну стручну подршку у области управљања кадровима. Иако се позиционирање ових тела на нивоу владе у многим земљама показало као добра идеја у теорији, није се показало као добро решење у пракси. Из ових разлога Влада ће размотрити питање децентрализације послова управљања кадровима – преношење ових послова министарствима – као краткорочну или дугорочну опцију. Неопходно је обезбедити стратешки приступ реформи државне управе, имајући у виду напоре и иницијативе појединих органа управе да примене модерну политику управљања кадровима.

ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду динамику процеса европских интеграција, питање развоја службеничког система у Србији постаје све актуелније. „Сигма“ је у великој мери допринела реформи службеничког система и успостављању и примени европских стандарда. Будући да интеграциони токови у Европи стварају потребу прилагођавања управног законодавства, управно законодавство у Србији је базирано на прихваћеним стандардима и принципима који регулишу рад управе и положај државних службеника. Прописи, међутим, захтевају ефикасну и ефективну примену, што подразумева увођење нове праксе и система комуникације органа државне управе, међусобно и са другим органима, и институционални развој – оснивање релевантних институција и јачење капацитета органа државне управе за ефикасну примену прописа. Домаћим прописима је створена претпоставка за деполитизацију управе, која, међутим, није у потпуности спроведена, што представља један од основних недостатака у развоју службеничког система који утиче на професионални рад управе у свим сегментима. Очекује се да ће се процедура предлагања и попуњавања положаја ускоро реализовати у складу с прописаним условима у свим органима државне управе, у циљу развоја кохерентног и професионалног система државне управе. Такође, неопходно је употпунити правни оквир регулисања свих запослених у јавној управи (јавним службама, локалној самоуправи, итд.) и усвојити прописе којима се регулише њихов положај. Иако су прописима

загарантована права службеника, потребно је развијати механизме јачања интегритета службеника и заштите положаја запослених.

Привлачење и задржавање високо стручних кадрова у државној управи јесте један од основних циљева политике запошљавања. Стога, напредовање службеника на основу заслуга, детаљно уређене процедуре оцењивања, успостављање механизма праћења рада и мерења учинка рада, успостављање везе између оцењивања и награђивања службеника, мобилност, стимулативни систем плата, спровођење системских и планских организованих облика стручног усавршавања, доприносе професионалном развоју запослених и представљају подстицајне механизме за ваљано и делотворно обављање послова.

Јачањем институционалних капацитета, у великој мери се обезбеђује уједначен развој савремене праксе управљања кадровима и примена хомогених стандарда на нивоу целе државне управе. Требало би размотрити могућност преношења послова управљања кадровима на ниво министарства, како би се обезбедило ефикасно формулисање и примена политике и тумачење прописа. Од посебног је значаја развој капацитета јединица за кадрове у органима државне управе, који су кључни носиоци послова управљања људским ресурсима. Министарства морају бити проактивна у спровођењу реформи, као и посвећени и мотивисани државни службеници који подстичу процес реформе. Улога државних службеника се мора променити кроз њихово активно учешће у доношењу одлука и формулисању политике и развој креативних потенцијала. Наставак реформе захтева ефективно руковођење и поверење и стални дијалог између државних службеника и руководиоца, размену информација, преговарање и узајамно поштовање.

Иако су остварени велики напори у области реформе службеничког система, потребно је наставити рад на примени реформских програма. Почетак примене новог службеничког законодавства органа државне управе и његове измене које су усвојене крајем 2009. и у првој половини 2010. године показују да усаглашавање са европским стандардима није једноставан процес, као и да је потребно спровођење реформе државне управе у другим сегментима. Европски принципи се могу спроводити на различите начине и уз различите инструменте. Због тога је потребно утврдити који начини примене европских принципа највише одговарају државној управи Републике Србије, како би реформа система била одржива и допринела изградњи капацитета државне управе.

SUMMARY

Over the past year, Serbia has continued progress in reforming the civil service and human resource management system. However, significant efforts still need to be invested in order to implement and sustain the reform programme. In order to effectively implement the reform, it is necessary to introduce management instruments which will fill in the gaps between formal rules and informal practice and build administrative capacities in Ministries and other civil service bodies, with special focus on human resource management units in individual institutions, which should be the leaders in HRM reform process. The legal framework governing the status of political personnel and staff working in public services, including local self-governments should be reviewed so as to complete a comprehensive legal framework for all staff working in public services. The government should finalise, without further delays, the selection process of professional candidates for the senior civil service. Although full depoliticisation of senior civil service positions is not expected in transitional Serbian environment, it is important that the first appointment of all senior civil service position based on competition is made in the near future, in order to provide the basic ground for professionalisation of senior civil service cadre. The capacity of the Human Resource Management Service should further be strengthened, especially in relation to its capacities for civil servants career and professional development.

The government should carry out thorough diagnostic and analytical work to identify potentials for staff cuts in all key parts of the public sectors in order to avoid across the board cuts throughout the administration. In the civil service, such diagnostic work could consist of the continuation of a series of functional reviews to identify activities that could be privatized or contracted out and reviews of interministerial assignments of responsibilities to identify sources of red tape, overlapping authorities, and unnecessary redundancies. However, the Government should also work on increasing the capacities of individual institutions and develop overall institutional and organisational development plan that is to be aligned with EU accession requirements. Mechanisms to protect the integrity of civil servants should be made more robust, and instruments to support whistleblowers protection developed and introduced. There is a strong need to develop effective and participatory leadership both at senior and mid-management levels. The only way to allow civil servants to develop their full creative potential is to provide them with well-designed tasks and involve them in the decision making and policy process. Therefore, continuation of civil service reform will require foremost an effective leadership and creation of trust and ongoing dialogue between civil servants and their managers, including information sharing, negotiation and mutual respect.

Доц. др Дарко МАРИНКОВИЋ¹
Криминалистичко-полицијска академија, Београд
Доц. др Горан БОШКОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ДЕФИНИСАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У СРПСКОМ ЗАКОНОДАВСТВУ – ПРОЦЕС КОЈИ ТРАЈЕ

Сажетак: У мноштву дефиниција организованог криминала, које потичу како од појединих теоретичара и практичара, тако и од експертских група и међународних институција, посебан значај имају законске дефиниције. Оне свакако имају посебну тежину, будући да се на основу њих одређена понашања у кривичноправном смислу конституишу као организовани криминал, а према њиховим учиниоцима спроводи кривична процедура која је често специфична у односу на учиниоце других кривичних дела, те изричу одређене мере које ексклузивно имају за циљ њихово спречавање и сузбијање.

У раду је хронолошки дат приказ дефиниција организованог криминала у законодавству Србије, уз кратко аналитичко сагледавање њихових основних обележја. Повод за његово писање свакако су последње законодавне измене и допуне, из септембра 2009. године, које су увеле одређене новине у ову област.

Кључне речи: појам организованог криминала, законска дефиниција организованог криминала, организована криминална група, Законик о кривичном поступку, ЗОНДОСОКК, српско кривично законодавство.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Дефинисање организованог криминала представља први, вероватно и најважнији корак у конституисању законске стратегије намењене његовом сузбијању. Потпуно и прецизно одређење овог појма успоставља јаку и стабилну основу за даље разматрање ове проблематике са аспеката кривичноправних наука, од којих свака у оквиру свог предмета проучавања

---

¹ e-mail: darko.marinkovic@kpa.edu.rs

треба да да одређени допринос његовом потпунијем расветљавању и разјашњењу. Изостанак, с једне, или мноштво различитих приступа у одређењу (дефинисању) организованог криминала, с друге стране, доводе до неусаглашености и размимоилажења у вези с његовим постојањем, обимом, формама и степеном опасности, чиме се отежава и успостављање адекватне и законите друштвене реакције. Како је то истакла Председничка комисија за организовани криминал у САД (*President's Commission on Organized Crime*) 1976. године,² његова дефиниција је пре свега неопходна да би се објаснила сама природа овог криминалног феномена, а затим и отклонили разни стереотипи у вези с њим, као и да би се омогућило разликовање организованог криминала у односу на друге, сличне криминалне манифестације.³ Међутим, и летимичан поглед на раван његовог дефинисања довољно говори о плуралитету различитих приступа, мноштву дефиниција и богатству одређења. То богатство истовремено открива, као дубљу позадину, одсуство опште сагласности о томе шта под наведеним појмом треба подразумевати (Петровић, 1998: 38).

С обзиром на изузетну комплексност и разноврсност тог феномена, која излази на површину када се завири иза фасаде популистичких клишеа о организованом криминалу, за ову прилику нам се чини најпримеренијим став Бекера (Becker) да је организовани криминал у ствари све што људи тако називају (Becker, 1966: 9), односно Левија (Levi), који истиче да је организовани криминал попут Роршахове мрље у психијатрији, чија „занимљивост као и... слабост јесте да се у њу може учитати било шта“ (Levi, 2002: 887). Слично претходном, неки аутори⁴ сматрају да организовани криминал још увек није јасно уочљив феномен, те да не постоји сагласје у погледу његове суштине и природе. Третирајући владајући концепт организованог криминала као својеврстан *кишобран концепт*, они закључују да се под њега могу подвести изузетно разноврсни криминални догађаји и структуре, различитих степена повезаности. Због те нејасности, фраза

---

² Игњатовић, Ђ. (1998). *Организовани криминалитет – криминолошка анализа стања у свету*, 14.

³ Опширније у: Бошковић, Г., Дмитрашиновић, С. (2009). Однос организованог криминала, корупције и прања новца. *Корупција и прање новца – узроци, откривање, превенција*, 293–302.

⁴ Види у: *Upperworld and Underworld in Cross-Border Crime*. (2002), 191–192.

организовани криминал добила је сопствену егзистенцију, често независну од социјалне реалности на коју треба да се односи.

Србија се међу последњим државама на европском континенту прихватила нимало лаког *посла* дефинисања организованог криминала и прописивања процедуре његовог сузбијања, што, мора се признати, има и добрих и лоших страна. Добре су те што је у његовој реализацији било могуће учити на туђем искуству и компаративним приступом проблему преузети, наравно не механички, најбоља решења, избегавајући на тај начин експериментисање са оригиналношћу. Није добро то што се ипак прилично касно приступило решавању самог проблема, у време када је организовани криминал пустио дубоке и јаке корене, те нанео велике штете друштву и држави (Маринковић, 2004: 193).

ПОЈАМ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У СРПСКОМ ЗАКОНОДАВСТВУ ДО 2009. ГОДИНЕ

До доношења Законика о кривичном поступку⁵ (2001) српско кривично право, како материјално тако и процесно (као ни друге гране права), није садржало ниједну норму која се односила на организовани криминал, па у том смислу није ни одређивало његов појам и дефиницију. Једино су у кривичном материјалном праву случајеви организованог вршења кривичних дела, због њихове повећане опасности, били предвиђени као посебан вид саучесништва (организовање злочиначког удружења), односно као посебна кривична дела или тежи облици постојећих инкриминација, што се наравно, ни у ком случају не може третирати као нормирање организованог криминала. Доношењем поменутог законика, тај појам није дефинисан, нити је предвиђен посебан поступак за кривична дела организованог криминала, а у целокупном законском тексту израз „организовани криминал“ поменут је само на једном једином месту. Наиме, чланом 232, којим је нормиран надзор телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичка снимања лица, предвиђа се да истражни судија може наредити примену ове мере против лица за која постоје основи сумње да су, сама или са другим, између осталог, извршила и кривична дела са елементима организованог криминала – фалсификовање и прање новца, неовлашћену

---

⁵ Службени лист СРЈ, 70/01.

производњу и стављање у промет опојних дрога, недозвољену трговину оружјем, муницијом или експлозивним материјама и трговину људима.⁶

Први, почетни нормативни основ борбе против овог облика криминала у Србији установљен је Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала⁷ (ЗОНДОСОК), који је донет јула 2002. Њиме су уведени посебни органи за откривање, гоњење и суђење учиниоцима кривичних дела организованог криминала и предвиђена је њихова посебна надлежност у овим случајевима. Осим тога, овај закон је одредио и појам организованог криминала, истина не директно. Тако је члановима 2. и 3. прописано да се овај закон примењује само у случају кумулативног испуњења два услова: 1) да је извршено једно из четири наведене групе кривичних дела⁸; 2) да је у извршењу наведених кривичних дела присутан елемент организованог криминала. Други услов, да је присутан елемент организованог криминала, у смислу овог закона, задовољен је када постоји неки од елемената дела удруживања ради вршења кривичних дела одређених савезним законом (члан 254. КЗ СРЈ), договор за извршење кривичног дела одређеног савезним законом (члан 253. КЗ СРЈ) или злочиначко удруживање (члан 227. КЗ РС).

Законодавац је у дефинисању организованог криминала у ЗОНДОСОК-у очигледно заузео став да се овај појам може адекватно одредити набрајањем кривичних дела која се уобичајено испољавају у оквиру

---

⁶ На овај начин, прво сретање с појмом организованог криминала у нашем законодавству било је више него површно и неодређено, могло би се рећи и стидљиво. Он је механички доведен у везу и изједначен с претходно набројаним кривичним делима, која се, истина, често испољавају у оквиру њега, али никако увек. Законодавац као да је превидео чињеницу да појам организованог криминала и његове конститутивне елементе претходно није уопште, чак ни најгрубље дефинисао.

⁷ *Службени гласник РС*, 42/02.

⁸ Реч је о следећим кривичним делима: 1) против уставног уређења и безбедности СРЈ; 2) против човечности и међународног права; 3) фалсификовање и прање новца, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, недозвољена трговина, недозвољена трговина оружјем, муницијом или експлозивним материјама, трговина људима, разбојништво, разбојничка крађа, давање и примање мита, изнуда и отмица; 4) друга кривична дела за која је као најмања запрећена казна затвора у трајању од најмање пет година.

њега, уз присуство услова да је при њиховом извршењу присутан елемент организованог криминала, који је поново везао за инкриминације садржане у посебном делу кривичног закона које се односе на организовани приступ остварења кривичних дела. Како истичу одређени аутори, у овој дефиницији је много тога било спорно (Лазин, 204: 184). Пре свега, спорна је формулација „неки од елемената дела“, јер из ње произилази да за ова дела не морају да буду испуњени сви елементи њиховог бића, већ само неки (Лазин, 204: 184). Ипак, независно од ове непрецизности, њен главни недостатак био је у томе што је она, с једне стране, била сувише широка и неодређена, а с друге стране преуска. Тако она обухвата и кривична дела за која се не може рећи да су типична за организовани криминал, какве су инкриминације против уставног уређења и безбедности СРЈ, које по својој природи спадају у политички криминал. Слично је и са кривичним делима против човечности и међународног права. С друге стране, дефиниција је била и преуска, јер није могла да обухвати све појавне облике у којима се организовани криминал, према ставу теорије и праксе, уобичајено испољава, јер у конструкцију његовог бића могу ући, осим набројаних, само кривична дела запрећена казном затвора у трајању од најмање пет година.

Пет месеци након дефинисања појма организованог криминала у ЗОНДОСОК-у, изменама и допунама Законика о кривичном поступку, (децембар 2002)⁹ у наше кривичнопроцесно законодавство уведен је посебан поступак за кривична дела организованог криминала. Између осталог, овим изменама и допунама дефинисан је и појам организованог криминала, и то на потпуно другачији начин у односу на претходно наведено решење, садржано у ЗОНДОСОК-у. Тако према члану 504а ЗКП-а организовани криминал постоји у случају кумулативног испуњења две групе услова. Прва група је облигаторна: 1) постојање основане сумње да је извршено кривично дело, 2) кривично дело мора бити резултат организованог деловања више од два лица, 3) лица су организована у циљу вршења тешких кривичних дела, и 4) тешка кривична дела се врше ради стицања добити или моћи. Друга група услова састављена је од осам критеријума карактеристичних за криминалну организацију, који су варијабилни – група мора садржати најмање три од осам услова, да би с првом групом конституисала биће организованог криминала. Услови су: 1) постојање

---

⁹ Службени лист СРЈ, 68/02.

унапред одређеног задатка или улоге сваког члана криминалне организације; 2) активност криминалне организације је планирана на дуже време; 3) у криминалној организацији постоје правила интерне контроле и дисциплине чланова; 4) међународне размере њене делатности; 5) примена или спремност примене насиља и застрашивања од стране криминалне организације; 6) коришћење привредне или пословне структуре од стране криминалне организације; 7) коришћење прања новца или незаконито стечене добити; и 8) утицај организације (или једног њеног дела) на политичку власт, медије, извршну или судску власт или на друге друштвене или економске чиниоце. Дакле, према овом решењу, да би постојао организован криминал, морају бити испуњена четири услова из прве и најмање три од осам услова из друге групе – у сваком случају, мора бити задовољено најмање седам критеријума.

Може се рећи да тако дефинисан појам организованог криминала готово у потпуности одговара његовом одређењу од стране експертске групе Савета Европе (1993), односно Радне групе за проблематику наркотика и организованог криминала (1994).¹⁰ Истовремено, њено доношење довело је до тога да у законодавству фигурирају две различите дефиниције појма организованог криминала (у два различита закона), што је узроковало и спорења око тога која је дефиниција важећа.¹¹

Након претходно наведених измена ЗКП-а и увођења појма организованог криминала усклађеног с дефиницијом коју је усвојила Европска унија, у априлу 2003. дошло је до нових промена овог појма у ЗОНДОСОК-у. Наиме, изменама и допунама овог закона¹² дат је нови појам организованог криминала, највероватније (с обзиром на њену велику блискост) у складу са његовим одређењем у Конвенцији УН против

---

¹⁰ Конститутивна обележја организованог криминала, која је дао Савет Европе, највећим делом су преузета, уз минималне измене, од британске Националне криминалистичко обавештајне службе (*UK National Criminal Intelligence Service – NCIS*) (Clay, 1998: 94).

¹¹ Више о томе у: Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти*, 198–199; Лазин, Ђ. (2004). Правна дефиниција организованог криминала и њен практични значај. Зборник *Актуелно стање у кривичном законодавству Србије и Црне Горе*, 188.

¹² *Службени гласник РС*, 39/03.

транснационалног организованог криминала¹³. Према овим изменама, организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно друге организоване групе или њених припадника, за која је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна. Законом је даље одређен појам организоване криминалне групе, под којом се подразумева група од три и више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи. Под другом организованом групом подразумева се група која није образована у циљу непосредног вршења кривичних дела, нити има тако развијену организациону структуру, дефинисане улоге и континуитет чланства својих припадника, али је у функцији организованог криминала.

Будући да је до доношења наведене новеле ЗОНДОСОК-а било спорно питање која је од постојеће две дефиниције организованог криминала важећа (наравно ако се заузме став да само једна дефиниција може бити валидна, не и обе (у ком случају би се евентуално допуњавале), чланом 15а овог закона је та дилема отклоњена у корист ЗОНДОСОК-а, с обзиром на то да се у њему изричито каже: *За кривична дела организованог криминала примењују се одредбе Законика о кривичном поступку, ако овим законом није друкчије одређено.*¹⁴

У мају 2006. донет је нови Законик о кривичном поступку¹⁵ (у даљем тексту ЗКП из 2006), који је требало да почне са применом 1. јуна 2007, али је његова примена више пута одлагана, да би коначно престао да важи у септембру 2009. Осим бројних новина, члан 21. овог законика је на неки начин вратио у живот дефиницију организованог криминала садржану у ЗКП-у из децембра 2002. У њему стоји да се израз организовани криминал односи на случајеве постојања основане сумње да је кривично дело, за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, резултат деловања

---

¹³ UN Convention Against Transnational Organized Crime, Palermo 2000. *Службени лист СРЈ – међународни уговори*, 6/01.

¹⁴ Овакав став налазимо и у: Лазин, Ђ. (2004). Правна дефиниција организованог криминала и њен практични значај. *Зборник Актуелно стање у кривичном законодавству Србије и Црне Горе*, 190.

¹⁵ *Службени гласник РС*, 46/06.

три или више лица удружених у криминалну организацију, односно криминалну групу, чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи, када је, осим тога, испуњено још најмање три од следећих услова: 1) да је сваки члан криминалне организације, односно криминалне групе имао унапред одређени, односно очигледно одредиви задатак или улогу; 2) да је делатност криминалне организације планирана на дужи време или за неограничени период; 3) да се делатност организације заснива на примени одређених правила унутрашње контроле и дисциплине чланова; 4) да се делатност организације планира и врши у међународним размерама; 5) да се у вршењу делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност за њихову примену; 6) да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре; 7) да се користи прање новца или незаконито стечене добити; 8) да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, средства јавног информисања, законодавну, извршну или судску власт или на друге важне друштвене или економске чиниоце. Таква дефиниција готово да је идентична претходно наведеној, садржаној у ЗКП-у из 2001. (тј. унетој у његов текст 2002) и дерогираној ЗОНДОСОК-ом из априла 2003. Међутим, да би она била и правно валидна, било је неопходно изменити постојећи, или донети нови ЗОНДОСОК (или други сличан закон), који би елиминисао решење садржано у члану 15а овог закона.

Између осталог, с тим циљем је израђен и Нацрт Закона о државним органима у поступку за кривична дела организованог криминала и друга посебно сложена кривична дела, који је требало да замени постојећи ЗОНДОСОК. У њему није постојала дефиниција организованог криминала, већ је у циљу постизања компатибилности са новим ЗКП-ом само упућивао на његов члан 21, у којем је овај појам био одређен.

ДЕФИНИСАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У 2009. ГОДИНИ – ПОЗИТИВНОПРАВНА РЕШЕЊА

Претходно поменути нацрт закона није постао ништа више од тога, а наведено стање ствари коначно је промењено законодавним изменама из августа/септембра 2009. године, када су донети Закон о изменама и допунама Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању

организованог криминала¹⁶ и Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку¹⁷. Првонаведеним законом ЗОНДОСОК је променио назив у *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела* (ЗОНДОСОКК). У члану 4. овог закона и члану 504а ЗКП-а, након наведених измена и допуна, идентично је одређен појам организованог криминала, чиме је коначно превазиђена неусклађеност дефиниција која је постојала дуже време. Према овим одредбама организовани криминал се сада дефинише као вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, док се под организованом криминалном групом подразумева група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи. Овако дата дефиниција организоване криминалне групе готово да је идентична дефиницији Савета Европе садржаној у Препоруци о водећим принципима борбе против организованог криминала из 2001. (*Recommendation Rec(2001)11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles on the fight against organised crime*)¹⁸. Према Препоруци, *организована криминална група* подразумева структурирану групу од три или више особа, која постоји одређени период времена и делује са циљем да почини једно или више тешких кривичних дела како би остварила, директно или индиректно, финансијску или материјалну корист. При томе се у Препоруци дефинише и појам *тешког кривичног дела*, под којим се подразумева поступање које чини повреду закона санкционисану одузимањем слободе учиниоцу у трајању од најмање четири године или неком тежом казном.

Дефинисањем организованог криминала на претходно наведени начин дошло се до прилично једноставне конструкције његовог појма. Уместо рогобатних, понекад и конфузних дефиниција које су постојале раније, сада се овај криминални феномен једноставно дефинише као вршење кривичних

---

¹⁶ *Службени гласник РС*, 72/09.

¹⁷ *Службени гласник РС*, 72/09.

¹⁸ Интернет: [http://216.239.59.104/search?q=cache:w1r2ZITgFp8J:cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r11.htm+Rec+\(2001\)+11&hl=en&ct=clnk&cd=1](http://216.239.59.104/search?q=cache:w1r2ZITgFp8J:cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r11.htm+Rec+(2001)+11&hl=en&ct=clnk&cd=1)

дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, а затим се одређује и сама организована криминална група. При томе се уочава да је законодавац одустао од одређених карактеристика које мора да поседује таква криминална организација да би се сматрала носиоцем делатности организованог криминала – реч је о факултативним условима који су били предвиђени у дефиницијама организованог криминала у ЗКП-у из 2001. и 2006. године, чији је један број, заједно са обавезним елементима, чинио његово биће. У том смислу, чланови организоване криминалне групе, како је сада предвиђено, не морају имати унапред одређене задатке или улоге, а њена делатност не мора бити планирана на дужи време или за неограничени период, нити се заснивати на примени одређених правила унутрашње контроле и дисциплине чланова, не мора се планирати и вршити у међународним размерама, нити је у њеној реализацији нужна примена насиља или застрашивања, односно привредних или пословних структура, прања новца или незаконито стечене добити. На крају, не мора постојати ни утицај такве организације или њеног дела на политичку власт, средства јавног информисања, законодавну, извршну или судску власт, или на друге важне друштвене или економске чиниоце. У смислу нових одредби ЗКП-а и ЗОНДОСОКК-а, организована криминална група мора испуњавати само следеће услове (реч је углавном о обавезним условима постојања организованог криминала из претходних дефиниција ЗКП-а): 1) то је група од три или више лица; 2) таква група постоји одређено време, дакле није *ad hoc* карактера; 3) она делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна; 4) крајњи циљ групе је да се вршењем кривичних дела, посредно или непосредно, стиче финансијска или друга користи.

Наш утисак је да у најновијој дефиницији организованог криминала постоји један пропуст, тј. неусклађеност. Наиме, организовани криминал се, с једне стране, одређује као вршење кривичних дела, без било каквог прецизирања о којим кривичним делима је реч с обзиром на њихову тежину, односно запрећену казну. С друге стране, под организованом криминалном групом подразумева се група која делује у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна. Сматрамо да је и у случају дефинисања организованог криминала требало предвидети да је реч о тзв. тешким кривичним делима, односно

делима за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна. Овако се за постојање организоване криминалне групе тражи да она делује у циљу вршења одређених кривичних дела, дакле, поставља се један критеријум, док та иста криминална група чини организовани криминал када врши било која кривична дела, што је други, нижи критеријум у односу на претходни. Наравно да онај који може више може и мање, али ако се у дефинисању организованог криминала пошло од претпоставке да је организована криминална група носилац, односно у кривичноправном смислу учинилац ове врсте криминала, онда је било потпуно логично да се стављањем организоване криминалне групе у стање динамике, тј. вршење оних кривичних дела за која је она и оформљена, дефинише биће организованог криминала. Зато је, према нашем мишљењу, требало прописати да организовани криминал представља вршење кривичних дела, за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Ово посебно због тога што фактички, тј. у пракси, организовани криминал никако није вршење било којих кривичних дела (с обзиром на тежину), већ управо супротно, оних најтежих и друштвено најопаснијих.

Осим два претходно наведена закона, и Кривични законик на готово идентичан начин дефинише организовану криминалну групу након законских измена и допуна, које су учињене у исто време када и претходно наведене.¹⁹ Тако се у члану 112. став 35. КЗ-а организована криминална група дефинише као група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре. Уочава се да је овако дефинисан појам организоване криминалне групе нешто другачији у односу на дефиницију у ЗКП-у и ЗОНДОСОКК-у, и то у делу којим је одређен крајњи циљ њеног постојања. Осим непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи, то су и остваривање и задржавање утицаја на привредне или друге важне државне структуре.

---

¹⁹ *Службени гласник РС*, 72/09.

ДЕФИНИСАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У СРПСКОМ ЗАКОНОДАВСТВУ – ПРЕДЛОГ *DE LEGE FERENDA*

Сматрамо да је питање дефинисања организованог криминала по својој природи искључиво материјалног карактера, те да га у оквиру кривичног законодавства треба и одредити у материјалном закону. Овакав став је тешко оспорити. Наиме, у оквиру кривичног законодавства можемо диференцирати четири врсте закона који су конституенци његовог бића, и то: 1) кривични (материјални) закон, 2) закон о кривичном поступку, 3) закон о извршењу кривичних санкција и 4) закон(и) организационог карактера, који се односе на устројство субјеката формалне социјалне контроле (суда, тужилаштва, полиције, завода за извршење кривичних санкција). Једино се у првом од њих дефинишу, односно решавају питања материјалног карактера, док се остала три, што се може закључити и из њихових назива, односе на специфичне кривичноправне области, које се ни у ком случају не могу третирати као материјалне.

Такође, нормирање кривичноправне стратегије сузбијања организованог криминала, укључујући и одређивање његовог појма, могуће је извршити на два правно-техничка начина. Први је доношењем посебног закона о организованом криминалу, који представља *lex specialis* у односу на остале норме кривичног законодавства, а други је задржавањем и нормирањем ове проблематике у оквиру постојећих позитивних норми кривичног материјалног и процесног (према потреби и извршног и организационог) права. Након дужег личног двоумљења, заузели смо становиште да ову материју не треба издвајати из општег бића кривичног законодавства, будући да се тиме ствара *замајац* његовој фрагментацији, која може ићи у недоглед, с обзиром на то да се као критеријум сепарације (издвајања) узима врста криминалне делатности. То за последицу може имати тенденцију екстракције и доношење и других, посебних закона који се односе на неке друге облике криминала (руководећи се истим критеријумом). Такође сматрамо да није пожељно ни издвајање таквих норми у посебне главе постојећих закона, јер се и на тај начин (истина у мањем обиму), истиче деоба јединствености бића кривичног законодавства. Наш став је да нова решења материјалног, процесног, извршног или организационог карактера, која се односе на одређена кривична дела или врсту криминала (корупција, тероризам, организовани и високотехнолошки криминал, ратни злочини и

сл.), треба имплементирати у постојеће законе, не одређујући их као посебне или специфичне, из простог разлога што су разни облици криминала на које се они односе веома бројни и чине значајан део структуре савременог криминала.

Као што смо претходно видели, у српском законодавству је законско дефинисање организованог криминала извршено у два закона, од којих је један процесне природе (Законик о кривичном поступку), док други спада у домен организационог кривичног законодавства (Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела – ЗОНДОСОКК). У самом Кривичном законнику, као материјалном закону, организовани криминал није експлицитно дефинисан, мада је након његових измена и допуна из септембра 2009. одређена организована криминална група (члан 112 став 35 КЗ). Наш став је да појам организованог криминала, уместо у ЗКП-у, односно ЗОНДОСОКК-у, треба дати у КЗ-у, с обзиром на његов ексклузивитет у надлежности дефинисања материјалних питања, тако да је КЗ у овом случају, и поред поменутог одређивања организоване криминалне групе, ипак остао недоречен.

Полазећи с таквог становишта, даћемо своје виђење начина дефинисања организованог криминала у Кривичном законнику у *de lege ferenda* смислу.

У глави Законика која се односи на значење израза у овом закону, требало би дефинисати појам *криминалне организације* као носиоца делатности организованог криминала. Наиме, у овом делу КЗ-а је до измена и допуна из септембра 2009. била дефинисана *организована група*, као група коју чине најмање три лица удружена ради вршења кривичних дела. При томе се нису постављали никакви посебни услови за њену егзистенцију у кривичноправном смислу – она је била просто криминално удружење. Након измена и допуна КЗ-а, појам организоване групе је замењен појмом *групе*, коју чине најмање три лица повезана ради трајног или повременог вршења кривичних дела и која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру (члан 112. став 22. КЗ). Осим групе, КЗ сада предвиђа и дефинише и *организовану криминалну групу* – организована криминална група је група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге

користи или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре (члан 112. став 35. КЗ). Према нашем мишљењу, *група* не може бити носилац делатности организованог криминала, док организована криминална група то може бити, иако је и она за те потребе непотпуно дефинисана. Наиме, сматрамо да носилац делатности организованог криминала не може бити било какво удружење лица, већ оно чије је постојање условљено испуњењем одређених критеријума, односно услова, који се тичу структуре, начина функционисања, циљева деловања удружења и сл. Овакви посебни услови нису постављени код организоване криминалне групе у КЗ-у (нити у ЗКП-у и ЗОНДОСОКК-у), док су били присутни у ЗКП-у из 2006, као и ЗКП-у из 2001. године, до последњих измена и допуна. Неки од тих критеријума би требало да буду обавезни. Други би били факултативни, тако да би само неки од њих (није важно који) морали да буду испуњени, те би заједно са обавезним чинили биће таквог удружења. Зато бисмо такво удружење лица назвали *криминалном организацијом* и дефинисали га на следећи начин:

Криминална организација је структурирано, трајно удружење најмање три лица, које постоји ради вршења тешких кривичних дела у циљу стицања добити или моћи. Поред наведеног, за њено постојање неопходно је испуњење и најмање два од следећих шест услова: 1) правила интерне контроле и дисциплине чланства; 2) међународне размере криминалне делатности; 3) примена или спремност примене насиља и застрашивања; 4) коришћење легалне привредне или пословне структуре; 5) примена метода прања новца или незаконито стечене добити; и 6) утицај на политичку власт, медије, извршну или судску власт или друге друштвене или економске чиниоце.

*Вршење тешких кривичних дела од стране криминалне организације у циљу стицања добити или моћи представља организовани криминал.*²⁰

---

²⁰ Слично изнетим дефиницијама организованог криминала у претходном делу рада, и наша дефиниција обухвата обавезне и факултативне конститутивне елементе његовог бића, али се може уочити да смо у њој организовани криминал ипак дефинисали посредно, кроз претходно одређење криминалне организације као основног и суштинског носиоца делатности организованог криминала, односно као нуклеуса његовог појма. Упрошћено, организовани криминал је у ствари криминална организација, онаква каквом смо је дефинисали, која је стављена у стање *динамике*, тј. криминалне акције вршења тешких кривичних дела.

У истој глави Законика (*Значење израза*) неопходно би било дефинисати и појам *тешког кривичног дела*:

*Под тешким кривичним делом се подразумева кривично дело за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна.*²¹

У део КЗ-а који се односи на одмеравање казне требало би унети факултативну поштравајућу околност, у случају извршења одређених кривичних дела у оквиру организованог криминала:

- *поштравање казне у случају организованог криминала;*
- *оснивачу, управљачу, организатору или припаднику криминалне организације који у оквиру ње учини тешко кривично дело за које као квалификаторна околност није предвиђено његово извршење од стране криминалне организације, може се изрећи строжа казна од прописане, која не сме прећи двоструку меру прописане казне за то дело или двадесет година затвора.*

Даље, у посебном делу Кривичног законика треба предвидети све оне инкриминације које имају статус *тешких кривичних дела* и које с обзиром на њихову суштину и природу могу бити извршене од стране криминалне организације у циљу стицања добити или моћи, па ту околност третирати као квалификаторну. Прописивањем виших казни за такве квалификоване облике, у односу на основне облике дела или облике учињене од стране групе или другог удружења, обезбедила би се строжа казнена реакција за оне

---

²¹ Појам тешких кривичних дела, у контексту дефиниције организованог криминала, правно-технички се најлакше може одредити прописивањем минималне запређене казне или, пак, простом енумерацијом, односно набрајањем кривичних дела која се, према својим особеностима, могу подвести под овај појам. Такође, могуће је и да се законом не улази у одређење овог појма, већ да се оцена да ли конкретна инкриминација спада у категорију тешких кривичних дела или не препусти судској пракси. Ми смо се у раду определили за први метод и прихватили запређену казну затвора од четири године или тежу казну, као формални критеријум добијања својства „тешко кривично дело“, руководећи се, највећим делом, решењем садржаним у Палермској конвенцији, Препоруци Савета Европе о водећим принципима борбе против организованог криминала, као и српском ЗКП-у, уз модификацију решења садржаних у прва два акта да у категорију тешког кривичног дела спадају сва она дела за која се може изрећи казна затвора од четири године, а не само она која су запређена минималном казном затвора у трајању од четири године или тежом казном.

инкриминације које су саставни део организованог криминала. Истовремено би у општем делу КЗ-а (у форми факултативне поштравајуће околности) била предвиђена могућност оштријег кажњавања и код чињења тешких кривичних дела која нису типична за организовани криминал, али се ипак, макар и изузетно, могу реализовати у оквиру њега. Тиме се, с једне стране, поштује становиште по којем је феноменолошка димензија организованог криминала изузетно сложена, због чега је готово немогуће унапред тачно предвидети сва кривична дела која улазе у његов дијапазон испољавања, док се, с друге стране, респектује полазна теза при кривичноправном нормирању ове проблематике, а то је да свако криминално организовање, нарочито оно које има обележја организованог криминала, носи са собом посебан степен друштвене опасности, због чега је нужна оштрија казнена реакција која ће покрити све аспекте његовог практичног испољавања, вршењем конкретних, тешких кривичних дела у циљу стицања добити или моћи.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Дуго је савремено законодавство било у дилеми да ли је организовани криминал, као превасходно криминолошки феномен, нужно инкорпорирати и у позитивне законске норме, одређивањем његовог појма и провлачењем кроз одговарајуће институте материјалних и процесних закона, које би узроковало и њихове извесне промене, као последицу настојања да се изнађу адекватна решења, прилагођена његовим особеностима. У ствари, стиче се утисак да се у бројним законодавствима широм света прво јавила тежња за издизањем ефикасности кривичне процедуре у борби против организованог криминала, већим репресивним овлашћењима претпроцесних и процесних субјеката, као и посебним истражним радњама, способним да открију и докажу његово постојање, а тек је потом озбиљније разматрано питање појмовног законског одређења организованог криминала. Слично се десило и у српском законодавству – организовани криминал је први пут поменут у Законнику о кривичном поступку (2001), у члану 232. који се односио на надзор и снимање телефонских и других разговора и оптичка снимања лица – нове истражне технике која се, између осталог, могла применити и у доказивању организованог криминала. Тиме се у решавању ове проблематике пошло обрнутим редоследом и негирао логичан след ствари. Наиме, да би се одређено криминално понашање процесуирало, доказивало и санкционисало,

неопходно га је претходно законом дефинисати, што је у складу и са врхунским начелом демократске и правне државе – начелом законитости.

Одређење појма организованог криминала је прејудичијалног карактера у односу на само дефинисање стратегије намењене његовом сузбијању. Да би се таква стратегија конституисала и практично примењивала, неопходно је у укупној маси незаконитих понашања која се свакодневно испољавају издвојити она која, према унапред одређеним и јасним обележјима, спадају у категорију организованог злочина, што је једино исправно учинити на основу прецизног дефинисања бића овог криминалног феномена. Не сме се доћи у ситуацију да, услед недостатка јасних критеријума, постоји магловита представа о томе шта третирати као организовани криминал, а шта не.

Правна дефиниција организованог криминала не треба да буде превише захтевна када је реч о условима нужним за његово постојање, не би ли у пракси обухватила што већи број случајева организованог криминалног деловања који се, ипак, не могу свести на просто саучесништво. Ово посебно важи за услов конекције организованог криминала и носилаца јавне власти, који је дуго времена у нашој, као и страниј литератури, третиран као неопходан и обавезан. Ипак, према нашем скромном мишљењу, дефиниција коју дају ЗКП и ЗОНДОСОКК у погледу испуњености критеријума за постојање организованог криминала превише је либерална, па се на основу ње под појам организованог криминала може подвести велики број незаконитих делатности, које суштински немају квалитет организованог криминала. С друге стране, дефиниције ЗКП-а из 2006. и ЗКП-а из 2001. (до последњих измена из 2009), сложеније су у погледу утврђивања испуњености услова за постојање организованог криминала, при чему је таква сложеност ипак нужна како би се *групни криминал* филтрирао и како би се издвојио онај његов део који је посебно опасан и сложен за доказивање, а то је организовани криминал, као специфична и особена криминална форма. На крају, изнесимо наше мишљење да је питање дефинисања организованог криминала по својој природи искључиво материјалног карактера, те да га у оквиру кривичног законодавства треба и одредити у материјалном закону, односно Кривичном законнику.

У законодавству Србије се организовани криминал дефинише већ готово целу деценију – у више наврата то је чињено у законима о кривичном поступку и посебном закону који уређује организацију и надлежност

државних субјеката у сузбијању организованог криминала. При томе, свака нова дефиниција није истовремено значила и корак напред. Не можемо се отети утиску да, посматрано у целини, српско законодавство није положило тај испит, што потврђује велики број дефиниција донетих у кратком периоду, које су често биле међусобно дијаметрално супротне, понекад и конфузне. Ако ништа друго, решења која су донета 2009. године, изменама и допунама ЗКП-а, ЗОНДОСОК-а и КЗ-а, унела су једнообразност, међусобну компатибилност и усклађеност на плану дефинисања организованог криминала, што до сада није био случај.

ЛИТЕРАТУРА

- Becker, H. (1966). *Outsiders*. New York: The Free Press.
- Бошковић, Г., Дмитрашиновић, С. (2009). *Однос организованог криминала, корупције и прања новца. Корупција и прање новца – узроци, откривање, превенција*. Сарајево: Интернационална асоцијација.
- Upperworld and Underworld in Cross-Border Crime*. (2002). Nijmegen: Wolf Legal.
- Игњатовић, Ђ. (1998). *Организовани криминалитет – криминолошка анализа стања у свету*. Београд: Полицијска академија.
- Законик о кривичном поступку*. (2001). Службени лист СРЈ, 70/01.
- Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала*, (2002). Службени гласник РС, 42/02.
- Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку*. (2002) Службени лист СРЈ, 68/02.
- Законик о кривичном поступку Републике Србије (2006)*. Службени гласник РС, 46/06.
- Закон о изменама и допунама Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала*. (2009). Службени гласник РС, 72/09.
- Закон о изменама и допунама Законика о кривичном поступку*. (2009). Службени гласник РС, 72/09.
- Закон о изменама и допунама Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала*. (2003). Службени гласник РС, 39/03.
- Кривични законик Републике Србије*. (2009). Службени гласник РС, 72/09.
- Лазин, Ђ. (2004). *Правна дефиниција организованог криминала и њен практични значај. Зборник Актуелно стање у кривичном законодавству Србије и Црне Горе*. Београд.
- Recommendation Rec. (2001). 11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles on the fight against organised crime*.
- The Oxford Handbook of Criminology* (2002). Oxford: Oxford University Press.

- Маринковић, Д. (2004). *Организовани криминалитет – изазов кривичном законодавству*. Безбедност, 2/04.
- Петровић, Д. (1998). *Основне карактеристике организованог криминалитета. Србија и европско право III*, Крагујевац.
- UN Convention Against Transnational Organized Crime*. (2001). Службени лист СРЈ – међународни уговори, 6/01.
- Слау, Р. (1998). *Taking transnational organized crime seriously*. International Journal of Risk, Security and Crime Prevention, 3(2).
- Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти*. Београд: Досије.

DEFINING THE TERM ORGANIZED CRIME IN SERBIAN LEGISLATION – PROCESS THAT LASTS

Summary :Out of many definitions of the term organized crime, which come from individual theorists and practitioners, as well as expert groups and international institutions, the so called legal definitions are of special significance. These definitions certainly carry a specific weight, since they are used to qualify certain behaviour as organized crime and carry out criminal procedure on its perpetrators, which often differs from criminal procedures for other criminal offences, and impose certain measures aimed at their prevention and suppression.

The paper presents a chronological definition of organized crime legislation in Serbia, with a brief analytical review of their basic characteristics. The reasons for this writing certainly are the latest legislative amendments, dating from August 2009, which introduced some innovations in this field.

Key words: concept of organized crime, the legal definition of organized crime, organized criminal group, Code of Criminal Procedure, ZONDOSOKK.

Доц. др Зоран ЂУРЂЕВИЋ¹
Криминалистичко-полицијска академија, Београд
Доц. др Ненад РАДОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ТИПОЛОГИЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА УБИСТВА

Сажетак: Развој метода за праћење и анализу кривичних дела убиства представља квалитетну основу за поступак доказивања. Кривична дела убиства могу се класификовати на много начина. Узимајући као релевантну и за поступак доказивања изузетно важну стратегију доказивања уз помоћ мотива, у раду су изнете основне карактеристике убиства извршених ради стицања материјалне добити, емотивно и сексуално мотивисаних убиства. Унификација типологије, изградња база података са објективним и научно релевантним детерминантама начина извршења (виктимогеним, криминогеним, детерминантама места и времена) и изградња софтвера представљају нужне елементе без којих није могуће идентификовати криминогени, насилнички потенцијал конкретног учиниоца и извршити прогнозу могућих облика насилничког понашања на конкретном подручју, а самим тим ни осмислити адекватне програме превенције.

Кључне речи: убиство, класификација, поступак доказивања.

УВОД

Убиство представља негацију основног, природног права човека, права на живот. Живот човека је неприкосновен и као такав представља највишу општу уставом прокламовану вредност којој се пружа кривичноправна заштита. Живот као добро и право услов је за остварење сваког другог права. Право је више од добра, оно садржи однос према другом човеку. Право човека на живот може бити угрожено или повређено само од стране другог човека. Диспозиција кривичног дела убиства у нашем Кривичном закону гласи „ко другог лиши живота“. Према опште-

---

¹ e-mail: zoran.djurdjovic@kpa.edu.rs

прихваћеној семантици, то је „смрт једног човека проузрокована од стране другог човека“ – *hominis caedes ab homine* (Коларић, 2008: 151).

Карактеристике убистава су неопходни индикатори за планирање и организацију поступка доказивања. Полазна основа за ефикасно откривање учиниоца и доказивање његове кривице подразумева идентификацију основних обележја начина извршења. Да би се постигао такав циљ, неопходно је употребом научних метода идентификовати информације о облицима манифестације, временским и просторним карактеристикама сваког кривичног дела убиства.

РАЗЛИЧИТИ ПРИСТУПИ КЛАСИФИКАЦИЈИ КРИВИЧНИХ ДЕЛА УБИСТВА

Развој метода за праћење и анализу криминалитета насиља и кривичних дела убиства представља квалитетну основу како за поступак доказивања тако и за осмишљавању различитих превентивних програма. Због тога је неопходно уложити напор усмерен на (Ђурђевић, Маринковић, 2010: 133–142):

- унификацију терминологије и основне типологије кривичних дела убиства;
- развој база података које ће у складу са потребама, имајући у виду врсту података, бити доступна свим надлежним институцијама;
- дефинисању метода за рану идентификацију и анализу детерминанти којима се стварају услови и формирају узроци који могу довести до извршења кривичног дела убиства или неког другог кривичног дела са елементима насиља;
- изградњу програма за идентификацију и прогнозу трендова насиља и кривичних дела убиства;
- развој посебних софтвера за анализу кривичних дела убистава као помоћ у поступку доказивања;
- сталном унапређењу сарадње свих субјеката чији је предмет рада насиље и убиства.

Кривична дела убиства могу се класификовати на много начина: однос учиниоца и жртве; број жртви; мотив; начин извршења, место извршења (више локација на којима је предузета радња) итд. С друге стране, критеријуми класификације су различити у зависности од стручног профила

аутора класификације. Кривично дело убиства, односно учиниоце овог кривичног дела, правници, психолози, социолози и криминалисти класификују на различите начине.

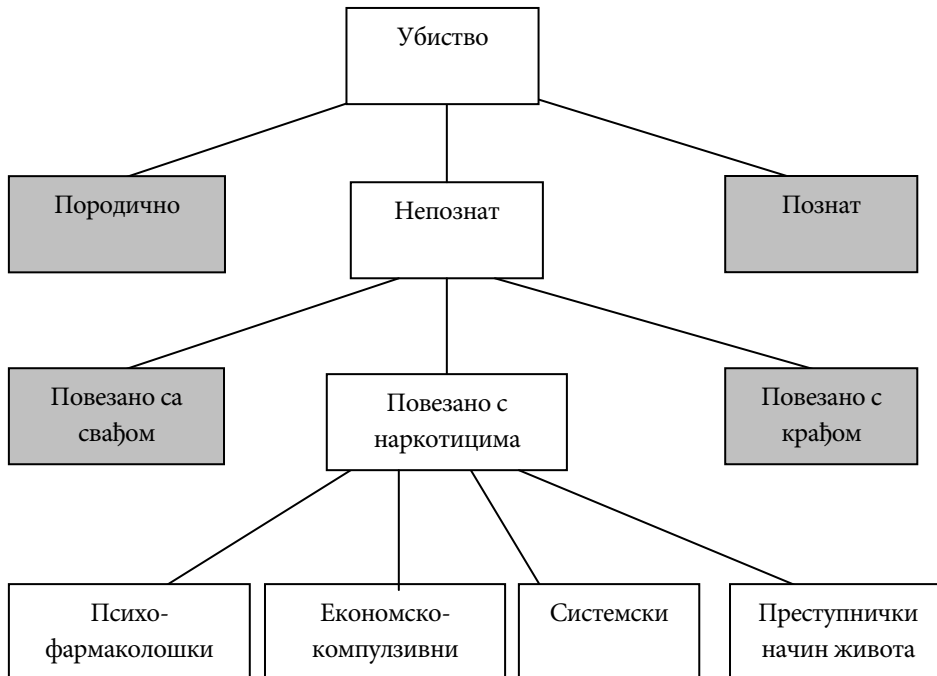
Узимајући у обзир сложеност и комплексност овог кривичног дела, које се може манифестовати у различитим модалитетима у нашем кривичном законодавству, поред обичног убиства (члан 113) постоје тешко убиство и група привилегованих убистава (Стојановић, 2006: 320–362). У односу на обично убиство, за постојање тешког убиства (члан 114) неопходно је да буде присутна нека од квалификаторних околности која се односи на начин извршења: свиреп или подмукао начин; безобзирно насилничко понашање; са умишљајем доведе у опасност живот још неког лица; при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе (више о кривичном делу тешког убиства при извршењу разбојништва и разбојничке крађе у: Ђорђевић, 2006: 97–107); мотив (користољубље; извршење или прикривање другог кривичног дела; крвна освета; безобзирна освета; друге ниске побуде), или за својство пасивног субјекта (службено или војно лице; дете или бременита жена; члан породице). Тешко убиство постоји и када се са умишљајем лиши више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству детета при порођају или убиству из самилости. Као привилегована убиства нашим Кривичним закоником инкриминисана су: убиство на мах (члан 115); убиство детета при порођају (члан 116); лишење живота из самилости (члан 117); нехатно лишење живота (члан 118).

Психолози као основни критеријум класификације узимају поједине карактеристике личности учиниоца. Лепосава Крон је дефинисала пет типова учинилаца кривичног дела убиства користећи инструмент *MMPI (Minnesota Multiphasic Inventory of Personality)* (Крон, 1993).

- Неуротични тип карактерише депресивна животна позиција, континуирано повишена базична напетост, хипохондрија и низак праг на стресове. Обично убијају блиске особе и то у свом зрелом животном добу.
- Параноидни тип се одликује социјалном преосетљивошћу, склоношћу ка одбацивању блиских особа и латентном агресивношћу. Ове личности пројектују снажно осећање инфериорности на изабрану особу из своје околине, на коју усмеравају и паранодине обраде, хостилност и агесију.

- Симулативни тип има негативан доживљај сопственог детињства и губитнички животни сценарио. То је хетерогена група, која има тенденцију да животне проблеме и телесне сметње значајно наглашава.
- Депресивни тип има најчешће негативан доживљај сопственог живота праћен песимизмом и падом виталних динамизама. Често пате од сексуалне љубоморе и убијају блиске особе.
- Нормалан или дисимулативан тип карактерише склоност ка фалсификовању властите прошлости, прикривање психопатологије и тежња за афирмацијом на социјалном плану.

Колин Макју (Colleen McCue) је, полазећи од потреба поступка доказивања када је учинилац убиства непознат, своју типологију представила уз помоћ стабла (*tree for murder*) називајући га „могућим решењем категоризације убистава“ (McCue, 2007: 196). Као основне критеријуме класификације користила је мотив и везу учинилац–жртва.

Слика 1: *Tree for murder*

Таква класификација за циљ има изградњу матрице за прикупљање доказа у поступку доказивања, где потреба за највећим бројем информација постоји код непознатог учиниоца. Првим низом дефинисана су три могућа типа везе учинилац–жртва: члан породице (домаћинства), непознато лице и познаник. Други низ указује на могући мотив убиства непознатог учиниоца. На крају, последњи низ чини додатна класификација у оквиру мотива убиства повезаних с незаконитом трговином наркотика коју је развио Голдштајн (Goldstein). Као додатну основу за извођење закључака о мотиву и типу учиниоца кривичног дела Голдштајн користи информације (доказе) о:

- начину извршења (све повреде нанете пре наступања смрти; велики број повреда нанет после наступања смрти, итд.),
- употребљеном средству извршења (средство донето или пронађено на месту извршења),
- месту где је радња кривичног дела предузета (једна или више локација, тело жртве скривено на другом месту у односу на место где је радња предузета) (Goldstein, 1985: 493–506).

На основу наведених премиса могу се извести закључци о појединим елементима профила учиниоца и о томе да ли је конкретно убиство део серије или засебан кривични догађај.

Прикупљене информације се у поступку доказивања могу класификовати у односу на детерминанте које су утицале на начин извршења. Полазећи од става да се све информације о кривичном делу, учиниоцу и жртви могу обухватити простим бинарним скупом, Мекјуова је дефинисала „могуће решење за категоризацију података о бихевиоралним и форензичким доказима“ (McCue, 2007: 197). На основу елемената начина извршења могу се поставити верзије о његовом поврату (криминогени потенцијал), о томе да ли је у питању примарни учинилац или повратник, планирано или непланирано кривично дело, као и о мотиву и природи интерперсоналних односа са жртвом.

У зависности од броја лица која су објект радње, места и времена, као и других детерминанти радње, можемо разликовати следеће појавне облике кривичног дела убиства:

- појединачно убиство, дефинисано као криминални догађај који се састоји од убиства једног лица на једној локацији;
- двоструко убиство, дефинисано као криминални догађај који се састоји од убиства два лица на једној локацији;

- троструко убиство, дефинисано као криминални догађај који се састоји од убиства три лица на једној локацији.
- вишеструко убиства, дефинисано као убиство три и више лица.
  - У зависности од начина извршења, вишеструка убиства се деле на:
- масовна убиства (класична масовна убиства, породична масовна убиства и масовно убиство/самоубиство);
- убиства извршена од стране ментално оболелог лица (*spree killer*)²;
- серијска убиства (визионар, мисионар, хедонист, серијски убица чији је примарни циљ успостављање контроле над жртвом).

Даглас (Douglas) и сарадници су у „Приручнику за класификацију кривичних дела“ установили нумерички систем класификације, у оквиру којег су сва кривична дела убиства сврстана у четири групе (убиства извршена с циљем стицања материјалне добити, лично мотивисана, сексуална и групна убиства). Свака од наведених група има додатну поткласификацију засновану на посебним карактеристикама кривичних дела у оквиру групе (Douglas et al., 2006: 93–94).

Критеријуми класификације и свака класификација могу бити предмет расправе. Без обзира на то што не постоји ниједна којој се не могу ставити одређене примедбе, оне су као такве нужне, оне су средство за усмеравање нашег рада и битан елемент његове ефикасности. У поступку доказивања, елементи профила конкретног типа учиниоца манифестовани у извршењу убиства, јесу критеријуми елиминације потенцијалног учиниоца. Управо због тога, имајући у виду природу рада, сконцентрисали смо се само на типологије чије познавање може допринети ефикасности поступка доказивања. Поштујући став и у одређеној мери следећи типологију Дагласа и сарадника, у другом делу ћемо покушати да изнесемо основне информације о неким убиствима извршеним с циљем стицања материјалне користи, лично мотивисаним и сексуалним убиствима. Нажалост, због простора нећемо моћи да посветимо пажњу културним убиствима и убиствима извршеним од стране екстремиста.

---

² Наведени термин се тешко може превести на српски језик. Између неадекватног термина и стране речи, мислимо да је мања штета употребити термин у његовом изворном облику, на енглеском језику.

УБИСТВА ИЗВРШЕНА С ЦИЉЕМ СТИЦАЊА МАТЕРИЈАЛНЕ ДОБИТИ

Циљ убистава из интереса је стицање материјалне добити. Материјална добит се може манифестовати кроз више облика. То могу бити новац, територија, роба различите врсте или неко друго материјално добро. У ову групу убистава између осталог спадају: уговорена, наручена убиства; убиство лидера организоване криминалне групе; убиства повезана са нарко-тржиштем; убиства мотивисана сукобом међу уличним криминалним групама; убиство ради елиминисања конкуренције; убиство након отмице; убиство да би се спречио неки финансијски посао; смрти повезане са осигурањем (лична добит, комерцијална добит).

УГОВОРЕНА, НАРУЧЕНА УБИСТВА

Уговорена убиства се врше за рачун и по наруцби другог. Жртве наручених убистава су лица која су од стране наручиоца регистрована као препрека због које је отежано или онемогућено остварење неког његовог циља. Тај циљ може бити финансијски или емотивни (убиство љубавника супруге или девојке). Између учиниоца и жртве не постоји никаква веза. Учиниоца је лице које се слаже и пристаје да некоме одузме живот за одређену финансијску накнаду, материјалну корист. Учиниоца са умишљајем, без моралних дилема и саосећања са жртвом врши убиство. Наручилац убиства као и извршилац, односно извршиоци, поред појединца, могу бити групе и организације.

Аустралијски Институт криминологије је у периоду између 1989. и 2002. године регистровао 162 покушаја извршења ове врсте убиства. Најчешћи разлог да се наручи убиство био је прекид интимне везе. Истраживањем се дошло до података да је за убиство просечно плаћано 12.700 \$ (најнижа регистрована цена је била 380 \$ а највиша 76.000 \$). Најчешће средство било је ватрено оружје. Према овим истраживањима, у истом периоду од укупног броја извршених убистава 2% су била наручена убиства. У Шкотској је, у периоду од 1993. до 2002. године, у односу на укупан број извршених убистава, број наручених убистава био 5%.³

---

³ http://www.wikipedia.org/wiki/Contract_killing, доступно 20. 5. 2010.

Убиства су добро планирана и припремана. Неколико фактора указује на професионализам (начин извршења изабран у складу с ризицима и циљем који се жели постићи, добро испланирана акција) и специјализацију (избор средства извршења) учиниоца. Учиниоца проучава жртву, њен начин живота и дневне активности, како би изабрао место, време и начин за ефикасно предузимање радње убиства. Због тога је потребно предмет интересовања усмерити не само на чињеницу ко је имао мотив, већ и коме су биле доступне информације о начину живота, месту пребивалишта и другим битним елементима везаним за живот жртве.

Најчешће коришћено средство је ватрено оружје. Поред тога, у употреби се могу срести и експлозивне направе, нарочито када је у питању наручено убиство члана неке организоване криминалне групе, где је поред убиства циљ да се пошаље јасна порука конкретної криминалној групи или свим криминалним групама које егзистирају на том подручју.

На месту извршења професионални убица оставља мали број трагова. На телу се најчешће могу наћи две повреде (повреда која за своју последицу има смрт лица и друга којом се верификује (потврђује) смрт). Управо број повреда и места на телу где су повреде нанете, представљају битне индиције на основу којих се прави разлика између учинилаца који имају мотив и лично предузимају радње и учинилаца који врше уговорена, наручена убиства. Степен емотивне ангажованости код извршиоца који има мотив за убиство, већи је у односу на професионалног убицу, што се манифестује у већем броју повреда на жртви. Такве повреде се могу наћи не само у пределу срца и главе, што је карактеристика професионалних учинилаца, већ по целом телу жртве.

Нису ретке ни ситуације у којима предмет уговореног убиства обухвата и радњу фингирања последице која ће указивати на несрећан догађај, самоубиство, природну смрт, или на мотив који би поступак истраге усмерио на друго лице као могућег учиниоца. Наручилац у својој историји има изражене личне или финансијске конфликте са жртвом, услед чега и долази до формирања мотива за убиство. Пре убиства такво лице често настоји да побољша односе са жртвом како би маскирао свој намеру и смањιο сумњу којом би био изложен. Учиниоца (учиниоци) уобичајено има припремљен алиби. Посебну пажњу треба посветити регистрованим телефонским позивима, обављеним финансијским трансакцијама, местима на којима су

коришћене кредитне картице, путовањима, изнајмљеним аутомобилима, регистрованим преноћиштима (учинилац није из истог места).

УБИСТВО ЛИДЕРА ОРГАНИЗОВАНЕ КРИМИНАЛНЕ ГРУПЕ

Убиство је последица конфликта организованих криминалних група и њихових чланова. Конфликт је настао услед потребе да организована криминална група оствари контролу над другом организованом криминалном групом или члана једне криминалне групе да у оквиру ње преузме лидерску позицију. Жртва оваквих убистава је истакнута фигура или члан у хијерархији организоване криминалне групе. Мотив убиства је остварење превласти и контроле у обављању криминалне делатности.

Ова убиства су добро планирана. План подразумева начин доласка и бекства с места извршења кривичног дела. Време проведено на месту извршења је минимално. Уколико је место извршења такво да је допуштено дуже задржавање без опасности од откривања (кућа, претходно извршена отмица лица), на месту извршења се може затећи окрутан, стравичан приказ. Поред повреда које су за узрок имале смрт лица (повреде у пределу главе или груди), на телу се могу наћи и повреде које указују на методологију мучења, код које се прво пуца у руке, ноге, колена, а затим у груди и главу.

Учинилац бира оружје у складу с изабраним местом извршења и циљем који се убиством жели постићи (порука послати). Уколико се жели послати порука, тада се користе експлозивне направе, убиства на јавном месту, или погубљење (метак у главу). Тело убијеног, или неки његов део се могу оставити на локацију на којој се очекује његов брз проналазак. Тада положај и место остављеног леша (дела леша) шаљу јасну поруку која је и те како разумљива за његовог примаоца.

Када се ради о убиству члана исте криминалне групе тада се могу срести у употреби и оружја мањег калибра, па чак и покушаји фингирања.

Уколико се убиство врши на јавном месту на којем се очекује брза полицијска акција, извршиоци разрађују начин брзог бекства са места извршења. У пружању подршке учествује више лица са више аутомобила. Нека од њих се користе за блокаду потраге за возилом у којем се налази извршилац, тако што изазивају саобраћајну незгоду, спречавајући тако пролазак полицијских аутомобила и дајући извршиоцу додатно време за бекство. Сличан сценарио се реализује и када се планира убиство, тако што се

прави застој у саобраћају непосредно испред возила у којем се налази потенцијална мета.

Криминалистичко-обавештајна делатност и анализа начина извршења, доказа са места извршења представља основу за откривање учиниоца (Richard, 2008: 51–62).

УБИСТВА МОТИВИСАНА СУКОБОМ УЛИЧНИХ КРИМИНАЛНИХ ГРУПА

Уличне банде су организоване групе три и више лица чији је примарни циљ асоцијално понашање и вршење кривичних дела, укључујући и убиства. Полиција Лос Анђелеса је у 2006. години регистровала 463 овакве банде. Велики број истраживања указује на то да су чланови криминалних уличних банди мушкарци старости између 12 и 21 године. Регистровано је и повећање броја девојака које постају чланице ових група. Банде у САД су карактеристичне за градска подручја, делове града насељене сиромашнијом популацијом (Douglas et al., 2006: 93–106).

Те криминалне групе се формирају на подручју једне територије, као зоне одговорности коју штите од припадника банди са суседних територија. До оружаних сукоба долази када настане конфликт око територије. Чланови банди се распознају по начину одевања, фризурама и тетоважама као идентификационим знаковима. Многе уличне банде имају своје име и лого. Поред разлика, чланови различитих уличних банди деле и неке заједничке вредности. То је пре свега јако изграђено осећање припадности групи, свест о потреби поштовања правила групе и солидарност међу члановима групе.

Чланови уличних банди убиства врше на улици, отвореном простору у оквиру територије на којој делује улична банда. После убиства место извршења остаје у неред, без бриге о телу жртве. Тело може бити остављено у положају којим се жели послати нека порука. Ватрено оружје је основно средство извршења. Најчешће је то аутоматско оружје. Напади ножем се ретко дешавају. Код оваквих убистава на телу жртве се може наћи велики број повреда. Учинилац у жртву често испразни цео оквир. Ране које за узрок имају смрт обично се налазе у пределу главе или груди.

Обавештајна, оперативна делатност је основа за ефикасан поступак доказивања (више у: Бошковић, Мијалковић, 2008: 102–114). Поседовање информација о конфликтима међу уличним бандама (како постојећим тако и

потенцијалним), просторима њихове криминалне активности, кривичним делима, члановима, организацији и начину функционисања, представља значајан елемент за поступак доказивања.

УБИСТВА ПОВЕЗАНА С НАРКО-ТРЖИШТЕМ

Убиство повезано са функционисањем нарко-тржишта дефинише се као убиство лица чији је примарни циљ уклонити препреку и олакшати операције везане за трговину наркотика. Жртве се у односу на мотив убиства могу класификовати у пет група: успостављање дисциплине; елиминисање информатора (сарадника полиције); спречавање крађе; спречавање повреде територије; и спречавање рада адвоката против трговине наркотика (убиство службеника полиције, тужилаштва и суда).

Убиство лица које је укључено у послове на нарко-тржишту због прекршених правила понашања за циљ има дисциплиновање свих који исто тако могу прекршити успостављена правила. Прекршај се може састојати у задржавању једног дела новца који по дефинисаним улогама не припада њему, крађи од купаца или прављењу опструкције на неки други начин. Информатор (сарадник) је лице које је укључено у криминалне активности и које информације о недозвољеној производњи и трговини наркотицима и лицима укљученим у целокупан посао преноси полицији. Крађа се састоји у узимању, закидању на количини наркотика, износу добити супротно договору. Овај интерни прекршај најчешће врше дилери. Убиство може бити последица повреде територије од стране представника криминалне групе са којом се граничи. Обично се јавља када једна организована криминална група јача и покушава да зону свог територијалног утицаја прошири на рачун неке друге организоване криминалне групе. Жртве ових убистава најчешће су добро познате полицији и већ су регистроване као извршиоци кривичних дела. Последња категорија лица су они који се боре против наркоманије, припадници криминалистичке полиције, тужилаштва, суда и други службеници који своје активности усмеравају према сузбијању наркоманије. У ову групу улазе и сведоци, вештаци и сва друга лица која су на неки начин дала допринос у сузбијању илегалне трговине наркотицима. Уколико се таквим убиством жели послати порука, најчешће се за место извршења бира јавно место. После убиства учиниоци не уништавају трагове кривичног дела, место извршења остаје непромењено, односно радња фингирања изостаје.

Најчешће средство извршења је ватрено оружје и то већег калибра. На телу можемо наћи више рана. Ране се најчешће налазе у пределу главе и груди. Да би се жртва повезала с наркотицима, учиниоци им понекад принудно дају наркотику, а често услед веће количине долази до предозирања.

УБИСТВО ОТЕТОГ ЛИЦА

Убиство отетог лица састоји се у отмици лица, како би се тражио откуп, и убиства без обзира на то да ли је откуп плаћен. Под отмицом се подразумева противправно лишавање слободе и задржавање или противправно скривање (склањање) лица употребом противправне силе, претње или обмане. Отмицу прати захтев који се најчешће састоји у изнуди новца. Предмет захтева, поред новца, може бити и нека друга имовинска корист или принуда да се нешто друго учини, не учини или трпи. Жртве отмице и убиства су лица која са аспекта учиниоца могу да плате откуп, или се очекује да ће откуп за њих платити друга лица. Посебно ризичну групу представљају деца и старије особе, због својих ограничених способности за пружање отпора приликом отмице, али и због објективно постављене претпоставке да ће се за њих пре платити откуп.

УБИСТВО КОЈИМ СЕ ЖЕЛИ НАНЕТИ ШТЕТА КОНКУРЕНТУ У ПРИВРЕДИ

Код ове врсте убиства, смрт је последица саботаже над комерцијалним производом или самим процесом производње, односно пословања од стране учиниоца (конкурента). Циљ је да се фингирањем правих узрока смрти неког лица смањи углед и нанесе материјална штета пословном конкуренту.

Посебна стратегија, која се користи у прехрамбеној и фармацеутској индустрији за елиминацију конкуренције, јесте убацивање штетних, отровних материја у производе конкурентске фирме (на пример, храна за бебе, пиће, итд.), који се налазе у малопродаји и чија употреба за последицу има смрт лица која су га користила. Саботажа се врши тако да последица буде видљива на једном локалном подручју. Производи се повлаче из продаје а против одговорних се покреће судски поступак, што за последицу може имати и затварање фирме, а самим тим и елиминисање конкуренције.

УБИСТВА ПОВЕЗАНА С ОСИГУРАЊЕМ

У односу на врсту користи (добити) која се остварује, овај облик убиства додатно се може класификовати на убиства извршена да би се стекла лична добит и убиства ради стицања комерцијалне добити. *Убиство ради стицања личне добити* дефинише се као лишавање живота неког лица како би се остварила финансијска добит. Жртве ове врсте убистава налазе се са учиниоцима у одређеној вези из које се стиче правни основ да након њихових смрти учиниоци остваре финансијску добит по основу осигурања живота или наследства.

Убиство ради стицања комерцијалне добити. Мотив убиства је финансијска добит, која се настоји остварити преузимањем контроле у послу, или профита оствареног у оквиру посла. Жртва је у професионалној, пословној вези са учиниоцем или њен директни партнер. Она је сметња у послу. Узрок убиства је губитак који је жртва нанела или може нанети компанији, односно партнеру, својим погрешним пословним одлукама или понашањем којим се руши углед компаније (зависност од алкохола, скандалозан начин живота, итд.). У овај облик се могу класификовати и убиства менаџера чији је живот осигуран. Фирма осигурава живот свог менаџера како би се заштитила од евентуалних губитака до којих би могло доћи у случају његове смрти. Оваква ситуација је присутна и када менаџер својим пословним одлукама произведе губитак за фирму, који учинилац овог убиства жели да надокнади управо из осигурања живота тог менаџера. У овој ситуацији убиство се најчешће фингира самоубиством, које за околину постаје лакше прихватљиво имајући у виду пословни неуспех таквог лица.

УБИСТВА ЧИЈИ ЈЕ УЗРОК ЛИЧНЕ ПРИРОДЕ

Мотив ове групе убистава није материјални, нити задовољење сексуалног нагона – он је резултат фундаменталног емотивног конфликта, који учиниоца покреће на убиство.

УБИСТВО ЧИЈИ ЈЕ МОТИВ ЕРОТОМАНИЈА

Извор мотивације убиства заснива се на имагинарној вези учинилац–жртва од стране учиниоца. Та веза се испољава у општој форми фузије (учиниоца са идентитетом жртве), или еротоманије (фантазија заснована на

идеализацији романтичне љубави или духовном уједињењу личности, пре него сексуалне привлачности). Жртве овог убиства често су лица високо медијски присутна на локалном, националном или међународном простору. Кроз медијску изложеност жртва скреће пажњу учиниоца. Жртве које нису медијски познате уобичајено су препознатљиве као супериорне у свом послу и комуникацији са другима. Жртва за учиниоца представља симбол високог статуса, идеала, имагинарне љубави којој он шаље поруке познате само њему. До убиства долази када учинилац схвати да жртва више не задовољава његове идеале. Најчешће средство извршења је ватрено оружје. Учиниоца скоро увек прати жртву пре убиства. Стога у поступку истраге увек треба посветити пажњу одговору на питање – ко је имао приступ информацијама о кретању жртве? Постоји вероватноћа да је учинилац пре извршења убиства покушао да ступи у контакт са жртвом путем телефона, слањем писма или поклона, посетом жртве кући или на послу, па чак и да је полиција интервенисала да би спречила узнемиравање на послу или месту становања. Примарни предмет доказивања треба усмерити на проналазак слика, новинских чланака, књига, дневника који могу указати на преокупацију и развијену фантазију усмерену ка жртви. Могу се пронаћи и докази који указују на успостављени контакт или покушај успостављања контакта учиниоца са жртвом: регистровани телефонски позив, враћена писма или поклони. Поред тога, врло важан елемент у поступку доказивања могу бити и места на којима је употребљавана кредитна картица, рачуни из хотела, са бензинске пумпе, рентирани ауто, авионска или аутобуска карта која указује на то да је учинилац пратио жртву.

ПОРОДИЧНО УБИСТВО

Породично убиство је лишавање живота једног члана породице или домаћинства од стране другог члана породице или домаћинства. Основно обележје ових убистава је веза између пасивног субјекта и учиниоца убиства (члан породице или домаћинства). Породица и убиство су два потпуно различита феномена, док се у породици рађа и развија живот убиством се он прекида на драстичан начин (Ковачевић, Кеџман, 2006: 19). Породично убиство може бити ситуационо, непланирано и планирано.

Ситуационо породично убиство је непланирано, окидач је догађај који је довео до великог стреса или стања интензивне афективне раздражљивости. Историја односа између учиниоца и жртве испуњена је

злостављањима и конфликтима. Трагови на месту извршења указују на неред, на ескалацију насиља која је довела до убиства (вербални конфликт који је прерастао у физички обрачун – шамарање, ударање, бацање и на крају убиство). Честе су ситуације да окружење, комшилук, чује свађу и региструје сам догађај, односно сличне догађаје који су претходили убиству (историја конфликта). Спонтана породична убиства не укључују фингирање. Учиниоца може бити под утицајем алкохола или наркотика. Повреде нанете жртви у складу су са профилом личности учиниоца. У настојању да се жртва деперсонализује, велики број повреда може се наћи у пределу главе. Детерминанте места и времена и последица кривичног дела, указују на профил личности учиниоца и конфликт са жртвом.

Учиниоца *планира* убиство и начин његовог фингирања. Разлика између овог и претходног убиства је у постојању плана да се убиство изврши, и у мерама учиниоца предузетим да избегне кривично гоњење, које се састоје у фингирању последице тако да се стекне утисак да није реч о убиству већ о самоубиству, природној смрти, несрећном догађају, или убиству извршеном од стране других лица. На месту извршења изостају, уништавају се, трагови који би могли указати на убиство. Смрт се некад настоји фингирати и као несрећан догађај (саобраћајна несрећа), секундарна последица кривичних дела разбојништва или силовања. Узрок смрти може бити фингиран као самоубиство или предозирањем наркотицима. Уколико је жртва дијабетичар, као узрок смрти се настоји приказати превелика количина узетог инсулина. У поступку истраге, поред утврђивања узрока смрти, посебну пажњу треба посветити профили жртве, њеном животу непосредно пре убиства, евентуалним конфликтима и породичном статусу.

УБИСТВО УСЛЕД СВАЂЕ/КОНФЛИКТА

Убиство је резултат расправе, свађе између лица, или конфликта, чији је узрок личне природе (повреди интегритета учиниоца, његове личности). У ову групу не спадају убиства услед расправе чланова породице и супружника. Наведена врста убиства додатно се класификује на убиства чији је узрок свађа (вербална расправа којој претходи безначајан инцидент) и убиства чији је узрок конфликт који учинилац доживљава као лично омаловажавање и деградацију.

Код великог броја ових убистава учинилац и жртва су младе особе, нижег образовног нивоа, карактеристичне по конфликтном понашању, због чега је велики број њих привођен од стране полиције. Ретки су, али не и искључени, сусрети неконфликтне жртве са учиниоцем чије су карактеристике импулсивност и насилнички потенцијал. Конфликт и убиство нису планирани. Учиниоца често поседује оружје, што указује на његову предиспонираност насилничком потенцијалу и припремљеност за могућу конфликтну ситуацију.

УБИСТВО АУТОРИТЕТА

Убиство ауторитета представља лишавање живота лица које је формално ауторитет, надређени учиниоцу, или симболизује власт коју учинилац доживљава као погрешну. Код ових убистава, у виктимогенези жртве неопходно је разликовати примарну и секундарну мету. Примарна мета су лица, руководиоци (директори) за које учинилац сматра да су се огрешили када је он у питању. Разлог доживљаја повређености може бити стваран или имагинаран, заснован на психотичној или параноидној основи. Секундарна жртва је лице које је на погрешном месту у погрешно време, које учинилац, на основу своје погрешне генерализације, услед њиховог непосредног физичког присуства, симболички доживљава као ауторитет или део хијерархијске структуре која је погрешна, штетна. То су најчешће лица која се налазе у околини примарне мете у тренутку убиства или покушаја његовог убиства (чланови физичког обезбеђења, случајни пролазници).

УБИСТВО ИЗ ОСВЕТЕ

Убиство из освете обухвата убиство другог као одмазду због начињене неправде, штете (реалне, имагинарне) учиниоцу или неком за њега битном, значајном лицу.

Када је мотив убиства освета, жртва може али и не мора лично познавати учиниоца, или бити повезана са начињеном неправдом. Једини критеријум селекције у овој ситуацији јесте веза са лицем које је по мишљењу учиниоца нанело неку неправду учиниоцу или њему блиском лицу. Мотив освете може у себи генерисати многе догађаје који за саму жртву, чланове породице или њихове пријатеље немају значај који би до тога могао довести. То није у свакој ситуацији убиство (крвна освета), то може бити и догађај који

по својој природи није указивао да може доћи до освете, а нарочито не убиства из освете (случајно убиство кућног љубимца). Убиство за учиниоца представља сатисфакцију, повратак правде.

Оваква убиства прати веома велики степен емотивне ангажованости, фрустрације, на шта указују број и врста повреда на телу жртве (велики број повреда у пределу главе и груди, велика количина крви на месту извршења, неред на месту извршења).

УБИСТВА ИЗ МИЛОСРЂА/УСЛЕД ЈУНАШТВА

Убиство из милосрђа и јунаштва су два различита убиства, извршена под утицајем различитих мотива (милосрђе/сажаљење, односно потреба да се сопствена личност прикаже у улози хероја).

Жртва убиства из милосрђа или јунаштва је тешко болесно лице. Смрт убиством из милосрђа резултат је захтева жртве и перцепције учиниоца о великим патњама које жртва трпи. Основни мотив је сажаљење учиниоца. Убица из милосрђа индукује смрт како би жртву спасао великих болова који су последица тешке болести. Учиниоца и жртва су у односу клијента и даваоца неге и бриге. Студије случаја показују да овакви учиниоци често врше серију оваквих убистава (Douglas et al., 2006: 93–203). Код убистава из милосрђа, односно у поступку истраге таквог случаја, треба проверити да ли је се број смрти тешко оболелих лица у једној институцији/болници нагло повећао и да ли се време њиховог настанка може повезати са радом конкретне смене или лица (доктора, медицинске сестре).

Учиниоца убиства јуначењем је лице које ствара ситуацију опасну по живот жртве а затим неуспешно покушава да је спасе. То је најчешће намерно изазивање пожара (паљевина). Жртва је ретко насумице изабрана, она и учиниоца се најчешће познају. Животна средина и начин живота жртве су ниско ризични, али њена или његова зависност или стање здравља подижу ризик.⁴ Смрт није намера учиниоца, али и неуспех у спасавању није нешто

---

⁴ Жртва убиства јуначењем је лице које може бити и критично болесно, попут болести срца (инфаркт): стварањем услова стреса жртва се доводи у ситуацију ризичну по живот, а након тога учиниоца настоји да таквом лицу пружи помоћ како би себе приказао као јунака.

што ће одвратити учиниоца од поновног покушаја. Циљ учиниоца је промоција сопствене личности као јуначке.

СЕКСУАЛНО МОТИВИСАНА УБИСТВА

Сексуално мотивисана убиства обухватају систем сексуалних активности као основу у низу активности које воде до убиства жртве. За објективну анализу сексуално мотивисаних убистава врло важан сегмент јесте истраживање односа учинилац–жртва. На ту чињеницу указују и резултати истраживања о 578 учинилаца. Код 85% регистрованих кривичних дела жртва је познавала свог учиниоца а само у 15% случајева учинилац није био познат жртви. Највећи број учинилаца је био старости од 20 до 29 година (32%) (Petherick, 2006: 164).

У анализи силовања, принудног задовољавања сексуалних потреба, треба имати у виду три елемента: биолошки (нагонски); физиолошки (функционални); и емотивни (ментални). Задовољавање полног нагона више није инстинктивно, све више је засновано на обрасцима учења, формираним моделима за задовољавање сексуалних потреба. Феномен сексуалних девијација најчешће се објашњава негативним психосексуалним развојем. На формирање девијантног облика сексуалног понашања утичу: строго антисексуално васпитавање; сексуално злостављање у доба детињства (5–8 година); превелика изложеност стимулативном сексуалном понашању; и/или девијантни психосексуални развој у оквиру породице (Vernon, 2006: 442–445).

Вернон (Vernon) указује на то да сексуална девијација представља сексуално интересовање усмерено ка необичним предметима, ритуале, или ситуације у којима се настоји остварити пуна сексуална сатисфакција, као што су: егзибиционизам (показивање полних органа непознатим лицима, чија је сврха постизање сексуалног узбуђења); фетишизам (сексуалне активности везане за неадекватан сексуални објект, нормални сексуални објект бива замењен неким другим који је с њим у вези, доњи веш, ципеле); педофилија (сексуалне активности усмерене ка деци); мазохизам, (трпљење разних врста понижавања, физичког и психичког, зарад постизања сексуалног задовољства); садизам (физичко или психичко злостављање другог како би се постигао ефекат сексуалног узбуђења); трансвестизам (перверзија која се испољава у постојању снажне жеље да се носи одећа која се у датој култури сматра типичном за супротни пол како би се на тај начин постигло сексуално

задовољство); воајеризам (постизање сексуалног задовољства гледањем еротски узбудљивих призора, нагог тела или сексуалних односа); скаредни, непристојни телефонски позиви; некрофилија (сексуално узбуђење и полни однос с мртвим телом); парцијализам (посебан центар сексуалног интересовања усмерен на део тела, груди, ноге и др.); зоофилија (коришћење животиња за задовољавање сексуалних потреба); копрофилија (сексуално интересовање везано за измет); клисмофилија (сексуално задовољавање, тако што се неке ради или му неко ради клистир); урофилија (сексуално интересовање усмерено на урин) и мисофилија (сексуално интересовање усмерено на порнографију).

Уколико као полазну основу анализе узмемо доминантне елементе профила учиниоца испољене у току извршења (начин извршења), учиниоци ових кривичних дела најчешће се деле на организоване недруштвене и неорганизоване асоцијалне извршиоце убиства.

Организовани недруштвени убица	Неорганизовани асоцијални убица
Планира кривично дело	Спонтана/ситуациона убиства
За жртву бира странца	Жртва непозната
Персонификује жртву	Деперсонализација жртве
Контролисана конверзација	Минимална конверзација
Контролише понашање у току извршења и трагове на месту	Хаотично понашање као и место извршења
Захтева да се жртва покорава	Не настоји да покорава жртву
Ограничава своје поступке	Минимално ограничавање својих поступака
Агресивно понашање	Секс после убиства
Помера тело	Тело остаје на месту на којем је извршено убиство
Склања, носи оружје убиства	Оставља оружје
Мало доказа	Материјални трагови

Табела 1: *Компаративна анализа начина извршења организованог недруштвеног и неорганизованог асоцијалног извршиоца* (Holmes & Holmes, 2009: 88)

Учиниоци кривичних дела силовања, узимајући мотив као критеријум класификације, могу се поделити на: оне чији је циљ повратак самопоуздања; оне који врше кривична дела како би доказали своју сексуалну адекватност и мушкост (присутна узнемиравајућа сумња да је сексуално неспособан); оне који врше силовања из беса, освете (учинилац који је бесан и

непријатељски настројен према женама); оне који задовољство и узбуђење налазе у наношењу физичких и психичких повреда и патње жртвама.

САДИСТИЧКО УБИСТВО

Садизам представља сексуалну перверзију. Термин „садизам“ први је употребио психијатар Ричард фон Крафт-Ебинг (Richard von Krafft-Ebing), по Донасијену Алфонсу Франсои де Саду (Donatien Alphonse Francois de Sade), познатијем као Маркиз де Сад, да би њиме означио сексуално уживање понижавањем, потчињавањем, кажњавањем, уживањем у туђој патњи и другим облицима изазивања физичког и душевног бола, као и сам нагон да се овим поступцима дође до оргазма. Према другом Фројдовом схватању, садизам је изведен из мазохизма. За Фрома, сексуалност је у садизму секундарна – примарна је страст за апсолутном, ничим ограниченом влашћу над другом особом. Сексуално злостављање, задавање бола и понижавање жртве само су манифестације жеље, остварење потпуне власти над њом, а не циљ за себе. Према овом психоаналитичару, садизам је, уз деструктивности и некрофилију, само један од облика малигне агресивности која је последица осећања немоћи и неспособности да се ствара и воли (Требјешанин, 2007: 230).

Намерно повређивање, наношење физичког и психичког бола и патње жртви указује на недостатак емпатије учиниоца према жртви (Turvey, 2008: 573).

Радња се предузима на више локација: место сусрета са жртвом; место тортуре и смрти; и место скривања леша. Да би учинилац остварио своје фантазије, место извршења мора испуњавати одређене услове, мора бити изоловано и обезбедити учиниоцу несметано вршење кривичног дела, које може трајати од неколико сати до неколико дана, а најдуже до шест недеља. Своје место становања учиниоци користе када оно испуњава захтев изолованости. Учинилац своје возило може преправити да би га искористио за отмицу и тортуру, затамнити прозоре, онемогућити отварање врата и извршити звучну изолацију (Douglas et al., 2006: 93–227).

Кривична дела су најчешће планирана, на шта указују трагови на месту извршења. Учинилац некад детаљно разрађује елементе сексуалног ропства (употребу силе – повреде на одређеним деловима тела; употребу средстава за везивање; постављање жртве у одређени положај, различити

положаји жртве указују на повећање нивоа узбуђености учиниоца). Трагови тортуре на жртви су очигледни.

Учишилац је социјално неприлагођена особа, могуће већ регистрована као учинилац неког кривичног дела, користи наркотике и алкохол, често се враћа на место на којем је откривено тело жртве и прати резултате полицијске истраге.

ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду друштвену опасност кривичних дела убиства, неопходно је пажњу научне и стручне јавности усмерити на утврђивање узрока човекове агресивности и усавршавању тренутно постојећих типологија учинилаца овог дела. Оваква истраживања морају бити резултат интердисциплинарног приступа.

Ефикасност поступка доказивања директно је условљена бројем информација о кривичном делу и учиниоцу и тиме да ли се на основу њих може извести закључак о ком типу учиниоца се ради. Да би цео поступак био објективан, потребно је утврдити матрицу за прикупљање информација о кривичном делу и његовом учиниоцу, као и критеријуме за њихову класификацију у складу с дефинисаном типологијом учинилаца кривичног дела убиства. Концептуална основа таквог поступка мора се заснивати на анализи везе кривичног дела и његове последице, мотива, способности учиниоца и карактеристика његове личности.

Други сегмент на који треба усмерити пажњу јесте развој софтвера који ће пружити могућност за (Ђурђевић, Маринковић, 2007: 554):

- фазну анализу извршених убистава;
- динамичко резоновање;
- компаративну анализу различитих елемената начина извршења;
- релационо повезивање база;
- визуелну манифестацију резултата претраге.

Прихватљив резултат, који ће указати на корисност и оправданост оваквог приступа, требало би да буде прецизна идентификација унапред дефинисаних карактеристика учинилаца кривичног дела убиства.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, Г., Мијалковић, С. (2008). *Примена криминалистичко-обавештајне аналитике у сузбијању организованог криминала. Зборник Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета*. Брчко: Интернационална асоцијација криминалиста.
- Vernon, J. G. (2006). *Practical Homicide Investigation: Tactis, Procedures, and Forensic Techniques*. Boca Raton et al: CRC Taylor & Francis Group.
- Goldstein, P. J. (1985). *The Drugs/violence nexus: A tripartite conceptual framework*. *Drug Issues*, 15/85.
- Douglas, J., Burgess, W. A., Burgess, G. A., Ressler, K. R. (2006). *Crime Classification Manual: A Standard Investigating Classifying Violent Crime*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Ђурђевић, Ђ. (2006). *Разбојничка убиства у савременом кривичном праву. Зборник Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Ђурђевић, З., Маринковић, Д. (2010). *Прилог дефинисању националне стратегије супротстављања насиљу. Зборник Сузбијање криминала и европске интеграције*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија и „Hanns Seidel Stiftu“.
- Ђурђевић, З., Маринковић, Д. (2007). *Криминалистичка анализа вишеструких убиства*. *Правна ријеч*, 12/07.
- Коларић, Д. (2008). *Кривично дело убиства*. Београд: Службени гласник.
- Ковачевић, Р., Кеџман, Б. (2006). *Убиство у породици*. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Крон, Л. (1993). *Кајинов грех: Психолошка типологија убица*. Београд: Прометеј.
- Petherick, W. (2006). *Serial Crime: Theoretical and Practical Issues in Behavioral Profiling*. Amsterdam: Academic Press.
- Richard, W. (2008). *Criminal Investigations: Homicide*. New York: Infobase Publishing.
- Стојановић, З. (2006). *Коментар кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Turvey, B. E. (2008). *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. London: Academic Press is an imprint of Elsevier.
- Holmes, R. M., Holmes, S. T. (2009). *Profiling violent crimes: An Investigative tool*. London: SAGE Publication.
- McCue, C. (2007). *Data Mining and Predictive Analysis: Intelligence Gathering and Crime Analysis*. Amsterdam: Butterworth-Heinemann is an imprint of Elsevier.

Мр Жељко НИНЧИЋ

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

Мр Божидар ОТАШЕВИЋ

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

КОРУПЦИЈА И ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ

Сажетак: Корупција је историјска појава, присутна у свим фазама развоја друштва. Она је позната свим друштвеним системима, а кроз историју се није мењала суштина односа које успоставља, већ само њени облици испољавања, у зависности од тренутних друштвених прилика. У разним фазама развоја друштва, постојале су различите форме подмићивања као облик односа међу људима, у оквиру којих је једна страна имала моћ и утицај, а друга потребу да оствари одређену корист или привилегију на коју није имала право.

Полазећи од актуелности корупције као појаве, аутори указују на њен настанак и развој, наглашавајући проблем њеног универзалног дефинисања. Даље истичу разлике у одређењу појмова криминала и организованог криминалитета, указујући на напоре да се одреди суштина организованог криминалитета и да се он дефинише на међународном нивоу. Аутори нарочиту пажњу поклањају односу корупције и организованог криминала, посебно наглашавајући чињеницу да корупција представља кључну тачку у ширењу организованог криминала, као једне од највећих безбедносних опасности данашњице.

Кључне речи: корупција, организовани криминал, јавни службеник, кривично дело.

УВОД

Корупција као облик друштвено неприхватљивог понашања није новијег датума већ, напротив, спада међу најстарије професије на свету. Корупцијска активност је стара колико и људско друштво, а једино се бављење проституцијом и шпијунажом донекле могу сматрати старијим професијама. Међутим, и поред чињенице да се корупција јавила веома рано, друштво је увек негирало њено постојање као, уосталом, и постојање коруптивне праксе уопште.

Као појава, корупција је карактеристична је за све периоде људског друштва и историјски гледано, суштина коруптивних односа није се мењала, већ су се само мењали облици испољавања који су, опет, зависили од тренутних друштвених односа и начина реаговања друштва. Корупција се обично везује за похлепу, која представља предуслов склоности појединаца ка коруптивној пракси. Међутим, похлепа није једини разлог за појаву и опстанак корупције. Корупција се јавља и када постоје велике социјалне разлике, у време ратова али и у послератним периодима, приликом распада или трансформације политичких или привредних система, као и у свим другим случајевима када је функционисање институција система, из неког разлога, поремећено. У таквим условима, систем корупцијских односа настоји да замени друштвени систем и да такве односе учини доминантним. Уколико се то дозволи, урушавају се основне вредности друштва, његови (носећи) стубови интегритета, што води у криминал и безакоње. Због тога, супротстављање корупцији мора бити приоритет сваког друштва које тежи успостављању општеприхваћених, демократски заснованих односа.

ПОЈАМ КОРУПЦИЈЕ

Корупција је веома комплексан и вишезначан појам који није лако одредити. У сваком случају, то је кривичноправно забрањено понашање које се противи друштвеном напретку и развоју.

У општем смислу, корупција је занемаривање и злоупотреба службених дужности зарад личне користи, поткупљивање, подмићивање службених особа. У ширем, правном значењу, обухвата све облике злоупотребе службених овлашћења и положаја из користољубља (подмићивање, злоупотреба положаја и овлашћења, давање и коришћење привилегија, противуслуге, примање провизија и поклона), а у ужем представља деликт давања и примања мита (Бошковић, 1999: 85).

Многи страни, али и домаћи аутори, покушали су да дефинишу корупцију. Дефинисање иде од њеног одређења као „облика злоупотребе моћи“, „методе подмићивања“, „неодговарајућег начина коришћења јавне службе за стицање приватне добити“, до „сваке радње која потиче делимично или потпуно из мотива који је друштвено неприхватљив“, „задовољења приватних интереса преко јавне службе и вршењем функције у јавној служби“.

Условно, схватања појма корупције се могу поделити у три групе. Прва група корупцију посматра као облик злоупотребе моћи, односно злоупотребу јавних овлашћења, политичке и економске, односно финансијске моћи и утицаја, како би се на легалан начин стекао одређени профит или нека статусна позиција, за себе или неко друго лице. Друга група корупцију схвата као подмићивање или други облик понашања лица, којима се крше одређене обавезе које проистичу из положаја тих лица (као јавног службеника, запосленог у приватном сектору или лица на сличном положају), а којима је дата одређена одговорност у јавном или приватном сектору. Трећа група обухвата комбинацију претходних ставова.

Једну од најобухватнијих дефиниција корупције дао је Вито Танзи. Корупција постоји свуда где постоји намерно нарушавање принципа непристрасног одлучивања. По томе, постоје два битна услова потребна да нарушавање непристрасности буде окарактерисано као корупција: прво, треба да постоји намера да се наруши непристрасност; друго, потребно је да се као последица непристрасности јави неко присвајање, било неке погодности било стицање личне користи. Присвајање погодности, односно стицање личне користи, има различите облике, и обично се под корупцијом подразумева присвајање новца. Лична корист, међутим, може да подразумева и скупе поклоне или чињење противуслуге (Tanzi, 1998: 98).

Поистовећивање корупције са примањем и давањем мита, по Танзијевом мишљењу, није прецизно и не обухвата све појаве које треба инкриминисати ако се жели обезбедити да службена лица законито врше своју дужност.

Постојање много различитих дефиниција, као и немогућност јединственог дефинисања, указује на сложеност корупције као појаве. Међутим, и поред великог броја дефиниција, могу се уочити неки заједнички елементи који улазе у садржај појма корупције: то је противзаконито и неморално деловање лица који су носиоци јавних функција; врши се коришћењем одређеног положаја, функције или друштвеног утицаја; циљ је стицање личне користи, моћи или утицаја; проузрокује велике социјалне разлике и доводи до моралне деградације целог друштва; доводи до губитка поверења у државу и њене институције; њеним развојем је мањем броју људи омогућено стицање великог богатства, моћи и утицаја; она угрожава демократски развој друштва;

као вид организованог криминала, представља посебан метод деловања криминалних организација у остварењу посебних криминалних циљева.

ОДНОС КОРУПЦИЈЕ И ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Дефинисање појма организованог криминала, као и појма корупције, праћено је проблемом различитог приступа, јер постоје различити ставови о његовом садржају, методама деловања и начинима организовања. На то утиче његово присуство у готово свим облицима друштвеног живота, што изазива недоумице о његовој суштини. Он има изузетну способност да користи повољне услове за инфилтрирање у легалне друштвене структуре и да се брзо и вешто прилагођава конкретној друштвеној, политичкој и економској ситуацији, како унутар једне земље, тако и на међународном плану, обилато користећи корупцију као метод остварења утицаја у свим сферама друштва.

Повезаност корупције и организованог криминала произилази из самог дефинисања организованог криминала. Уколико под организованим криминалом подразумевамо организовану делатност криминалних организација са профитом као основним циљем, у том смислу и корупција захтева организованост и обухвата већи број људи, поготово у случају системске корупције, која је и најопаснија. Организовани криминал помоћу корупције продире у одређене центре привредне, финансијске и политичке моћи, остварујући положај који му омогућава заштиту нелегалних активности. Такође, ако организовани криминал подразумева и директну везу са органима власти, односно њеним представницима, онда и корупција представља противзакониту делатност представника власти, чији је циљ, такође, остваривање профита.

Сличан организованом криминалу је и криминалитет „белог оковратника“, који представља злочине које су извршила лица са престижом и високим друштвеним статусом, у оквиру занимања која обављају. Извршиоци су људи високог социјалног статуса, особе на високим функцијама, а циљ тих дела је стицање огромног профита, те често није могуће повући јасну црту између легалног и илегалног пословања. Његове основне карактеристике су: област у којој се врше дела (банкарство, привредно пословање, осигурање и сл.); извршиоци су припадници горњих друштвених слојева, који користе свој утицај и пословне везе за вршење дела; прикривеност; у оквиру криминалне делатности се врше и корупцијска

кривична дела; извршиоци су углавном заштићени од кажњавања и прибављају себи знатну противправну имовинску корист, наносећи тиме велику штету друштву. Корупцијска кривична дела која се врше у оквиру криминалитета „белог оковратника“, су дела помоћу којих се успостављају и проширују криминалне везе, учвршћује статус и углед носилаца ове криминалне делатности. Криминалитет белог оковратника представља незаконите активности појединаца и организација, који улазе у бизнис ради стицања профита легалним путем.

Однос организованог криминала и корупције, посебно је интересантан са становишта привредног криминалитета, јер се у оквиру њега врше корупцијска кривична дела. Различитим методама организованог криминалитета у области привредног криминалитета, пре свега различитим видовима корумпирања, присваја се знатна имовинска корист и остварује профит. На тај начин организовани криминалитет продире у одређене центре привредне, политичке и финансијске моћи, што његовим шефовима омогућава да утичу на органе власти, судство, полицију, царину и друге органе, и на тај начин обезбеђују заштиту својих нелегалних активности.

Проблем односа корупције и организованог криминалитета пренесен је и на међународни ниво, где се различитим прописима покушава дефинисати свако противправно понашање које представља корупцију. Да је корупција попримила елементе и организованог криминалитета, односно да је уско повезана са њим, види се и по томе што су у Конвенцији Организације уједињених нација против транснационалног организованог криминала, увршћене одредбе за спречавање и борбу против корупције. Конвенција препоручује земљама потписницама да предузму све законске и друге мере да би се установило и казнило као кривично дело, понашање учињено с намером, и то: „обећање, понуда или давање државном службенику, посредно или непосредно, непромерене користи, намењене њему лично или неком другом лицу или ентитету, како би тај службеник деловао, или се уздржао од деловања у обављању својих службених дужности“. Под појмом *државног службеника* подразумева се државни службеник или лице које ради у јавним службама, онако како је дефинисано домаћим законодавством.

Овом конвенцијом предвиђене су и мере против корупције, у оквиру којих се државама потписницама препоручује да у складу са својим правним

системом, предузму све што је потребно да би се спречили, открили и казнили корумпирани државни службеници.

Циљ сваке криминалне организације је да од државе, њених органа и других субјеката друштва, добије наклоност за своје активности и да се на тај начин издвоји од других криминалних организација. Оне настоје да корумпирају представнике тих органа; што је корупција већа и што је ниво на којем се она успоставља виши, то је јача моћ тих криминалних организација. Управо тежња за корумпирањем утицајних представника државних институција представља битну одлику организованог криминалитета. Корупција је везивно ткиво између појединаца из разних институција и организованог криминалитета, и као таква тешко се раскида. Настоји се, пре свега, продрети у све видове финансијског пословања и успоставити контрола свих финансијских трансакција, које су за њега интересантне. Зато се у неким развијенијим земљама за многе јавне послове користе средства која су настала деловањем организованог криминала, односно на незаконит начин. У таквим случајевима многи послови се склапају захваљујући корупцији, односно вршењем одређених корупцијских кривичних дела.

Постојање било какве наклоности државе, било активне било пасивне, према појединим криминалним организацијама, представља основ који такву криминалну организацију чини препознатљивом у односу на криминалне организације које нису успеле да успоставе такву везу. Случај Џонатана Вајлда није први случај сарадње појединих криминалних организација са органима власти. Историја повезивања државе и одређених криминалних структура је доста дугачка, али првенствено треба имати у виду ситуацију у Европи након открића Америке. Тада су Шпанија и Португалија преузеле примат у морнарици и богаћењу у односу на Енглеску, Холандију и Француску. Суочене са дилемом да ли да отворено крену у рат против ових земаља, или да се послуже другачијим методама – да уз помоћ „својих“ пирата (које су понекад и отворено подржавале) започну пљачку великих товара блага који су долазили из Латинске Америке – одлучиле су се за друго. Прва је реаговала Француска, која је у помоћи пиратима видела могућност неутрализације економске и војне моћи Шпаније и Португалије. Енглеска и Холандија су убрзо пошле за примером Француске, па су тако извесни сер Ричард Хокинс и сер Френсис Дрејк, добили званично одобрење од британских власти да у британским колонијама организују гусарске посаде, са

здатком да нападају шпанске и португалске бродове и да их пљачкају. И поред тога што су гусарство и пиратерија били кривично дело које се кажњавало смрћу, неки гусари и пирати су имали полузваничне „дозволе за рад“ које су добијали од представника власти, што је био договор на обострану корист. Само једном пљачком, коју је организовао сер Френсис Дрејк, у којој је опљачкано главно складиште злата и сребра које су имали Шпанци у Јужној Америци, прикупљено је толико злата и сребра да су њиме финансирани седмогодишњи трошкови британске владе (Ђирић, 2005: 118).

Такође, важан моменат односа организованог криминалитета и корупције јесте то што црно тржиште представља место где се састају законито и незаконито пословање. Ту се приход од утаје пореза и подмићивања, удружује са „опраним“ новцем који потиче од трговине дрогом и оружјем. Огроман капитал који се тако брзо обрће да му се веома тешко може ући у траг, представља фактор који привлачи не само појединце и организације из криминалне средине, већ и оне који се баве легалним пословима, а који су спремни да ризикују зарад великог профита. Организовани криминал тако настоји да свој капитал, стечен илегалним и противзаконитим криминалним деловањем, пребаци у легалне токове. Тај циљ покушава да оствари коришћењем различитих метода, између осталог и корумпирањем истакнутих јавних службеника, полицајаца, судија, тужилаца и политичара на свим нивоима.

Корупција као облик организованог криминалитета посебно је изражена у земљама у развоју, односно у земљама које пролазе кроз одређене друштвено-економске промене, или се налазе у економским тешкоћама. Познато је, на пример, да је у Мексику од 1980. до 1990. године коруптивна делатност организованог криминалитета била знатно повећана, захваљујући ангажовању домаћих криминалних група у пословима са оружјем, кријумчарењу људи преко границе, трговини токсичним материјама, уз веома распрострањену мрежу корупције. И у САД је, током првих деценија XX века, корупција била веома распрострањена, посебно у сфери политике, када су вође криминалних организација (Ал Капоне, на пример) својим фаворитима обезбеђивали велике донације које су често биле пресудне за њихово освајање власти (Шкулић, 2003).

У односу на то који се послови у организованом криминалитету завршавају помоћу корупције, она се може поделити на ситну и крупну, при

чему се као критеријум поделе узима количина новца која се користи у одређене сврхе и обим услуге која се заузврат тражи. Критеријум може да буде и важност лица које се корумпира. По истом принципу, постоје јавна или тзв. политичка корупција, и приватна, односно корупција у бизнису. Организовани криминалитет, у тежњи да оствари своје циљеве, настоји да спречи активност власти на два нивоа. На нижем, где су органи принуде и правосуђа (на пример, шеф полиције, судија, тужилац) и на вишем, где су законодавни органи. На оба нивоа се настоји да подмићивање остане тајно, неоткривено, али ефекти и штета коју оно проузрокује нису исти на сваком нивоу (Бошковић, 2000: 211).

Неки од најважнијих видова корупције, ако се има у виду њена повезаност са организованим криминалом, јесу политичка, полицијска и судска корупција. Међутим, постојање корупције у одређеном друштву подразумева изузетну повезаност и испреплетеност свих њених облика, тако да је практично немогуће издвојити политичку од полицијске или судске. У тим околностима, цео државни апарат је у спрези са организованим криминалом, који без тога никада не би постао тако моћна финансијска организација. У савременом свету, све више преовладава мишљење да је корупција услов успеха, како у криминалу тако и у јавном животу, па се тиме брише разлика између закона и понашања које је супротно закону.

Велике криминалне организације, које располажу огромним количинама новца, настоје да њиме паралишу сваки покушај државе да спречи њихово криминално деловање. Посредством својих разгранатих веза, оне долазе до одговарајућих институција, односно представника тих институција тражећи њихове услуге и плаћајући им одређене новчане износе у складу са услугом коју од њих добијају. Обично се траже личности из јавног живота, политике, судства, полиције, финансијских и других институција, које су запале у финансијске и друге тешкоће. Њима се, веома опрезно, чини услуга, а да они често и нису свесни ко је то учинио. Дају се скупи поклони, плаћају луксузна путовања, подводе заводљиве жене и слично. За узврат се не тражи ништа, али сви учесници у овом послу знају да дуг мора да се врати, било кад и на било који начин. На тај начин криминална организација у своју мрежу увлачи личност за коју је заинтересована, која, након што први пут прими већу количину новца, заувек остаје у рукама организације. Међутим, представници законодавне, извршне и судске власти, или друге особе чија је

сарадња потребна, не корумпирају се само директним давањем новца или других материјалних добара. Тамо где није довољно подмићивање, жртва се уцењује, компромитује, застрашује, или једноставно ликвидира ако откаже послушност или одлучи да проговори о својим везама са криминалном организацијом. Онај ко се једном ухвати у мрежу организованог криминала, из ње више никад не излази (Мариновић, 2002: 154).

Коруптивне везе између криминалне организације и појединих експонената државне власти су, по правилу, изразито тајног карактера. Међутим, некада се своде и на тзв. јавну тајну, односно, сви знају за постојање коруптивних веза, али такве информације немају потребну доказну вредност, па не могу да се користе за покретање и вођење кривичних поступака против лица која учествују у корупцији.

Организатори криминалне активности користе корумпирана службена лица државних органа и институција пре свега за стварање услова у којима активност криминалне организације остаје некажњена, за добијање информација комерцијалног карактера, стварање услова за остваривање екстрапрофитерских трансакција, добијање информација о мерама и активностима које држава предузима за спречавање таквих противзаконитих активности криминалних организација. То им омогућава правовремено реаговање у смислу скривања трагова нелегалних активности и спречавању откривања криминалне организације која стоји иза тих активности.

Према мишљењу Коржа, организоване криминалне групе и организације имају различите врсте корупцијских веза са службеним лицима, и то: са службеним лицима виших државних органа; регионалних органа и управе; финансијских, банкарских, спољнотрговинских установа и организација; царинских органа; пореске службе; јавног тужилаштва; полиције и контролно–надзорних инстанци.

Исти аутор сматра да постоји шест нивоа корупцијских веза између организованог криминалитета и представника државних органа и институција. 1) Корумпирани државни чиновници подржавају: формирање организација криминалних удружења у структури државних предузећа, финансијских и банкарских установа; стварање фиктивних фирми с циљем извршавања економског криминала, скривања трагова, легализацију криминалних прихода; регистрацију лажних фирми и банака. 2) Организовани криминалитет користи корупцијске везе са службеним лицима

у органима власти за: реализацију криминалних активности везаних за примање великих сума новца, скупочених материјалних добара, вредносних папира; помоћ у добијању наменских државних кредита; административну заштиту при спровођењу приватизације крупних државних предузећа; неосновану предају на управљање државне имовине структурама криминалне организације; улагање државних средстава у лажна предузећа. 3) Корумпирани државни службеници помажу организованом криминалитету, непосредно или уз помоћ трећег лица, у: избору објекта криминалног напада; планирању и извођењу криминалне акције и скривању трагова; обезбеђењу криминалних организација савременим техничких и информационим системима; стварању услова који одговарају извршењу економских кривичних дела; ширењу сфере утицаја. 4) Организовани криминалитет користи корупцијске везе са органима власти за неутрализацију форми друштвене контроле и за одупирање спровођењу провера и ревизија од стране контролно-надзорних служби државе. 5) Корумпирани државни чиновници лобирају доношење погодних закона и других прописа, који су у интересу криминалне организације. 6) Корумпирани службеници помажу организованом криминалитету при улагању криминалних прихода у легалне послове и при предлагању чланова криминалне организације у политичке и друге структуре друштва које су од значаја за функционисање и рад криминалне организације (Корож, 2002: 614).

Полазећи од чињенице да је корупција лимитирајући фактор правне сигурности, демократије и владавине права, неопходна је енергична примена Националне стратегије за борбу против корупције и спровођење кредибилне и ефикасне истраге и кривичног гоњења у свим случајевима корупције или тврдње о корупцији. Наиме, смањење корупције на друштвено прихватљив ниво јесте међународна обавеза и један од предуслова за европске интеграције, првенствено за чланство у Европској унији.

Важан предуслов ефикасног супротстављања корупцији јесте остваривање сарадње са надлежним службама других држава ради изучавања страних искустава у борби против ове појаве, ради размене информација и евентуалног организовања заједничких акција. С тим циљем донете су бројне међународне конвенције и основане институције које треба да омогуће и олакшају сарадњу у циљу превенције и репресије коруптивног понашања. У контексту међународне сарадње веома су значајна страна искуства у сузбијању

корупције, а „најбоља пракса“ лако може постати узор за формирање домаћих антикоруптивних модела. Међутим, када је реч о коришћењу страних искустава, треба бити обазрив и пажљиво и критички направити избор земље, односно земаља чија ће се искуства користити. Аутоматско преузимање било ког страног модела, без вођења рачуна о сопственим специфичностима, може водити стварању идеалног, али ипак само теоријског модела, који у пракси не би имао великих изгледа за успех.

ЗАКЉУЧАК

Корупција је феномен који због својих карактеристика никог не оставља равнодушним. Присутна у свим сегментима живота и рада и, нажалост, због тога увек актуелна, изазива велико интересовање јавности. Њене последице су далекосежне. То је негативна појава, која нарушава владавину права, негативно утиче на стабилност, друштвени и привредни развој друштва, доводи до неповерења грађана у институције система.

Корупција је сложена појава, присутна у свим фазама развоја друштва. Коруптивна пракса нагризала је све постојеће друштвене системе, само су се мењали облици испољавања, онако како се мењало деловање државе против ње. То је противзаконита делатност лица којима је дата одређена одговорност у јавном или приватном сектору и која крше одређене обавезе које проистичу из њиховог положаја као јавног службеника, запосленог у приватном сектору или лица на сличном положају. Основни циљ корупцијских односа јесте стицање профита, односно одређене материјалне користи или друге погодности за себе или неко друго лице. Као таква, корупција је вид организованог криминала. Повезаност се види из саме суштине ове две појаве. Организовани криминал је организована делатност криминалних организација и његов основни циљ јесте стицање профита. Професионални криминалци се удружују стварајући различите облике криминалних удружења, сачињавају и разрађују своје планове деловања, повезују се са представницима власти који су задужени за спровођење закона. Подмићивањем тих представника, они онемогућују откривање својих криминалних активности.

Без коруптивних веза организовани криминалитет не би могао да опстане. Његова жилавост, односно отпорност на ударе правне државе, директна је последица корупције државних органа, односно моћних

појединаца у државним и јавним институцијама. На тај начин, организовани криминалитет прави простор за своје активности које нису краткорочног карактера, већ имају за циљ стално, организовано и планско бављење криминалним активностима, односно дугорочно и континуирано стицање профита, економске и политичке моћи и утицаја.

ЛИТЕРАТУРА

- Александров, В. (1998). *Историја Мафије*. Београд: Просвета.
- Бошковић, М. (1999). *Криминолошки лексикон*. Нови Сад: Матица српска.
- Бошковић, М. (2003). *Транснационални организовани криминал*, Београд: Полицијска академија.
- Вујаклија, М. (1980). *Лексикон страних речи и израза*. Београд: Просвета.
- Вуковић, М. (1998). Најновије тенденције глобалног финансијског криминала – озбиљна претња светском финансијском тржишту, *Безбедност*, 1.
- Игњатовић, Ђ. (1998). *Организовани криминалитет – други део*. Београд: Полицијска академија.
- Јелачић, М. (1996). *Корупција, друштвено-правни аспекти и методи супротстављања*. Београд: Полицијска академија.
- Kinney, C. J. (1996). *Constructed Typology and Social Theory*. New York.
- Корж, П. В. (2002). Корупцијске везе организованих криминалних група и организација-криминалистичка анализа, *Безбедност*, 6.
- Мариновић, С. (2002). *Мафија*, Центар за транзицију Црне Горе, Подгорица.
- Манојловић, Д., Јовић, В. (2004). Основне међународне дефиниције организованог криминала, *Безбедност*, 6.
- Симеуновић, Д. (2001). Привредни криминал, „подземље“ и савремена држава. *Привредни криминал и корупција*. Београд.
- Tanzi, V. (1998). *Corruption around the World*.
- Ђирић, Ј. (2005). Држава и организовани криминал. *Социолошки преглед*, 3.
- Fulkrug, M. (1988). *Möglichkeiten und Grenzen der Bekämpfung Organisierter Kriminalität. Dei Polizei*, 2.
- Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет, појам и кривичнопроцесни аспекти*. Београд: Партенон.

CORRUPTION AND ORGANIZED CRIME

Summary: Corruption is lawful activity against the persons who are given certain liability public or private sector and in violation of certain obligations arising from their status as a civil servant employed in the private sector or status. So related corruption is organized crime and this connection is obvious and evident from their essence.

Without connections organized crime couldn't exist. This resistance with its impacts is a direct consequence of the corruption of state authority or individuals in state or public institutions. In this way organized crime is making plan for its activities which are not for short-term but with main goal and that's it continued, organized and planned activities or for a long term realising profit, economic or political influence.

Key words: corruption, organized crime, public officers, criminal acts.

Доц. др Славиша ВУКОВИЋ¹
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

НОРМАТИВНО-ПРАВНИ ОКВИР ПРЕВЕНЦИЈЕ КОРУПЦИЈЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Сажетак: Предмет разматрања у раду су превентивне мере из Конвенције Уједињених нација против корупције (2003), Кривичноправне конвенције о корупцији Савета Европе (1999), њеног Додатног протокола (2003), Грађанскоправне конвенције о корупцији Савета Европе (1999), као и Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (2000). Потом се указује на најважније законе које је Република Србија усвојила како би одредбе претходно наведених ратификованих међународних уговора уградилa у свој правни систем. Посебно су предмет анализе превентивне мере из Закона о Агенцији за борбу против корупције и Закона о финансирању политичких странака. Упоредна анализа превентивних мера које су усаглашене у међународним уговорима против корупције које је ратификовала Република Србија и усвојених закона којима су прописане мере превенције корупције показује да је омогућена њихова примена у различитим областима.

Кључне речи: корупција, превенција, конвенције, законодавство, Република Србија.

УВОД

Корупција представља један од најтежих облика криминала који угрожава темељне вредности савременог демократског друштва. Због тога су државе чланице Уједињених нација и Савета Европе, али и бројне друге међународне организације, усвојиле конвенције како би међусобно усагласиле, али и успоставиле одговарајуће правне механизме за супротстављање тој негативној друштвеној појави. Нема сумње да је ратификација тих међународних уговора од стране држава потписница, као и уградња одредби тих уговора у национално законодавство допринела побољшању ефикасности државних органа у борби против корупције.

---

¹ e-mail: slavisa.vukovic@kpa.edu.rs

Чињеница је да су активности тих органа углавном оријентисане ка предузимању ефикаснијих мера за откривање, расветљавање и доказивање кривичних дела из области корупције, односно откривање и хватање њихових учинилаца, док су превентивне мере прилично запостављене. Међутим, искуства других држава показују да успешно супротстављање корупцији захтева примену како репресивних тако и превентивних мера. То показују и примери Специјалне истражне службе Републике Литваније и Независне комисије против корупције у Хонг Конгу (Dobryninas, 2006: 53–55). Због тога ће у раду предмет разматрања бити превентивне мере које су усаглашене у међународним уговорима, као што су Конвенција Уједињених нација против корупције (2003), Кривичноправна конвенција о корупцији Савета Европе (1999), њен Додатни протокол (2003), Грађанскоправна конвенција о корупцији Савета Европе (1999), као и Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (2000). Потом ће бити указано на одредбе појединих закона Републике Србије којима се преузете обавезе из тих међународних уговора остварују.

МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ОКВИР ПРЕВЕНЦИЈЕ КОРУПЦИЈЕ

Република Србија је ратификовала бројне међународне уговоре којима се уређује материја превенције корупције. Међу њима је свакако најзначајнија Конвенција Уједињених нација против корупције која је усвојена 31. октобра 2003. Већ у члану 1. одређени су циљеви те конвенције: унапређење и јачање мера за ефикасније и успешније спречавање и борбу против корупције; унапређење међународне сарадње и техничке помоћи, укључујући повраћај средстава у спречавању и борби против корупције; и унапређење интегритета, одговорности и правилно управљање јавним пословима и јавном имовином. У другом поглављу Конвенције прописане су *превентивне мере* у супротстављању корупцији и у оквиру њих дужност држава уговорница да развијају и примењују делотворну политику спречавања корупције, да редовно врше процену адекватности правне регулативе и управних мера за спречавање и борбу против корупције и, с тим циљем, сарађују међусобно и са међународним и регионалним организацијама. Од држава се тражи да оснују једно или више тела за спречавање корупције, надзор и координацију примене политике и унапређење и ширење знања о спречавању корупције.

Конвенцијом су одвојено прописане превентивне мере у односу на јавни и приватни сектор. У јавном сектору од држава се тражи да усвоје и јачају системе ангажовања, запошљавања, задржавања, унапређивања и пензионисања државних службеника и других неизабраних јавних функционера: 1) на начелима ефикасности, транспарентности и објективних критеријума (резултата рада, правичности и стручности); 2) избором и обуком појединаца за јавне функције подложне корупцији и њиховим премештајем на друге функције; 3) адекватним награђивањем и правичним распоном плата и 4) програмима образовања и обуке који службеницима омогућавају часно и правилно вршење јавне функције и повећавају свест о ризицима корупције. Државе су дужне да размотре могућности прописивања критеријума за кандидовање и избор на јавну функцију, унапређења транспарентности финансирања кандидатура за изборну јавну функцију и, где је потребно, финансирања политичких странака и установа и јачања система за већу транспарентност и спречавање сукоба интереса. Када су у питању јавни функционери, од држава се тражи да унапреде њихову одговорност применом кодекса понашања у вршењу јавних функција, применом дисциплинских и других мера због кршења кодекса, олакшавањем пријављивања корупције и захтевањем од функционера да дају изјаве о својим активностима, запослењу, инвестиционим улагањима, имовини и поклонима знатне вредности или користима из којих може проистећи сукоб интереса.

Конвенцијом су прописане и превентивне мере у односу на две јавне делатности: јавне набавке и управљање јавним финансијама. У области јавних набавки државе треба да успоставе транспарентан систем надметања и објективне критеријуме одлучивања: 1) објављивањем информација о набавкама (поступцима, уговорима, позивима), остављањем довољног времена потенцијалним учесницима у надметању да се припреме и поднесу понуде; 2) претходним утврђивањем и објављивањем услова за учешће, критеријума за одабир и уступање уговора и правила надметања; 3) применом објективних унапред дефинисаних критеријума одлучивања о јавним набавкама; 4) делотворан систем унутрашње ревизије; 5) регулисање питања запослених надлежних за набавке (изјаве о постојању интереса код одређених набавки, поступци провере и услови обуке). У управљању јавним финансијама од држава се тражи да повећају транспарентност и одговорност кроз поступке за усвајање државног буџета, благовремено подношење

извештаја о приходима и расходима, систем књиговодствених и ревизорских стандарда и надзора, ефикасне системе управљања ризиком и интерне контроле и корективне мере у случају непоштовања тих услова. Државе треба да предузму потребне грађанско-правне и управне мере за очување интегритета података, књиговодства, финансијских извештаја или других докумената о јавним расходима и приходима. У јавном сектору од држава се тражи да повећају транспарентност рада државне управе усвајањем прописа који омогућавају информисање јавности о њеној организацији, функционисању, поступцима одлучивања, одлукама и законским актима од интереса за јавност, уз заштиту приватности и личних података, као и кроз поједностављење управних поступака. Уз то, државе треба да спречавају корупцију у судству и тужилаштву, а те мере могу обухватити и успостављање правила понашања за носиоце тих функција.

Наспрам наведених превентивних мера у јавном сектору, Конвенцијом су прописане и мере државе за спречавање корупције у приватном сектору које обухватају побољшање књиговодствених и ревизорских стандарда и казне за њихово непоштовање. Те мере могу обухватити: побољшање сарадње полиције и приватних ентитета; унапређење кодекса понашања у тим ентитетима; већу транспарентност тих ентитета, укључујући идентитет лица која оснивају и управљају корпорацијама; спречавање злоупотребе субвенција и дозвола јавних органа за обављање пословних делатности; привремена ограничења за обављање професионалних делатности бивших јавних функционера у приватном сектору након напуштања јавних функција или пензионисања; обезбеђивање довољне ревизорске контроле; забрану отварања нерегистрованих рачуна, обављања нерегистрованих или неадекватно идентификованих трансакција, евидентирања непостојећих расхода, уношења у евиденцију трошкова уз нетачно приказивање на шта се односе, коришћење лажних докумената и намерно уништавање књиговодствених докумената пре него што је то предвиђено законом. Конвенцијом су прописане и мере за подстицање учешћа грађанског друштва, невладиних организација и организација локалних заједница у превенцији корупције. Ту се пре свега мисли на подизање свести јавности о узроцима и озбиљности корупције, веће учешће јавности у одлучивању, побољшање и заштиту слободе тражења и објављивања информација у вези с корупцијом која може бити ограничена

законом ради поштовања права или угледа других и заштите националне безбедности, јавног реда, јавног здравља или морала, као и упознавање јавности са надлежним телима за борбу против корупције и омогућавање приступа тим телима ради пријављивања корупције, укључујући и анонимно.

Иако се Конвенција односи на корупцију, у њој се неизоставно налажу мере за спречавање прања новца и то: 1) установљивање унутрашњег регулаторног и надзорног режима банака и небанкарских финансијских институција којим се истичу захтеви за идентификацију комитента и корисника, вођења евиденције и пријављивање сумњивих трансакција; 2) обезбеђивање сарадње органа за борбу против прања новца и могућност оснивања финансијске обавештајне јединице; 3) мере за надзор кретања готовог новца и преносивих инструмената преко граница; 4) захтев да финансијске институције и пошиљаоци новца уносе тачне и битне информације о пошиљаоцу у обрасце за електронски трансфер новчаних средстава и поруке, да те информације чувају током целог ланца плаћања и да врше појачану контролу трансфера новчаних средстава који не садрже потпуне информације о пошиљаоцу (опширније о прању новца у: Бошковић, 2005).

Поред Конвенције Уједињених нација против корупције, Република Србија је ратификовала и две конвенције Савета Европе². Прва је Кривичноправна конвенција о корупцији која је усвојена 27. јануара 1999, са Додатним протоколом сачињеним 15. маја 2003. Том конвенцијом је највећим делом прописана обавеза држава потписница да усвоје неопходне мере за инкриминисање активног и пасивног подмићивања домаћих и страних државних службеника, чланова јавних скупштина, службеника међународних организација, чланова међународних парламентарних скупштина, судија и службеника међународних судова и подмићивања у приватном сектору. Додатним протоколом уз Кривичноправну конвенцију о корупцији од потписница се тражи да инкриминишу и активно и пасивно подмићивање домаћих и страних арбитра и поротника. Под активним подмићивањем подразумева се намерно обећање, нуђење или давање од стране било ког лица, директно или индиректно, незаслужене користи наведеним категоријама

---

² У мају 1999. Савет Европе усвојио је Резолуцију (99)5 о оснивању Групе држава против корупције (*GRECO*) која треба да прати борбу против корупције и оцењује успех у имплементацији међународних правних аката, између осталог и наведене две конвенције (Ćirić, 2010: 45).

лица, за њих или нека друга лица, како би извршили или се уздржали од вршења својих функција; пасивно подмићивање подразумева намерно захтевање или прихватање од стране истих категорија лица, директно или индиректно, незаслужене користи, за њих или неко друго лице, или прихватање понуде или обећања такве користи, како би извршили или се уздржали од вршења својих функција. Такође, од потписника Конвенције тражи се да инкриминишу трговину утицајем (осим у приватном сектору), прање новца који представља добит од кривичних дела корупције, кривична дела у рачуноводству извршена ради извршења, сакривања или прикривања кривичних дела од члана 2. до 12. Конвенције и помагање или подстрекавање претходно наведених кривичних дела. Конвенција налаже успостављање одговорности за правна лица због активног подмићивања, трговине утицајем и прања новца.

Поред захтева за инкриминисање наведених понашања, Конвенција предвиђа дужност држава потписница да установе одговарајуће санкције и мере за физичка и правна лица, укључујући конфискацију или други начин лишавања права својине на средствима и приходима стеченим претходним кривичним делима, потребу специјализације лица и ентитета у борби против корупције и обезбеђивања сарадње државних органа са органима одговорним за истрагу и гоњење кривичних дела, заштиту сарадника правде и сведока и олакшавање прикупљања доказа, идентификовање, улажење у траг, замрзавање и заплону инструмената и добити од корупције. Конвенцијом је посебно уређена међународна сарадња, која обухвата благовремено поступање по захтевима органа овлашћених за истрагу или гоњење због кривичних дела предвиђених у Конвенцији и обавештавање о предузетим мерама, одређивање једног или више централних органа који ће директно међусобно комуницирати, слати захтеве и одговорати на њих, мада у хитним случајевима захтеве за узајамну помоћ и обавештења могу слати правосудни органи једни другима директно уз копију послату централном органу и преко Међународне организације криминалистичке полиције, односно Интерпола.

Грађанскоправном конвенцијом о корупцији Савета Европе, која је усвојена 4. новембра 1999. у Стразбуру, прописана је обавеза потписница да обезбеде у домаћем праву делотворна правна средства за заштиту права и интереса и накнаду штете (материјалне и нематеријалне штете или измакле добити) лицима која су претрпела штету услед коруптивних радњи. У тој

Конвенцији под корупцијом се означава захтевање, нуђење, давање или примање, директно или индиректно, мита или било које незаслужене користи или њено стављање у изглед, које ремети правилно обављање било које дужности или понашање које се тражи од примаоца мита, незаслужене користи или користи која се ставља у изглед (члан 2). Од потписница се тражи да обезбеде да сваки уговор или његова одредба која омогућава корупцију прогласи ништавим, да се запослени који основано сумњају у корупцију и у доброј вери сумњу пријаве одговорним лицима или органима заштите од неоправдане санкције против њих. С аспекта превенције корупције значајно је то што је Конвенцијом прописана обавеза да годишњи извештаји предузећа буду јасно израђени и да дају тачан и веродостојан приказ финансијског пословања и обавеза ревизора да потврђују да је годишњи извештај о финансијском пословању предузећа тачан и веродостојан. Конвенцијом је прописана и обавеза установљивања делотворних начина прибављања доказа у грађанским поступцима који произилазе из коруптивних радњи, као и обавеза суда да изда неопходне налоге за заштиту права и интереса странака у тим поступцима.

Уз наведене Конвенције УН и Савета Европе, треба истаћи да су механизми превенције корупције регулисани и у другим међународним уговорима, посебно у онима којима су уређени превенција криминала и супротстављање организованом криминалу. У том смислу, у Директивама за превенцију криминала које је усвојио Економско-социјални савет УН (UNODC, 2004: 8–16) указује се на три кључна приступа у превенцији криминала и то: 1) социјални развој (промовисање програма владе за социјални и економски развој у области здравства, едукације, стамбене градње и запошљавања; смањење маргинализације и искључења; позитивно решавање конфликта; културу законитости и толеранцију уз поштовање културних идентитета кроз едукацију); 2) ситуациону превенцију (подршка владе, привредног сектора и цивилног друштва програмима за побољшање дизајна средине, надзор уз поштовање приватности, дизајн добара отпорних на криминал, отежавање мете напада без ограничавања слободног приступа јавном простору или умањења квалитета градње и превенцију поновне виктимизације); и 3) превенцију организованог криминала. У оквиру последњег приступа у Директивама се указује на потребу анализе веза националног и локалног криминала са транс-националним организованим

криминалом. Што је за превенцију корупције посебно значајно, у оквиру тог приступа прописана је обавеза предузимања законодавних, административних и других мера за смањење могућности учешћа криминалних група са нелегалном добити на легалном тржишту, мера за спречавање злоупотребе тендерских процедура, субвенција и овлашћења које државни органи додељују за трговинску активност и мера за заштиту маргинализованих група, посебно жена и деце од трговине људима и кријумчарења миграната.

У Конвенцији Уједињених нација против транснационалног организованог криминала³, коју је Савезна Република Југославија ратификовала 27. јуна 2001, највећим делом уређено је репресивно поступање држава у супротстављању транснационалном организованом криминалу, док је мањим делом, али не и мање значајно, уређена превенција тог облика криминала. Те превентивне мере значајне су и у превенцији корупције. Тако је у члану 31. прописано да ће државе потписнице настојати да израде и процене националне пројекте и утврде и унапреде најбољу праксу и политику у превенцији тог облика криминала. Од њих се тражи да смање могућности да групе за организовани криминал учествују на законитим тржиштима са добити од криминала законодавним, административним или другим мерама усмереним ка: 1) јачању сарадње између органа унутрашњих послова или тужилаца и релевантних приватних субјеката, укључујући индустрију; 2) унапређење израде стандарда и процедура за очување интегритета јавних и релевантних приватних субјеката и кодекса понашања за одговарајуће професије (правнике, јавне бележнике, пореске консултанте и рачуновође); 3) превенцију злоупотребе од стране група за организовани криминал процедура лицитација које спроводе државни органи и дотација и дозвола које дају државни органи за комерцијалну делатност; 4) превенцију злоупотребе правних лица од стране група за организовани криминал кроз: успостављање

---

³ Конвенција дефинише „групу за организовани криминал“ као организовану групу од три или више лица, која постоји у извесном временском периоду и која делује споразумно у циљу чињења једног или више тешких злочина (кривичних дела за која се може изрећи казна затвора четири или више година) или кривичних дела утврђених у складу са овом конвенцијом (учешће у групама за организовани криминал, прање добити стечене кроз криминал, корупција и ометање правде), ради задобијања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи

јавне евиденције о правним и физичким лицима која учествују у оснивању, руковођењу и финансирању правних лица; дисквалификавање лица осуђених за кривична дела из ове конвенције у разумном периоду за вршење функције директора правних лица; успостављање националне евиденције о таквим лицима; и размену информација из тих евиденција са органима других држава потписница.

Остале мере превенције обухватају потпомагање реинтеграције у друштво лица осуђених за кривична дела из конвенције, периодичну оцену правних прописа и административне праксе како не би били подложни злоупотреби од стране група за организовани криминал, подизање нивоа свести јавности о постојању, узроцима и тежини транснационалног организованог криминала и унапређивање учешћа јавности у спречавању и борби против њега, сарадњу са релевантним међународним и регионалним организацијама, посебно учешћем у међународним пројектима и обавештавањем Генералног секретара УН о имену и адреси органа који могу да помогну другим државама у разради превентивних мера. Конвенцијом су, у члановима 28, 29. и 30, прописане и друге обавезе потписница које су од значаја за наведене превентивне мере почев од анализе, у консултацији са научним и академским удружењима, трендова организованог криминала на својој територији, околности у којима он делује, професионалних група и технологија које у томе учествују, разраду и размену аналитичких стручних знања са другим државама и међународним организацијама, до обуке и техничке помоћи, укључујући финансијску помоћ земљама у развоју. Уз обавезу да инкриминишу прање новца, према члану 7, потписнице треба да: успоставе свеобухватни национални регулаторни и надзорни режим за банке и небанкарске финансијске институције и, ако је потребно, остале органе подложне прању новца, што обухвата утврђивање идентитета корисника, вођење евиденције и пријављивање сумњивих правних послова; обезбеде размену информација између органа који се баве борбом против прања новца на националном и међународном нивоу, уз разматрање формирања националне финансијско-обавештајне јединице; откривају и прате кретања готовог новца и одговарајућих преносивих инструмената плаћања преко државне границе, уз обавезу да физичка и правна лица пријављују такав трансфер.

ПРЕВЕНЦИЈА КОРУПЦИЈЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Република Србија је, сагласно ратификованим међународним уговорима о којима је претходно било речи, уредила систем превенције корупције не само Законом о Агенцији за борбу против корупције (2008), већ и бројним другим законима, у првом реду Законом о јавним набавкама (2008), Законом о финансирању политичких странака (2003), Законом о политичким странкама (2009), Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја (2004) и Законом о државној ревизорској институцији (2005). Иако су у Закону о Агенцији за борбу против корупције разрађене бројне превентивне мере сагласно обавезама из Конвенције Уједињених нација против корупције, у њему се превентивне мере разрађују експлицитно и у поглављу 7 и 8. Наиме, у поглављу 7 прописана је обавеза сачињавања Плана интегритета који треба да садржи мере правне и практичне природе којима се спречавају и отклањају могућности за настанак и развој корупције, а нарочито: оцену изложености институције корупцији; податке о лицу одговорном за план интегритета; опис процеса рада, начина одлучивања и утврђивање послова који су нарочито подложни корупцији; превентивне мере за смањење корупције; друге делове плана дефинисане у смерницама. План интегритета доносе државни органи, органи територијалне аутономије и локалне самоуправе, јавне службе и јавна предузећа у складу са смерницама које објављује Агенција за борбу против корупције и одређују лице одговорно за његову израду и спровођење. С друге стране, Агенција објављује процене интегритета, прати доношење и спровођење плана интегритета и обучава лице одговорно за план. Остала правна лица могу донети план интегритета у складу са смерницама које доноси Агенција. На њихов предлог Агенција може да изврши процену интегритета и да предложи препоруке за унапређење интегритета о њиховом трошку⁴.

---

⁴ У Закону о спречавању корупције Републике Словеније из 2004. као једна од мера превенције корупције прописани су и планови интегритета. У оквиру тих планова, а на основу процене, треба идентификовати положаје у оквиру јавне службе који су посебно осетљиви на корупцију, а затим одредити потребне мере да би се тај ризик смањио. Планови су уједно и средство за охрабривање јавне дебате у одређеним јавним службама и подизање свести о могућој рањивости на корупцију (Dobovšek, 2009: 269, 273).

Агенција за борбу против корупције у области превенције корупције врши надзор над спровођењем Стратегије, Акционог плана и секторских акционих планова, подноси иницијативе за измену прописа у циљу спровођења Стратегије, даје предлоге за спровођење мера из Акционог плана и секторских акционих планова и даје мишљења у вези са спровођењем Стратегије, Акционог плана и секторских акционих планова. Агенција сарађује са научним организацијама, средствима јавног информисања и удружењима, учествује у припремању, односно припрема програме обуке о борби против корупције у државним органима и организацијама, територијалној аутономији и локалној самоуправи, јавним службама и другим правним лицима, у средствима јавног информисања и приватном сектору. Агенција прима представке правних и физичких лица, у оквиру своје надлежности, али не поступа по анонимним представкама. Она организује истраживања о стању корупције и борби против корупције, прати и анализира статистичке податке, обавља друге анализе и истраживања и предлаже измене начина вођења статистичких података од значаја за праћење стања корупције. У сарадњи са надлежним државним органима прати и у случају потребе учествује у координацији међународне сарадње у борби против корупције коју воде државни органи и организације, органи територијалне аутономије и локалне самоуправе. Надлежни државни органи дужни су да обавесте Агенцију о свим пословима међународне сарадње у борби против корупције. Закон о Агенцији за борбу против корупције садржи и бројне одредбе које имају за циљ повећање транспарентности имовинског стања и прихода јавних функционера, као и одредбе за спречавање сукоба интереса јавних функционера (опширније у: Вуковић, 2009: 79–88).

Уз наведени закон, систем превенције корупције уређен је и одредбама Закона о финансирању политичких странака из 2003. године. Тим законом уређени су финансирање, евиденција и контрола финансијског пословања регистрованих политичких странака, подносилаца проглашених изборних листа и предлагача кандидата за председника Републике Србије, председника општине и градоначелника. Законом је прописано да се средства стечена у складу с њим могу користити за финансирање трошкова везаних за редован рад политичке странке и изборну кампању за избор председника Републике, посланика, градоначелника, председника општине и одборника. Средства за финансирање тих активности могу се стицати из јавних извора

(средства из буџета Републике Србије и јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе одобрена за финансирање редовног рада политичке странке и трошкова изборне кампање) и приватних извора (чланарина, прилога правних и физичких лица, прихода од промотивних активности, имовине политичке странке и легата)⁵. Годишњи приход странке, на територији Републике, од имовине у њеном власништву може представљати највише 20% од укупног годишњег прихода странке, а приход преко тог износа странка даје у добротворне сврхе једној или више организација које се баве добротворним радом. Висина средстава из приватних извора, осим средстава од чланарине, може у календарској години износити до 100% средстава која странка добија из буџета Републике Србије, а та средства странке која нема право на средства из буџета Републике не сме прећи износ од 5% средстава која странке добијају из буџета.

Законом је забрањено примање материјалне и финансијске помоћи од страних држава, страних правних и физичких лица, анонимних дародаваца, јавних установа и јавних предузећа, установа и предузећа са учешћем државног капитала, приватних предузећа која обављају јавне услуге по основу уговора са државним органима и јавним службама, за време док постоји такав уговорни однос, предузећа и других организација која врше јавна овлашћења, синдиката, хуманитарних организација, верских заједница, приређивача игара на срећу, увозника, извозника, продаваца и произвођача акцизних производа и правних лица и предузетника који имају доспеле, а неизмирене обавезе по основу јавних прихода. Новац или новчану вредност друге имовине стечене супротно овом закону и другим прописима странка је дужна да пренесе на рачун буџета Републике Србије. Такође, забрањено је вршење било ког облика притиска на правна и физичка лица приликом прикупљања средстава за странку, као и давање обећања или стављање у изглед било какве привилегије или личне користи дародавцу странке.

---

⁵ Прилог обухвата и поклоне дате странци, бесплатне услуге или услуге под условима који одступају од тржишних. Овлашћено лице странке дужно је да изда потврду о примљеном прилогу, а о прилогу мора бити обавештена скупштина акционара и органи управљања правног лица. Укупан износ прилога физичког лица у једној календарској години је највише десет просечних месечних зарада, односно 100 зарада ако прилог даје правно лице.

Законом је уређено и финансирање трошкова изборне кампање. За те сврхе законом је одређена и висина средстава која се могу издвојити из јавних извора. Средства која су исплаћена странци, а која премашују износ средстава утрошених за изборну кампању морају бити враћена у буџет. Висина средстава из приватних извора прикупљених за финансирање трошкова изборне кампање не сме прећи износ од 20% средстава из јавних извора предвиђених за те намене, а од тог износа појединачно физичко лице може приложити за трошкове изборне кампање највише 0,5%, а правно лице 2%. У сврху прикупљања средстава за финансирање трошкова изборне кампање подносилац проглашене изборне листе, односно предлагач кандидата, отвара посебан рачун код банке за уплате у сврхе изборне кампање и плаћање трошкова и именује два лица одговорна за законито прикупљање и наменско трошење средстава и подношење извештаја. Извештај о пореклу, висини и структури прикупљених и утрошених средстава за изборну кампању подносилац изборне листе, односно предлагач кандидата, дужан је да у року од десет дана од дана одржавања избора поднесе Републичкој изборној комисији. Тачност података из извештаја проверава Комисија која може ангажовати и овлашћене ревизоре, а извештај се објављује у „Службеном гласнику Републике Србије“ о трошку странке. У том гласилу се објављују и завршни рачун, извештај о прилозима који прелазе износ 6.000 динара и извештај о имовини о трошку странке.

Статутом политичке странке мора бити одређен начин унутрашње контроле финансијског пословања, право чланова странке да се упознају са приходима и расходима странке, лице одговорно за финансијско пословање, подношење извештаја, вођење књига странке и контактирање са Комисијом. Странке су дужне да чувају своје извештаје најмање шест година након подношења, а сваки грађанин има право увида у извештаје и копију о свом трошку. Ако странка буде правноснажно кажњена за прекршај из овог закона она губи право на средства из јавних извора за наредну календарску годину.

Законом о политичким странкама Републике Србије (2009), прописано је да статут странке треба да утврди начин остваривања јавности њеног рада, начин одлучивања о њеном удруживању у шире политичке савезе у земљи и иностранству и спајању, а посебно начин финансирања и унутрашње контроле финансијског пословања, лице одговорно за финансијско пословање, подношење извештаја и вођење књига политичке

странке. Иако је чланство у политичкој странци слободно и добровољно, под једнаким условима утврђеним статутом, за све пунолетне и пословно способне држављане Републике Србије, чланови странке не могу бити судије Уставног суда, судије, јавни тужиоци, Заштитник грађана, припадници полиције и припадници војске и друга лица чија је функција у складу са законом неспојива са њим. Агенција за борбу против корупције ће убудуће водити евиденцију завршних рачуна политичких странака са извештајима у складу са законом којим је уређено финансирање политичких странака.

ЗАКЉУЧАК

Упоредна анализа превентивних мера које су усаглашене у међународним уговорима против корупције које је ратификовала Република Србија и усвојених закона којима су прописане мере превенције корупције, показује да је њихова примена омогућена у различитим областима. У првом реду у јавном сектору, у односу на јавне функционере, с обзиром на њихову обавезу да пријављују имовину и приходе и с обзиром на забрану да без сагласности врше више јавних функција истовремено, као и послове због којих могу подредити јавни интерес приватном. Такође, у јавном сектору постоји обавеза доношења плана интегритета у оквиру којег ће бити идентификована високо ризична места на корупцију и који ће предложити мере превенције у односу према лицима која су запослена у том сектору. Законом је основано посебно тело за борбу против корупције (Агенција за борбу против корупције) које ће у наредном периоду предузимати бројне превентивне мере, не само на плану контроле поштовања обавеза од стране јавних функционера, већ посебно на плану шире едукације јавности и сарадње са представницима приватног сектора с циљем смањења толеранције на коруптивно понашање. Посебно осетљива делатност у јавном сектору – јавне набавке – уређена је посебним законом којим су прописане бројне превентивне мере у складу са захтевима из Конвенције УН против корупције. Поред тога, Законом о финансирању политичких странака и Законом о политичким странкама уређене су превентивне мере које имају за циљ повећање транспарентности њиховог рада и финансирања.

Превентивне мере које су прописане законима свакако нису саме по себи довољне за успешно супротстављање корупцији, јер преостаје други значајан део посла да се те превентивне мере доследно примењују у пракси и

што је још важније да се стално усавршавају на основу искуства њихове примене у пракси. У томе водећу улогу, као што је законом прописано, треба да има Агенција за борбу против корупције. Само уз координиране напоре на плану примене прописаних превентивних мера, ширу едукацију јавности о штетним ефектима корупције и енергичне реакције правосудних органа, нарочито код сумње у постојање њених тешких облика, може се очекивати да ће ниво корупције у друштву бити сведен на најмању меру.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, Г. (2005). *Прање новца*. Београд: Беосинг.
- Ćirić, J. (2010). *Savet Evrope i borba protiv korupcije. Suzbijanje kriminala i evropske integracije*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија и фондација „Hans Zajdel“.
- Вуковић, С. (2009). Криминалистичко-превентивне мере у супротстављању корупцији у јавној управи. – У: Матијевић М. (ур.). *Корупција и прање новца (узроци, откривање, превенција)*. Сарајево: Интернационална асоцијација криминалиста.
- Dobovšek, B. (2009). *Prevention of corruption in practice – integrity plans. Crime policy, crime control and crime prevention – Slovenian perspectives*. Ljubljana: Tipografija.
- Dobryninas, A. (2006). *Assessment of Activity Effectiveness of Anti-Corruption Bodies. International key issues in crime prevention and criminal justice*. Helsinki: HEUNI.
- Закон о Агенцији за борбу против корупције* (2008). Службени гласник Републике Србије, 97/08.
- Закон о политичким странкама*. Службени гласник Републике Србије, 36/09.
- Закон о потврђивању Грађанскоправне конвенције о корупцији*. Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, 102/07.
- Закон о потврђивању Додатног протокола уз Кривичноправну конвенцију о корупцији*. Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, 102/07.
- Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола*. Службени лист Савезне Републике Југославије – Међународни уговори, 6/01.
- Закон о потврђивању Кривичноправне конвенције о корупцији*. Службени лист Савезне Републике Југославије – Међународни уговори, 2/02.
- Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против корупције*. Службени лист Србије и Црне Горе – Међународни уговори, 12/05.
- Закон о финансирању политичких странака*. Службени гласник Републике Србије, бр. 72/03.
- Игњатовић, Ђ. (2008). *Криминологија*. Београд: Правни факултет.
- UNODC (2004). *Guidelines for the Prevention of Crime, Action to promote effective crime prevention. Promoting the prevention of crime: Guidelines and Selected Projects*. United Nations: Office on Drugs and Crime.

SUMMARY

Under consideration in the work are preventive measures under the UN Convention against Corruption (2003), the Criminal Law Convention on Corruption of the Council of Europe (1999), its Additional Protocol (2003), the Civil Law Convention on Corruption of the Council of Europe (1999), and the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000). Then he points to the most important laws passed by the Republic of Serbia to the above-mentioned provisions of ratified international treaties into their legal system. In particular, the objects of analysis are preventive measures under the Law on Agency for the Fight against Corruption and the Law on financing political parties. Comparative analysis of preventive measures that are aligned to international treaties against corruption ratified by the Republic of Serbia and passed laws which prescribe measures to prevent corruption shows that it is possible their application in various fields.

Preventive measures prescribed by law are certainly not sufficient in themselves to successfully countering corruption, because it remains another important part of the job that these preventive measures are applied consistently in practice and what is more important to constantly improve the experience of their application in practice. In this leadership role, as laws prescribed, should have the Agency for fight against corruption. Only a coordinated effort in the field of application of preventive measures, wider public education about the harmful effects of corruption and vigorous reaction by the judiciary, particularly in doubts about the existence of its severe forms, can be expected that the level of corruption in the society will be reduced to a minimal extent.

Доц. др Миливој ДОПСАЈ
Факултет спорта и физичког васпитања, Београд
Доц. др Горан ВУЧКОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија, Београд

ЕФЕКТИ РАЗЛИЧИТИХ ПРОГРАМА ТРЕНАЖНИХ ГАЂАЊА НА ТАЧНОСТ ГАЂАЊА ПИШТОЉЕМ КОД ЖЕНА ПОЛИЦАЈАЦА

Сажетак: Циљ овог истраживања је био да утврди промену нивоа тачности гађања из пиштоља ЦЗ 99, код особа женског пола – полицајаца, посматрано кроз реализацију различитих тренажних програма гађања. Ефекти тренажних програма праћени су применом методе тест гађања.

Узорак испитаника представљало је 230 студенткиња Криминалистичко-полицијске академије упућених на обуку у теренским условима. На основу добијених резултата може се закључити да су најбољи резултат оствариле испитанице које су реализовале други модификовани програм (табела 2), остваривши просечан резултат од $44,21 \pm 10,49$ погодака. Такође, утврђено је да постоји генерална статистички значајна разлика у тачности гађања између група ($F = 13,778$, $p = 0$), као последица различитих тренажних ефеката примењених едукативно-тренажних програма (табела 3). На основу добијених резултата, за примену у пракси, као основни програм обуке гађања из службеног пиштоља код полицајки предлажемо други модификовани тренажни програм.

Кључне речи: гађање, пиштољ, жене полицајци, тренажни програм.

УВОД

У функцији сталног оспособљавања припадника полиције женског пола за извршавање безбедносних задатака, као саставни део радног времена, организована је физичка обука, која има за циљ стални развој и одржавање општих физичких и специјалних способности, као и коришћење ватреног оружја (Програм стручног усавршавања припадника Министарства унутрашњих послова, 2007).

Постојећи програми физичког и специјалног усавршавања полиције налазе се на нивоу који омогућава адекватна ситуациона реаговања полицајца, док се из програма који су везани за руковање ватреним оружјем може закључити да се гађања реализују два пута годишње, при чему се користи само 16 метака (Програм стручног усавршавања припадника Министарства унутрашњих послова, 2007). У актуелном програму манипулација оружјем сведена је на минималну меру, или је уопште нема (Вучковић, Допсај, 2006), дозвољено је неограничено време за реализацију гађања, а удаљеност од мете је увек иста. Такав начин реализације програма гађања неспецифичан је за потребе полицајца, јер је сведен на статично извршавање задатака и не омогућава адекватну реакцију у практичним ситуацијама у којима долази до коришћења ватреног оружја (Vučković, Dopsaj, 2007).

Приближавање Европској унији омогућило је Србији укључивање у нове програме оспособљавања полицајаца за употребу средстава принуде, коришћење ватреног оружја и полицијску тактику. У оспособљавању за коришћење ватреног оружја акценат је стављен на службени пиштољ ЦЗ 99, који представља службено оружје полиције Србије.

Програми гађања из ранијег периода полиције Србије реализовани су по војним стандардима који нису садржали манипулацију оружјем, подразумевали су врло мали број метака у току године (до 14 метака), превелику дистанцу (25 метара) и недостатак било каквог временског ограничења за реализацију гађања. Увођењем програма за оспособљавање полицајаца (основна обука) дефинисан је програм гађања пиштољем који се разликовао пре свега по броју метака – 300 метака за обуку и 60 метака за проверу оспособљености за руковање пиштољем (Дујковић, 2003; Програм стручног усавршавања припадника Министарства унутрашњих послова, 2007). Поред повећања броја метака за реализацију гађања, основни програм карактерише и манипулација пиштољем (потезање, убацивање метка у цев, замена оквира, враћање оружја у футролу), временско ограничење (како за један метак, пар метака, тако и за 10 или 15 метака) и стална промена дистанци (3–15 метара) (Дујковић, 2003; Дујковић и др., 2005).

Увођење оваквог начина обуке омогућило је оспособљавање за употребу пиштоља у ситуацијама које су приближне реалним и у знатној мери утицало на ефикасност употребе ватреног оружја (Вучковић и др., 2005), али је у великој повећало трошкове обуке, због броја метака, увођења помоћних

инструктора и броја дана неопходних за реализацију обуке. Рационализацију трошкова обуке омогућило би модификовање основног програма и тренажних процеса, кроз смањење броја метака за реализацију гађања и броја инструктора, а самим тим и периода потребног за реализацију одређеног модификованог програма.

Циљ овог рада је дефинисање најефикаснијег и најрационалнијег програма обуке за гађање из службеног пиштоља, чијом би се евентуалном применом омогућила рационализација основног програма обуке за руковање пиштољем, којима се жене полицајци оспособљавају за коришћење службеног пиштоља ЦЗ 99 и који је прихваћен као стандард за основну обуку у руковању службеним пиштољем.

УЗОРАК ИСПИТАНИЦА

Испитаници који су били укључени у експеримент ($N = 230$) могу се дефинисати као популација студенткиња Криминалистичко-полицијске академије из Београда (КПА), упућених на обуку у теренским условима, без претходног знања у руковању ватреним оружјем. Оне су подељене методом случајног узорка на седам група. Свака група реализовала је по различит тренажни програм гађања. У првој групи (основни програм) било је 26 испитаница, у другој групи (први модификовани програм гађања) 29, у трећој (други модификовани програм гађања) такође 29, у четвртој групи (трећи модификовани програм гађања) 34, у петој (четврти модификовани програм гађања) 54, у шестој групи (пети модификовани програм гађања) 29 и у седмој групи (шести модификовани програм гађања) такође 29.

Старост популације кретала се у распону од 19 до 22 године. Основни морфолошки показатељи узорка били су: $VT \pm SD = 1,696 \pm 0,0048$ м; $MT \pm SD = 61,34 \pm 7$ кг; $BMI \pm SD = 21,30 \pm 2,13$ килограма по метру телесне висине на квадрат (kg/m^2).

УЗОРАК ВАРИЈАБЛИ – КРИТЕРИЈУМСКЕ ВАРИЈАБЛЕ

Након сваког завршеног програма обуке реализовано је тест гађање (TAGAT), стандардизовани тест за проверу основне оспособљености за руковање ватреним оружјем. За реализацију тест гађања коришћена се стандардизована појасна мета и то само вредности 10. Тест гађање се састојало од серије која је садржала 6 вежби. За реализацију тест гађања предвиђено је

60 метака, а при извођењу вежби у једном случају се реализовао клечећи, а у пет случајева стојећи став (табела 1).

Варијабла: тачност гађања на тесту након основног програма гађања ($TAGA_{ORG}$).

Варијабла: тачност гађања на тесту након првог модификованог тренажног програма ($TAGAI_{MPG}$).

Варијабла: тачност гађања на тесту након другог модификованог тренажног програма ($TAGAII_{MPG}$).

Варијабла: тачност гађања на тесту након трећег модификованог тренажног програма ($TAGAIIII_{MPG}$).

Варијабла: тачност гађања на тесту након четвртог модификованог тренажног програма ($TAGAIIV_{MPG}$).

Варијабла: тачност гађања на тесту након петог модификованог тренажног програма ($TAGAV_{MPG}$).

Варијабла: тачност гађања на тесту након шестог модификованог тренажног програма ($TAGAVI_{MPG}$).

ТРЕНАЖНИ ПРОГРАМИ ГАЂАЊА

Основни програм обуке ($TAGA_{ORG}$) садржи пет серија гађања. Прва четири дела програма везана су за употребу ватреног оружја у оптималним дневним условима, а пети утиче на оспособљавање за употребу ватреног оружја у условима смањене видљивости и ноћу. Серије гађања реализују се кроз 28 вежби са укупно 300 испаљених метака. За прву серију се као мета користи „бели папир“; за другу серију мета је кружна са обележеном вредношћу од шест до десет; за трећу и четврту серију мета је појасна (само вредности 10); за серију која се реализује у условима смањене видљивости и мрака користи се цела силуета појасне мете. У 23 од 28 вежби, став који се заузима је стојећи и/или стојећи–припремни, а у пет вежби је клечећи. Код 10 вежби нема временског ограничења за реализацију гађања, док је код 18 вежби оно присутно. У 18 вежби присутна је манипулација службеним пиштољем (замена оквира, спуштање ударача, потезање оружја са метком у цеви...), а у 10 вежби гађање је реализовано без манипулације, односно из стојећег–припремног става. За реализацију основног програма потребно је пет дана (табела 1).

Програм	Број серија	Број вежби	Број метака	Потребно дана	Став		Време		Вежба	
					Клечећи	Стојећи	Вежбе с временским ограничењем	Вежбе без временског ограничења	Број вежби са манипулацијом	Број вежби без манипулације
Основни	5	28	300	5	5	23	18	10	18	10
Први модификовани	3	15	150	3	4	11	8	7	7	8
Други модификовани	2	12	90	2	2	10	3	9	4	8
Трећи модификовани	2	8	80	2	1	7	7	1	5	3
Четврти модификовани	2	9	90	2	1	8	6	3	6	3
Пети ¹ модификовани	4	22	205	4	0	22	1	21	1	21
Шести ¹ модификовани	6	34	325	6	2	32	11	23	11	23
Тест гађање	1	6	60	1	1	5	5	1	3	3

Табела 1: Карактеристике примењених тренажних програма

Први модификовани тренажни програм ($TAGAI_{MPG}$) обуке састојао се од 3 серије гађања (табела 1). У овом случају прве две серије биле су везане за употребу ватреног оружја у оптималним дневним условима, трећа серија оспособљавала је за употребу ватреног оружја у условима смањене видљивости и мрака. Овај програм реализован је кроз 15 вежби, уз гађање са укупно 150 метака. Клечећи став реализован је у четири вежбе, а стојећи у једанаест вежби. Осам вежби било је без, а седам вежби с временским

¹ Након теоретске припреме реализовано је гађање у стрелјани из ваздушног пиштоља, са растојања од 10 метара, две серије са по 10 дијабола. Кроз програм је приказано гађање, али не и утрошак дијабола.

ограничењем. Када се посматра манипулација оружјем, може се закључити да је у седам случајева постојала манипулација пиштољем, а у осам случајева манипулације није било. За прву серију је као мета коришћен „бели папир“, за другу серију појасна мета (само вредности 10), а за серију која је реализована у условима смањене видљивости и мрака, коришћена је цела силуета појасне мете. За реализацију овог програма било је потребно три дана.

Други модификовани тренажни програм (*TAGAII_{MPC}*) објединио је методолошке сегменте основног тренажног програма (табела 1), с том разликом што је почетак обуке представљало коришћење пиштоља по ранијим програмима, којим су испитанице увођене у ефикасно коришћење ватреног оружја (Вучковић, 2002) и то тако што су са дистанци од пет, седам, 10 и 15 метара гађале у кружну мету уз неограничено време за реализацију опаљења. Овај модификовани тренажни програм садржао је 12 вежби, при чему се гађало са 90 метака. У две вежбе заузиман је клечећи став, а у 10 стојећи став, три вежбе су биле без временског ограничења, а девет без временског ограничења. Када се посматра манипулација пиштољем, може се закључити да су четири вежбе биле без манипулације, а код осам вежби је манипулација била присутна. За прву серију коришћена је кружна мета с вредностима од један до десет. У другој серији мета се мењала, па је у прве две вежбе мета била „бели папир“, у четвртој, петој и шестој вежби кружна са обележеном „шестицом“, а у седмој и осмој појасна (само вредности 10). Програм је реализован у два дана.

Трећи модификовани тренажни програм (*TAGAIII_{MPC}*) састојао се само од модификације тест гађања и гађања у условима смањене видљивости и мрака (табела 1). Чиниле су га две серије гађања, које су реализоване у два дана. Реализовано је оспособљавање кроз осам вежби, при чему се гађало са 80 метака. Само једна вежба реализована је у клечећем, а у осталих седам коришћен је стојећи став. Седам вежби је било с временским ограничењем, а само једна вежба без временског ограничења. Код пет вежби била је присутна манипулација пиштољем, а у три вежбе није била присутна манипулација. За прву серију коришћена је појасна мета (само вредности 10), а за серију која је реализована у условима смањене видљивости и мрака коришћена је цела силуета појасне мете.

Четврти модификовани тренажни програм (*TAGAIV_{MPC}*) састојао се од две серије гађања, које су реализоване у два дана (табела 1). Реализовано је

оспособљавање кроз девет вежби, при чему се гађало са укупно 90 метака. Клечећи став заузимањем је у једној, а стојећи у осам вежби. Шест вежби је било с временским ограничењем, док су три биле без временског ограничења. Када се посматра манипулација, уочава се да је шест вежби са манипулацијом, а три вежбе без манипулације пиштољем. У првој серији коришћена је кружна мета са обележеном „шестицом“, а у другој појасна мета (само вредности 10).

Пети модификовани тренажни програм ($TAGAV_{MPG}$) реализован је по програму за основну обуку припадника Специјалне антитерористичке јединице (САЈ). Основна карактеристика овог програма било је увођење припремног гађања из ваздушног пиштоља и то кроз две вежбе са укупно 20 дијабола (табела 1). Цео програм се састојао из четири серије које су реализоване кроз 22 вежбе, при чему су полазници имали на располагању 20 дијабола и 205 метака. Стојећи став је доминантан, па је у свим вежбама реализован овај став. Само једна вежба имала је временско ограничење. Када се посматра манипулација оружјем, уочава се да је само једна вежба са манипулацијом – код чак 21 вежбе нема манипулације оружјем. За реализацију овог програма било је потребно четири дана. У првој серији је као мета коришћена мета за ваздушну пушку, у другој серији „бели папир“, а у преосталим серијама појасна мета (само вредност 10).

Шести модификовани тренажни програм ($TAGAVI_{MPG}$) представљао је наставак обуке по петом програму реализоване у САЈ-у и то тако што је број серија повећан на шест, број вежби на 34, а број метака је са 205 повећан на 325 метака (табела 1). Код овог програма је у две вежбе заузимањем клечећи став, а у 32 случаја стојећи став. У реализацији 11 вежби било је присутно временско ограничење, а у 23 вежбе није било временског ограничења. Манипулација пиштољем била је присутна у 11 вежби, а у 23 вежбе биле су без манипулације пиштољем. Мето коришћене и у овом програму биле су, за прву серију, мета за ваздушну пушку, а у свим осталим серијама појасна мета, само вредност 10. Време потребно за реализацију овог програма је шест дана.

Након завршене обуке кроз неки од датих програма, провера оспособљености за коришћење пиштоља, реализована је тест гађањем ($TAGA_{O-VI}$). Оно се састојало од серије гађања са 60 метака, која је садржала шест вежби (табела 1). У једној вежби реализован је клечећи, а у пет вежби стојећи став. У пет вежби било је присутно временско ограничење за реализацију гађања, док је само једна вежба била без временског ограничења.

Манипулација пиштољем била је присутна у три вежбе, а исти број вежби био је без манипулације. Мета која се користила за тест гађање била је појасна мета, само вредност 10.

СТАТИСТИЧКА ОБРАДА ПОДАТАКА

Од статистичких метода примењене су: методе дескриптивне статистичке обраде података, анализа варијансе (*ANOVA*), мултиваријантна анализа варијансе (*MANOVA*) и „студентов тест“.

РЕЗУЛТАТИ

Резултати дескриптивних вредности за критеријумску варијаблу тачност гађања (*TAGA*) приказани су у Табели 2. И у овом случају најслабији просечни резултат остварен је у првом модификованом програму ($26,90 \pm 8,22$), а најбољи резултат постигнут је у другом модификованом програму ($44,21 \pm 10,49$). Коефицијент варијације (*cV%*) указује да је група изразито хомогена код основног и трећег модификованог програма ($19,52; 19,83$, респективно), односно хомогена код првог, другог, четвртог, петог и шестог модификованог програма ($30,57; 23,73; 22,66; 39,19; 29,82$, респективно) (Перић, 1996). Најслабија хомогеност је испољена код петог модификованог програма ($39,19$), а највећа је код основног програма ($19,52$). Дескриптивни подаци за критеријумску варијаблу, тачност гађања, указују да су најбољи резултат оствариле испитанице које су реализовале други модификовани програм, остваривши просечан резултат од $44,21 \pm 10,49$ погодака. Испитанице које су реализовале трећи модификовани програм оствариле су просечан резултат од $43,65 \pm 8,65$ погодака, испитанице које су реализовале основни програм имале су $39,88 \pm 7,78$ погодака, у шестом модификованом програму испитанице су оствариле $38,66 \pm 11,53$ погодака, а у четвртог $36,67 \pm 8,31$ погодака. Испитанице које су реализовале обуку по петом модификованом програму оствариле су резултат од $30,38 \pm 11,91$, а најлошији резултати постигле су испитанице које су реализовале први модификовани програм – само $26,90 \pm 8,22$ погодака.

Резултати тачности гађања обрађени су једнофакторском *ANOVA*-ом (табела 3) и на основу добијених резултата се може закључити да не постоји генерална статистичка разлика (*Sig.* = 0,152) између варијанси група (*Test of Homogeneity of Variances*), што потврђује да сви добијени резултати тачности

припадају истом простору мерења. На овакав начин потврђена је валидност резултата за даљу обраду, иако је експеримент реализован у неколико година, и то са испитаницама које су, с аспекта психофизичких способности, увек селектоване на идентичан начин. Када се посматрају резултати ANOVA-е, уочава се да постоји генерална статистички значајна разлика у тачности гађања између група ($F = 13,778$, $p = 0$). Из наведеног се може закључити да су реализовани модификовани тренажни програми на статистички значајан начин утицали на тачност употребе пиштоља код третираних испитаница.

Да би се утврдило постојање разлика између група у односу на тачност гађања, резултати су обрађени Пост Хок (*Post Hoc*) тестом, Шефовим (Scheffe) критеријумом (табела 4). Добијени резултати указују да се статистички значајно разликује прва група (испитанице које су реализовале основни програм) од друге и шесте (испитанице који су реализовале први и пети модификовани програм). Друга група се статистички значајно разликовала од свих група, изузев шесте (испитанице које су реализовале пети модификовани програм). Трећа група се статистички значајно разликовала од друге и шесте групе. Четврта се статистички значајно разликовала само од друге и шесте групе, а пета група се статистички значајно разликовала само од друге групе. Шеста се статистички значајно разликовала од прве, треће и четврте групе, а седма се статистички значајно разликовала од друге групе.

TACNOS_Z

	N	Mean	cV%	std. deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
						Lower Bound	Upper Bound		
TAGA _{OPG}	26	39.88	19.52	7.78	1.5265	36.7407	43.0285	23.00	52.00
TAGA _{IMPG}	29	26.90	30.57	8.22	1.5267	23.7692	30.0239	15.00	44.00
TAGA _{IIIMPG}	29	44.21	23.73	10.49	1.9478	40.2169	48.1968	10.00	58.00
TAGA _{IIIMPG}	34	43.65	19.83	8.65	1.4843	40.6273	46.6668	23.00	57.00
TAGA _{IVMPG}	54	36.67	22.66	8.31	1.1309	34.3985	38.9349	18.00	49.00
TAGA _{VMPG}	29	30.38	39.19	11.91	2.2108	25.8507	34.9080	11.00	55.00
TAGA _{VMPIG}	29	38.66	29.82	11.53	2.1406	34.2705	43.0399	13.00	58.00
Total	230	37.24	29.62	11.03	.7270	35.8067	38.6716	10.00	58.00

Табела 2: *Дескриптивна статистика варијабли тачност гађања*

ДИСКУСИЈА

Упркос интензивном техничко-технолошком развоју, савремени начини употребе техничких средстава нису успели да елиминишу, па чак ни да замене људски фактор у решавању и извршавању најсложенијих професионалних послова и задатака који су карактеристични за домен рада

полиције (Roberg, 2004; Heim, Schmidtbleicher, 2006). Аналогно чињеници да је људски фактор још увек генерално доминантан у професији, адекватан ниво моторичких способности веома је важан предуслов, како за ефикасну едукацију и тренинг полицајаца с аспекта усвајања нових моторичких знања (информација) и њиховог професионално-радног усавршавања, тако и за њихову ефикасну имплементацију у оквиру професионалних ситуација и задатака (Decker, Huckabee, 2002).

У припреми студенткиња за извршавање послова и задатака који су непосредно у домену МУП-а, осим усвајања специфичних техничких и тактичких знања, значајна пажња се поклања физичком оспособљавању, а посебни едукациони и тренажни програми посвећени су обуци у руковању пиштољем (Дујковић и др., 2005; Вучковић и др., 2005; Vučković, Dopsaj, 2007).

Колико су проблематика едукације, односно основне обуке за коришћење пиштоља, и аналитички аспект свих видова професионалног оспособљавања и одржавања нивоа достигнуте реализационе способности, наглашени, указује и податак да се у свим развијенијим замљама света интензивно врше истраживања, праћења и научно-стручна валоризација и контрола ефеката тренажних процеса, као и контрола и дијагностичка процедура свих каузалитета у систему рада полиције (Decker, Huckabee, 2002; White, 2002; Burke, Mikkelsen, 2004; Morison, 2005; Heim, Schmidtbleicher, 2006).

Test of Homogeneity of Variances

TACNOS_Z

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1.587	6	223	.152

ANOVA

TACNOS_Z

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	7528.602	6	1254.767	13.778	.000
Within Groups	20309.246	223	91.073		
Total	27837.848	229			

Табела 3: ONE WAY ANOVA – статистика једнофакторске ANOVA-е резултата тачности гађања у односу на групе

Multiple Comparisons

Dependent Variable: TACNOS_Z

Scheffe

(I) GRUPE_Z	(J) GRUPE_Z	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1,00	2,00	12,9881*	2,5774	,000	3,7536	22,2225
	3,00	-4,3223	2,5774	,831	-13,5567	4,9122
	4,00	-3,7624	2,4862	,890	-12,6701	5,1452
	5,00	3,2179	2,2780	,919	-4,9437	11,3796
	6,00	9,5053*	2,5774	,038	,2709	18,7398
	7,00	1,2294	2,5774	1,000	-8,0050	10,4639
2,00	1,00	-12,9881*	2,5774	,000	-22,2225	-3,7536
	3,00	-17,3103*	2,5062	,000	-26,2894	-8,3313
	4,00	-16,7505*	2,4123	,000	-25,3932	-8,1079
	5,00	-9,7701*	2,1970	,004	-17,6416	-1,8986
	6,00	-3,4828	2,5062	,925	-12,4618	5,4963
	7,00	-11,7586*	2,5062	,002	-20,7377	-2,7795
3,00	1,00	4,3223	2,5774	,831	-4,9122	13,5567
	2,00	17,3103*	2,5062	,000	8,3313	26,2894
	4,00	,5598	2,4123	1,000	-8,0828	9,2025
	5,00	7,5402	2,1970	,072	-,3313	15,4117
	6,00	13,8276*	2,5062	,000	4,8485	22,8067
	7,00	5,5517	2,5062	,557	-3,4273	14,5308
4,00	1,00	3,7624	2,4862	,890	-5,1452	12,6701
	2,00	16,7505*	2,4123	,000	8,1079	25,3932
	3,00	-,5598	2,4123	1,000	-9,2025	8,0828
	5,00	6,9804	2,0893	,089	-,5051	14,4659
	6,00	13,2677*	2,4123	,000	4,6251	21,9104
	7,00	4,9919	2,4123	,639	-3,6508	13,6345
5,00	1,00	-3,2179	2,2780	,919	-11,3796	4,9437
	2,00	9,7701*	2,1970	,004	1,8986	17,6416
	3,00	-7,5402	2,1970	,072	-15,4117	-,3313
	4,00	-6,9804	2,0893	,089	-14,4659	-,5051
	6,00	6,2874	2,1970	,230	-1,5842	14,1589
	7,00	-1,9885	2,1970	,991	-9,8600	5,8830
6,00	1,00	-9,5053*	2,5774	,038	-18,7398	-,2709
	2,00	3,4828	2,5062	,925	-5,4963	12,4618
	3,00	-13,8276*	2,5062	,000	-22,8067	-4,8485
	4,00	-13,2677*	2,4123	,000	-21,9104	-4,6251
	5,00	-6,2874	2,1970	,230	-14,1589	1,5842
	7,00	-8,2759	2,5062	,097	-17,2549	-,7032
7,00	1,00	-1,2294	2,5774	1,000	-10,4639	8,0050
	2,00	11,7586*	2,5062	,002	2,7795	20,7377
	3,00	-5,5517	2,5062	,557	-14,5308	3,4273
	4,00	-4,9919	2,4123	,639	-13,6345	3,6508
	5,00	1,9885	2,1970	,991	-5,8830	9,8600
	6,00	8,2759	2,5062	,097	-,7032	17,2549

Based on observed means.

*. The mean difference is significant at the ,05 level.

Табела 4: *Пост Хок (Post Hoc) тест, Шефев (Scheffe) критеријум, којим се утврђује постојање разлика тачности гађања између група*

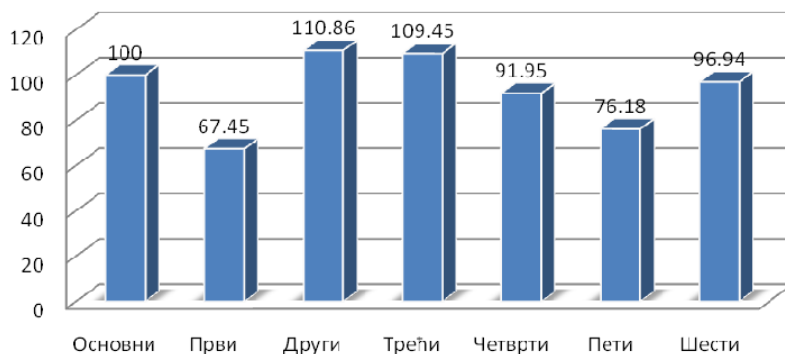
С друге стране, у Србији је већ реализована серија истраживања утицаја различитих моторичких способности на ефикасност употребе службеног оружја у неспецифичним (прецизна гађања) и специфичним условима (теренска гађања) (Вучковић и др., 2002; Vučković, Dopsaj, 2006; Vučković, Radovanović, 2006; Vučković, Dopsaj, 2007) као и утицајем различитих програма обуке на тачност и прецизност гађања (Вучковић, 2002; Вучковић и др., 2005; Дујковић и др., 2005; Vučković и др., 2008), док се у два случаја истраживања баве рационализацијом обуке за ситуационо гађање стрељачким оружјем, код студената Војне академије (Стрелић, 1997; 2000).

У односу на резултате тачности гађања код девојака, утврђено је да се на генералном нивоу групе статистички значајно разликују и то на нивоу $F = 13,778$, $p = 0$ (табела 3). То значи да се тачност гађања, као критеријумска особина у реализованом експерименту, разликовала између група које су биле подвргнуте различитим едукативно-тренажним третманима.

Када се посматра структура резултата, односно када се дефинишу разлике унутар популације девојака, у функцији примењених програма обуке, утврђено је да нема статистички значајне разлике између резултата гађања код испитаница које су реализовале основни програм, други, трећи, четврти и шести модификовани програм (табела 4).

Испитанице које су реализовале поменуте програме су на финалном тест гађању достигле ниво тачности од: $39,88 \pm 7,78$, $26,90 \pm 8,22$, $44,21 \pm 10,49$, $43,65 \pm 8,65$, $36,67 \pm 8,31$, $30,38 \pm 11,91$ и $38,66 \pm 11,53$ погодака, респективно (табела 2). На основу добијених резултата може се закључити да су

Процентуална разлика тачности гађања у модификованим програмима у односу на Основни програм

Графикон 1

испитанице које су реализовале други модификовани програм оствариле апсолутно најбољи просечан резултат и то на нивоу тачности од $44,21 \pm 10,49$ погодака.

Иако не постоји статистички значајна разлика у односу на основни програм (као критеријумски тј. модел старог програма обуке), примењени експериментални програми имали су следећи ниво разлике ефикасности у односу на достигнути ниво тачности гађања: код првог модификованог програма присутан је за 32,55% мањи ниво тачности; други модификовани програм забележио је повећање нивоа тачности за 10,86%; код трећег модификованог програма евидентно је повећање за 9,45%; код четвртог програма је ниво тачности мањи за 8,05%, код петог за 23,82%, а код шестог модификованог програма за 3,06% (графикон 1).

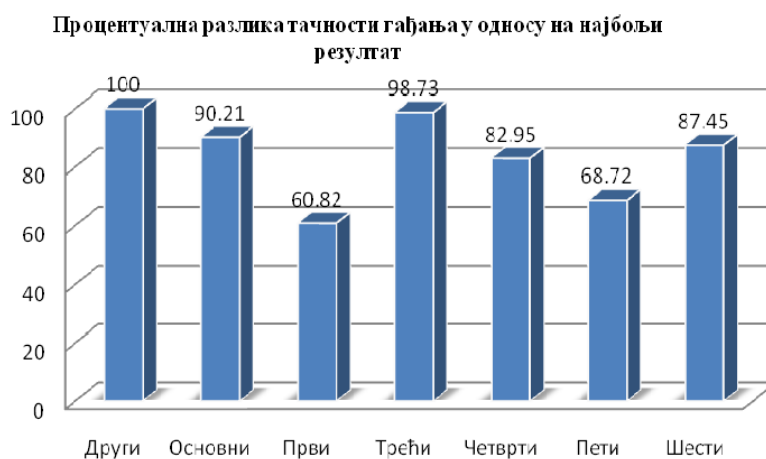
У односу на програм у оквиру којег су остварени најбољи резултати (други модификовани програм), остали програми су имали следећи ниво разлике тачности у односу на достигнути ниво тачности гађања (графикон 2): основни програм – 9,79% мањи ниво тачности; први модификовани програм – 39,18% мањи ниво тачности; мањи ниво тачности имали су и трећи (-1,27%), четврти (-17,05%), пети (-31,28%) и шести модификовани програм (-12,55%).

Када се посматрају карактеристике тренажних програма (табела 1), очигледно је да шести модификовани програм има знатно већи број програмских садржаја у односу на основни програм и да као такав није дао очекиване резултате, а трошкови реализације су знатно повећани, и због тога га нећемо упоређивати са осталим програмима.

Потврду овога налазимо у ранијем истраживању, у којем је учествовало 25 студената женског пола, без предходних знања из руковања пиштољем, где је реализована обука гађања по основном програму. Током реализације програма испитанице су имале три тестирања и то: на почетку обуке, ради дефинисања иницијалног нивоа ефикасности (ТЕСТ 1), након 50% реализоване обуке, ради дефинисања транзитивног нивоа ефикасности (ТЕСТ 2), и на крају обуке, ради дефинисања финалног нивоа ефикасности гађања (ТЕСТ 3). Тестирање је подразумевало прецизно гађање са 10 метака из пиштоља 9 мм ЦЗ 99, са удаљености од 10 метара, без временског ограничења, из произвољног става, у кружну мету.

Резултати су показали да је иницијални ниво знања тј. иницијални ниво ефикасности употребе службеног оружја (ТЕСТ 1) код тестиране популације износио $29,32 \pm 16,76$ оствареног збира погођених кругова. На

транзитивном тестирању (ТЕСТ 2) реализованом након 50% програма обуке, односно након остварена прва три програма гађања, ефикасност је била на нивоу од $63,04 \pm 16,34$ оствареног збира погођених кругова, док је на финалном гађању постигнута ефикасност на нивоу од $69,32 \pm 10,82$ оствареног збира погођених кругова. Приказани математички модели зависности којом је дефинисано однос промене (у овом случају прираста праћене карактеристике) ефикасности гађања у функцији реализације примењеног програма израженог у процентима од његове реализације, где је једначина модела имала следећи облик: $y = 24,5894x^{0,2315}$, и има поузданост предикције на нивоу $R^2 = 0,9950$, тј. 99,50%. Дефинисан је и однос промене (у овом случају прираста праћене карактеристике) ефикасности гађања у функцији броја испуцаних метака у примењеном програму гађања, где је једначина модела има следећи облик: $y = 18,2544x^{0,2289}$, и имала поузданост предикције на нивоу $R^2 = 0,9991$, тј. 99,91% (Вучковић, Радовановић, 2006). На основу наведеног може се закључити да шести модификовани програм није дао очекиване резултате у односу на остале програме како са аспекта утицаја на оспособљеност гађања, тако и са материјално-финансијског аспекта.

Графикон 2

Упоређујући резултате другог, трећег и четвртог модификованог програма с резултатом основног, очигледно је да су испитанице у четвртом програму оствариле мањи ниво тачности (иако не постоји статистички значајна разлика) у односу на основни ниво и да се овај програм због мањег нивоа тачности за чак – 8,05% неће посматрати у наредној анализи.

Остали програми (други и трећи модификовани) јесу, у поређењу са основним програмом, по програмским садржајима скоро идентични, а карактерише их знатно мање програмских садржаја у односу на основни програм.

Упоредивањем основног и осталих модификованих програма према проценту обима рада, може се закључити (табела 1) да се број серија креће у распону од 40% колико износи за други, трећи и четврти модификовани програм, 60% код првог и 80% код петог модификованог програма. Број вежби је драстичније смањен и најмањи је код трећег модификованог програма (28,6%), код четвртог је 32,1%, код другог 42,9%, код првог 53,6%, а код петог модификованог програма 78,6%. Број метака је смањен и кретао се у распону од 26,7% (трећи модификовани програм) до 78,6% (пети модификовани програм) у односу на основни програм. Оваква смањења имала су за последицу и смањење броја дана потребних за реализацију гађања, па је процентуални распон био од 25% (трећи и четврти), 37,5% за други, 50% за пети, до 62,5%, колико је било потребно за први модификовани програм.

На основу реализације техничких елемената (став и број вежби са и без временског ограничења), у односу на основни програм обуке (табела 1), може се закључити да сви модификовани програми клечећи став третирају у мањој мери и то у распону од 0% колико износи у петом модификованом програму, у трећем и четвртном они износе по 20% у другом је 40%, а 80% у првом модификованом програму. Стојећи став је најмање присутан у вежбама трећег модификованог програма (30,4%), 34,8% је у четвртном, 43,5% у другом, 47,8% у првом, док је код петог модификованог програма овај однос приближно идентичан основном програму (95,7%). Вежбе с временским ограничењем генерално су мање реализоване него што је то код основног програма. Најмањи број вежби је у петом модификованом програму, само 5,6%, код другог модификованог програма је 16,7%, код четвртог 33,3%, код трећег 38,9%, док је код првог модификованог програма 44,4%. Сасвим је другачији однос када се упореде вежбе без временског ограничења, јер је у петом модификованом програму присутно повећање од 70% и износи 170%. Други модификовани програм има 90% вежби без временског ограничења, у односу на основни програм, док је тај проценат 70% код првог, 30% код другог и само 10% код трећег модификованог програма.

Број вежби с манипулацијом креће се у распону од само 5,6% код петог, 22,2% је код другог, 27,8% код трећег, 33,3% код четвртог, 38,9% код првог и 61,1% код шестог модификованог програма (табела 1). Када се упореде процентуалне вредности вежби без манипулације, може се закључити да трећи и четврти модификовани програм имају по 30% вежби у односу на основни програм. Први и други су на нивоу од 80%, а пети од 170%.

Посматрајући укупне садржаје и упоређујући их са основним програмом (табела 1), може се закључити да је пети модификовани програм на нивоу од 72,4%, први је 58,7% основног програма, а други 44,4%. Четврти модификовани програм је 30,9%, а трећи само 27,7% основног програма.

И у овом случају други и трећи модификовани програми упоређени су са тест гађањем, на основу чега се може закључити да се тест гађање, критеријумска варијабла, састоји од шест вежби и, посматрано кроз процентуалну реализацију техничких елемената и интензитета реализације (табела 1), да стојећи став доминира у односу на клечећи (83,3% и 16,7%, респективно), да је знатно више вежби с временским ограничењем (83,3%) у односу на вежбе без временског ограничења (16,7%). Број вежби са и без манипулације потпуно је идентичан и износи 50%.

Даљим упоређивањем тест гађања и програма обуке може се констатовати да процентуална заступљеност ставова код другог модификованог програма потпуно идентичана и износи 83,3% стојећег и 16,7% клечећег става (табела 1). У основном програму вредности су приближно на нивоу критеријумске варијабле и износе 82,1% стојећег и 17,9% клечећег. Код трећег модификованог програма тај однос је 87,5% стојећег и 12,5% клечећег става.

Посматрано кроз вежбе са ограничењем и без ограничења тест гађања и наведених програма обуке, може се закључити да код трећег модификованог програма имамо приближно идентичну структуру (табела 1) јер је број вежби са ограничењем 87,5%, а вежби без ограничења 12,5%. Код другог модификованог програма 25% вежби је са, а 75% без временског ограничења.

Очигледно је да, када се посматрају ставови, са тест гађањем највећу сличност има други модификовани програм. Када се упореде односи вежби са и без временског ограничења, као најсличнији се издваја трећи модификовани програм, док је код другог модификованог програма разлика највећа, јер постоје супротности програмских садржаја.

Уколико међусобно упоредимо најефикасније програме (табела 1), уочавамо да је за реализацију трећег потребно два, а за други модификовани програм три дана. Други модификовани програм садржи дванаест вежби, а трећи програм осам, и код најефикаснијих програма све вежбе су распоређене у две серије. За реализацију другог програма потребно је 90 метака, а за трећи модификовани програм само 80 метака. У свим програмима доминирају стојећи ставови. Вежбе с временским ограничењем доминирају код трећег програма, док у другом модификованом програму преовлађују вежбе без временског ограничења. У трећем програму број вежби са и без манипулације је скоро идентичан, док је у другом највише вежби без манипулације. Трећи модификовани програм по структури има највише елемената који су идентични или врло блиски тест гађању, док код другог модификованог програма на почетку обуке доминирају вежбе прецизног гађања. Из наведеног можемо закључити да су испитаници при реализацији другог модификованог програма, на почетку обуке, подстицани на реализацију вежби без присуства брзе реакције тј. да не врше покрете у одређеном временском интервалу јер ће тачност покрета бити обрнуто сразмерна брзини делатности (Leg, Barber, 1979). Присутна је визуелна контрола погодака у мету јер је као мета коришћена „кружна 10“ са јасно обележеним вредностима од један до 10 и центром, што је вероватно испитаницама омогућило лакшу визуелну контролу и одржавање нишанске линије.

За тумачење сензомоторног учења примењују се три законитости: *закон оптималног активирања*, код којег сваки учинак захтева специфично прилагођавање на сваком степену претходне припремљености и оно је одређено процесима мобилизације енергије и процесима управљања; *закон ефекта*, који подразумева постојање повратног утицаја понашања тзв. *feedback*, а који зависи од учесталости, тачности и времена повратне информације. Трећи принцип је *закон структуре*, који подразумева успостављање сензомоторних шема понашања у циљу усаглашавања субјективних поступака са објективним структурама задатака и њиховим типичним формама савладавања (Jansen, 1984).

ЗАКЉУЧАК

На узорку од 230 студената Криминалистичко-полицијске академије женског пола, извршено је истраживање ефеката различитих програма тренажног гађања на тачност употребе пиштоља.

На основу добијених резултата и дискусије о њима, може се закључити да примењени програми тренажног гађања имају различите ефекте у погледу тачности гађања пиштољем.

На основу добијених резултата за примену у пракси предлажемо други модификовани тренажни програм, као најефикаснији са аспекта основне обуке за тачност коришћења пиштоља и као најоптималнији за практичну примену у основној обуци за тачност коришћења службеног пиштоља за жене полицајце. Основне карактеристике датог програма могу се сажети кроз следеће карактеристике: реализује се за два дана, почетак обуке представља ефикасно коришћење ватреног оружја, без временског ограничења, са дистанци од пет, седам, 10 и 15 метара. Програм је обухватао 12 вежби, а гађало се са 90 метака. У две вежбе заузиман је клечећи став, а у 10 стојећи став, три вежбе су с временским ограничењем, а девет је без временског ограничења. Када се посматра манипулација пиштољем, може се закључити да су четири вежбе без манипулације, а да је у осам вежби она присутна.

ЛИТЕРАТУРА

- Burke, R. J., Mikkelsen, A. (2004). Burnout, job stress and attitudes towards the use of force by Norwegian police officers, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 28(2): 269–278.
- Вучковић, Г. (2002). *Утицај моторичких способности на ефикасност савладавања ситуационог пиштољског полигона*, магистарска теза. Београд: ФСФК.
- Вучковић, Г., Јовановић, А., Допсај, М. (2002). Повезаност између такмичарске ефикасности пиштољског гађања на 20 метара и механичких карактеристика силе различитих мишићних група. *Годишњак ФСФВ*, 10, 194–201.
- Вучковић, Г., Допсај, М., Дујковић, П. (2005). Утицај основне обуке за употребу службеног пиштоља реализоване по међународном стандарду на ефикасност гађања. *Наука, Безбедност, Полиција*. 10(3), 175–196.
- Vučković, G., Dopsaj, M. (2006). Uticaj inicijalnog edukativnog programa gađanja na specifičnu spretnost osnovne manipulacije službenim pištoljem CZ 99. *Sportska medicina*, 6(4): 111–121.

- Vučković, G., Radovanović R. (2006). Uticaj osnovne obuke u gađanju realizovane po modelu međunarodnih standarda na efikasnost pri upotrebi pištolja kod žena policajaca. *Časopis za sport, fizičko vaspitanje i zdravlje, Sport Mont*, 10–11/ IV.
- Vučković, G., Dopsaj, M. (2007). Predicting efficiency of situational pistol shooting on the basis of motor abilities of the students of Academy of criminalistic and police studies. *Serbian Journal of Sports Sciences*, 1(1): 23–36.
- Vučković G., Dopsaj M., Radovanović, R. (2008). Training influence on shooting efficiency of police officers of both sexes. *World Congress Of Performance Analysis Of Sport VIII, Magdeburg, Germany, Book of Abstracts*.
- Decker, K. L., Huckabee, R. G. (2002). Raising the age and education requirements for police officers. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(4): 789–802.
- Дујковић, П. (2003). Искуства у примени међународних стандарда у обуци полиције. Зборник *Тенденције и пракса у области безбедности и сузбијања криминалитета*. Земун: ВШУП.
- Дујковић, П., Вучковић, Г., Митровић, С. (2005). *Тактика примене овлашћења – Основна обука за коришћење и употребу службеног ватреног оружја – пиштоља 9мм ЦЗ 99 са програмом гађања*. Земун: ВШУП.
- Jansen, P. J. (1984). Psihološki aspekti pamćenja i upravljanja sportsko-motoričkom tehnikom, *Savremeni trening*, 2, 38–45.
- Leg, D., Barber, P. (1979). *Veština i informacija*, Beograd: Nolit.
- Morrison, G. B. (2005). Police department and instructor perspectives on pre-service firearm and deadly force training. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 29(2): 226–245.
- Програм стручног усавршавања* (2007). Београд: МУП РС.
- Roberg, R. (2004). Higher education and policing: where are we now? *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 29(3): 435–450.
- Стрелић, Д. (1997). Утицај различито примењених метода вежбања на резултате у обуци ситуационог гађања ватреним оружјем Студената Војне академије Војске Југославије. *Физичка култура*, 51(4):533–544.
- Стрелић, Д. (2000). *Рационализација обуке ситуационог гађања стрелачким оружјем студената Војне академије војске Југославије*, докторска дисертација. Београд: Факултет физичке културе.
- Heim, C., Schmidtbleicher, D. (2006). Towards an understanding of involuntary firearms discharges. Possible risks and implications for training. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 29(3): 435–450.
- White, M. D. (2002). Identifying situational predictors of police shootings using multivariate analysis. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(4):726–751.

EFFECTS OF DIFFERENT SHOOTING TRAINING CURRICULA ON HANDGUN SHOOTING ACCURACY AMONG FEMALE POLICE OFFICERS

Summary: The purpose of this research was to establish changes in the level of accuracy among female police officers trained to shoot from the CZ 99 handgun, and the survey included different training programmes. The effects of these programmes were monitored by means of test shooting.

Our sample included 230 female students of the Academy of Criminalistic and Police Studies who were on their field training.

The obtained findings suggested that the best results were achieved by subjects involved in the Second Modified Programme (Table 2), who scored an average of 44.21 ± 10.49 points. It was also established that there was a statistically significant difference in the shooting accuracy among different groups ($F = 13.778, p = 0$), resulting from differences in the respective educational and training curricula (Table 3). Based on these results, we can recommend the Second Modified Programme to be used as the basic training programme for female police officers.

Key words: shooting, handgun, female police officer, training programme.

Saša MIJALKOVIĆ, Ph.D¹

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Dragan MANOJLOVIĆ, Ph.D

Faculty of Law, University of Novi Pazar

Dragan ĐUKANOVIĆ, Ph.D

Institute for International Politics and Economics, Belgrade

POLICE MODEL OF CLEARING UP CRIMINAL OFFENCES AND ITS CONTINUED INFLUENCE ON THE PROSECUTORS AND JUDICIAL DECISIONS IN THE REPUBLIC OF SERBIA – CASE STUDIES OF ACCEPTING BRIBES AND MONEY LAUNDERING

Abstract: This paper is focused on an empirical and theoretical exploration of the influence of the police model of ‘clearing up criminal offences’ on collecting evidence and its quality, human rights violation, development of criminal activity, legal and economic insecurity as well as the impact on the credibility of Serbia and unnecessary money expenditure on worthless efficacy and efficiency. The paper also studies aspects of reporting, prosecuting and convicting adults, from 2006. to 2008., for committing the criminal offences of accepting bribes and money laundering, since the credibility, legal and economic security in the country and outside its borders depend on the successful control of these criminal offences as well as on providing clear evidence that prove these offences. It shows the shortcomings of the police model of ‘clearing up criminal offences’, which is focused on individuals and the crime itself instead of collecting evidence that proves the offence.

Key words: reporting; charging; sentencing; police model of clearing-up of criminal offences; contemporary models of police work; human rights.

THE HISTORICAL DYNAMICS OF THE CLEARING UP OF CRIMINAL OFFENSES MODEL

The practice model of security and police services known as ‘clearing up criminal offences’ was structured a little less than a century ago, in the model

---

¹ e-mail: sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs.

invented by Beria², whose primary goal at the time was to aim the police work at a citizen, not at evidence. It was important and sufficient to reveal the enemy to the public, but not the evidence to the court as well. This practice model for the security and police services was accepted by all socialist countries including the former SFRY – Serbia because the leaders of these countries were educated in accordance with this model. Thus, it was enough for the services to say publicly that a citizen was guilty, that she/he was an enemy, to solve the case before the public, and thus inform the citizens. To clear up an offence, they did not need any evidence with which the court would produce to prove the defendant's guilt. This model was designed to derogate and take over the court duties, which are, in societies which hold to the rule of law, exclusively to determine what happened considering all the evidence presented. Building its practice on the clearing-up of criminal offences with no obligation to provide evidence which support the charge in the indictment against the citizen, the police have violated and continue to violate human rights in the most brutal way. This model of practice and organization of security structures was used in Serbia until the end of 2000. Whether it is still present in the third millennium, we will draw conclusions from the research findings.

On the other side, the wider public often gets information in the statements given by government officials to the press and in political programmes, that it is the court that has or bears the greatest responsibility because, with its decisions, it creates a fertile ground for the development of factors which endanger the security of citizens (Mijalković, 2009: 67–74). It is also stated by government officials that the court 'is not able to convict the accused persons for it chooses inadequate sentences e.g., prison sentences', by which it negatively influences the 'general prevention'. Further, a great blame is put on the court by statements that with such a treatment of 'solved cases', it creates a negative climate in the country and seriously contributes to discouraging foreign investment since the legal security is demanded in the world of business (Manojlović, 2006). In other words, government officials state that there is a negative correlation between the numbers of reported and charged individuals, the evidence and the court's ruling such as imposed sentences. An empirical research has been conducted from the mentioned observations and collected data; it examines how this model of clearing up offences influences the

---

² Lavrentiy Pavlovich Beria (1899–1953) was a chief of Soviet security and police services.

quality of evidence, development of criminal activity, legal and economic insecurity, human rights violation and the credibility of Serbia.

FINDINGS

During the years 2000–2008, charges were brought against 41% of all reported adult citizens in the Republic of Serbia, and the court ruled in 75% cases of the charged individuals. Only 35% of the total reported individuals were sentenced by court. From the comparative analysis of research results in several countries which are not members of the European Union, we notice the following: in the Republic of Croatia³ there is a negative correlation between the number of reported and charged citizens, 40% to 45%, while a negative correlation was found between the number of convicted individuals and the number of all reported cases, which corresponds to the results found in the Republic of Serbia.⁴

The analysis and interpretation of the results found in Bosnia and Herzegovina reveal the positive correlation between the number of reported and charged individuals and the number of reported individuals in comparison to the Republic of Serbia, that is, 70% of the reported individuals were brought charges against, and 80% of the charged individuals were convicted, while the number of convicted individuals is positively correlated with the number of reported individuals with regard to the Republic of Serbia (35%), which is almost 60%. By comparing the results found in the neighbouring countries such as the Republic of Croatia, we notice the presence of the model of ‘clearing up criminal offences’, which lacks the evidence to support criminal charges against individuals, and thus leading to enormous human rights violations. The comparative analysis of the results found in Bosnia and Herzegovina demonstrate that the work model of its

---

³ See: <http://www.dzs.rs/> (last visited 10 July 2009).

⁴ Charges were laid against 432,885 of 872,583 total reported adults. Thus, more than 400,000 citizens were reported to have committed a criminal offence and a charge was never laid. This is an alarming fact regarding the issues of the violation of human rights. As a result of such police work, more than 400,000 records have been established for the citizens who have never been charged. If we add to this a fact that only 355,103 were convicted, we notice even more drastic violation of human rights because over 500,000 citizens have gone through the procedure, but were not convicted, which drastically violates human rights. Such data should worry the protector of citizens, particularly those who give mandates to the bodies to take legal measures against citizens. www.stat.gov.rs (last visited 10 July 2009).

police services, which are responsible for collecting evidence, has nothing in common with the model of 'clearing up criminal offences' used in Serbia; their model is focused on evidence to support charges when bringing an indictment against citizens.

The object of this theoretical and empirical research study is money laundering and corruption, two criminal offences that have a great influence on the stability, or rather the instability of a country, its institutions, its credibility abroad, and the possible investment of capital in this region by the foreign companies on the one side, and the model of police work and its influence on the violation of human rights and the quality of evidence on the other side (Bošković, 2005; Bošković, Dmitrašinović, 2009: 293–302). Concretely, we are talking about Money laundering and Accepting Bribes⁵.

Money laundering (Article 231):

1) who made the conversion or transfer of property, knowing that such property is derived from criminal acts, with intent to conceal or falsely appear illegal origin of assets, or conceal or falsely present the facts about the property with knowledge that such property is derived from criminal acts, or acquire, hold or use property with knowledge at the time of receipt, that such property is derived from criminal acts, shall be punished by imprisonment of six months to five years;

2) if the amount of money or property specified in paragraph 1 of this article exceeds one million five hundred thousand dinars, the offender shall be punished by imprisonment of one to ten years;

3) whoever commits an act of the century. 1st and 2 this article, and he could and was obliged to know that money or property represents proceeds acquired by criminal act, shall be punished with imprisonment up to three years;

4) a responsible person of the legal person who commits an act of the century. 1st to 3 this Article, shall be punished as prescribed for that offense, if known, or could, and was obliged to know that money or property represents proceeds acquired by criminal offense;

5) money and property from st. 1st to 4 this Article shall be seized.

Accepting Bribes (Article 367):

---

⁵ Criminal Code of the Republic of Serbia. *Official Gazette of Republic of Serbia*, 85/2005, 88/2005.

1) an official who demands or accepts a gift or other benefit or who accepts a promise of gifts or other benefits for himself or another to the scope of his official authority an official act that should not or can not perform an official action that would have made, shall be punished with imprisonment from two to twelve years;

2) an official who demands or accepts a gift or other benefit or who accepts a promise of gifts or other benefits for himself or another to the scope of his official authority an official action that would have to perform or not perform an official act that should not be performed, shall be punished with imprisonment from two to eight years;

3) an official person who commits the act referred to. 1st or 2 this Article in connection with the discovery of a criminal offense, running or conducting criminal proceedings, the imposition or execution of criminal sanctions, shall be punished with imprisonment from three to fifteen years;

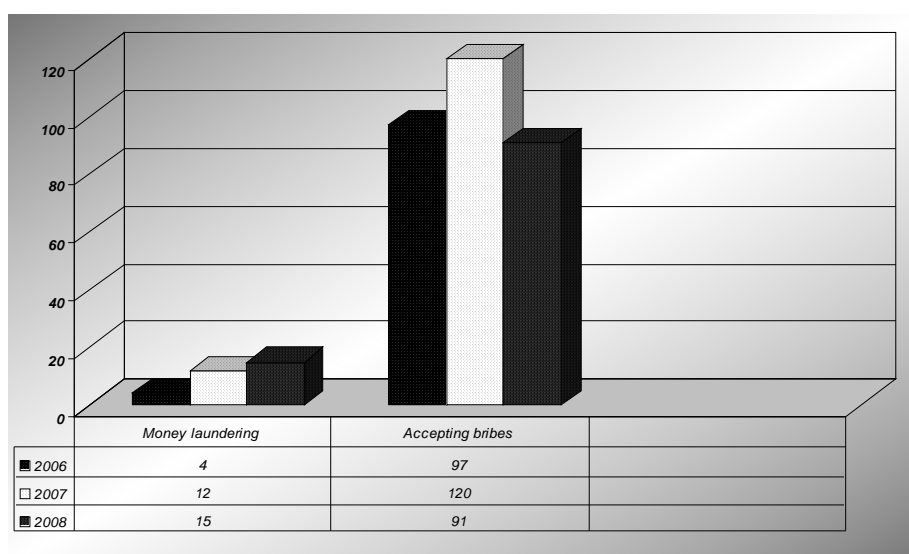

Chart 1: *The number of reported citizens for committing money- laundering offences and criminal act of accepting bribes in the Republic of Serbia during 2006–2008*

4) official who, following the execution or failure to perform official acts, referred to in par. 1st to 3 this article, in connection with her request or accept gifts or other benefits, shall be punished with imprisonment from three months to three years;

5) a foreign official who commits an act of the century. 1st to 4 this Article, shall be punished as prescribed for such work;

6) the person in the company, institution or other entity that commits an act of the century. 1, 2 and 4 this Article, shall be punished as prescribed for such work;

7) grants and gain shall be seized.

The transition reform process so far has shown that just by enacting legislation and establishing institutional mechanisms in accordance with the international standards by legislation bodies and other government bodies without building new foundations and principles of work for the police in Serbia did not give expected results. Bringing old models back and modernising equipment is not effective. On the contrary, it violates human rights even more.

The correlation analysis and comparative analysis of the research findings presented in Table 1 indicate the existence of negative correlation between the numbers of reported and charged adults on the one side, and a positive correlation between the number of charged individuals and the number of convicted adults. Government bodies that not only have the power, but also a legal duty to apply measures and methods in detecting and collecting evidence against perpetrators for committing offences of money laundering and corruption, which will ensure evidence with which they can effectively combat this form of criminal activity. Instead, their model is focused on the individual. Namely, the research finding unambiguously demonstrates that the number of those being charged ranges from 0.8% to 44% of the total reported adults and, regardless of all taken measures, charges are never laid against 56% to 90% of reported adults. Several questions arise

Table 1. The number of reported, charged and convicted adults for money-laundering offences and accepting bribes in the Republic of Serbia during the years 2006-8.⁵

	Reported	Charged		Convicted	
	<i>N</i>	<i>N</i>	Percentage (%)	<i>N</i>	Percentage (%)
2006					
Money laundering	4	0	0	0	0
Accepting bribes	97	43	44	38	89
2007					
Money laundering	12	1	0.8	1	100
Accepting bribes	129	38	29	31	80
2008					
Money laundering	15	4	26	4	100
Accepting bribes	91	33	36	23	70

Table 1: *Correlation between the number of reported and charged adults and court decisions* <http://www.stat.gov.rs/>

from this discussion. First, does such efficacy and efficiency contribute to the prevention, detection and proving of such criminal acts? Second, does such work essentially encroach on human rights? Third, does this inefficacy and inefficiency in detecting and collecting evidence contribute to the development of these criminal activities? Fourth, how much does this way of working cost in taxpayers' money? Last, does all this contribute to the economic and legal credibility of the country at a national and international level? We shall leave it to the reader to find the answers. On the other side, of all reported persons, the court ruled in 58–100% of cases.

The research findings give a reason for the following analysis. In 43 charges brought against individuals for the criminal act of accepting bribes during 2006, which is 44% of all reported individuals, the court ruled in 88% of cases. The court imposed a sentence to prison without parole for the criminal offence of accepting bribes in 73% of cases. The same year, in respect of four adults reported for accepting bribes, charges were not brought against them. In 2007, it was found that only 28% of citizens reported for the criminal act of accepting bribes had charges brought against them, and the court ruled and imposed a sentence in 80% of the cases. Of 80%, 87% of the charged people were sentenced to imprisonment without parole. When analysing the relation between the reported, charged, and sentenced individuals, the findings are as follows: the charges were brought against only one adult from 12 reported ones. In the mentioned case, the court imposed a sentence of imprisonment without parole, which is 100% of convicted individuals out of the number of the charged ones. During 2008, a charge was laid against 33 of 91

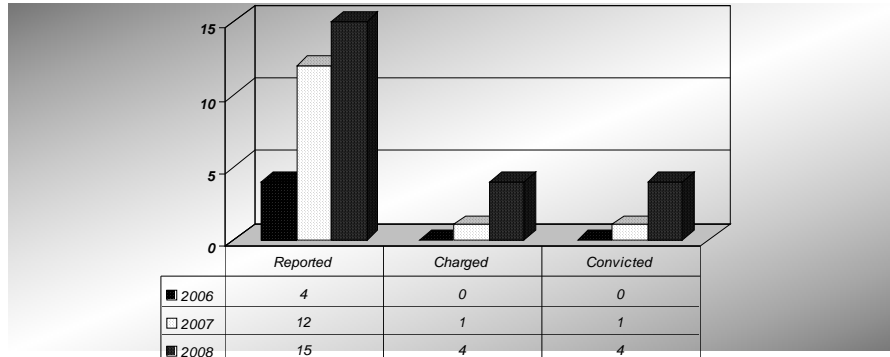

Chart 2: *The number of reported, charged and convicted adults for money-laundering offences during the years 2006-2008 in the Republic of Serbia*

citizens⁶ who were reported for committing the criminal act of accepting bribes, which is 36% of all reported citizens. The court rendered a condemnatory judgement in 70% of these cases, and the imprisonment sentences without parole were imposed in 52% of these cases. Considering the results and correlation between the charged and convicted adults for committing money-laundering offences during 2008, we notice a significant negative correlation between the number of reported adults- only in 26% of cases charges were laid. The court sentenced four adults (100%) to imprisonment without parole. The results of the current study also show that during the three-year research period there is a positive correlation between the number of charged and convicted adults, but a negative correlation between the number of reported and convicted adults.

MODEL OF POLICE WORK IN SERBIA

The model of police work based on 'clearing-up' has been used in the Republic of Serbia since the end of World War II (1945). From the standpoint of criminalistics and law (criminal process), this model is considered very regressive and significantly contributes to prosecution's inability to validly support its indictment with evidence, and the research findings confirm that. The model at issue does not belong to the category of traditional models that are partly focused on proving the offence. Its focus is on the criminal offence and the offender. This model is unproductive in that it causes damage to citizens' rights and spends too much money from tax payers in order to achieve insignificant efficacy and efficiency. This work model aims to show and tell the public, in very visible and 'provable' ways (always before the TV cameras or releasing statements to the press), how the police succeeded in 'clearing up the criminal event' and apprehended the citizen who committed the criminal offence, disregarding the fact that the offender is a citizen who has been found guilty and convicted by legally binding court sentence, which cannot be challenged by post-conviction relief remedies, be it regular or extraordinary. This means that a citizen can suffer serious legal consequences as well as other ones imposed by law. The model of police practice in

---

⁶ At the celebration of Police Day, the President of the Republic of Serbia states 'we should not let ourselves fall into a trap of making accusations without evidence', June 2009, RTS (Radio Television of Serbia). This statement should have an influence on the police attitudes towards citizens' and human rights in Serbia.

civilized countries does not aim at 'clearing-up', but at collecting evidence to support charges against a citizen.

The application of this model of police work for more than sixty years in Serbia resulted in a negative correlation between the number of citizens as 'offenders' and the number of charged and convicted citizens. In more than two thirds of certain criminal cases charges are never laid, which results in reproduction of crime and criminal activities as well as enormous financial expenditures. This model of police work violates human rights because it made holding a person and detention in custody an obligation as well as the time for resolving a case. In civilized countries, however, to keep a person in police detention or in custody is an exception, and not a rule.

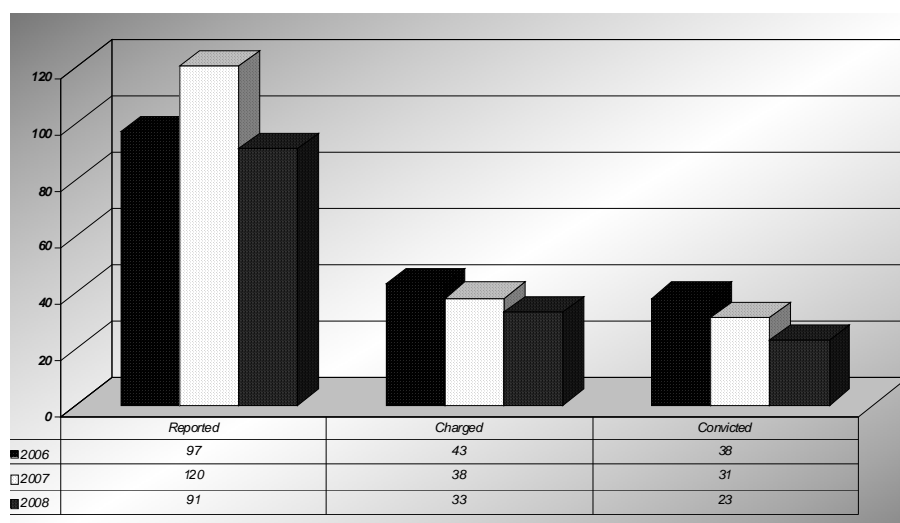

Chart 3: *The number of reported, charged and convicted adults for committing the crime of accepting bribes from 2006-2008 in the Republic of Serbia*⁷

The Countries of the European Union do not use this model of police work that aims at 'clearing up crimes'. Europe is aware of different models of detection

⁷ This is one more research finding illustrating a negative correlation between the numbers of reported, charged and convicted adults of all reported adults, and a positive correlation between the number of charged adults and the number of convicted adults of all charged adults before the court.

and proving criminal activities. Therefore, two models can be distinguished at opposite ends of a broad spectrum of models, that is, one which is regarded as a contemporary model of police work and the other traditional. Structurally, in all civilized countries, which have realized what criminal activity is and how it is investigated, there are no examples of criminal investigation units and police units being structured according to criminological categorization of crimes (except in Serbia). The European (in terms of the European Union) philosophy of police work is fundamentally different from the traditional police work philosophy currently present in Serbia. It is narrowed down to 'clearing-up of offences' – normative thinking and acting, which leads to drastic violation of human rights.

We could possibly say that in order to suppress corruption and money laundering that destroy society and its values (such as economic and legal values), it is necessary to borrow an idea from a famous Chinese philosopher Confucius (K'ung Tzu) – that giving each object and notion a proper name such as *son, father, minister, ruler, police officer, prosecutor, judge* or *president*, implies certain responsibilities and duties. For example, if the parliament, minister, the police or the prosecution do not act in accordance with the ideal essence determined by their name, irrespective of the their action being wrapped in the form of law which was adopted by such parliament and enforced by such minister, the police, the prosecution or the court, then they are neither the parliament, nor the police, nor the prosecution, although they can be considered as such in accordance with their official positions.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

The model of 'clearing-up of criminal offences' currently applied in Serbia, needs to be not only transformed but also discontinued. It is necessary to build a completely new model of police work based on longitudinal police operations, which would be independent of any type of crime or persons. This model would aim at detecting and collecting evidence, and not at the public, criminal offences and persons. It would prevent encroachment on human rights and reduce enormous expenses for the achievement of little effectiveness and efficacy.

If we subject the quality of offered evidence in cases in which the charge is based before the court to scientific methods of comparison and correlation and investigate the relation between the number of convicted adults and the quality of evidence, we will discover that the court treated the cases in the most appropriate

manner. However, it is necessary to note that the court is not a party to the proceeding; it does not represent any of the two parties in a dispute. Only perceived this way, the role of court makes sense in civilized societies and countries.

The results of the current study demonstrate that of all citizens reported for committing the criminal act of accepting bribes, charges were never laid against 67% of them. Charges were laid against 29% of all reported citizens, and 4% of them were freed of all charges. In 80% of 29% cases, the court imposed a sentence of imprisonment with the possibility of parole.

The analysis of findings regarding criminal offences of money laundering illustrates that a charge was never laid against 87% of all reported adults, while a charge was laid in only 13% of cases. Of all charged adults, the court rendered condemnatory sentence in 100% of cases and imposed a sentence of imprisonment without parole.

To change the structure and the model of police work which would aim at collecting evidence, it is necessary to have competent leading police professionals, new basis of education with new training programmes and philosophy of decentralization and depersonalization of powers.

Yet another crucial question arises regarding the protector of citizens' rights – the relation between reported and charged citizens demands his or her reaction. We also need to look at how this has affected the citizens who have been charged with these offences, and what their reactions are. On the other side, all the citizens who were reported but not charged with a criminal offence, and then found guilty and convicted, are suffering the consequences as well as their present and future descendants.

It is strongly suggested that the Republic of Serbia as soon as possible rejects this model of police work that is based on 'clearing-up of criminal offences', this is important for building legal security, respecting human rights of citizens, and for the credibility of the country at a national and international level.

It is also suggested that the Republic of Serbia adopts the new model of police work, which is based on longitudinal operations that are conducted independently of the existence of the criminal offence, and whose practice aims at detecting and collecting evidence, rather than being aimed at the individual, and the criminal offence.

REFERENCES

- Bošković, G. (2005). *Pranje novca*. Beograd: BeoSing.
- Bošković, G., Dmitrašinović, S. (2009). *Odnos organizovanog kriminala, korupcije i pranja novca. Korupcija i pranje novca – uzroci, otkrivanje, prevencija*. Sarajevo: Internacionalna asocijacija kriminalista.
- Criminal Code of the Republic of Serbia* (2005). Official Gazette of Republic of Serbia, 85/05, 88/05.
- Đukanović, D., Nikolić G. (2008). *Saradnja država Jugoistočne Evrope u oblasti unutrašnjih poslova i pravosuđa*. Nauka, bezbednost, policija, XIII, 1.
- Manojlović, D. (2006). *Organizovane kriminalne grupe*. Beograd: BeoSing.
- Mijalković, S. (2009). *Nacionalna bezbednost*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
- <http://www.dzs.rs>.
- <http://www.stat.gov.rs>.

**УТИЦАЈ ПОЛИЦИЈСКИХ МОДЕЛА РАСВЕТЉАВАЊА
КРИВИЧНИХ ДЕЛА НА ОДЛУКЕ ТУЖИЛАЦА И СУДОВА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА
ПРИМАЊА МИТА И ПРАЊА НОВЦА**

Сажетак: Рад је заснован на емпиријском и теоријском истраживању корелације полицијских модела „расветљавања кривичних дела“, пре свега утицаја методике прикупљања доказа и квалитета прикупљених доказа на кршење људских права, развој других криминалних активности, правне и економске несигурности, неефикасност правосудних органа и на негативне ефекте по финансијску безбедност грађана и државе.

Рад уједно садржи и анализу бројних аспеката пријављивања кривичних дела, кривичног гоњења и осуђивања лица за извршење кривичних дела примања мита и прања новца од 2006. до 2008. године. Како правна и економска сигурности земље делом зависе и од успешне контроле наведених кривичних дела, као и од обезбеђивања доказа којима се то неспорно потврђује, указано је и на недостатке полицијског поступања у расветљавању ових кривичних дела и на њихов утицај на рад правосудних органа у Републици Србији.

Кључне речи: пријављивање кривичног дела, оптужење за кривично дело, кривично санкционисање, расветљавање кривичног дела, савремени модели полицијског рада, људска права.